

פרשת וירא ה'תשס"ז

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער
שלישי

היכל
תשיעי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

סניף אה"ק כפר חב"ד

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

ה'י' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

קה

זה המזמור אמר דוד כשהעלה הארון לעיר דוד והיה משורר אותו לפני הארון, וכיפר כל הניסים שעשה במצרים והיאך שלח לפניו יוסף ובא לבית האסורים והוציא אותנו עד שבא למעלה גדולה לאסור שרי פרעה בלי רשות פרעה:

א הוֹדוּ לַיהוָה קִרְאוּ בְשֵׁמוֹ הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילוֹתָיו: ב שִׁירוּ לּוֹ זַמְרוּ לּוֹ שִׁיחוּ
בְּכָל־נַפְלְאוֹתָיו: ג הִתְהַלְלוּ בְּשֵׁם קִדְשׁוֹ יִשְׁמַח לָב | מִבְּקִשֵׁי יְהוָה: ד דַּרְשׁוּ יְהוָה וְעִזּוּ בְּקִשׁוֹ
פָּנֵינוּ תַּמִּיד: ה זְכוּרוּ נַפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר־עָשָׂה לְמִפְתֵּי וּמִשַּׁפְּטֵי־פִיו: ו זַרַע אֲבֹרָתָם עֲבָדוּ בְּנֵי יַעֲקֹב
בְּחִירָיו: ז הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּכָל־הָאָרֶץ מִשַּׁפְּטֵיו: ח זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צְוָה לְאַלֵּף
דוֹר: ט אֲשֶׁר בָּרַת אֶת־אֲבֹרָתָם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׁחָק: י וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחֶק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית
עוֹלָם: יא לֵאמֹר לֵךְ אֲתָן אֶת־אָרֶץ־כְּנָעַן חֶבְל נַחֲלַתְכֶם: יב בַּהֲיוֹתָם מִתִּי מִסַּפֵּר כְּמַעֲט וְגֵרִים
בָּה: יג וַיִּתְהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל־גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל־עַם אֲחֵר: יד לֹא־הֵנִיחַ אָדָם לַעֲשֹׂקָם וַיִּזְכַּח
עֲלֵיהֶם מְלָכִים: טו אֶל־תִּגְעוּ בְּמִשִּׁיחֵי וְלִנְבִיאֵי אֱלֹהֵי־תַרְעוּ: טז וַיִּקְרָא רַעֲב עַל־הָאָרֶץ
כָּל־מִטְהַלְכֵי־לֶחֶם שָׁבֵר: יז שְׁלַח לְפָנֵיהֶם אִישׁ לְעֹבֵד נַמְכָּר יוֹסֵף: יח עָנּוּ בַּכֶּבֶל רִגְלוֹ בְּרִזְל בָּאָה
נִפְשׁוֹ: יט עַד־עַתָּה בְּאֲדָבָרוֹ אִמְרַת יְהוָה צִרְפָּתָהּ: כ שְׁלַח מֶלֶךְ וַיִּתְּרֶהוּ מִשָּׁל עַמִּים
וַיִּפְתַּחְהוּ: כא שְׁמוֹ אָדוֹן לְבֵיתוֹ וּמִשָּׁל בְּכָל־קַנְיָנוֹ: כב לְאִסָּר שָׂרָיו בְּנִפְשׁוֹ וּזְקָנוֹ יַחֲפֵם:
כג וַיָּבֵא יִשְׂרָאֵל מִצְרַיִם וַיַּעֲקֹב גַּר בְּאָרֶץ־חָם: כד וַיִּפַּר אֶת־עַמּוֹ מֵאֵד וַיַּעֲצֵמְהוּ מִצְרָיו:
כה הִפְךָ לָבֶם לְשֵׁנָא עַמּוֹ לְהִתְנַפֵּל בְּעַבְדָּיו: כו שְׁלַח מִשָּׁה עֲבָדוֹ אֶהֱוֶן אֲשֶׁר בַּחֲרָבוֹ:
כז שְׁמוֹ־בֶם דְּבָרֵי אֹתוֹתָיו וּמִפְתֵּי בְּאָרֶץ חָם: כח שְׁלַח חֲשֹׁד וַיַּחֲשֹׁד וְלֹא־מָרוּ אֶת־דְּבָרוֹ:
כט הִפְךָ אֶת־מִימֵיהֶם לְדָם וַיִּמַּת אֶת־דָּגָתָם: ל שָׂרֵץ אֲרָצָם צִפְרֻדָּעִים בְּחַדְרֵי מְלָכֵיהֶם:
לא אָמַר וַיָּבֵא עָרֹב כְּנִים בְּכָל־גְּבוּלָם: לב גִּתֵּן גְּשָׁמֵיהֶם בָּרֵד אֵשׁ לְהַכּוֹת בְּאֲרָצָם: לג וַיִּךְ
גִּפְנֵם וַתֵּאֲנַתֶּם וַיִּשְׁפַּר עֵץ גְּבוּלָם: לד אָמַר וַיָּבֵא אֲרֵבָה וַיִּלַּק וַאֲיִן מִסַּפֵּר: לה וַיֵּאֱכַל כָּל־עֵשֶׂב
בְּאֲרָצָם וַיֵּאֱכַל פְּרֵי אֲדָמָתָם: לו וַיִּךְ כָּל־בְּכוֹר בְּאֲרָצָם רֵאשִׁית לְכָל־אוֹנָם: לז וַיּוֹצִיאֵם בְּכֶסֶף
וַזָּהָב וַאֲיִן בְּשַׁבְּטָיו כּוֹשֵׁל: לח שָׁמַח מִצְרַיִם בְּצִאתָם פִּי־נַפֵּל פְּחָדָם עֲלֵיהֶם: לט פָּרַשׁ עַנְּן
לְמִסְדָּ וְאֵשׁ לְהָאִיר לַיְלָה: מ שָׁאֵל וַיָּבֵא שָׁלוֹ וְלֶחֶם שָׁמַיִם יִשְׁבִּיעֵם: מא פָּתַח צוּר וַיִּזְוֹבוּ
מַיִם הִלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר: מב כִּי־זָכַר אֶת־דְּבַר קִדְשׁוֹ אֶת־אֲבֹרָתָם עֲבָדוֹ: מג וַיּוֹצֵא עַמּוֹ בְּשִׁשּׁוֹן
בְּרָנָה אֶת־בְּחִירָיו: מד וַיִּתֵּן לָהֶם אֲרֻצוֹת גּוֹיִם וַעֲמַל לְאֻמִּים יִירָשׁוּ: מה בְּעֵבֹר | יִשְׁמְרוּ חֻקָּיו
וְתוֹרֹתָיו יִנְצְרוּ הַלְלוּיָהּ:

קו

זה המזמור קא על הקודם, ואמר המשורר הודו לה' על שעשה לנו עוד ניסים מה שלא זכרנו מקדם כאשר מי ימלל גבורות ה' אם באנו לספר מי יוכל למלל הכל:
 א הַלְלוּ־יָהּ | הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חֶסֶדְךָ: ב מִי יִמְלֵל גְּבוּרֹת יְהוָה יִשְׁמִיעַ כְּלִי־תְהִלָּתוֹ:
 ג אֲשֶׁר־יִשְׁמְרֵי מִשְׁפַּט עֲשֵׂה צְדָקָה בְּכֹל־עֵת: ד זְכַרְנִי יְהוָה בְּרִצּוֹן עַמְּךָ פְּקֹדֵי בִישׁוּעָתְךָ:
 ה לְרֵאוֹת | בְּמִזְבֵּחַ בְּחִירֶיךָ לְשִׁמְחַ בְּשִׂמְחַת גּוֹיֶיךָ לְהִתְהַלֵּל עִם־נְחִלָּתְךָ: ו חֲמָאנוּ עִם־אֲבֹתֵינוּ הַעֲוִינוּ
 הֲרַשְׁעֵנוּ: ז אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם | לֹא־הִשְׁפִּילוּ נַפְלְאוֹתֶיךָ לֹא זָכְרוּ אֶת־רֵב חֶסְדֶיךָ וַיִּמְרוּ עֲלֵי־ם
 בְּיַם־סוּף: ח וַיֹּשִׁיעֵם לְמַעַן שְׁמוֹ לְהוֹדִיעַ אֶת־גְּבוּרָתוֹ: ט וַיַּגְעַר בְּיַם־סוּף וַיַּחַרֵּב וַיִּזְלַחְכֶּם בְּתַהֲמוֹת
 פְּמִדְבָּר: י וַיֹּשִׁיעֵם מִיַּד שׁוֹנֵא וַיַּגְאֵלֵם מִיַּד אוֹיֵב: יא וַיְכַסּוּ־מַיִם צַרִּיחֵם אַחַד מֵהֶם לֹא נֹתַר:
 יב וַיֵּאֱמִינוּ בְּדַבְּרֵי יִשְׁרָיִ תְהִלָּתוֹ: יג מָה־רוּ שָׁכְחוּ מַעֲשָׂיו לֹא־חָזְרוּ לַעֲצָתוֹ: יד וַיִּתְאוּוּ תַאֲוָה בְּמִדְבָּר
 וַיִּנְסוּ־אֵל בִּישׁוּמוֹ: טו וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂאֵלָתָם וַיִּשְׁלַח רִזּוֹן בְּנַפְשָׁם: טז וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה לְאַהֲרֹן
 קְדוֹשׁ יְהוָה: יז תִּפְתַּח־אָרֶץ וּתְבַלַּע דָּתָן וְחֶבְלֵי אֲבִירָם: יח וּתְכַעַר־אֵשׁ בַּעֲדָתָם לְהַכֹּה
 תְּלַהֲט רִשְׁעִים: יט יַעֲשׂוּ־עֵגֹל בְּחָרֵב וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לְמַסְכָּה: כ וַיִּמְרוּ אֶת־כְּבוֹדָם בְּתַבְנִית שׁוֹר אֲכַל
 עֵשֶׂב: כא שָׁכְחוּ אֵל מוֹשִׁיעֵם עֲשֵׂה גְדֻלוֹת בְּמִצְרַיִם: כב נַפְלְאוֹת בָּאָרֶץ חָם נֹרְאוֹת עֲלֵי־סוּף:
 כג וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֵם לוֹלֵי מֹשֶׁה בְּחִירוֹ עַמֵּד בַּפְּרָץ לִפְנֵינוּ לְהַשִּׁיב חַמְתּוֹ מִהַשְׁחִית: כד וַיִּמְאָסוּ
 בָּאָרֶץ חַמְדָּה לֹא־הֵאֱמִינוּ לְדַבְּרוֹ: כה וַיִּרְגְּנוּ בְּאַהֲלֵיהֶם לֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה: כו וַיִּשְׂא יְדוֹ לָהֶם
 לְהַפִּיל אוֹתָם בְּמִדְבָּר: כז וּלְהַפִּיל זֶרַעַם בְּגוֹיִם וּלְזוֹרְתָם בְּאַרְצוֹת: כח וַיִּצְמְדוּ לְכַעַל פְּעוֹר וַיֵּאָכְלוּ
 זִבְחֵי מֵתִים: כט וַיִּכְעִסוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם וּתְפָרֶץ־בָּם מַגְפָּה: ל וַיַּעֲמֵד פִּינָחָם וַיִּפְלַל וַתַּעֲצֵר הַמַּגְפָּה:
 לא וַתַּחֲשֵׁב לוֹ לְצְדָקָה לְדָר וְדָר עַד־עוֹלָם: לב וַיִּקְצִיפוּ עַל־מִי מְרִיבָה וַיִּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם:
 לג כִּי־הִמְרוּ אֶת־רוּחוֹ וַיִּבְטֵא בְּשִׁפְתָיו: לד לֹא־הִשְׁמִידוּ אֶת־הָעַמִּים אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם:
 לה וַיִּתְעַרְבוּ בְּגוֹיִם וַיִּלְמְדוּ מַעֲשֵׂיהֶם: לו וַיַּעֲבְדוּ אֶת־עֲצֻבֵיהֶם וַיְהִיו לָהֶם לְמוֹקֵשׁ: לו וַיִּזְבְּחוּ
 אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם לְשֵׁדִים: לה וַיִּשְׁפְּכוּ דָם נָקִי דַם־בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם אֲשֶׁר זָבְחוּ לַעֲצֻבֵי כְנַעַן
 וַתַּחֲנַף הָאָרֶץ בְּדַמַּיִם: לט וַיִּמְאָאוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם וַיִּזְנוּ בְּמַעַלְלֵיהֶם: מ וַיַּחַר־אַף יְהוָה בַּעֲמּוֹ וַיִּתְעַב
 אֶת־נְחִלָּתוֹ: מא וַיִּתְּנֵם בְּיַד־גּוֹיִם וַיִּמְשְׁלוּ בָהֶם שׁוֹנְאֵיהֶם: מב וַיִּלְחָצוּם אוֹיְבֵיהֶם וַיִּפְגְּעוּ תַּחַת יָדָם:
 מג פְּעַמַּיִם רַבּוֹת יִצִּילֵם וְהֵמָּה יִמְרוּ בַּעֲצָתָם וַיִּמְכּוּ בַּעֲוֹנָם: מד וַיִּרְא בְּצַר לָהֶם בְּשָׁמְעוּ אֶת־רִנְתָּם:
 מה וַיִּזְכַּר לָהֶם בְּרִיתוֹ וַיִּנְחֵם כְּרֵב חֶסְדֵיךָ: מז וַיִּתֵּן אוֹתָם לְרַחֲמַיִם לִפְנֵי כָל־שׁוֹבֵבֵיהֶם: מז הוֹשִׁיעֵנו |
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קְדוֹשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתְהִלָּתְךָ: מח בְּרוּךְ־יְהוָה | אֱלֹהֵי

ישראל מן־העולם | ועד העולם ואמר כל־העם אמן הללויה:

מפתח כללי

- א) מזמורי תהלים ק"ה ק"ו ב
- ב) מאמר ד"ה ואשה אחת וגו' אור ליום ב' פ' חיי שרה, כ"ף מרחשון ה'תשמ"ו ה
- ג) שיחת ש"פ וירא, כ"ף מרחשון ה'תש"נ יב
- ד) לקוטי שיחות (בלה"ק) פרשת וירא יט
- ה) שיעורי תניא לשבוע פרשת וירא כג
- ו) לוח "היום יום" לשבוע פרשת וירא לב
- ז) שיעורי רמב"ם – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת וירא לד
- ח) שיעורי רמב"ם – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וירא סג
- ט) שיעורי רמב"ם – ספר המצוות לשבוע פרשת וירא עא
- י) שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עח
- יא) תורה אור מבואר - נר חנוכה פרק ב עט
- יב) ספר המאמרים - תרצ"ב (אות א) פג
- יג) אגרות קודש פה
- יד) חומש, רש"י ותרגום אונקלוס פרשת וירא פו

בס"ד. אור ליום ב' פ' חיי שרה, כ"ף מרחשון ה'תשמ"ו*

ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע גו¹, וידוע מאמר אדמו"ר הזקן עה"פ² דאשה היא הנשמה, ונק' אשה אחת כי היא אחת עם הוי', מנשי בני הנביאים, כי נביאים מלשון ניב שפתיים³ הוא שמקבלים מבחי' דבר הוי' והנשמה היא כלי קיבול לקבל השגות וגילוי אלקות. ואלישע אותיות אלי שע הוא הקב"ה. וזהו ואשה אחת גו' צעקה אל אלישע, שהנשמה צועקת להקב"ה, עבדך אישי מת, אישי הוא אש יו"ד, דהאבה כרשפי אש שהי' אצלי להכלל ולהבטל בבחי' יו"ד חכמה עילאה – מת, שעכשיו אין לי אהבה זו. והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים, והנושה מלשון כי נשני אלקים⁴ קאי על נפש הבהמית שמשכחת אותי מאלקות, ושני ילדי הם האהבה והיראה [וכמבואר בתניא⁵ שהמדות נקראים בשם תולדות, ועיקרי המדות הם אהבה ויראה⁶], וזהו והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים, לאהבות זרות וליראות זרות. [דנוסף לזה שנה"ב משכחת אותי מאלקות ורוצה לבטל ח"ו את האהוי"ר באלקות, היא רוצה לקחת את האהוי"ר דנפש האלקית שיהיו עבדים לנה"ב]. ויאמר אלי' אלישע גו' מה יש לך בבית, איזה כחות נשארו לך שאין לנה"ב שליטה עליהם⁷, ותאמר אין לשפחתך גו' כי אם אסוך שמן, שלא נשאר אצלה שום דבר מלבד עצם נקודת הנשמה. [ויש לומר⁸, דשמן הוא חכמה⁹, ואסוך שמן הוא בחינת החכמה שבנפש, שאין לנה"ב שליטה עליה¹⁰]. ויאמר לך שאלו לך כלים מן החוץ גו' כלים ריקים אל תמעיטי, שתעסוק בתורה ובמצוות¹¹ שהם כלים לאור הוי"י¹², ואף שהתומ"צ שעוסקת בהם עכשיו הם כלים ריקים (בלי אהבה ויראה¹³) מ"מ אל תמעיטי בהם, ויצקת על כל הכלים האלה, להמשיך בהם הגילוי דעצם הנשמה [וע"ד המבואר בתניא¹⁴ שקיום התורה ומצוותי' תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה', דמס"נ הוא מצד עצם הנשמה¹⁵]. וכשתעשה כן אזי את ובניך תחיי בנותר, כיתרון האור הבא מן החושך¹⁶. ועוד פירוש בכלים ריקים אל תמעיטי, שיתבונן הרבה¹⁷

(9) תניא פנ"ג (עה, רע"א), מזהר (ראה זח"ג לד, א. שם לה, ב ובניצוצי אורות שם אות א).

(10) ראה תניא פי"ט (כה, א).

(11) כ"ה בד"ה ואשה אחת שם. ובד"ה כשם שצועקים, דפירוש כלים ריקים אל תמעיטי הוא שיתבונן איך שהוא כלי ריקן, כדלקמן בפנים.

(12) להעיר מלקו"ת ראה לב, ד.

(13) שאז הם כגוף בלי נשמה (תניא פל"ח ואילך) ואפשר שלכן הם נק' כלים ריקים.

(14) ספכ"ה.

(15) ראה תניא פי"ח-יט.

(16) ע"פ לשון הכתוב – קהלת ב, יג. וראה ספר הערכים-חב"ד ערך אור – ביחס לחושך ס"ח. וש"נ.

(17) צע"ק, דבפסוק נאמר "אל תמעיטי", ובהמאמר "שיתבונן הרבה".

(* יצא לאור בקונטרס כ"ף מרחשון – תש"נ, "לקראת ש"פ וירא, כ"ף מרחשון הבעל"ט, יום הולדת את כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע. . . ט"ו מ"ח שנת ה'תשנ"ו).

(1) מלכים-ב, ד, א ואילך. – התחלת ההפטרה דש"פ וירא, שבשנה זו (תשמ"ו) הוא השבת שלפני כ"ף מרחשון, יום ההולדת של כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שמיני' מתברכין כולהו יומין (זח"ב סג, ב. פח, א).

(2) ד"ה כשם שצועקים, נרפס במאמרי אדה"ז – הקצרים ע' קלו. וראה גם ד"ה ואשה אחת (נרפס שם ע' קלו).

(3) לשון הכתוב – ישעי' נז, יט.

(4) מקץ מא, נא.

(5) פ"ג.

(6) ראה תניא שם (ז, ב): ושאר המדות הן ענפי היראה והאהבה ותולדותיהן.

(7) כ"ה בד"ה ואשה אחת שם.

(8) וכן משמע בד"ה ואשה אחת הנ"ל.

איך שהוא כלי ריקן בלי דעת במוח ובלי דחילו ורחימו, ויתמרמר מאד על ריחוקו, ועי"ז יאיר בו אור הנשמה. וכמאמר רב מתיבתא בג"ע¹⁸ אעא דלא סליק בי' נהורא מבטשין לי' כו' גופא דלא סליק בי' נהורא דנשמתא מבטשין לי' וסליק בי' נהורא. ויתירה מזה שאור זה (שמאיר ע"י המרירות מזה שהוא כלי ריקן) יש לו יתרון על האור כמו שהוא מצד עצמו, כיתרון האור הבא מן החושך דוקא. וזהו ואת ובנייך תחיי בנותר, את הוא עצם הנשמה ובנייך הם דחילו ורחימו שבכל נשמה – תחיי בנותר, כיתרון האור הבא מן החושך.

(ב) ויש לומר, דיתרון האור הבא מן החושך (ואת ובנייך תחיי בנותר) להפירוש בכלים ריקים אל תמעיטי שיתבונן הרבה איך שהוא כלי ריקן, הוא נעלה יותר מיתרון האור (נותר) להפירוש בכלים ריקים אל תמעיטי שיעסוק בתורה ומצוות אף שהם בלי אהוי"ר. דהנה ביתרון האור מן החושך, שני ענינים. יתרון האור בכדי להאיר את החושך. שבכדי להאיר במקום רחוק וחשוך ביותר, צריך לאור גדול ביותר¹⁹. דכמו"כ הוא גם בנוגע להיתרון (תחיי בנותר) שע"י עסק התומ"צ בלי אהוי"ר, דזה שהוא עוסק בתומ"צ הגם שאין לו אהוי"ר, הוא מפני תוקף ההתקשרות שלו באלקות שמצד עצם הנשמה, שלמעלה מכחות הגלויים. ועוד ענין ביתרון האור מן החושך, שע"י המרירות מהחושך המסתיר אורו ית', נמשך מבחינת ישת חושך סתרו²⁰, חושך שלמעלה מאור²¹ (למעלה גם מאור גדול שמאיר גם במקום חשוך ביותר). וזהו היתרון (תחיי בנותר) שע"י ההתבוננות איך שהוא כלי ריקן, דע"י המרירות מזה שהוא כלי ריקן (חושך), הוא מגיע לבחינת חושך שלמעלה מאור.

(ג) וביאור הענין בפרטיות יותר, יובן ע"פ מ"ש בלקו"ת²² דענין את ובנייך תחיי בנותר הוא ע"ד מה שארוז"ל²³ עה"פ²⁴ לשארית נחלתו, למי שמשים עצמו כשיריים. ומבאר שם²⁵, דשיריים הם המקיפים שלמעלה מהשתלשלות. דהאור שנמשך בעולמות (בפנימיות) הוא הארה בלבד, ועיקר האור (המקיפים) נשאר למעלה, שיריים. ובכדי להמשיך המקיפים, הוא ע"י הביטול. וזהו למי שמשים עצמו כשיריים, דע"י שמשים עצמו כשיריים כפשוטו, ביטול, עי"ז דוקא הוא ממשיך המקיפים, שיריים. דכאשר עבודתו היא בבחינת מציאות, גם כשהעבודה היא בתכלית העילוי, ההמשכה שעל ידה היא אור השייך להשתלשלות (מציאות), ובכדי להמשיך השיריים דלמעלה (שלמעלה מבחינת מציאות) הוא דוקא ע"י הביטול. [וכמבואר גם בתו"א²⁶ עה"פ²⁷ השמים כסאי והארץ הדום רגלי אי זה בית גו' ואל זה אביט אל עני ונכה רוח, דההמשכה שע"י שמים וארץ שהם תורה

(24) מיכה ז, יח.

(25) וראה גם לקו"ת דרושי ר"ה ד"ה להבין כו' מי א-ל כמוך

(סב, ב).

(26) בתחילתו. ובאוה"ת נצבים א'רפב ואילך הובא ענין זה

שבתו"א והענין דלמי שמשים עצמו כשיריים בהמשך אחד.

עיי"ש.

(27) ישע"י סו, א-ב.

(18) זח"ג קסח, א. – בזהר שם הוא בשינוי לשון, אבל כ"ה

במאמר אדה"ז שם. וכ"ה גם בתניא רפכ"ט. ובכ"מ.

(19) ראה ספר הערכים שם ע' תקפ (וש"נ), שזהו אחד

הפירושים ביתרון האור מן החושך.

(20) תהלים יח, יב.

(21) לקו"ת האזינו עג, סע"א.

(22) ס"פ מסעי ד"ה ענין נחלת יעקב (צו, ב).

(23) ר"ה יז, א.

(שמים) ומצוות (ארץ) הוא אור פנימי, ובכדי להמשיך המקיפים, אי זה בית גו', דבית הוא מקיף (ובמקיפים עצמם מקיף הרחוק), הוא ע"י הביטול, עני ונכה רוח]. ומבאר בלקו"ת שם, דזהו מה שארז"ל²⁸ עה"פ ואת ובניך תחיי בנותר עד שיחיו המתים, דנותר הוא מה שנשאר למעלה בבחינת מקיף, ובמקיפים עצמם הוא מקיף הרחוק, עתיק (דאריך הוא מקיף הקרוב ועתיק הוא מקיף הרחוק²⁹), וזהו תחיי בנותר עד שיחיו המתים, דתחיית המתים הוא ע"י טלא דנטיף מעתיקא³⁰.

וזוהי המעלה דענין תחיי בנותר שבא על ידי המרירות מזה שהוא כלי ריקן (פירוש השני בכלים ריקים אל תמעטי) על הענין דתחיי בנותר שבא על ידי שעוסק בתורה ומצוות הגם שאין לו אהוי"ר (פירוש הראשון בכלים ריקים אל תמעטי), כי היתרון (נותר) בזה שעוסק בתומ"צ גם כשאינן לו אהבה ויראה הוא זה שאז קיום התומ"צ שלו קשור עם כח המסירת נפש, דענין המסירת נפש הוא מצד עצם הנשמה שלמעלה מכחות הגלויים (אהוי"ר). אבל מ"מ, כיון שע"י עסק התומ"צ (גם כשקיום התומ"צ הוא ע"י שזוכר ענין מסירת נפשו לה) אינו מתבטל ממציאותו [שהרי זה שהוא מקיים תומ"צ תלוי ברצונו, רצון (מציאות) האדם³¹], הגילוי דעצם הנשמה שבזה הוא רק כמו ששייכת לכחות הגלויים [דע"י שזוכר ענין מסירת נפשו לה' שמצד עצם הנשמה, הרצון שלו בתומ"צ הוא בתוקף גדול]. ולכן, גם ההמשכה שנמשכת מלמעלה עי"ז, הוא האור שלמעלה מהשתלשלות כמו שהוא שייך להשתלשלות, דבכללות הוא מקיף הקרוב, אריך. והיתרון שנעשה על ידי ההרגש והמרירות מזה שהוא כלי ריקן, מכיון שע"י הוא מתבטל ממציאותו, נמשך עי"ז הגילוי דעצם הנשמה כמו שהיא למעלה משייכות לכחות הגלויים. ועד"ז הוא בההמשכה שנמשכת עי"ז מלמעלה, דע"י שמרגיש בעצמו שהוא כלי ריקן שאין בו שום מעלה והוא כמו שיריים בעיניו (דבר המיותר, נותר), הענין דתחיי בנותר שע"י הוא המשכת מקיף הרחוק, עתיק³².

ד) וצריך להבין מ"ש את ובניך תחיי בנותר, שגם האהבה והיראה דהנשמה (בניך) יחיו בנותר, דלכאורה, מכיון שנותר הוא מקיף, ובפרט להפירוש שנותר הוא מקיף הרחוק, איך שייך שיומשך ממנו חיות לכחות הפנימיים (אהבה ויראה). ויש לבאר זה ע"פ מ"ש אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע בעל יום ההולדת במאמרו ד"ה כ"י³³ המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלות היא ממך ולא רחוקה היא³⁴ (בספר המאמרים שלו שמכינים

28) ב"ר ספלא"ה. יל"ש מלכים עה"פ (רמז רכח).

29) לקו"ת ברכה צט, ב-ג (הובא בלקו"ת מסעי שם). ובכ"מ.

30) זח"ב פג, א (הובא בלקו"ת מסעי שם).

31) והגם דטבע המס"נ שבכאו"א מישראל הוא לא מצד

הרצון שלו אלא מפני שאינו יכול להפרד ח"ו מאחדותו ית'

(המשך תרס"ו ע' רסז. ובכ"מ) – הנה זהו כשבא למס"נ בפועל,

שאו מתגלית היחידה שבו. אבל כל זמן שלא בא לידי מס"נ

בפועל ורק זוכר ענין מסירת נפשו לה' שע"י "יוכל לעמוד נגד

יצרו" (תניא ספכ"ה) – הנה זה שעומד נגד יצרו (ע"י זכירת

המס"נ) הוא שרוצה לעמוד נגד יצרו.

32) להעיר שגם בתשובה (דוגמת) שני ענינים אלה. א)

שהאהבה והצמאון להוי' דבעל תשובה הוא יותר מבצדיקים

(תניא פ"ו יב, א). ובכ"מ. ב) שנעשה נבזה בעיניו נמאס כו'

מואס בחייו, ועי"ז נמשך לו חסד דעתיק (לקו"ת דרושים לר"ה

סא, ג). ובהמשך הענין שם (סב, ב) שזהו"ע המשכת השיריים

למי שמשים עצמו כשיריים.

33) לשון הכתוב – נצבים ל, יא.

34) דשנת תרע"ג.

עתה לדפוס³⁵), דשני הלשונות נפלאות ורחוקה הם בעתיק ואריך. דפלא [שהוא לשון הפרשה והבדלה] הוא בעתיק, שנעתק ונבדל מהשתלשלות, וריחוק הוא באריך, דלשון ריחוק מורה שיש לו שייכות להדבר שהוא רחוק ממנו, וכמו אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני³⁶, דזה שאמרתי אחכמה הוא לפי שהחכמה שייכת אליו, ורק שהיא רחוקה ממנו³⁷. ומבאר שם, דמ"ש כי המצוה הזאת גו' לא נפלאה היא ממך גו', ממך דוקא, הוא, כי כיון שהמצוות הם רצון העליון, רצון שלמעלה מטעם, הם בבחינת פלא וריחוק³⁸. ומכ"ש מצות התשובה (דהמצוה הזאת קאי על מצות התשובה, כמ"ש הרמב"ן וכמה מפרשים³⁹) שהיא למעלה מהרצון דמצוות [וכמבואר בכ"מ⁴⁰], דזה שע"י התשובה מתמלאים כל הפגמים הוא לפי שתשובה מגעת באוא"ס בעל הרצון (שלמעלה מהרצון דמצוות), ועד שהיא מגעת בהעצמות⁴¹, דזהו מ"ש כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך, אנכי מי שאנכי⁴²] שהיא בודאי בבחינת פלא וריחוק. דתשובה תתאה היא בבחינת ריחוק ותשובה עילאה היא בבחינת פלא. כי תשובה תתאה היא במקיף דחי', מקיף הקרוב. וגם ההמשכה מלמעלה הנמשכת ע"י תשובה תתאה היא המקיף דאור ישר שיש לו שייכות להפנימי, דבכללות הוא אריך. ותשובה עילאה היא במקיף דיחידה, מקיף הרחוק. וגם ההמשכה מלמעלה שנמשכת ע"י היא המקיף דאור חוזר שלמעלה משייכות לפנימיות, דבכללות הוא עתיק. ומ"ש לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, הוא ממך דוקא, מנשמות ישראל. דנש"י יש בהם הכל, וגם מלמעלה נותנים להם הכל, ולכן אין זה נפלא ורחוק מהם.

(ה) וצריך להבין, מה מחדש הכתוב בזה שהמצוה הזאת (תשובה) לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, דלכאורה, מכיון שגם באדם, עבודת התשובה היא בהמקיפים חי' יחידה, שהם בדוגמת המקיפים שלמעלה (אריך ועתיק), מהו החידוש (כ"כ) בזה שע"י העבודה בהמקיפים דהנשמה נמשכים המקיפים דלמעלה. ויש לומר, דממך קאי על נר"נ שהם עיקר האדם⁴³. דהגם שתשובה היא בהמקיפים דנשמה, מ"מ, בכדי לעורר המקיפים צריכה להיות התבוננות, וההתבוננות (שבנר"נ) צריכה להיות באופן שע"י יתעוררו המקיפים שלמעלה מהשכל. וזהו החידוש בלא נפלאה היא ממך גו' שממך קאי על נר"נ (כנ"ל), דהגם שהמקיפים חי' יחידה הם נפלאים ורחוקים מנר"נ, מ"מ, בכח הנר"נ לעורר (ע"י התבוננות המתאימה) את המקיפים חי' יחידה⁴⁴, ועל ידם גם המקיפים שלמעלה,

(35) סה"מ תער"ב-תרע"ו (נדפס שם ע' רפט ואילך).

(36) קהלת ז, כג.

(37) כ"ה בסה"מ שם ע' רחצ. ועד"ז הוא בד"ה כי המצוה הזאת בלקו"ת נצבים מה, ב ובסה"מ תקס"ה ס"ע תתפא ואילך. ולהעיר דבסוף ד"ה כי המצוה הזאת בהמשך תרס"ו (ע' שמז) מבואר ריחוק הוא למעלה מפלא.

(38) כ"ה (שגם כל המצוות הם פלא וריחוק) להדיא בתחלת המאמר שם ע' רפט.

(39) וכ"ה בד"ה כי המצוה שבלקו"ת ובסה"מ תקס"ה שם.

(40) ראה ד"ה שובה ישראל דוא"ו תשרי ה'תשל"ז ס"ה (לעיל

ע' צג) ובהנסמן שם הערה 46. וראה גם לקו"ת נצבים מה, ג-ד. סה"מ תקס"ה שם ע' תתעט ואילך.

(41) שהוא למעלה גם מבעל הרצון – ראה ד"ה שובה ישראל דש"פ האזינו ה'תשל"ז ס"ד (לעיל ע' צט).

(42) לקו"ת שם מה, ד. סה"מ תקס"ה ע' תתעט ואילך. ד"ה הנ"ל תרע"ג ע' רצט. וראה לקמן ס"ט.

(43) להעיר מהמובא לעיל ס"ג שהמקיפים נק' שיריים.

(44) להעיר מלקו"ת נצבים מו סע"ד דבתשובה יש שתי

מדריגות תשו"ת ותשו"ע "וגם בחינה זו (תשו"ע) הוא קרוב אליך".

אריך ועתיק. והטעם על זה הוא (כמובא לעיל (סוף סעיף ד) מהמאמר) כי נש"י (היינו גם הנר"נ) יש להם הכל, וגם מלמעלה נותנים להם הכל.

(ו) ויובן זה בהקדים שהביאור בדיוק לשון הכתוב לא נפלאה היא ממך (ממך דוקא), הוא גם להפירושו⁴⁵ שהמצוה הזאת קאי על כללות המצוות. דגם לפירוש זה, המצוה הזאת היא בבחינת פלא, וכמובא לעיל (סעיף ד) מהמאמר, שגם כל המצוות, להיותם רצון העליון שלמעלה מהטעם, הם בבחינת פלא וריחוק (אלא שאעפ"כ לא נפלאה היא ממך, מישראל). ויש לומר, דזה שאומר ב' לשונות, נפלאה ורחוקה, הוא, כי במצוות יש שני ענינים. זה שהמצוות הם רצונו ית', רצון שלמעלה מטעם. וזה שלאחרי שהרצון נתלבש בחכמה (דתורה), ניתוסף גם טעם לכל מצוה⁴⁶. וזהו שני הלשונות דפלא וריחוק, דהרצון שבמצוות, להיותו למעלה מטעם, הוא פלא. וטעמי המצוות כמו שהם מצד החכמה דתורה כמו שהיא למעלה, הם בבחינת ריחוק. דהגם שגם טעמי המצוות (כמו שהם בחכמתו ית') הם למעלה מההבנה דשכל אנושי⁴⁷, מ"מ, החכמה דלמעלה היא מקור לחכמת ושכל הנבראים⁴⁸, ולכן היא לא נפלאה משכל הנבראים ורק רחוקה מהם⁴⁹.

(ז) ויש להוסיף, דהמצוות והתורה (טעמי המצוות) כמו שהם מצד עצמם, אין שייך לומר עליהם גם התואר דפלא וריחוק. כי לשון פלא (ומכ"ש לשון ריחוק) מורה שהדבר המופלא יש לו איזו שייכות להדבר שמופלא ממנו. משא"כ בשני ענינים שאין שום שייכות ביניהם, אין נופל הלשון פלא. וכמו שאין שייך לומר על סברא שכלית שהיא נפלאה מחוש המישוש⁵⁰. וזה שהתומ"צ הם ריחוק ופלא הוא לאחרי שירדו להיות להם איזו שייכות לעולם. דהתחלת הירידה היא זה שהתורה קדמה לעולם. דהתורה כמו שהיא מצד עצמה, אינה בגדר עלמין כלל ואין שייך לומר עלי' שקדמה לעולם. וזה שארז"ל⁵¹ אלפיים שנה קדמה תורה לעולם, הוא בהדרגא דתורה כמו שירדה⁵² להיות בגדר עלמין. דבדרגא זו שייך לומר שקדמה לעולם, ויתירה מזו, שיש שיעור בהקדימה, אלפיים שנה. ולאחרי זה ירדה עוד כו"כ ירידות⁵³, עד שנמשכה למטה. ובדרגא זו דתורה, כמו שהיא לאחרי ירידתה [שהיא דרגא כללית, הכוללת כו"כ דרגות פרטיות, מהדרגא דתורה שקדמה לעולם ועד להדרגא דתורה שנמשכה למטה] שייך לומר שהיא בבחינת פלא וריחוק.

49) עפ"ז יומתק זה שאמר שלמה בנוגע להטעם דפרה אדומה "והיא רחוקה ממני".

50) ראה שעהיוה"א פ"ט (פו, ב). וראה ד"ה שובה ישראל דש"פ האזינו הנ"ל הערה 24 (לעיל ע' טז).

51) ראה מדרש תהלים צ, ד. ב"ר פ"ח, ב. תנחומא וישב ד.

52) דזה שאלפיים שנה קדמה תורה לעולם למדין ממ"ש (משלי ח, ל) ואהי' גו' יום יום (מקומות שבהערה הקודמת) – וענין זה שבתורה הוא למטה וירידה לגבי "ואהי' אצלו אמון" (התחלת הכתוב), ראה בארוכה סה"מ תרס"ה ע' עד. ובכ"מ.

53) ראה סה"מ תרס"ה שם בענין ה' הדרגות דתורה שבמשלי שם.

45) ראה רש"י עה"פ לא בשמים גו' ועה"פ כי קרוב גו' (שבהמשך לכי המצוה הזאת). תניא פ"ז ובה"שער" דהתניא (בפי' הפסוק כי קרוב גו'). ובסד"ה כי המצוה בהמשך תרס"ו "המצוה הזאת קאי על כל המצוות".

46) ראה בארוכה לקמן ח"ב ס"ע קסד ואילך. ח"ד ס"ע יד ואילך. וש"נ. וראה שם ע' טו, שגם המצוות דחוקים יש להם טעם בחכמה שלמע'. ולהעיר מהא שאמר שלמה "אמרת אהכמה גו'" בנוגע לפרה אדומה (במדב"ר פ"ט, ג).

47) ראה אגה"ק ס"ט (קכח, א) שטעמי המצוות לא נתגלו, והטעמים המובנים לנו אינם תכלית הטעם. וראה בארוכה לקמן ח"ב ס"ע קסד ואילך.

48) תו"א וירא יד, א. ובכ"מ.

ויש לומר, דזה שאומר לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא, הכוונה בזה היא להתומ"צ כמו שהם בבחינת פלא וריחוק, וגם להתומ"צ כמו שהם מצד עצמם (קודם ירידתם, שאז אין שייך לומר עליהם גם התואר דפלא וריחוק), שגם דרגא זו דתומ"צ לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא. כי במתן תורה ניתנו לישראל כל הדרגות דתורה, גם הדרגא דתורה כמו שהיא מצד עצמה (לפני ירידתה להיות שייכת לעולמות), ועד לאורייתא וקוב"ה כולא חד⁵⁴.

(ח) והנה עד"ז הוא להפירוש דהמצוה הזאת קאי על מצות התשובה, דזה שתשובה היא בבחינת פלא וריחוק, הוא כמו שירדה להיות נמשכת למטה, אבל כמו שהיא מצד עצמה, אין שייך בה גם התוארים פלא וריחוק. והגם שהפלא והריחוק דתשובה הם באופן נעלה יותר מהפלא והריחוק שבכל המצוות [דהפלא והריחוק שבכל המצוות הו"ע הרצון והחכמה (כנ"ל סעיף ו), וכיון שתשובה היא בבעל הרצון (כנ"ל סעיף ד), מובן, שהפלא והריחוק דתשובה הם באופן נעלה יותר], מ"מ, מכיון שהתואר פלא (ומכ"ש התואר דריחוק), גם כמו שהוא בתכלית העילוי, מורה שהדבר המופלא יש לו איזו שייכות להדבר שמופלא ממנו, לכן, בהדרגא דתשובה כמו שהיא מצד עצמה (בעל הרצון), אין שייך לומר לשון פלא וריחוק. ומ"ש שהמצוה הזאת (תשובה) היא נפלאות ורחוקה, הוא, לאחרי ירידתה להיות נמשכת למטה.

ויש לומר, דמ"ש לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא, הכוונה בזה היא להתשובה כמו שהיא בבחינת פלא וריחוק וגם להתשובה כמו שהיא מצד שרשה בבעל הרצון (שלמעלה מהתואר דפלא וריחוק), שגם דרגא זו דתשובה לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא. וזהו מ"ש כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך גו', שגם התשובה כמו שהיא מצד אנכי, אנכי מי שאנכי, לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא.

(ט) והטעם על זה, כי במתן תורה, על ידי הדיבור⁵⁵ אנכי הוי' אלקיך, נעשה כן בכאו"א מישראל, שאנכי (על ידי שנמשך בהוי') הוא אלקיך, כחך וחיותך⁵⁶. והגם דזה שאנכי נעשה אלקיך הוא כמו שנמשך בהוי', וכמבואר בהמאמר⁵⁷ החילוק בין מצות התשובה לכל המצוות, דבתשובה כתיב אשר אנכי מצוך, אנכי סתם, ובכל המצוות כתיב אנכי הוי', אנכי כמו שנמשך בהוי', מ"מ, ע"פ הידוע⁵⁸ שבהדיבור אנכי כלולים כל המצוות, גם מצות התשובה, יש לומר, שבאנכי הוי' (שבמתן תורה) נכלל גם בחינת אנכי כמו שהוא בעצמותו, למעלה מהמשכה בהוי', אלא שהגילוי דבחינה זו הוא במצות התשובה. ומזה מובן, דזה שבמתן תורה נעשה בכאו"א מישראל שאנכי הוא אלקיך, כחך וחיותך, הוא גם בחינת אנכי שלמעלה מהמשכה בהוי'. וכאשר האדם רוצה להתעורר בתשובה (עוד לפני שעושה תשובה), עי"ז מתגלה אצלו שאנכי (גם אנכי שלמעלה מהמשכה בהוי') הוא כחך וחיותך, היינו שזה שייך גם להנר"נ שלו, ועי"ז, המצוה הזאת (תשובה) אשר אנכי מצוך,

(54) ראה זח"ג עג, א.

(55) יתרו כ, ב.

(56) ראה עד"ז לקו"ת במדבר טז, סע"ד.

ע' שכז).

(57) ע' רצט. וראה גם סה"מ תקס"ה ע' תתעט.

(58) ראה ד"ה וידבר גו' אנכי ה'תשכ"ח הערה 20 (לקמן ח"ג

לא נפלאות היא ממך ולא רחוקה היא, ואדרבא, קרוב אליך הדבר מאד בפיוך ובלבבך לעשותו, שקרוב מאד לכ"א מישראל להגיע לתשובה, ולא רק לדרגת התשובה כמו שירדה להיות בבחינת פלא וריחוק אלא גם לדרגת התשובה אשר אנכי מצוך.

יו"ד) וזהו ואת ובנייך תחיי בנותר, שגם כחות הפנימיים דהנשמה יחיו בנותר, דהגם שנותר הוא מקיף, ויתירה מזו שהוא מקיף הרחוק, מ"מ, נמשך ממנו חיות גם לכחות הפנימיים דהנשמה, כי ע"י התשובה מתגלה שאנכי הוא אלקיך כחך וחיותך. וע"ד שנת"ל (סעיף ט) בענין לא נפלאות היא ממך. אלא שענין לא נפלאות היא ממך הוא שכחות הפנימיים דהנשמה (ע"י הרצון לעשות תשובה) הם באופן שעל ידם אפשר להגיע להמקיפים, וענין ואת ובנייך תחיי בנותר הוא שכחות הפנימיים חיים (בחיות פנימי) בהנותר שנמשך ע"י התשובה, בנותר דמקיף הקרוב וגם בנותר דמקיף הרחוק [ויש לומר, שבנותר נכלל גם העצם שלמעלה מהגדר דמקיף ופנימי].

ויש לקשר זה גם עם פירוש רז"ל עה"פ ואת ובנייך תחיי בנותר, עד שיחיו המתים, כי בתחיית המתים יהי' חיות הגוף מהסובב⁵⁹ (נותר). וע"י ענין את ובנייך תחיי בנותר, שהחיות דכחות הפנימיים (דהנשמה) הוא בנותר, יהי' לע"ל גם חיות הגוף מהסובב. [ולא עוד אלא שהחיות דהגוף יהי' נעלה יותר, שלכן, הנשמה תהי' ניזונית מהגוף⁵⁹]. ויש לומר, שזוהי גם השייכות דתשובה לגאולה העתידה, דאין ישראל נגאלין אלא בתשובה⁶⁰ ומשיח אתא לאתבא צדיקיא בתיובתא⁶¹, כי ההמשכה שע"י התשובה היא באופן שממנה נמשך חיות גם לכחות הפנימיים, את ובנייך תחיי בנותר, והשלימות דגאולה העתידה היא בתחיית המתים, שחיות הגוף יהי' מהסובב. ולכן, ע"י שישראל עושין תשובה מיד הן נגאלין⁶⁰, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו, בעגלא דידן ממש.

61) הובא בלקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. ובכ"מ.

וראה זח"ג קנג, ב.

59) המשך וככה תרל"ז פצ"א. סה"מ קונטרסים ח"ב תיג, ב.

ובכ"מ.

60) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.

בס"ד. שיחת ש"פ וירא, כ"ף מרחשון ה'תש"נ.

אברהם, ולנו (לו) אינו נראה, אשר, בסיפור זה (שנתפרסם לרבים ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו) יש לימוד והוראה בקשר ובשייכות לענינו של בעל יום ההולדת, כדלקמן.

ב. על הפסוק "וירא אליו", מפרש רש"י: "לבקר את החולה, אמר¹² רבי חמא בר חנינא¹³ יום שלישי למילתו הי', ובא הקב"ה ושאל בשלומי".

וצריך להבין – איך יתכן שאברהם אבינו נעשה "חולה" ע"י קיום מצות מילה:

נתבאר לעיל¹⁴ שמצד גודל השמחה והתענוג של אברהם אבינו בקיום מצותו של הקב"ה¹⁵, ובפרט מצות מילה, המצוה היחידה אז שעל ידה נמשכה הקדושה בהחפצא שבו נעשית המצוה (ע"ד קיום המצוות שלאחרי מ"ת)¹⁶ – לא הי' אברהם אבינו צריך להרגיש צער כלל, אלא תענוג¹⁷, ובמכ"ש וק"ו מתענית חלום בשבת, ש"התענית הזה תענוג הוא לו¹⁸, ועאכו"כ בנוגע לקיום מצוה נעלית כמו מילה ע"י אברהם אבינו, שהצער הזה תענוג הוא לו;

ואעפ"כ, כיון שהצער שייך לגדר מצות מילה¹⁹, לפי שענינה "בריתי בבשרכם"²⁰, שהברית עם הקב"ה חודרת גם בבשר הגשמי כפי שהוא בטבעו, שמרגיש צער ע"י המילה – הוצרך להיות כן גם אצל אברהם

א. בהמשך להמדובר לאחרונה¹ ע"ד ההשתדלות בחיזוק התקנה "להקהיל קהילות בכל שבת . . . ללמוד בהם תורה לרבים"², וההצעה שבכל המקומות ילמדו גם³ ענין אחד בתורה (לאחד כל הלומדים), בפרשת השבוע, ובפרט בהתחלת או בסיום הפרשה (שיש בזה חביבות יתירה) – יש לבאר ענין בהתחלת הפרשה, וכן (הקשר והשייכות ל) סיום הפרשה⁴.

וענין נוסף בשבת זו מצד קביעותה בימי החודש – כ"ף מרחשון, יום ההולדת של כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע⁵, כמדובר כמ"פ⁶ ע"ד גודל העילוי דיום הולדת (דכאו"א מישראל, ועאכו"כ) של נשיא בישראל, ש"מזלו⁷ גובר⁸, ובפרט נשיא השייך במיוחד לדורנו זה⁹, כיון שנשיא דורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר, הוא בנו יחידו, ממלא מקומו, של בעל יום ההולדת¹⁰ (ועד שמינהו ל"מנהל פועל" כו"כ שנים לפני¹¹).

ולהעיר, שבנוגע להתחלת פ' וירא ישנו ענין הקשור גם ליום ההולדת של אדמו"ר מהורש"ב – הסיפור הידוע¹¹ אודות בעל יום ההולדת, שבהיותו בן ד' או ה' שנים נכנס אל זקנו הצ"צ (לקבל ברכתו ליום ההולדת) בש"ק פ' וירא, והתחיל לבכות, באמרו, שלמד בחדר ש"וירא אליו ה'", ומפני מה נראה ה' אל

12 "בשם אומר" – שזוהי השלימות בלימוד התורה, "האומר דבר בשם אומריו כו" (אבות פ"ו מ"ו).

13 והשייכות לבעל המאמר – ר' חמא בר חנינא – שהוא בעל המאמר (בסוטה יד, א) "מאי דכתיב אחרי ה' אלקיכם תלכו כו' הקב"ה ביקר חולים* דכתיב וירא אליו ה' באלוני ממרא, אף אתה בקר חולים" (וראה לקו"ש ח"ה ע' 84 הערה 49. ח"כ ע' 65 הערה 31).

ולעיר מהשייכות לשיעור היומי ברמב"ם – "מצות עשה . . . לבקר חולים", "ביקור חולים מצוה על הכל וכו'" (הל' אבל פי"ד ה"א. ה"ד-ו).

14 קונטרס משיחות ש"פ לך לך ס"ח.

15 ועאכו"כ מצוה שקיומה נעשה יחד עם הקב"ה – "נטל אברהם סכין כו' מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו, שנאמר וזכרות עמו הברית" (פרש"י ס"פ לך לך).

16 ראה לקו"ש ח"ה ע' 79 ואילך. ע' 88 ואילך. וש"נ.

17 ועד"מ מטיפול רפואי שמציל חיי האדם – שהצער אינו נחשב לגבי השמחה והתענוג דהצלת חייו, ועד שיכול לפעול בעצמו שלא ירגיש הצער.

18 שו"ע אדה"ז או"ח סרפ"ח ס"ג.

19 ראה לקו"ש ח"ה ע' 47 ואילך. וש"נ.

20 לך לך יז, יג.

1 קונטרס משיחות ש"פ נח וש"פ לך לך.
2 שו"ע אדה"ז או"ח סר"צ ס"ג (מיליש ר"פ ויקהל).
3 נוסף על השיעורים הקבועים בתורה בכל מקום ומקום לפי ענינו.
4 כידוע הכלל ש"נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן" (ספר יצירה פ"א מ"ז).
5 קונטרס "חנוך לנער" ע' 8-6. "היום יום" כ"ף מ"ח.
6 ראה (בנדוד"ד) לקו"ש ח"ה ע' 86. וש"נ.
7 ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח ובקה"ע שם.
8 כלומר, נוסף לכך שכל עניניו של הנשיא הם באופן של התנשאות והרמה, ניתוסף (ביום ההולדת) התגברות בהמזל שלו; וביחד עם זה, נמשך (מזל מלשון נוזל) ופועל בכל הדור.
9 נוסף לכך שכל "נשיא" הוא "ויצונו של יעקב (ישראל) אבינו" (קה"י מע' רבי), ש"נשמתו . . . כלולה מכל הנשמות שבישראל מעולם ועד עולם" (אגה"ק ס"ז).
10 ולהעיר, שהשייכות שביניהם מרומז גם בשמו של נשיא דורנו – "יוסף", מלשון הוספה, שמודגש אצלו שענינו הוא באופן של הוספה על עניניו של הנשיא שלפניו; ועד"ד "יצחק", ע"ש "כל השומע יצחק לי", שמודגש שישנה מקודם לכן המציאות דדבר הנשמע והמציאות ד"השומע", ועל כ"ז ניתוסף ענין של צחוק ושמחה.
11 "היום יום" ט' מ"ח. וראה לקו"ש ח"כ ע' 61. וש"נ.

* ו"ל שענין זה מרומז גם בשם בעל המאמר: "חמא" – מלשון ראי' ("וירא אליו ה'"), "בר חנינא" – תוצאה ("בר") מהענין ד"חנינא" – מלשון חנון ורחום, שלהיותו חנון ורחום ה"ה גומל חסדים, כולל גם ביקור חולים (וראה לקמן הערה 42).

(“ראש למולים”²¹), ש”הרגיש ונצטער²².

אבל, עדיין אין זה מובן לגמרי:

ידוע²³ שע”י קיום המצוות נעשה האדם תמים ושלם בכל אברי הנפש, ועי”ז גם בכל אברי הגוף. ובפרט במצות מילה – עלי”נאמר²⁴ “התהלך לפני והי’ תמים”. ואיך יתכן שמצוה שתוכנה הו”ע התמימות, תביא למצב הפכי לגמרי²⁵ – שנעשה “חולה”, כמודגש בלשונו של רש”י “לבקר את החולה”²⁶, חולה ממש, עד כדי כך, שמזה למדים²⁷ כללות המצוה הביקור חולים!

ובפרט ע”פ הדיוק ש”יום שלישי למילתו הי”’, שאז מתגבר החולי²⁸ – דלכאורה, איך יתכן שדוקא ביום השלישי שיש כבר התוקף ד”חזקה” במעמד ומצב ד”תמים” – יתגבר החולי, עד כדי כך, שהקב”ה הוצרך לרפא ע”י “לבקר את החולה”!

ג. ויובן בהקדם הביאור בענין ביקור חולים ע”י הקב”ה:

באור התורה להצ”צ ריש פרשתנו²⁹ מבואר ש”ענין החולים בעולמות עליונים הוא כמ”ש³⁰ סמכוני באשישות וגו’ כי חולת אהבה אני, שבחינת חולת אהבה היא . . . (ש)תכסוף ותכלה הנפש לדבקה בא”ס ב”ה ממש”, ו”התגלות אור א”ס ב”ה . . . הוא רפואה לחולת אהבה זו”.

ומוסיף, “והיינו ג”כ ע”ד מ”ש הרמב”ן בפירוש החומש ריש פרשת וירא וז”ל ושמא כווננו עוד בזה לומר שהי’ לו במראה השכינה ריפוי למחלת המילה”, ומבאר שגילוי השכינה (“וירא אליו ה’”) “זהו רפואה לבחינת חולת אהבה הנ”ל”.

ויש להוסיף בזה – ע”פ הידוע³¹ ש”חולה” בגימטריא מ”ט, שרומז למ”ט שערי בינה, “חמישים שערי בינה . . . חסר אחד”³², וחסרון זה (מ”ט ולא נו”ן) הוא סיבת החולי (“חולה” בגימטריא מ”ט), שזהו”ע

“חולת אהבה”, שכוסף ומשתוקק לגילוי שער הנו”ן דבינה.

ד. עפ”ז יש לבאר גם הענין ד”וירא אליו ה’, לבקר את החולה”³³:

החולי דאברהם אבינו בגלל המילה נשתלשל מהחולי ברוחניות – שע”י המילה נעשה בבחינת “חולת אהבה” לגילוי שער הנו”ן.

וההסברה בזה:

נתבאר לעיל³⁴ שמצות מילה היתה לאחרי ההקדמה ד”לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך”³⁵, היינו, שתחילה הי’ צריך לצאת ממציאיותו הקודמת, רצונותיו הטבעיים (“ארצך”), מדותיו (“מולדתך”) והמוחין שלו (“בית אביך”), אשר, עם היותם מציאות דקדושה, הי”ז המציאות שלו, ולכן נצטווה לצאת ממציאיותו כדי שיוכל להתאחד עם הקב”ה, ולאח”ז בא הציווי דמילה – שעל ידה נעשית האחדות עם הקב”ה באופן ד”בריתי בבשרכם”, ועי”ז הגיע לתכלית השלימות – “התהלך לפני והי’ תמים”.

אבל, גם השלימות שנעשית אצל אברהם ע”י מצות מילה (“הי’ תמים”) היא השלימות שמצד גדרי הנבראים, כלומר, שלימות כזו שיכולים הנבראים להמשיך בכח עצמם³⁶, שזהו”ע דמ”ט שערי בינה, כמארז”ל³² “חמישים שערי בינה נבראו בעולם וכולן ניתנו למשה חסר אחד, שנאמר³⁷ ותחסרהו מעט מאלקים”, היינו, שהשלימות דעולם היא מ”ט שערי בינה, ואילו שער החמישים אינו שייך לגדרי הנבראים, שמצד עצמם אינם יכולים להגיע אליו³⁸.

ועפ”ז יש לבאר הטעם שנעשה “חולה” ע”י המילה (אף שפעולת המילה היא “והי’ תמים”) – כי, היא הנותנת, שבהגיעו להשלימות (“תמים”)³⁹ השייכת לעולם (מ”ט), אזי⁴⁰ נעשה אצלו ההכרה וההרגשה שהשלימות שלו בהתאחדות עם הקב”ה אינה אלא

ד”ה חמישים שע”ב תרנ”ג. ועוד.

(32) ר”ה כא, ב. וש”נ.

(33) בהבא לקמן – ראה גם לקו”ש ח”ה ע’ 335.

(34) קונטרס משיחות ש”פ לך לך.

(35) ר”פ לך לך.

(36) גם לאחרי הנתנית-כח מלמעלה – “הקב”ה עוזרו”, ואפילו לאחרי הנתנית-כח כפי שהיתה במילה דאברהם – “וכרות עמו הברית” (כנ”ל הערה 15).

(37) תהלים ח, ו.

(38) פתיחת הרמב”ן לפירושו על התורה.

(39) ובפרט ב”יום שלישי למילתו”, שאז נעשית “חזקה” בהפעולה דמילה, כולל גם חזקה בהענין ד”חולת אהבה”, ולכן, מתגבר גם החולי כפשוטו.

(40) ע”ד המבואר בענין אמירת “סלח לנו” בתפלת העמידה דוקא

(21) פתיחתא דאסת”ר יו”ד.

(22) ב”ר פמ”ז, ט.

(23) ראה לקו”ת נצבים מה, ג.

(24) לך לך יז, א.

(25) ובפרט אצל אברהם, שלהיותו “מרכבה” (ב”ר פמ”ז, ו. ועוד), בודאי שכל עניני הגוף היו בהתאם להנשמה.

(26) ובפרט שהי’ יכול להתחיל הפירוש מ”אמר רבי חמא בר חנינא יום שלישי למילתו הי’ ובא הקב”ה ושאל בשלומי”, ללא ההקדמה וההדגשה “לבקר את החולה”.

(27) סוטה שם.

(28) ראה וישלח לד, כה ובת”א שם. חדא”ג מהרש”א לב”מ פז, א.

(29) פה, ב.

(30) שה”ש ב, ה.

(31) טעמי המצות (להאריז”ל) ריש פרשתנו. לקו”ת ברכה צז, ב.

דרגא הכי נעלית⁴⁷.

והחידוש שבצירופם יחד (אור העולה על כולנה) – שמהותו של המתגלה הוא "הוי", דרגא הכי נעלית, והגילוי הוא באופן של "וירא", אופן הכי נעלה, ואעפ"כ, ה"ז "אליו", שנמשך וחודר במציאותו⁴⁸ – שענין זה יכול להיות רק ע"י גילוי והמשכה מדרגא נעלית ביותר.

וענין זה קשור עם גילוי הדרגא הנעלית דשער הנו"ן, למעלה מחכמה ובניה, ולמעלה מכתר כו' – שעם היותו למעלה לגמרי מגדרי הנבראים, נקודה⁴⁹ שלמעלה מציוור, הרי, נקודה זו כוללת את כל האורך והרוחב והעומק שבהציוור דכל הנבראים שבכל סדר השתלשלות (להיותה נקודה בלתי מוגבלת, שאינה מוגבלת גם בשלילת הציוור), הנקודה דמהותו ועצמותו ית', "אמיתת המצאו", ש"כל הנמצאים כו' לא נמצאו אלא מאמתת המצאו"⁵⁰.

וענינו בעבודה – שאף שהכלי לשער הנו"ן הו"ע הביטול, שיוצא ומתבטל ממציותו (גדר הנבראים), וכוסף ומשתוקק ("חולת אהבה") להגילוי דשער הנו"ן השייך לבורא, מ"מ, נעשה הגילוי דשער הנו"ן השייך לבורא באופן שחודר במציאות הנברא, בהציוור שלו ("אליו"), ובלשון הידוע – "ישראל וקב"ה כולא חד"⁵¹, שמאיר ומתגלה ה"חלק אלקה ממעל ממש"⁵², אלקה ממש, ובאופן שנמשך ומתגלה באופן ד"ממש", מלשון מישוש⁵³.

בעל המאמר, "חמא", תרגום של ראי' (כנ"ל הערה 42) – שהגילוי ד"וירא" נמשך למטה גם בלשון תרגום, שחודר גם בגדרי העולם, כדלקמן ס"ו.

(45) וזהו החידוש ד"וירא אליו ה" שבפרשתנו לגבי דרגת הנבואה בבחי' "הי דבר ה' אל אברהם במחזה" (ראה זהר שבהערה 41).

(46) ראה גם פי' אוה"ח ע"פ: למה שינה הכתוב להקדים הרואה קודם הנראה שהתחיל לדבר בו, שהליל' וירא ה' אליו . . . ונראה כי כוונת הכתוב להודיע שהשרה ה' שכינתו עליו ונעשה מרכבה לשכינה, והוא אמרו וירא אליו, שגילה ה' שכינתו אליו, ולזה הקדים תיבת אליו להזכרת ה', לומר שנגלית עליו השכינה, מה שלא היה נשמע באומרו וירא ה' אליו, כי ה' יפסיק בין הגילוי למתגלה בו.

(47) ובפרט ששם הוי' שנתגלה לפני המילה (ד"ה וירא אליו עטר"ת).

(48) משא"כ אילו הוי' הגילוי מדרגא שלמטה מהוי', או אם הוי' הגילוי דהוי' באופן של "מחזה", או אם הוי' הגילוי ד"וירא הוי", אבל באופן שאינו מתגלה "אליו" – אין בזה חידוש כל כך.

(49) ולהעיר שהאות נו"ן היא ר"ת נקודה.

(50) רמב"ם ריש הל' יסוה"ת.

(51) ראה זח"ג עג, א.

(52) תניא רפ"ב.

(53) ראה אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ד ע' תו. ועוד.

מצד גדרי הנבראים, ועדיין "חסר אחד", שחסר שער הנו"ן השייך לבורא, בחי' אחד, ולכן נעשה "חולה", בגימטריא מ"ט, לפי שנגרש אצלו שהגיע רק לבחי' מ"ט שערי בינה, ונעשה בבחי' "חולת אהבה", שנכסף ונשתוקק לגילוי שער הנו"ן, ומזה נשתלשל גם החולי כפשוטו.

ועפ"ז יש לומר, ש"וירא אליו הוי'" ("לבקר את החולה") הוא הגילוי דשער הנו"ן⁴¹, שע"ז נעשית ה"רפואה לבחינת חולת אהבה הני"ל", שנשלם ה"חסר אחד" (מ"ט בגימטריא חולה) ע"י המשכת גילוי שער הנו"ן⁴².

ה. ועוד חידוש בזה – שגילוי זה (דשער הנו"ן) הוא באופן ד"וירא אליו הוי'", אשר, ג' התיבות "וירא אליו הוי'" הם ג' ענינים שכל א' מהם מבטא תוכן בפ"ע, וביחד עם זה, ישנו הצירוף דכל ג' התיבות, שע"ז ניתוסף אור העולה על כולנה⁴³:

"וירא" – מורה על אופן הגילוי, שאין זה באופן של "מחזה", תרגום של ראי', אלא באופן ד"וירא"⁴⁴, דרגא נעלית בראי'⁴⁵.

"אליו" – מורה על הרואה, שהגילוי נמשך אליו, היינו, שאינו מתבטל ממציותו מעוצם הגילוי, אלא אדרבה, שמתקבל אצלו⁴⁶, ונמשך וחודר מציאותו, בהציוור שלו, בכל פרטי עניניו וכו'.

"הוי'" – מורה על מהותו של המתגלה, שלא נתגלה רק בחי' אלקים, וכיו"ב, אלא נתגלה בחי' הוי',

(ראה תו"א וארא נה, ד. ובכ"מ).

(41) להעיר מהמבואר בזהר (ח"א פח, סע"ב ואילך. פרשתנו צח, רע"א) ש"וירא אליו הוי'" שלאחרי (וע"י) קיום מצות מילה הוא באופן נעלה יותר, עד לעילוי שבאין-ערוך, לגבי גילוי אלקות שהי' אצלו כמ"פ לפני קיום מצות מילה. ומבואר בדרושי חסידות (ראה ד"ה וירא אליו עטר"ת – לבעל יום ההולדת) שהגילוי ד"וירא אליו הוי'" שלאחרי וע"י קיום מצות מילה, הוא, ע"ד ובדוגמת הגילוי דמתן-תורה*. וע"פ הידוע שמתן-תורה הוא ביום החמישים לפי שבו נמשך גילוי שער הנו"ן (לקו"ת במדבר יו"ד, ד. ובכ"מ) – יש לומר, שמעין זה נעשה אצל אברהם ע"ז ש"וירא אליו הוי'", שנמשך לו הגילוי דשער הנו"ן.

(42) ויש לומר, שענין זה מרומז גם בשמו של בעל המאמר, "חמא בר חנינא": "חמא" – הוא התרגום של "וירא", ו"חנינא" – שיש בו ב' נוני"ן (ברכות נו, רע"א ובפרש"י), רומז לב' הדרגות דשער הנו"ן [לא רק בחי' התחתונה דשער הנו"ן שכוללת כל מ"ט שערי בינה, אלא גם שער הנו"ן עצמו, בחי' העליונה שבו, שלמעלה לגמרי ממ"ט שע"ב, בחי' הכתר כו' (לקו"ת שם יב, ב)], היינו, שהראי' ("חמא") היא בבחי' "חנינא", שער הנו"ן.

(43) ראה שעה"י פ"ב. ספר הערכים חב"ד (כרך ג) ערך אור העולה על כולנה. וש"נ.

(44) וביחד עם זה, ישנו גם העילוי שבלשון תרגום, כמרומז בשם

(* "שהרי מאברהם התחיל שני אלפים תורה . . . התחלת יחוד העליון דמ"ת הוא מאברהם, ובפרט ע"י מצות מילה . . . רק שמשה המשיך הגילוי בכללות נש"י, ואברהם הוי' הגילוי לו לבד" (סה"מ עטר"ת ע' עט).

נשמתו⁶⁰; וביחד עם זה, אין זה באופן של ביטול ושלילת המציאות, אלא אדרבה, נשמה בגוף, לאורך ימים ושנים טובות, היינו, שהנקודה דמס"נ נמשכת וחודרת בכל הפרטים. ועד שנעשה "עולה תמימה"⁶¹ – "עולה", כליל לה, ו"תמימה", שהמס"נ חודרת בכל מציאותו.

ועד"ז בנוגע להמשכה והגילוי בכל העולם כולו – כמרומז בתיבת "מעכה" (שבסוף הפרשה), ר"ת "מלך"⁶² על כל הארץ"⁶³.

וההסברה בזה, כאמור, שהביטול והמס"נ שמצד נקודת הנפש, עצם הנשמה⁶⁴, נעשה כלי להנקודה שלמעלה (שער הנו"ן), נקודה שלמעלה מהתחלקות, ועד שהיא למעלה מגדר החילוק דמעלה ומטה, שלכן, כוללת כל הענינים, מהדרגא הכי נעלית שאין למעלה ממנה, עד לדרגא הכי תחתונה שאין למטה ממנה, ולכן, על ידה נעשה גם החיבור דעליון ותחתון⁶⁵ (אין ויש⁶⁶).

ז. ויש להוסיף, שענין זה מודגש גם בפרשה שמתחילים לקרוא בתפלת מנחה – "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה"⁶⁷:

יצחק לישמעאל שהי' מתפאר שמל בן י"ג שנה) – "באבר אחד אתה מיראני, אילו אמר לי הקב"ה זבח עצמן לפני לא הייתי מעכב" (פרשתנו כב, א).

(60) פרד"א פל"א (קרוב לסופו). זח"א ס, א (תוספתא).

(61) ב"ר פס"ד, ג. פרש"י תולדות כה, כו, ב.

(62) נוסח הברכה דקידוש ותפלות דר"ה. ולכן תיבת "מעכה" היא חותם קרה"ת דר"ה. – ולהעיר, שהעבודה דר"ה היא הביטול והקב"ע דעצם הנפש, שע"ז ממשיכים מהפנימיות והעצמיות שלמעלה שיומשך להיות "מלך על כל הארץ".

(63) "הארץ" דייקא, בה"א הידיעה, ועד שבר"ת ד"מעכה" ישנו רק ה"א הידיעה – שי"ל שכולל לא רק "ארץ", אלא גם כל הענינים דסדר השתלשלות ולמעלה מסדר השתלשלות כו'.

(64) להעיר, שגם "נפש" ו"נשמה" מתחילים באות נו"ן, ר"ת נקודה.

(65) להעיר מהמבואר בתו"א (יתרו סט, ב) ש"שער החמישים הוא הכולל ומקיף כל הבחי', ואין שם בחי' מעלה ומטה כלל. . . שלכן הוא מתפשט למטה כמו למעלה", וע"י המשכתו במ"ת נעשה "המשכת אור א"ס בעשי' גשמית". וע"פ המבואר לעיל (הערה 41) שהגילוי ד"וירא אליו ה"י הוא ע"ד ובדוגמת גילוי שער החמישים במ"ת, תומתק ההרגשה שהגילוי ד"וירא אליו ה"י הי' "באלוני ממרא", ועד באופן ד"מעכה", "מלך על כל הארץ" – מעין ודוגמת גילוי שער הנו"ן דמ"ת, שאז בטלה הגזירה דעליונים לא ירדו למטה כו', שהאור האלקי נמשך ומתגלה במציאות וגדרי העולם.

(66) כידוע ששער הנו"ן מחבר ב' הבחי' דאין ויש (לקו"ת שבהערות 31-42).

ויש לומר, שב' קצוות אלו מודגשים גם במצות מילה (שעל ידה נעשה הגילוי ד"וירא אליו ה"י"⁵⁴) – שפעולת המילה היא תנועה של ביטול ומסירת-נפש⁵⁵, היינו, עבודה שלמעלה מציוור, מצד נקודת היהדות; וביחד עם זה, אין זה רק באופן של נקודה שלמעלה מציוור (ביטול מציאותו), אלא שנקודת היהדות חודרת בכל פרטי עניניו – "התהלך לפני והי' תמים". ועי"ז נעשה כן גם בהגילוי ד"וירא אליו הו"י" – שהנקודה שלמעלה נמשכת וחודרת במציאותו, "אליו"⁵⁶.

ו. וחדוש גדול עוד יותר – שגילוי זה נמשך גם בגדרי העולם:

נוסף לכך שהגילוי נמשך וחודר במציאותו של יהודי, "וירא אליו ה"י", לאברהם אבינו, "אחד הי' אברהם"⁵⁷, היהודי הראשון – ה"ז באופן ש"וירא אליו ה' באלוני ממרא", היינו, שהכתוב מדגיש המקום שבו הי' הגילוי ד"וירא אליו ה"י", לרמז שגילוי זה פעל גם במציאות המקום, בגדרי העולם⁵⁸.

וענין זה מודגש גם בסיום הפרשה:

בסיום הפרשה מדובר אודות עקדת יצחק – ענין המסירת-נפש בתכלית השלימות⁵⁹, ועד שפרחה

(54) כמ"ש הרמב"ן ש"גילוי השכינה כאן. . . גמול במצוה הנעשית ככו' כו"י" ("שע"י המילה זכה לגילוי שכינה, והוא בחי' שכו' מצוה כו"י" – סה"מ עטר"ת שם).

ויש לתוון עם האמור לעיל שהגילוי ד"וירא אליו ה"י נעשה ע"י הרגש החסרון ד"חולה" בגימטריא מ"ט שלאחרי מצות מילה (שעל ידה נעשה שלימות הנברא) – כי, גם הרגש ד"חסר אחד" ("חולה") הוא כתוצאה מהתחלת התנוצצות הגילוי דשער הנו"ן (ע"י המילה)*, אלא שסדר הגילוי הוא שתחילה מרגיש החסרון דשער הנו"ן (שרגש זה עצמו מורה שיש לו שייכות להדבר), ונכסף ומשתוקק לגילוי זה, "חולת אהבה", ועד שנמשך ומאיר אצלו בגילוי.

(55) ובפרט ע"פ המבואר בזהר ("ח"א צג, א. ח"ג מד, א) שמילת הבנים נחשבת כמו שהקריבו קרבן לה'.

(56) להעיר ממארו"ל ("יל"ש ריש פרשתנו) "אמר הקב"ה למלאכים בואו וראו כחה של מילה, שעד שלא נימול הי' נופל על פניו (שמתבטל מפני עוצם הגילוי) ואח"כ הייתי מדבר עמו, ועכשיו שנימול הוא יושב ואני עומד" – שנשאר על עמדו, ועד לאופן של התיישבות כו'.

ועפ"ז י"ל, שב"הי' תמים" נרמזת גם התמימות שבאה לאחרי הגילוי ד"וירא אליו ה"י" שע"י המילה, שגם היא חודרת במציאותו.

(57) יחזקאל לג, כד.

(58) ועפ"ז יש לבאר גם מ"ש בפרש"י "הוא שנתן לו עצה על המילה לפיכך נגלה עליו בחלקו" (דלכאורה אינו מובן: למה הוצרך אברהם לנתנת עצה על המילה, כושיות המפרשים) – שגם פעולת המילה היא באופן שיש "הסכמה" גם מצד מציאות העולם ("ממרא"). (59) ובאופן נעלה יותר מהמס"נ דמצות מילה, ובלשון רש"י (בדברי

(* ע"ד שמצינו שע"י שלימות העבודה במ"ט ימי ספ"ה (התמימות שמצד גדרי הנבראים) באים במילא להגילוי דשער החמישים (לקו"ת שבהערה 41).

שנים" שבפ' חיי שרה⁷⁴.

ח. ויש לקשר האמור לעיל עם הקביעות דשבת פ' וירא בשנה זו – בכ"ף מרחשון, יום הולדת של אדמו"ר מהורש"ב:

תוכן הסיפור דבכיינו של בעל יום ההולדת מפני מה נראה ה' אל אברהם ולנו (לו) אינו נראה (כנ"ל ס"א) – הוא תוכן הענין ד"חולת אהבה" (שנת"ל בפירוש "וירא אליו ה' לבקר את החולה"), שנכסף ונשתוקק שיהי' אצלו הגילוי ד"וירא אליו ה'", והי' נוגע לו עד כדי בכי'!

ויש לומר, שבכיינו של בעל יום ההולדת בקשר להגילוי ד"וירא אליו הוי"ו שבפרשתנו דוקא (אף שכבר למד כמ"פ בפרשיות שלפנ"ז אודות גילוי הקב"ה (לנח ו) לאברהם)⁷⁵, מדגישה את הכוסף והתשוקה ל"וירא אליו ה'" בדרגא נעלית, היינו, שאינו מסתפק בגילוי אלקות שבמצבו הקודם, אלא כוסף ומשתוקק ובוכה על זה שעדיין לא זכה ל"וירא אליו ה'" בדרגא נעלית יותר!

ואם הדברים אמורים בקטנותו (אף אשר "בוצין בוצין מקטפי' ידיע"⁷⁶), עאכ"כ בשנים שלאח"ז, במשך כל ימי חייו, שגם לאחרי שהגיע לדרגות הכי נעלות בגילוי אלקות, נכסף ונשתוקק להגילוי ד"וירא אליו ה'" באופן נעלה עוד יותר, ועי"ז הגיע לדרגא נעלית יותר, ועד לתכלית השלימות, גילוי שער הנו"ן (בחי' הכתר⁷⁷).

והנהגה זו נעשית הוראה לכל ההולכים בדרכיו – שככל שיהי' מעמדם ומצבם בעבודת ה' באופן נעלה, אין להסתפק בזה, אלא צריכים לכסוף ולהשתוקק ביותר, עד כדי בכי', למעמד ומצב נעלה יותר – "לכו מחיל אל חיל"⁷⁸.

ט. וביחד עם זה, מודגשת אצל בעל יום ההולדת

מודגש הענין ד"הי' תמים", שהביטול והמס' חודרים ופועלים שלימות מציאותו; גם בגילוי ד"וירא" מודגש הביטול שנעשה כלי לגילוי זה – "לבקר את החולה", וכן מודגש שהגילוי נמשך במציאותו – "וירא אליו", ויתירה מזה – "באלוני ממרא", ועד להגילוי ד"מלך על כל הארץ" שנרמז בר"ת ד"מעכה"; וגם ב"מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים", ההתחלקות דסדר ההשתלשלות באדם ובעולם – מודגשת הנקודה שלמעלה מהתחלקות, "כולן שוין לטובה".

(75) עוד ביאור בזה (בפשטות יותר) – ראה לקו"ש ח"כ ע' 61 ואילך.

(76) ברכות מה, רע"א.

(77) להעיר, שיום הולדתו כ' מרחשון, ר"ת כתר, ומספרו עשרים בגימטריא כתר. וראה קונטרס "חנוך לנער" ע' 8: "גולד כ' חשון תרכ"א, שיש בזה שני כפ"ן, שהוא רומז לכרתא עילאה".

(78) תהלים פד, ח.

ידוע⁶⁸ ש"מאה שנה" קאי על בחי' הרצון והתענוג, "עשרים שנה" על בחי' המוחין, ו"שבע שנים" על בחי' המדות – כל סדר ההשתלשלות שבאדם, ו"שני חיי שרה", "כולן שוין לטובה"⁶⁹, מורה על הביטול ומס' שמצד עצם הנשמה שלמעלה מההתחלקות דמדות ומוחין, רצון ותענוג⁷⁰, וביחד עם זה, ה"ז נמשך וחודר בכל סדר ההשתלשלות שבאדם, "מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים".

ויתירה מזה – שחודר ונמשך בכל סדר ההשתלשלות שבעולם (שנחלק בכללות לג' החלוקות ד"מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים") – כמודגש בשם "שרה", לא "שרי", "לי ולא לאחרים", אלא "שרה סתם, שתהא שרה על כל"⁷¹, כל סדר ההשתלשלות שבעולם – כיון שנמשך מבחי' עליונה ביותר, נקודה שלמעלה מהתחלקות ("כולן שוין לטובה"), שלכן, כוללת וחודרת בכל סדר ההשתלשלות באדם ובעולם.

וזהו הקשר וההמשך דהפרשיות וירא וחיי שרה, ובפרט ע"פ הידוע שמיום השבת מתברכין כולהו יומין⁷², שמזה מובן שבכל ימי השבוע צריכים לחיות גם עם הפרשה דהשבת שלפנ"ז – שהגילוי ד"וירא אליו ה'" נמשך וחודר בכל פרטי הענינים ד"מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים".

ויש לומר, שכללות העבודה בג' חלוקות הנו"ל (הביטול והמס' שנעשה כלי לגילוי הנקודה שלמעלה, גילוי הנקודה שלמעלה, והמשכתה במציאות וגדרי האדם והעולם⁷³) – נרמזת בג' (הענינים שבג') הפרשיות לך לך וירא וחיי שרה: הביטול והמס' – "לך לך מארצך וגו'", עד לסיום הפרשה במצות מילה; גילוי הנקודה שלמעלה – "וירא אליו הוי"ו שבפרשתנו; והמשכה במציאות וגדרי האדם והעולם – "מאה שנה ועשרים שנה ושבע

(67) ר"פ חיי שרה.

(68) ראה לקו"ת ר"פ ברכה. ביאורו תו"ח ואוה"ת ר"פ חיי שרה. ובכ"מ.

(69) פרש"י עה"פ.

(70) ראה לקו"ש ח"ה ע' 352.

(71) לך לך יז, טו ובפרש"י.

(72) ראה זח"ב סג, ב. פח, א.

(73) ועד מ"ש "מן המיצר גו' ענני במרחב י"ה" – שע"י המיצר, הביטול דנקודה, באים למרחב העצמי, הנקודה שלמעלה, שכוללת וחודרת בכל פרטי הדרגות, החל מבחי' י"ה (מרחב י"ה) כפי שהוא שם בפ"ע, מוחין בעצם (למעלה מ"ה) כפי שהוא חלק משם הוי", מוחין השייכים אל המדות), ועד לשם הוי", ועד לשם אלקים, כולל גם אלקים בגימטריא הטבע, אשר, בהנהגתו באופן ד"לא ישבותו" מתגלה הענין ד"לא שנית", הנצחיות דא"ס.

(74) ובפרשיות יותר: גם במצות מילה, שתוכנה הביטול והמס' –

נשיא דורנו⁸⁸, בנו יחידו וממלא מקומו דבעל יום ההולדת וה"מנהל פועל", שעל ידו נעשה הגילוי והפצת המעיינות חוצה בכל העולם כולו, שזוהי ההכנה להגילוי ד"וירא אליו ה'" בכל העולם כולו, שרואים בגלוי שהקב"ה הוא "מלך על כל הארץ" (הר"ת ד"מעכה")⁸⁹, כמ"ש⁹⁰ "והיתה לה' המלוכה".

י. ההוראה מהאמור לעיל בנוגע למעשה בפועל:

בעמדנו ביום הש"ק פ' וירא, ובפרט כשחל בכ"ף מרחשון, יום הולדת דאדמו"ר מהורש"ב – ה"ז הזמן המתאים להתבונן בהוראה שלמדים מהסיפור אודות כתיבתו של בעל יום ההולדת בנוגע ל"וירא אליו ה'", שבכל מעמד ומצב ירצה כאו"א להגיע למעמד ומצב נעלה יותר בגילוי אלקות, והעיקר (נוסף על הרצון והתשוקה) שיגיע למעמד ומצב נעלה יותר בגילוי אלקות – ע"י ההוספה בלימוד התורה, נגלה דתורה ובפרט פנימיות התורה כפי שנתגלתה בתורת חסידות חב"ד (כולל ובמיוחד – תורתו של בעל יום ההולדת), באופן של הבנה והשגה ("דע את אלקי אביך"⁹¹), והוספה בקיום המצוות בהידור עד למהדרין מן המהדרין⁹², וכל זה – הן בנוגע לעצמו, והן בנוגע לזולת, ע"י הפצת התורה והיהדות, והפצת המעיינות חוצה, עד לפעולה בכל העולם כולו.

והעבודה בכל ענינים אלו צריכה להיות באופן ד"החלצו מאתכם אנשים"⁹³ – כמבואר בארוכה בהקונטרס הידוע של בעל יום ההולדת⁹⁴ (הן בחלקו

(נוסף על תנועת הרצוא הקשורה עם הביטול באופן של נקודה, שעל ידו מגיעים לגילוי הנקודה שלמעלה) גם תנועת ההמשכה למטה באופן שחודרת במציאות האדם, ועד למציאות העולם:

לכל לראש ה"ז מודגש בשמו של בעל יום ההולדת (שמורה על מהותו): "שלוש" – שמו של הקב"ה⁷⁹, ובאופן ד"השלוש שקול כנגד הכל"⁸⁰, הנקודה דעצמותו ומהותו ית' שכוללת כל המציאות כולה, שלכן, נמשכת ומתגלה עד למטה מטה, גם בבשר⁸¹ הגשמי, ובדרגא התחתונה שבו, "מסורבל בבשר", כמרומו בשמו השני – "דובער", ש"דוב" הוא "מסורבל בבשר"⁸².

ומודגש גם באופן עבודתו כפי שהורנו מדרכיו – כידוע שעל ידי דרושי החסידות שלו הותחל שלב חדש בלימוד תורת החסידות באופן של הבנה והשגה וסדר וישיבה בחב"ד⁸³, ובפרט ע"י התייסדות ישיבת תומכי תמימים⁸⁴ שבה לומדים תורת החסידות באופן של הבנה והשגה "כלימוד הסוגיות בגליא שבתורה"⁸⁵, שזהו התוכן ד"וירא אליו ה'" באופן שחודר במציאות האדם⁸⁶, בשכלו, וע"ז גם במדותיו, עד למעשה בפועל, בכל פרטי הכחות ד"מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים".

ועד להמשכה והגילוי בעולם – ע"י פעולתם של "חיילי בית דוד"⁸⁷ בהפצת המעיינות חוצה, ובפרט כפי שנתפשטה ונתרחבה ביותר ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר

(79) ראה שבת יו"ד, רע"ב.

(80) תו"כ ופרש"י בחוקותי כו, ו.

(81) כמרומו גם בדברי הצ"צ בעת קריאת השם "רש"ב בשך כו"ק (קונטרס "חנוך לנער" שם).

(82) מגילה יא, רע"א. וש"נ.

(83) וכידוע פתגם חסידים הראשונים שכ"ק אדנ"ע הוא "הרמב"ם* דתורת החסידות" (לקו"ד ח"ב רצו, א. וראה סה"ש תש"א ע' 160).

(84) להעיר, שהשם "תמימים" מדגיש הענין ד"הי' תמים".

(85) ל' כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ב"מאמר הפתיחה" שלו בקשר להתייסדות הישיבה ט"ו אלול תרנ"ז – נעתק במכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר ("התמים" ח"א יג, א-ב [ע' כג-כד]). וראה גם קונטרס עץ החיים פכ"ה.

(86) להעיר גם מפתגם בעל יום ההולדת "אז מען זיצט בא זיך אין חדר און מען עפנט דעם לקו"ת פילט מען עצמות א"ס" (סה"ש תש"ה ע' 85. ועוד).

(87) ראה בארוכה שיחת שמח"ת תרס"א (לקו"ד ח"ד תשפז, ב ואילך. סה"ש תש"ב ס"ע 141 ואילך).

(88) וכמרומו בשמו: "יוסף" – מלשון הוספה, שבכל מעמד ומצב צריכים להוסיף ולהתעלות לדרגא נעלית יותר, ובאופן כזה פועלים גם בהזולת, ועד ש"יוסף ה' לי בן אחר", שמ"אחר" נעשה "בן"; ו"יצחק"

– ע"ש "כל השומע יצחק לי", היינו, שאף שישנה כבר מציאותו ועבודתו של "השומע", מ"מ, צריך להוסיף בזה ענין של שמחה, ולא ידיר, שפעולה זו היא ב"כל השומע", גם בדרגא הכי תחתונה.

(89) להעיר, שהקביעות דכ"ף מרחשון היא לעולם באותו יום שבו חל ר"ה*. ובשנה זו שיו"ט של ר"ה חל בשבת, וכ"ף מרחשון חל בשבת – קורין בשבת כ"ף מרחשון הקריאה דב' הימים דר"ה: "וה' פקד את שרה גו" – לידת יצחק (לאחרי המילה דאברהם והגילוי ד"וירא אליו ה'"), ומילתו לשמונה ימים (הראשון שנימול לשמונה), וכן "ויהי אחר הדברים האלה וגו" – עקידת יצחק, ענין הביטול והמס"ג, ועד להסיום ד"מעכה", ר"ת "מלך על כל הארץ".

(90) עובד' בסופו.

(91) דה"א כה, ט.

(92) וכהוראת ימי חנוכה – בחודש שמתברך משבת הבאה, פ' חיי שרה (שמתחילים לקרות בשבת זו) – שההנהגה ד"מהדרין מן המהדרין" נעשית "מנהג פשוט" אצל כאו"א מירשאל (רמ"א או"ח סתרע"א ס"ב).

(93) משות לא, ג.

(94) נדפס בסה"מ תרנ"ט ס"ע נג ואילך. וכמ"פ – בקונטרס בפ"ע. ולהעיר שאמירתו היתה ב"פ – בשמח"ת ובש"פ נח (סה"מ שם ע' רכא).

(* להעיר שמיום השבת כ"ף מרחשון מתברך יום הרביעי בשבוע שבו מסיימים לימוד ספר הרמב"ם – סיום מחזור ששי (והתחלת מחזור שביעי) דג' פרקים ליום, וסיום מחזור שני (והתחלת מחזור שלישי) דפרק א' ליום.

(* והוא "יום החמישים" מרה, שמורה על שער הנו"ן, בחי' הכתר (השייך לכ"ף מרחשון כנ"ל הערה 77).

"שנת נסים", היינו, שהנסים חודרים ונמשכים במציאות ד"שנה"100 (גדר הזמן), בכל פרטי ושינויי הענינים ד"מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים".

יב. ויה"ר – והוא העיקר – שתיכף ומיד ממש נזכה לנס העיקרי, נס הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

ובפרט ע"י מעשינו ועבודתנו בכל הענינים האמורים, ובאופן ד"החלצו מאתכם אנשים" לסיים ולהשלים הפעולה ד"חיילי בית דוד" בהפצת המעיינות חוצה, שע"ז בא דוד מלכא משיחא, "מלך מבית דוד כו' וילחום מלחמת ה' וינצח וכו'"101, כולל גם הצעקה "עד מתי", מצד גודל התשוקה להגילוי ד"וירא אליו ה'" דלעתיד לבוא.

והעיקר – שעוד בשבת זו זוכים להגילוי ד"וירא אליו ה'" באופן ש"לא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות את מוריך",

וממשיכים החגיגה דיום ההולדת (בשבת זו, ועאכו"כ במוצאי שבת, "סעודתא דדוד מלכא משיחא"102) בארצנו הקדושה, בירושלים עיר הקודש ובבית המקדש, ביחד עם בעל יום ההולדת, ובנו יחידו, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, שבשמו השני, יצחק, מודגש הקשר והשייכות לגאולה האמיתית והשלימה שאז יאמרו ליצחק דוקא "כי אתה אבינו"103, ותיכף ומיד ממש.

הראשון שנתפרסם בשעתו, והן בחלקו השני שנתפרסם בשנים שלאח"ז ע"י נשיא דורנו, כולל גם הפירוש הפשוט – שמתאספים כולם יחד⁹⁵, ובפרט באופן של התוועדות⁹⁶, מתוך אהבת ישראל ואחדות ישראל⁹⁷ כדי להתחזק בכל עניני קדושה, ואיש את אחיו יעזורו, כולל גם להחליץ ("החלצו") ממעמדו ומצבו הקודם (עם היותו טוב ונעלה), ולבוא למעמד ומצב נעלה יותר, כנ"ל בארוכה.

יא. ובכהנ"ל ניתוסף הדגשה יתירה בשנה זו⁹⁸ – שנת תש"נ, ר"ת "תהא שנת נסים":

"נס" – הוא מלשון הרמה, כמו "ארים נסי", נס על ההרים, היינו, שנוסף לכך ש"הרים" מצד עצמם הם באופן של הרמה, ניתוסף עוד יותר בהרמה – נס על ההרים. ועאכו"כ "נסים" לשון רבים – נס בתוך נס ונס למעלה מנס⁹⁹, הרמה למעלה מהרמה.

ולכן, בשנה זו מודגשת ביותר ההוראה דלעיל, שבכל מעמד ומצב צריכים להשתוקק ולהגיע לדרגה נעלית יותר – בהתאם לתוכנה של השנה כולה, "שנת נסים".

ויש לומר, שההרמה שלמעלה מהרמה ד"שנת נסים" היא עד לתכלית העילוי דשער הנו"ן – כי, הנו"ן דתש"נ רומז לשער הנו"ן.

וביחד עם זה, גם ההרמה שלמעלה מהרמה דשער הנו"ן היא באופן שחודרת ונמשכת בגדרי העולם –

במהרה בימינו". ואח"כ הזכיר אודות אמירת ברכה אחרונה].

[לאחרי חלוקת המשקה התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן ניגון שמחה דשמח"ת. אח"כ צוה להשיץ ש"י לנגן "יהי רצון כו' שיבנה בית המקדש

עשית), ובמילא, שייך גם לכ"ף מרחשון, יום החמישים מ"ה, ששורש עם שער הנו"ן (כנ"ל הערה 89).

99) להעיר, שהמאמר דיום ההולדת האחרון (בחיים חיותו בעלמא דין) – כ"ף מרחשון שנת פר"ת – הוא ד"ה נתת ליראך נס להתנוסס גר', היינו, שגם ביום ההולדת האחרון, קרוב לגמר ושלימות עבודתו, הרגיש והדגיש הצורך בנס והרמה לדרגה נעלית יותר (כמו בהתחלת עבודתו, בשנות חייו הראשונות בקטנותו, שבכה שרוצה הגילוי ד"וירא אליו ה'").

100) להעיר, ש"שנה" ר"ת הי' (תהי) שנת נסים.

101) רמב"ם הל' מלכים ספ"א.

102) סידור האריז"ל במקומו. ועוד.

103) ישע"י סג, טז. שבת פט, ב. וראה תו"א ויצא כא, ג. ועוד.

95) ובפרט ביום השבת – "להקהיל קהילות בכל שבת" (כנ"ל ס"א).

96) וכרגיל בכגון-דא – יעלו אלה שהכינו קנפני משקה עבור מסיבות והתוועדויות בקשר לענינים הנ"ל, ויכריזו פרטי הדברים (לפרסם עושי מצוה), ומהם יראו וכן יעשו.

97) כמבואר בפרטיות בקונטרס הנ"ל.

98) להעיר גם מהזמור תהלים שמתחיל ביום ההולדת דשנה זו – מזמור ק"ל, "שיר המעלות ממעמקים גו'", ומבואר בדרושי חסידות (ראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' קטו. וש"נ) שבזה נכלל העומק דהאדם והעומק שלמעלה, עד לעומק לפנינים מעומק שלמעלה מכל גדר של התחלקות, ע"ד המבואר לעיל בענין שער הנו"ן. – ולהעיר גם שמזמור זה שייך לר"ה (שבו מתחילים לומר מזמור זה במשך כל

לקוטי שיחות פרשת וירא כרך ג'

מתורגם ללשון הקודש

סותר את מאמר הגמרא שהובא לעיל שהכנסת אורחים גדולה מקבלת פני שכינה.

אף שמצינו הרבה פעמים, חלוקי דיעות בדברי הז"ל - בגמרא גופא וכן בין הגמרא והזוהר - אבל בענין זה אין שייך לומר שהתיקוני זוהר חולק על הגמרא, שהרי הגמרא לומדת זאת מפסוק ומ"מעשה רב" של אברהם אבינו בפועל שהכנסת אורחים גדולה, ובהכרח לבאר את התיקוני זוהר באופן כזה שלא יסתור את פסק הגמרא המיוסד על פסוק.

ג. ויובן הדבר בהקדים ביאור מדרגת רבי שמעון בר יוחאי שהוא בעל המאמר הנ"ל בתיקוני זוהר:

אצל רשב"י היתה "תורתו אומנתו"⁶, וכן היה מ"בני עליה"⁷, שגודל שתי מעלות אלו מבואר גם בנגלה בתורה, ויותר מזה בפנימיות התורה בתורת החסידות⁸. בהיותו במדרגה כזו מובן עד כמה גבוה היה אצל ר' שמעון ענין קבלת פני שכינה. ובפרט לפי דברי הזוהר⁹ "מאן פני האדון הוי' דא רשב"י" - הרי מה שלפי ערכנו נקרא "קבלת פני שכינה" - קבלת דרגת פנימיות אלקות, היתה זו אצל רשב"י מדרגה תמידית, שהאירה אצלו תמיד דרגת פני (פנימיות) האדון הוי'. ובהכרח איפה לומר, שקבלת פני שכינה שלו היתה באופן נעלה לגמרי.

ובהשוואה למדרגה הנעלית של קבלת פני שכינה אצל ר' שמעון - וכפי מדרגתו שלו, כך מדד את הנהגת העולם¹⁰ - לא היתה הכנסת אורחים גדולה אלא שוה לקבלת פני שכינה שלו. אבל אלו שלא הגיעו לדרגה הנעלית של רשב"י, אצלם הכנסת אורחים גדולה מקבלת פני שכינה.

ועוד: מבואר בלקוטי תורה¹¹, שמצד מעלת נשמת רשב"י, היה מסוגל בעבודתו הרוחנית להמשיך אותן המשכות שעל ידי אחרים נמשכות רק באמצעות קיום מצוות בגשמיות. ראייה לכך משלש עשרה שנה ששהה רשב"י במערה - שם לא היתה לו אפשרות לקיים אכילת מצה, קידוש על יין, אתרוג וסוכה וכיו"ב, (שהרי מפני סכנת נפשות היה אסור לו לצאת מהמערה) - שאז המשיך ההמשכות של כל המצוות על ידי יחודים עליונים ועליות

א. הגמרא¹ לומדת ממה שאמר אברהם אבינו להקב"ה "אד' אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור וגו'" ש"גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה" - מזה שבקש אברהם מהקב"ה להמתין והוא עצמו רץ לקבל את האורחים, ראייה שהכנסת אורחים גדולה מקבלת פני שכינה.

וכן פוסק גם הרמב"ם² וזה לשונו שם: "והוא החק שחקק אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה, מאכיל עוברי דרכים ומשקה אותן ומלוה אותן, וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה שנאמר וירא והנה שלשה אנשים".

בדברי הרמב"ם צריך להבין:

(א) דרכו של הרמב"ם ב"יד החזקה" היא להביא את ההלכה בלבד מבלי להביא את מקורה. אלא אם כן, המקור המובא מוסיף ביאור בהלכה. אבל בהלכה של "גדולה הכנסת אורחים" אין נראה, לכאורה, מה מתוסף על ידי המקור "שנאמר וירא והנה וגו'", לשם מה, א"כ, מביא כאן הרמב"ם את הפסוק?

(ב) בפירוש המשניות³, הרמב"ם בעצמו, מאריך לבאר, שכל המצוות שאנו מקיימים היום, אין אנו עושים אותן אלא מציויי הקב"ה לנו על ידי משה רבנו ע"ה בהר סיני, ולדוגמא, מה שאנו מקיימים מצות מילה, אין זה מפני שאברהם אבינו ובניו ביתו מלו עצמם, אלא מפני שהקב"ה ציוה על ידי משה רבנו שנמול עצמנו כמו שמל עצמו אברהם אבינו ע"ה. וכך גם בכל שאר המצוות שנצטוו בהן לפני מתן תורה, ולפי זה אינו מובן דברי הרמב"ם כאן שכתב "והוא החק שחקק אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה" - אנו הרי נוהגים כן רק משום שכן ציונו הקב"ה בעת מתן תורה, וכמו שכותב בעצמו הרמב"ם שם⁴, שמצות הכנסת אורחים נכללת ב"ואהבת לרעך כמוך". מה מלמדנו, א"כ, מה שחקק אברהם אבינו?

ב. בתיקוני זוהר מובא⁵, שר' שמעון אמר: "זכאה איהו מאן דמקבל אורחין ברעו שלים כאילו מקבל אפי שכינתא" (מי שמקבל אורחים ברצון גמור הרי הוא כאילו מקבל פני שכינה). לכאורה מאמר זה של התיקוני זוהר

(8) תניא ספ"י. עמק המלך ש"א בסופו.

(9) ח"ב ל"ח, א. - ראה כעין זה גם בנגלה דאורייתא, בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג: והוי' בהיכל קדשו דא ר' יצחק בר' לעזר בכנישתא מדרשא דקיסרין.

וראה בחיי פ' תשא לג, ז.

(10) ראה ברכות לה, ב.

(11) פ' שמיני ד"ה ליתן.

(1) שבת קכז, א.

(2) הל' אבל פ"ד הל' ב.

(3) חולין פ"ז, משנה ו.

(4) הל' א.

(5) ת"י ואו קרוב לסופו.

(6) שבת יא, א.

(7) סוכה מה, ב.

בזוהר, כי ידוע¹⁷ שהרמב"ם הי' מקובל וענינים רבים בספריו מקורם בזוהר, קבלה וכו'¹⁸.

ה. על פי זה גם מובן לשון הרמב"ם: "והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה", שבזה מסביר מדוע אין בהלכה בבבלי סתירה לדעת ר' שמעון בתיקוני זוהר:

הכח שיש לנו לקיים את המצוות שנצטוינו מסיני, הוא משום ש"מעשה אבות סימן לבנים"¹⁹. גם במצות הכנסת אורחים: לגבי כלל ישראל היתה של הכנסת אורחים גדולה מקבלת פני שכינה, באה מנתינת כח של אברהם אבינו, על ידי ה"חק שחקקו" במצות הכנסת אורחים - "מעשה אבות" - באופן שתהא שייכת לכל אדם.

זהו גם דיוק לשון הרמב"ם "ודרך החסד שנהג בה": שעבודת אברהם אבינו היתה בקו החסד (שלכן ביקש אפילו על ישמעאל: "לו ישמעאל יחי לפניך"), ומשום זה קבע את הכנסת אורחים שלו באופן שתהא שייכת לכל אדם, גם לאלו שהם במדרגי נחותה ביותר, ובכך הנחיל לנו כח לקיום מצות הכנסת אורחים, שתהיה "גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה".

זוהי כוונת הרמב"ם בלשונו "והוא החק שחקקו אברהם אבינו ודרך החסד שנהג בה" - לולא עבודת אברהם אבינו לא היה לנו הכח לקיים מצות הכנסת אורחים בגשמיות, וממילא לא היה לנו הענין של הכנסת אורחים באופן שתהא גדולה מהקבלת פני שכינה. אלא שאברהם אבינו על ידי עבודתו הוריש לנו, חקק והנהיג בכל אדם דרך החסד שלו, תחילת כל המידות ומן המדות בא הדבר לידי פועל ממש - שזה כל האדם.

(משיחת ליל ערב ראש השנה, כ"ט אלול, תשכ"ב)

ו. כ"ק מו"ח אדמו"ר היה אומר²⁰, שמפרשת השבוע יש ללמוד הוראה בחיים. ומובן שכן הוא: שהרי יש לנו א-ל נצחי, והוא נתן לנו תורה נצחית, שעל ידה - על ידי לימוד התורה בתמידות ולימוד ממנה הוראה בחיים - אנו עם חי לנצח ובאפשרותנו לסבול ולעמוד בפני כל הקשיים. בפרשתנו מסופר על היהודי הראשון שהיה בעולם. הוא היה אחד ויחיד בשעה שכל העולם היה נגדו²¹, עד שנכחו כולם לדעת שהקב"ה עמו ותומך בו בכל אשר

(אף שבמערה היה אנוס, ו"אונס רחמנא פטרי"¹², התורה פטרתו מלקיים אותן מצוות - הרי קשה לומר שמלמעלה סובבו הדברים כך שלרשב"י יחסרו המשכות מסוימות) וכיון שרשב"י פעל בעבודתו הרוחנית את מה שאחרים השיגו על ידי מצוות גשמיות, היתה זו נחשבת אצלו כגשמיות המצוות אצל אחרים. וכפי שאומר הירושלמי¹³ בפשיטות: ולא מודי רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב - אבל כאשר קיים המצוות בפועל בבחינה גשמית, ובכללן מצות הכנסת אורחים, היו אלו בדרגה גבוהה בהרבה משל אחרים.

(ועל דרך ההלכה ש"לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו"¹⁴, שיש פוסקים שסוברים¹⁵, שבאם הלאו נכלל בהסוג "שאיין בו מעשה" הרי גם באופן שעבירת הלאו הוא על ידי מעשה אין מגיע על כך מלקות, שהמעשה אינו קובע בלאו כזה שבעיקרו הוא "לאו שאין בו מעשה").

וכיון שרשב"י קיים מצוות "הכנסת אורחים" באופן נעלה כזה שהמעשה הגשמי של המצוה אינו קובע כל כך, משום שבעיקר קיים אותה על ידי עבודה רוחנית, - הרי אין בחינתה הרוחניות של מצות הכנסת אורחים גדולה מ"קבלת פני שכינה", ומכל שכן שאינה גדולה מ"קבלת פני שכינה" נעלית כמו שהיתה אצל רשב"י. ולכן אמר רשב"י ש"הכנסת אורחים" דומה ל"קבלת פני שכינה". אבל התורה הרי על "הרוב תדבר", ורוב בני אדם אינם בדרגתו של רשב"י, שהרי בני עליה - הן מועטין⁷, לכן - פסקה תורה, ש"גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה".

ד. וזו היתה כוונת הרמב"ם כשהביא את מקור ההלכה "גדולה הכנסת אורחים וכו'" מהפסוק, שבכך נוסף ביאור בההלכה: ללא ציון מקור ההלכה היה אפשר לפרש שר' שמעון בתיקוני זוהר חולק על ההלכה - אף שבכל מקום שיש מחלוקת בין תלמוד בבלי לזוהר, הלכה כבבלי, מ"מ הרי "אלו ואלו דברי אלוקים חיים"¹⁶ והיה מקום גם לדעת הזוהר בכל (מצב של) אדם - לכן מביא הרמב"ם מקור מפסוק מפורש, לומר שבזה אין מחלוקת ודעת רשב"י היא, כאמור לעיל, לפי מדרגתו שלו, ואינה סותרת לפסק הגמרא.

ואין לתמוה על הרמב"ם שבא לשלול ענין המבואר

12) בבא קמא כח, ב. וש"ג.

13) שבת פ"א סוף ה"ב.

14) שבועות ג, ב. וש"ג.

15) ראה מל"מ פ"ד מהל' מלוה ה"ו ובשד"ח מערכת למ"ד כלל י"ב וכלל י"ד.

16) עירובין יג, ב.

17) ראה ספר השיחות ה"ש"ע ע' 41 הערה *27.

18) בכמה ס' כבר דנו בזה. ראה רשימות הצ"צ על מו"נ (בסו"ס החקירה).

כסף משנה להל' מוזהר (פ"ה ה"ד). מגדול עוז להל' תשובה (פ"ה ה"ה). ס' בן יוחאי שער ר' מענה קל. הרמב"ם והזוהר (להרב מרגלית). וראה צפנת פענח על הרמב"ם להל' ע"ז (פ"י"ב ה"ו): פחות מד' הטעם משום דמבואר בס' קבלה דיש לפאה דא"ק ד' שערות ע' בס' מפתח העולמות ע"ש.

19) ראה לקו"ש כרך ג ע' 11 הערה 6.

20) ראה קונטרס ביקור שיקאגא ע' 7, ולקו"ש כרך ג ע' 5 הע' 2.

21) ב"ר מב, ח. וראה רמב"ם הל' ע"ז פ"א.

הוא מושרש אצל הורים בנוגע לילדיהם. טבע מושרש הוא אצל ההורים לתת לילדיהם - שהם חסרי יכולת - כל הנצרך להם (מבלי להתחשב אם הילדים ישיבו להם כגמולם אם לאו) לא רק ההכרחיות; כך גם בכלל, בנוגע לחינוך, מחנכים ההורים את ילדיהם שיתפתחו ויגדלו על הצד הטוב ביותר, הן בחומר והן ברוח.

בבני ישראל דוגמת אברהם אבינו, הגישה הטבעית הזאת אינה רק ביחס לצאצאיהם כי אם גם לאנשים זרים. תכונה זו נטועה בכל לב יהודי, שדבר שמקבל על ידי יגיעה והתאמצות רבה, יתן לאנשים זרים לגמרי ולא רק למלאות את צרכי הזולת הגשמיים כי אם גם לפתור בעיותיו הנפשיות.

הנהגה זו היא למעלה מהשכל: לתת לזולת דבר החסר לו - מבין גם השכל, שכיון שחסר לו דבר ממלאים לו את חסרונו מתוך רחמנות. אבל לתת לשני מה שלא חסר לו כי אם לתענוג, זהו נובע ממדה מיוחדת של טוב שמקורה למעלה מהשכל; שמצד מדת הטוב שלו מחפש את טובת הזולת.

ואם כך הוא הדבר בדברים החומריים, על אחת כמה וכמה שכן הוא בדברים הרוחניים, חסרון שנשמה - כואב הרבה יותר, וקשה לתקנו יותר מחסרון הגוף.

לכן דרכם של בני ישראל, בכל מקום אליו הגיעו - במדינה חפשית, או במקום שהיו לוחצים אותם - לא התחשבו בשום דבר ויסדו מיד ישיבות ותלמודי-תורה²⁷, ודאגו להעמידם באופן שיתנו לא רק ההכרח הנדרש לתלמידים ולתלמידות, אלא שיהא באופן של יגדיל תורה ויאדיר, במילואו.

ט. עתה יובן הקשר בין "ויטע אשל" לעקידה:

כח מסירות הנפש אצל אברהם ויצחק ללכת לעקידה, על אף היותם בארץ פלשתים ימים רבים - מקום שהיו בו חופשיים לגמרי ולא לחצו אותם ולא העיקו להם - בא מ"ויטע אשל", מהנהגתם באופן כזה של חסד שלמעלה מטעם ודעת. לפיכך גם בימי השלוה של "ימים רבים" הלכו אל העקידה בשמחה.

זוהי גם הוראה לכל הדורות: מבני ישראל נדרשת הנהגה של מסירות נפש במיוחד בחינוך הילדים, שעמל יגיעתם במשך שנים רבות יקדישו לחינוך הבנים והבנות, לא רק לבניהם שלהם, כי אם גם לשל אחריים; ולתת להם לא רק דברים של הכרחיות, כי אם יהדות, תורה ומצוות

יעשה. אז כרת מלך פלשתים עמו ברית, ואברהם היה יכול לגור בשלוה בארץ פלשתים.

בעת שאברהם התגורר בארץ פלשתים מסופר בפרשתנו: "ויטע אשל בכאר שבע ויקרא שם בשם הוי' אל-עולם" שפרסם שם אלוקות²² ואמונה; "ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים", - ולאחר מכן בא סיפור העקידה.

וצריך להבין: מה לומדים אנו מזה שאברהם נטע שם אשל? התורה הרי מתארת גדולתו של אברהם אבינו, שבהיותו יהודי יחיד פרסם בכל מקום את האמונה בה' אחד, ומה מוסיף בענין זה סיפור נטיעת האשל? גם מה שייכות יש בין "ויטע אשל" לפרשת העקידה הבאה מיד לאחר מכן?

ז. פירוש "אשל" לפי פשוטו הוא - אילן מרובה בענפים. בהיותו בארץ מדבר, מקום בו חום השמש לוהט, נטע שם אילן כדי להגן עליו מהשמש.

בגמרא²³ נאמר, ש"אשל" אינו עץ בודד, אלא אברהם נטע גן שלם של עצי-פרי, במטרה שהאורחים העוברים ושבים יהנו מהפירות. דעה נוספת: "אשל" פירושו "פונדק" - אכסניא, אברהם אבינו נתן לאורחים לא רק פירות, אלא אכילה ושתייה, בשר ויין וכו' ומשכב²⁴. עד שאברהם - כמסופר במדרש²⁵ - העמיד אצלו בבית סנהדרין עבור האורחים כדי לפתור את השאלות העשויות להתעורר אצל האורחים.

התורה מספרת כאן על אופן הכנסת אורחים של אברהם אבינו: הוא לא הסתפק בנתינת לחם, מלח ומים לאורחים, ואף שיש בהם כדי להשביע; אברהם אבינו לא הסתפק בנתינת ההכרח, כי אם נתן להם דברים המענגים: פירות, יין, כל מיני מגדים, ומשכב, ואפילו סנהדרין להשיב לשאלותיהם, ונתן להם כל זה על אף שהיו לגביו אנשים זרים.

מזה צריך ללמוד כל אחד מישראל: הרי אצל כל אחד נטועה בלב מדת הצדקה וגמילות חסדים. ועליו לדעת שמדה זו שירש אותה בירושה מאברהם אבינו²⁶, אינה רק בשביל לתת לשני דברים ההכרחיים, כי אם גם דברי מעדנים, ולא רק במובן החומרי, אלא גם לפתור את בעיות ה"נפש" (הרוחניות) של הזולת.

ח. ענין עשיית הצדקה באופן האמור לעיל, לספק לא רק את ההכרחי לבד כי אם גם את ההנאה והתענוג הרי

(25) ב"ר פנ"ד, ו.

(26) יבמות עט, א.

(27) ראה יומא כה, ב.

(22) סוטה י, סע"א.

(23) סוטה שם ובפרש"י.

(24) מדרש הובא בבחי' וירא (כא, ג).

במלוא המדה - ואז גדל דור של מסירות נפש, שגם בהיותם במדינה חפשית הם מוכנים להקריב כל אשר להם, עד גם את חייהם עבור אמונה, תורה ומצוות, וכל הקשור ביהדות.

“ואל ירע לבכך בתוך לו” - יתן הקב”ה שיקבלו בשמחה את ההוראה מהנהגת אברהם אבינו ויצחק, ויתנו לשיבות ביד פתוחה ורחבה ובשמחה, ואז יפרע הקב”ה כמה פעמים ככה, לא רק בממון כי אם בכל המצטרף”²⁸:

(משיחה לעסקני ישיבות תומכי תמימים
ליובאוויטש, י”ז מרחשון, תשי”ט)

כאשר ההנהגה היא באופן האמור לעיל ישנה ההבטחה מהקב”ה ששכר תמיכת והגדלת והעמקת השיבות ובתי תלמוד התורה יהיה לא “דולר תמורת דולר”, כי אם שהקב”ה ישלם כמה פעמים ככה (כמו שמצינו אצל אברהם אבינו, שהתחלה אצלו היתה בכך אחד, ומזה הגיע ל”וארבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר

יום ראשון י"ד מרחשון

באור על הנ"ל:

רבנו הזקן מסביר בעצמו משמעותה העמוקה יותר של אגרת זו (סימן כ"ז): **איתא בזהר הקדוש, דצדיקא דאתפטר - אשתכח בקלהו עלמין יתיר מבחיוהי כו'.** - כתוב בזהר הקדוש, צדיק שנפטר נמצא בכל העולמות יותר מאשר בחייו. וצריך להבין, תינה פעולמות עליונים אשתכח יתיר פעולותו שמה, - מובן הדבר שבעולמות העליונים הוא נמצא אחרי הסתלקותו במדה מרובה יותר כאשר נשמתו עולה למעלה, אבל פעולם הזה איך אשתכח יתיר? - כיצד הוא נמצא שם במדה מרובה יותר? ויש לומר, על דרך מה שקבלתי על מאמר הנ"ל ד"שכב - השאיר, חיים

חיים רוחניים, שהם אמונה ויראה ואהבה, - אמונת ה', יראה ה' ואהבת ה' שיש לו עצמו והוא משפיע אותן לתלמידיו ומקשריו, שלש אלו מוגדרות בפסוקים בשם "חיים", כי באמונה בתיב: - כתוב: "צדיק באמונתו יחיה", וביראה בתיב: - כתוב: "ויראת ה' לחיים", וביאהבה בתיב: כתוב: "רוחך צדקה וחסד ימצא חיים", וחסד הוא אהבה. - אהבה היא פנימיות החסד, הרי כשאומרים על חסד "חיים" הרי שאהבה היא ענין של חיים, וכל השלש: אמונה, יראה ואהבה, הרי מוגדרות בשם "חיים". ושלשה מדות אלו - אמונה, יראה ואהבה, הם בכל עולם ועולם עד רום המעלות, - והמדרגות שבעולמות, הרי בכל עולם ישנן הבחינות

אגרת הקדש

באור על הנ"ל:

איתא בזה"ק דצדיקא דאתפטר אשתכח בכלהו עלמין יתיר מבחיוהי כו' וצריך להבין תינה בעולמות עליונים אשתכח יתיר בעלותו שמה אבל בעוה"ז איך אשתכח יתיר. וי"ל ע"ד מה שקבלתי על מאמר הנ"ל דשכב חיים לכל חי כגודע שחיי הצדיק אינם חיים בשרים כ"א חיים רוחניים שהם אמונה ויראה ואהבה כי באמונה כתיב וצדיק באמונתו יחיה וביראה כתיב ויראת ה' לחיים וביאהבה כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים וחסד הוא אהבה ושלשה מדות אלו הם בכל עולם ועולם עד רום המעלות הכל לפי ערך בחי' מעלות העולמות וע"ז בדרך עילה ועלול כגודע.

הנקראות אמונה, יראה ואהבה, הכל לפי ערך בחינת מעלות העולמות זה על זה - לפי עליונות המדרגה של אותו עולם, כך עליונותן של הבחינות והמדות אמונה, יראה ואהבה שבאותו עולם, בדרך עילה ועלול, כגודע. - העולם העליון יותר משמש "עילה" וסיבה שממנו בא העולם התחתון יותר שהוא "עלול" ומסובב מהעולם העליון יותר.

לכל חי, - שבשעת הסתלקותו של צדיק אומרים שהוא השאיר חיים לכל החיים, וכנזכר לעיל, שבפשטות הלשון קשה, אם הכוונה היא רק לומר שהוא עזב את העולם ואחרים נשארו בחיים, הרי שלא השאיר את חייו הוא, לא מחייו הם חיים, אלא, לפי ההסבר שקיבל רבנו הזקן הכוונה היא אכן שהוא השאיר מחייו הוא - לכל החיים, כגודע - כידוע, שחיי הצדיק אינם חיים בשריים כי אם

יום שני ט"ו מרחשון

ש-אחרי ההסתלקות היא בגן עדן, שהן שלש מדות הללו, - אמונה, יראה ואהבה, הרי שאין שלש מדות אלו מוגבלות יותר בלבד ובכלי שלהן שבגוף, אלא הן בגן עדן שהוא מקום רחני ואיורו מתפשט בעולם מסביב לכל אדם, כפי שיסביר להלן, לפיכך יכול כל הקרוב אליו -

אגרת הקדש

והנה בהיות הצדיק חי על פני

האדמה היו שלשה מדות אלו בתוך כלי ולבוש שלהם בבחי' מקום גשמי שהיא בחי' נפש הקשורה בגופו וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון המאיר חוץ לכלי זה ע"י דבוריו ומחשבותיו הקדושים. ולכן ארו"ל שאין אדם עומד על דעת רבו וכו' אבל לאחר פטירתו לפי שמתפרדים בחי' הנפש שנשארה בקבר מבחי' הרוח שבג"ע שהן שלש מדות הללו לפיכך יכול כל הקרוב אליו לקבל חלק בחינת הנפש שנשארה קמו מבחי' רוחו שבג"ע הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחי' מקום גשמי כגודע מארו"ל על יעקב אבינו

המקושר אל הצדיק, לקבל חלק מבחינת רוחו שבגן עדן, - חלק מעצם המדות ולא הארה וזיו מהן בלבד, הואיל ו-בחינת הרוח של הצדיק, אינה בתוך כלי ולא בבחינת מקום גשמי, - כי אם בגן עדן, שגם הוא, כפי שיסביר להלן, בעולם זה, כגודע מאמר רז"ל על יעקב אבינו עליו השלום שנקבם עמו גן עדן, -

והנה, בהיות הצדיק חי על פני האדמה, - בעולם הזה, היו שלשה מדות אלו - אמונה, יראה ואהבה, בתוך כלי ולבוש שלהם בבחינת מקום גשמי, שהיא בחינת נפש הקשורה בגופו, וכל תלמידיו אינם מקבלים רק הארת מדות אלו וזיון המאיר חוץ לכלי זה - מחוץ לכלי האמור, על ידי דבוריו ומחשבותיו הקדושים, - אותיות הדיבור והמחשבה מגלות הרי הארה בלבד. ולכן אמרו רז"ל שאין אדם עומד על דעת רבו וכו'. - עד ארבעים שנה. אבל לאחר פטירתו, - של הצדיק, לפי שמתפרדים בחינת הנפש שנשארה קמו מבחי' רוחו שבג"ע הואיל ואינה בתוך כלי ולא בבחי' מקום גשמי כגודע מארו"ל על יעקב אבינו

1. "כנראה צ"ל 'בשריים' (ב' יודין), כמו 'רוחניים', שבהמשכו" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א בלקוטי שיחות חכ"ב ע' 138 הערה 8 בשולי הגליון). 2. משלי כא, כא. 3. עבודה זרה ה, ב. פרש"י עה"פ נצבים כט, ו. 4. ב"ר פס"ה, כ"ב. זח"ג פד, א.

כשנכנס אל יצחק לקבל את הברכות, הרי שגן עדן נמצא בעולם הזה, וכן כתב בספר עשרה מאמרות: שאויר גן עדן מתפשט סביב כל אדם, ונרשמים באויר זה – של גן עדן, כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להפך חס ושלום –

כשאדם חושב ומדבר דברים שבניגוד לתורה ועבודת ה', נרשמים באויר המתפשט מניהנם סביב כל אדם). הלכה, – כיוון שכוחו של הצדיק, אמונתו, יראתו ואהבתו, אינם מוגבלים בכלי ולבוש ובמקום גשמי, אלא הם נמצאים בגן עדן הקיים גם בעולם הזה, נקל מאד – קל מאד, לתלמידיו לקבל חלקם מבחינת רוח רבם העצמיית, שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבד בהם את ה', ולא זיון – והארתם בלבד המאיר חוץ לכלי, – כפי שהיה בחיים חיותו של הצדיק, כשהם קבלו זיו בלבד על ידי מחשבותיו ודיבוריו הקדושים. לפי שפחינת רוחו העצמיית – אמונתו, יראתו ואהבתו

אגרת הקדש

ע"ה שנכנס עמו ג"ע וכ"כ בספר עשרה מאמרות שאויר ג"ע מתפשט סביב כל אדם ונרשמים באויר זה כל מחשבותיו ודבוריו הטובים בתורה ועבודת ה' (וכן להיפך ח"ו נרשמים באויר המתפשט מגיהנם סביב כל אדם) הלכך נקל מאד לתלמידיו לקבל חלקם מבחי' רוח רבם העצמיית שהם אמונתו ויראתו ואהבתו אשר עבד בהם את ה' ולא זיוום בלבד המאיר חוץ לכלי לפי שבחי' רוחו העצמיית מתעלה בעילוי אחר עילוי להכליל בבחי' נשמתו שבג"ע העליון שבעולמות העליונים ונודע שכל דבר שבקדושה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה ובחי' זו הראשונה שנשארה למטה בגן עדן התחתון במקומו ומדרגתו הראשונה היא המתפשטת בתלמידיו כל אחד כפי בחי' התקשרותו וקרבתו אליו בחייו ובמותו באהבה רבה כי המשכת כל רוחניות אינה אלא ע"י אהבה רבה כמ"ש בזה"ק דרוח דרעותא דלבא אמשך רוח מלעילא רק אם יכון לקראת אלהיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה לקבל שלש מדות הללו, כדרך שהורה רבו וכמארו"ל יגעת ומצאת תאמין.

בהכנה רבה ויגיעה עצומה, – לפי פירושו של חסיד קשיש, מובא ב"לקוטי הגהות" על "תניא", הכוונה ב"הכנה רבה" היא – ההכנה של הנשמה ו"יגיעה עצומה" – יגיעת הגוף, "יגיעת בשר", לקבל שלש מדות הללו, – אמונה, יראה ואהבה, כדרך שהורה רבו, וכמאמר רז"ל: יגעת ומצאת – תאמין. בהתאם לפירושו של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ¹⁰ על "רק אם יכון לקראת אלקיו בהכנה רבה ויגיעה עצומה כו" – הכוונה היא, שהעבודה והיגיעה היא להכניס האמונה, היראה והאהבה בחיים בשריים של קיום התורה והמצוות, וכפי שמוכן ממה שהוא מסיים שם, מסתבר (למרות שהדברים לא נאמרו במפורש) ש"יגיעת ומצאת תאמין" הכוונה היא שימצא הרבה יותר מאשר יגיעתו, ענין של "מצאיה". וכפי שאומר שם בפירושו, שעל ידי היגיעה מתהווה התקשרות של גידולי הגידולין עם שרשם ומקורם שהוא "עצמות רוחו של הרב המתעלה בעילוי אחר

העצמיית, השייכות אליו בלבד ולא לתלמידיו, מתעלה בעילוי אחר עילוי, להכליל בבחינת נשמתו שבגן עדן העליון שבעולמות העליונים, ונודע, שכל דבר שבקדושה אינו נעקר לגמרי מכל וכל ממקומו ומדרגתו הראשונה, גם לאחר שנתעלה למעלה למעלה, – גם אז אין הוא נעקר לגמרי ממקומו ומדרגתו הראשונה, אלא נשאר שם רושם, ובחינת זה – מרוחו של צדיק, הראשונה שנשארה למטה בגן עדן התחתון – שהי בחינת גן עדן ישנה בכל עולם, גם למטה בעשיה ישנה בחינת גן עדן התחתון, הרי בחינה זו שנשארה למטה בגן עדן, במקומו ומדרגתו הראשונה, היא המתפשטת בתלמידיו, – שכן, בחינה זו הרי נפרדה מרוחו העצמיית של הרבי, וכל ענינה הוא מה שהיא מתפשטת בתלמידים, כל אחד כפי בחינת התקשרותו וקרבתו אליו – אל הצדיק, בחינתו ובמותו, באהבה רבה, – כל אחד לפי מדת חיותו מקושר לרבו באהבה רבה – באותה מדה הוא מקבל מהתפשטות רוחו של הרבי, כי המשכת כל רוחניות אינה אלא על ידי אהבה רבה, – וכשישנה האהבה רבה, נמשכות המדות הרוחניות של אמונה, יראה ואהבה, כמו שכתוב בזה"ק הקדוש: דרוח דרעותא דלבא אמשך רוח מלעילא, – הרוח של הרצון הפנימי של הלב ממשך רוח מלמעלה, הרי שה"רעותא דלבא" (הרצון הפנימי של הלב) והאהבה של התלמיד לרבו, ממשכים שיתפשט ממדותיו של הרבי לתלמיד, רק אם יכון לקראת אלהיו⁸

עילוי להיכליל בבחינת נשמתו שבגן עדן העליון", הרי שלא זו בלבד שיש לתלמידים מרוחו שנשארה בגן עדן התחתון, אלא גם מרוחו העצמיית הנכללת בנשמה שבגן עדן העליון, הרי זו "מצאיה" שלא בערך נעלה יותר מאשר הקבלה הקודמת מהרוח שנשארה בגן עדן התחתון בלבד, אלא, כפי שהוא מסיים שם, זה מאיר עליהם בבחינת "מקיף" בלבד, אך מקיף זה מעניק כוח בגידולי הגידולין שגם בהם יהיה ענין הצמיחה עד אין שיעור. באותו מאמר אומר הרבי (אחרי שהוא מביא חלק גדול מלשון אגרת הקדש זו, ובשייכות למה שהוא אומר על ההכנה הרבה והיגיעה העצומה לקבלת שלש המדות, אמונה, יראה ואהבה) – שעל ידי עבודה ויגיעה בדרך שהרבי למד, הוא מוריד ומביא את החיים הרוחניים של הרבי באמונה יראה ואהבה בחיים בשריים של כל עניני העבודה בלימוד התורה וקיום המצוות בפועל ממש, על ידי כך נעשה ההתקשרות של גידולי הגידולין (אודותם ידון להלן באגרת זו) עם שרשם ומקורם, שהוא הרוח העצמיית של הרב המתעלה בעילוי אחר עילוי להיכליל בנשמתו שבגן עדן העליון שבעולמות העליונים, אלא זה מאיר עליהם בבחינת "מקיף", אך "מקיף" זה מעניק כוח בגידולי הגידולין, שגם בהם יהיה כוח הצמיחה בתוספת ובריבוי עד אין שיעור, כלומר (לפי המובא שם ב"קיצור") שהתלמידים שהם גידולי גידולין של הצדיק, מתקשרים, על ידי עבודתם, ברוח ובנשמה של הצדיק שבגן עדן העליון.

5. מאמר חקו"ד ח"ב פ"ב. 6. פרדס שער י"ד פרק א'. ע"ח שער ל"ד פרק ג'. ובכ"מ. 7. ראה זח"ב קסב, ב. ועוד. 8. ע"פ לי' הכתוב – עמוס ד, יב. 9. מגילה ו, ב. 10. ד"ה פור נתן לאביונים, תרצ"ב.

יום שלישי ט"ז מרחשון

תלמידיו, שנעשו עובדי ה' על ידי תורתו ועבודתו. - הרי בשעה שהאורות העליונים מתורתו ועבודתו של הצדיק מתגלים, הם מאירים על כל התלמידים שנעשו על ידי התורה והעבודה עובדי ה', והארה זו ש' - מאירה עליהם מלמעלה, - למרות

שהיא בבחינת "מקיף", מכנסת פלגם הרהורי השוכה ומעשים טובים, וכל המעשים טובים הנולדים - ונצרים, מהארה זו שמאירה מאורות הורועים בשדה - של "חקל תפוחין קדישין", הנזכר לעיל - נקרא "גידולי גידולין". - שכן, האורות עצמם הם הרי "גידולין" מזריעתו של הצדיק, והמעשים הטובים הבאים מההארה של האורות הם "גידולי גידולין", והארה זו היא כהעלם והסתר גידול, כמו שמש המאיר לפוככים מתחת לארץ, כראיאת - כפי המובא בתקונים¹² על משה רבנו עליו השלום, שאחר פטירתו מתפשטת

הארתו בכל הרק ונדדא - דור ודור, לששים רבוא נשמות, - לשש מאות אלף נשמות, שהן שרשים שכל שאר הנשמות הן ניצוצות מנשמות שרשיות אלו, כפי שהוסבר בפרק ל"ז בחלק ראשון של ספר ה'תניא', כמו שמש המאיר מתחת לארץ לששים רבוא פוככים: - הרי כפי שנאמר בזהר על משה רבנו, כך הדבר גם בצדיקים המאירים ל"גידולי גידולין", לתלמידים ולתלמידי תלמידים וכו', המקבלים מהארת תורתו ועבודתו כשהם מתנהגים בהתאם להוראותיו בעניני תורה ועבודה.

והנה, יש עוד בחינת הארה - המאירה לתלמידיו, - אחרי הסתלקות הצדיק, רק שאינה מתלפשת בתוך מהם ממש כראשונה, - כמו ההארה הראשונה המאירה לתלמידים מרוחו של הצדיק, הבאה בפנימיות במדות אמונה, יראה ואהבה של התלמיד,

ואילו ההארה השניה איננה מתלבשת בפנימיות, רק מאירה עליהם מלמעלה, - בבחינת "מקיף", שכן היא למעלה מעלה ממדריגתם, והיא מעלית רוחו ונשמתו - של הצדיק, למקור חצבו, - למקור שממנו באות הנשמה והרוח, דהיינו ל"חקל תפוחין קדישין", - ל"מלכות דאצילות", מקור הנשמות, הנקראת שדה של "תפוחין קדישין", ועל ידי זה - שהנשמה עולה שם, נעשה שם יחוד, - ש"מלכות" מתייחדת עם מה שלמעלה ממנה, על ידי העלאת "מין נוקבין" - התעוררות של אלקות, מכל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו, - כפי שיסביר להלן בסימן

כ"ח, שכל יגיעתו של האדם מה שעבדה נפשו במשך ימי חייו ו"פעל" למעלה, אשר במשך ימי חייו היה זה באופן של העלם והסתר - הרי זה מתגלה ומאיר בשעת הפטירה וההסתלקות, ונזרעו כ"חקל תפוחין קדישין" - במקור הנשמה, אורות עליונים מאד, לעמת - ועל ידי אורות תחתונים, - שבאו מהצדיק, אשר הם תורתו ועבודתו. - הרי שעל ידי תורתו ועבודתו נזרעו למעלה אורות נעלים ביותר, והם מתגלים ונמשכים למטה בשעת פטירתו והסתלקותו, והארת אורות עליונים אלו מאירה על כל

אגרת הקדש

והנה יש עוד בחי' הארה לתלמידיו רק שאינה מתלבשת בתוך מוחם ממש כראשונה רק מאירה עליהם מלמעלה והיא מעליית רוחו ונשמתו למקור חוצבו דהיינו לחקל תפוחין קדישין ועי"ז נעשה שם יחוד ע"י העלאת מ"נ מכל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו ונזרעו בחקל תפוחין קדישין אורות עליונים מאד לעומת תחתונים אשר הם תורתו ועבודתו והארת אורות עליונים אלו מאירה על כל תלמידיו שנעשו עובדי ה' על ידי תורתו ועבודתו והארה זו שעליהם מלמעלה מכנסת בלבם הרהורי תשובה ומעשים טובים וכל המעשים טובים הנולדים מהארה זו שמאירה מאורות הורועים בשדה הנ"ל נקרא גידולי גידולין והארה זו היא בהעלם והסתר גדול כמו שמש המאיר לכוכבים מתחת לארץ כראיאת בתיקונים על משה רבינו ע"ה שאחר פטירתו מתפשטת הארתו בכל דרא ודרא לששים רבוא נשמות כמו שמש המאיר מתחת לארץ לששים רבוא כוכבים:

11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כי המקשר תלמיד ורב הוא שכל התלמיד שמתבונן בתורת ושלך ודעת רבו". 12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לתרץ - כשמאיר יחוד שבאצ"י באדם למטה (ועד למעשה "מע"ט" שלו) - ה"ז לכאורה יותר מגילוי אלי" (שזהו למטה מאצ"י) ואפילו מגילוי שרש נשמתו שבאצ"י (שהרי המדובר ביחוד שבאצ"י שכל יחוד נמשך מלמע' ממקום היחוד) וצ"ל לא רק "הרהורי תשובה ומע"ט", כ"א אן אנדער מענטש לגמרי! והביאור דוגמת השמש (שבמקומה - יום) המאיר לכוכבים (-שבמקומם - לילה גם כשמאיר השמש) מתחת (לובהפסק) הארץ (בין השמש והכוכבים .. מרע"ה (אצ"י) כו). ומוסיף "לס"ד" - שמוזה ראי' לכל תלמידיו. ומוסיף בכל דרא ודרא - ראה ר"פ מ"ב: בכל דור ודור... בגו"צ של חכמי הדור - כבנדו"ד באגה"ק". 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר": לע"ע מצאתי כל הענין בזה"ג רעג, א. וראה שם רטז, ב. ובתיקונים (תס"ט קיב, א. קד, א. ת"ע קלח, א) מצאתי רק חלק מהמבואר - ואולי טעות המעתיק הוא באגה"ק, ונשתרבו לו ממש"כ בתניא פ"ד 'בתיקונים'."

יום רביעי י"ז מרחשון

בפרה אדומה שהיא בעיקר ענין של טהרה). כדי לתרץ שאלה זו – יסביר רבנו הזקן, שענין הקרבנות הוא "העלאת מ"ן" (התעוררות מלמטה), מנפש הבהמה שבקליפת "נוגה", העולה לשרשה וממשיכה אור פנימי בעולם, אור שיכול להתלבש בפנימיות בעולם (שלכן נקראים הקרבנות

"אכילת מזבח", שהם ענין של אכילה, שהיא אור פנימי, אור כזה כשבא בעולם נעשה מצומצם). ומה זה "פועל"? – לכפר על שוגג הבא מהתגברות הנפש הבהמית שבקליפת "נוגה"; ואילו בפרה אדומה ישנו הענין של "קידוש מי חטאת". "קידוש" מלשון "קדש" – שזה ממשיך אור מ"קדש העליון" שלמעלה מעולם, וזה מהפך את חושך עולם התהו לאור של תיקון, פעולה והשפעה זו בעולם באה לטהר מהטומאה החמורה ביותר, "אבי אבות הטומאה", שלמטה מטה

מקליפת "נוגה", וכך גם על ידי פטירת צדיקים נמשך אור שלמעלה מעולם, מתיקון "נוצר" המורכבת מאותיות "רצון", ויוצרת "עת רצון" לכפר על "עון הדור", אפילו על זדונות שהם משלש קליפות הטמאות שלמטה מ"נוגה". בזה משתווה פטירת צדיקים לענין פרה אדומה ולא לענין הקרבנות וקרבת חטאת. ובלשון רבנו הזקן: **אמנם** ²³ **נודע מותר הקדוש** ²⁴ **והאריו** ²⁵ **סוד הקרבנות ש-הקריבו על גבי המזבח, הן כחינת העלאת מ"ן נוקבין" –** העלאה והתעוררות מהתחתונים, **מנפש ההקמית שפגנה אל שרשן ומקורן, הן כחינות ד' חיות שפמרכבה – המזוכרות ביחזקאל פרק א', הנושאות את הכסא:** ²⁶ **פני שור ופני נשר ופני זכר, – מ"פני שור" באות נפשות הבהמות, ומ"פני נשר" – נפשות העופות, שמהן מביאים קרבנות, את השתים האחרות, "פני אדם" ו"פני אריה" הוא מרמו ב"זכר", הרי קרבנות הם "העלאת מ"ן", העלאה מלמטה, אל ד' חיות ה"מרכבה", שהן שורש הענינים שבעולם ויש להן שייכות לעולם, ועל ידי זה נמשכים ויורדים "מ"ן דבורין" – (המשכה מהמשפיע) מלמעלה, **מכחינת "אדם" שעל הכסא, הנקרא בשם "מלכא" ו"עיר אנפין".** – הרי האור הנמשך משם הוא אור היורד ומתלבש בעולם בפנימיות, וכנזכר לעיל, שלכן נקראים קרבנות "אכילת מזבח", שהם ממשיכים אור פנימי, כדוגמת ענין האכילה והמזון שהם ענין פנימי. **אכן בשרפת****

אחרי אגרת הקודש סימן כ"ז (נ"ך). ששלח רבנו הזקן אל החסידים אחרי פטירתו של רבי מענדלעלע מהורודוק (מויטבסק). בה הוא מסביר, שאחרי הסתלקות של צדיק ומנהיג, יכולים עדיין התלמידים לקבל את ההשפעה ממנו ברוחניות, ואף במדה מרובה יותר מאשר לפני ההסתלקות, כשהיה בחיים חיותו בעולם זה, ובגשמיות (בענינים גשמיים) מגינים הצדיקים שנסתלקו על העולם הזה במדה מרובה יותר מאשר לפני ההסתלקותם –

אחרי אגרת זו, קבעו מסדרי¹⁴ האגרות קודש, את האגרת שכתב רבנו הזקן אל הרב הצדיק רבי לוי יצחק מברדישוב, בתור ניהומים על פטירת בנו. באגרת זו מסביר רבנו הזקן איך הסתלקות צדיק "פועל ישועות בקרב הארץ", לכפר על עון הדור, אפילו על זדונות, שגם הם יתכפרו.

מה שכתב – רבנו הזקן, למחנתו, הרב הגאון המפורסם, איש אלקים קדוש ה'15, נר ישראל

עמוד הימיני פשיש החוק¹⁶, מורנו ורבנו הרב לוי יצחק נשמתו עין, אב בית דין דקהלת קדש בארדיטשוב, לנחמו על פטירת¹⁷ בנו הרב הקסיד מורנו ורבנו הרב מאיר נשמתו עין: כח. "למה נסמכה פרשת מרים – פרשת "מיתת מרים", לפרשת פרה, – אדומה, לומר קד: מה פרה מכפרת וכו'". – כך מיתת צדיקים מכפרת, כך אומרת הגמרא במסכת מועד קטן¹⁸, והתוספות¹⁹ מפרשים, שפרה אדומה מכפרת על חטא העגל, הרי כשם שפרה אדומה מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת. וצריך להבין, למה נסמכה – פרשת מרים דוקא ל-פרשת פרה אדומה (הנעשה חוץ לשלש מחנות²⁰, אלא דחטאת קרייה דחמנא²¹ – התורה קוראת לה "חטאת". ב"הערות ותיקונים בדרך אפשר" מציין הרבי שליט"א, שהמלים "הנעשה חוץ לשלש מחנות.. רחמנא" צריכות לבוא בסוגריים. [בכתב יד²², הנוסחא: "הנעשה כחיוץ". ומן תבת 'שלש' עד תבת 'רחמנא' – ליתא בכתב יד] על כל פנים, השאלה היא, מדוע הסמיכה התורה פרשת מרים לפרשת פרה אדומה דוקא? ולא נסמכה – פרשת פרה אדומה, לפרשת חטאת הנעשה בפנים על גבי המזבח – שהיא כפרה ממש. – המלים "כפרה ממש" יכולים לפרש, שהן מוסבות על המזבח – שהחטאת נעשה על מזבח-הכפרה, או כפי שנוח יותר לפרש, שזה מוסב על החטאת, שהחטאת היא "כפרה ממש" (שלא כפי שהדבר

14. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה "הסכמת הרבנים שי' ... נ"ע" – הנדפסת בתחלת הס'". 15. ע"ד ל' הכתוב - איוב יא, ו. 16. ע"ד ל' חז"ל - ברכות כח, ב. 17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בשנת תקס"ו". 18. כח, א. 19. ד"ה מה פרה. וראה גם פרש"י ר"פ חוקת. 20. פרש"י עה"פ חוקת יט, ג. מיומא סח, א. 21. פרש"י עה"פ שם, ט. מעבודה וזה כג, ב. חולין יא, א. 22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה "מודעה רבה" שבראש הספר (משנת תר"ס - משא"כ בהדפוסים שקודם שנה זו)". 23. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בהבא לקמן ראה בארוכה לקו"ת ר"פ חוקת". 24. ח"א סד, ב. 25. לקוטי תורה להאריו"ל פרשת ויקרא. 26. בחיי תרומה כה, י. ובכ"מ.

קדושתו טובא בזהר הקדוש: בחכמה אתברירי³³, - עליה, על "חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", כתוב בהרבה מקומות בוודא הקדוש "בחכמה אתברירו" על ידי "חכמה" הם מתבררים, שעל ידי "חכמה" נעשה הבירור והתיקון, הרי כשעל ידי "קידוש מי חטאת"

נמשך מבחינה זו - אוי: **ואתהפכא** **חשוכא** **לנהורא**, - מתהפך החושך לאור, דהיינו עולם התיקון, שנתברר ונתתקן על ידי "מחא סתימאה" ד"ארדי אנפין", - זה מתברר ונתתקן מעולם התהו ושכיבת הפלים, שנפלו בכריאה צידיה עשייה וכו', כנודע. - שהניצוצות משבירת הכלים נפלו בעולמות בריאה יצירה:

עשיה, וזה מעבודתו של יהודי לברר ולתקן את הניצוצות, ולזאת - ולכן פרה אדומה מטהרת טמאת הקמח, - ממי שנטמא למת, אף שהוא - המת הוא אבי אבות וכו', - הטומאה, ולמטה מטה מנחה: - המדרגה התחתונה ביותר בטומאה, אף על פי כן מטהרת פרה אדומה טומאה זו, שכן, על ידי "קידוש מי חטאת" נמשך מ"חכמה עילאה" ו"מוחא סתימאה", אור שלמעלה לגמרי מעולם, ובכוח אור זה להפוך חושך העולם לאור.

הפרה אדומה, הנה על ידי השלכת עין ארו ואזוב וכו' - שגם זה הוא ענין של המשכה²⁷, ולאחרי זה מתווסף גם ונתנית מים חיים אל האפר - נקרא בשם "קדוש מי חטאת" במשנה²⁸, - קידוש מלשון "קדש", והיא פחינת "קדש העליון", - הבחינה העליונה ביותר ב"קדש",

הנקרא בשם "מלא דבולחא", - טל הבדולח, כמו הלשון "בעין הבדולח" הכתובה לגבי מן²⁹, הנקרא גם³⁰ "טל", "שכבת הטל", וזה ענין של "טל", שהוא "אתערותא דלעילא" (התעוררות מלמעלה) שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), שלא כמו מטר הבא על ידי

"אתערותא דלתתא", התעוררות מלמטה, כמו שכתוב³¹: "ואד יעלה מן הארץ והשקה", אלא כמו "טל" שהוא "אתערותא דלעילא" (הבא מהתעוררות מלמעלה), ובפרט "טלא דבולחא" הוא "אתערותא דלעילא" שלמעלה לגמרי מ"אתערותא דלתתא", כמו שכתוב בזהר הקדוש³², ש - טלא דבולחא היא פחינת "חכמה עילאה" - חכמה עליונה, ו"מחא סתימאה" ד"ארדי אנפין", - "חכמה שבכתר" שלמעלה לגמרי מעולם, ועלה אתמר

יום חמישי י"ח מרחשון

עליון, עובדי ה' באהבה, במסירת נפשם לה' בפחייתם ערבית ושחרית בקריאת שמע, שעל ידי זה היו מעלים "מין נוקבין" ל"אבא" ו"אמא" - ("חכמה" ו"בינה") בקריאת שמע, כידוע -

שמטירות הנפש של קריאת שמע, היא "העלאת מין" לחכמה ולבינה, (וכן בתלמוד תורה ד' - תורה מתקמה נפקא), - התורה באה מ"חכמה", הרי בלימוד תורה יש בו גם מן "העלאת מין" ל"חכמה", ועל ידי זה היו נמשכים ויורדים פחינת "מין

דבורין" - (המשכה מלמעלה), מתקין "נוצר חסד", - שכאמור יונקת ומקבלת "חכמה" ממנו, והם הם המאירים בפחינת גלוי

להלן יסביר רבנו הזקן השייכות למיתת צדיקים, שגם במיתת צדיקים נמשך אור נעלה בזה ה"פועל" ומשפיע בעולם להפוך חושך לאור ומכפרת על עון הדור. ובלשון רבנו הזקן: והנה, מידעת

זאת³⁴, - והרי ידוע הדבר, ד"אבא" - "חכמה", יונק ממול השמיני כו' - שבי"ג מדות הרחמים הנקראות "מזלות" (שכן ההמשכה משם יכולה להיות רק באופן של "מזל" ו"שערות"), והוא תקין "נוצר חסד", - כפי שכתוב בי"ג מדות הרחמים³⁵: "נוצר חסד

לאלפים", "נוצר" - אותיות "רצון", והיא עת רצון³⁶ המתגלה ומאיר בפחינת גלוי מלמעלה למטה, בעת פטירת צדיקי

27. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כן מפרש כאן. ועיין לקו"ת פ' חוקת שם ובפרט סד"ה תוספת כו' ויקחו אליך (סא, ב)". 28. פרה פרק ו'. 29. בהעלותך יא, ז. 30. בשלח טז, יג. 31. בראשית ב, ו. 32. ראה זח"ג קכח, ב. 33. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: בלקוטי ביאורים לתניא (להר"י שי קארף): "ראה תו"א פ' בראשית ד"ה ויאמר ה"א הן האדם. שם מג"א ד"ה ובבואה. בהוספות ד"ה להבין ענין חלב ודבש פ"ב. - וראה זח"ב רנד, ב. ע"ח שיי"ח פ"ה. מבו"ש ש"ה ח"א פ"ב. סהמ"צ להצ"צ איסור עבודת בע"מ ועוד - ישוב הסתיירות בזה". 34. ע"ח שט"ז פ"ו. ובכ"מ. 35. תשא לד, ז. 36. בתניא לפנינו: "והוא תיקון ונוצר אותיות רצון והוא ג"כ עת רצון". אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א כפנים.

ומתהפך החושך - השכיבת הכלים לנהורא - לאור, דעולם התקון. - לכן זה מכפר על הודנות הבאים משלש קליפות הטמאות, שהן המדריגה התחתונה ביותר שנעשתה על ידי שבירת הכלים. מה שאין בן פקדנות שעל גבי המזבח, שאין מכפרים אלא על השגגות, - על העבירות שנעשו בשוגג, שהן - באות, מהתנגדות נפש הפחמית ש-חיותה היא מנגה, כמו שכתוב בלקוטי תורה - להארז"ל, פירשת ויקרא. ולכן נקמקה - פרשת מרים, לפירשת פרה - אדומה, דוקא - ללמד אותנו: "מה פרה וכו'". - מכפרת, כך גם מיתת צדיקים מכפרת, שכן אופן הכפרה של מיתת צדיקים

בפמירתם, - ההמשכות שהיו נמשכות על ידי מסירות נפשם בקריאת שמע ובלימוד התורה - מאירות באופן גלוי בשעת פטירתם, כנודע שכל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו - ו"פעל" למעלה בכחינת העלם והסתר - שזה נשאר נעלם ומוסתר למעלה, מתגלה ומאיר בכחינת גלוי למעלה למטה בעת פמירתו. - הרי לכן, כל ההמשכות שפעלו "העלאת מין" של קריאת שמע ולימוד התורה שלהם, שהיו לפני זה באופן של העלם והסתר למעלה - מתגלות ומאירות למטה בגילוי בשעת פטירתם. והנה, על ידי גלוי הארת הקוץ "נוצר חסד" בפמירתו - של צדיקי עליה, מאיר "חסד ה' מעולם" - מעלמא

אגרת הקדש

שכל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו למעלה בבחי' העלם והסתר מתגלה ומאיר בבחי' גילוי מלמעלה למטה בעת פמירתו והנה ע"י גילוי הארת תיקון ונוצר חסד בפמירתו מאיר חסד ה' מעולם עד עולם על יראיו ופועל ישועות בקרב הארץ לכפר על עון הדור אף גם על הזדונות שהן מג' קליפות הטמאות שלמטה מנוגה לפי שמזל דנוצר ממו"ס דא"א מקור הביורורים ואתהפכא חשוכא דשבירת הכלים לנהורא דעולם התקון. משא"כ בקרבנות שע"ג המזבח שאינן מכפרים אלא על השגגות שהן מהתגברות נפש הבהמית שמנוגה כמו"ש בלקוטי תורה פ' ויקרא ולכן נסמכה לפ' פרה דוקא מה פרה וכו' ובילקוט פ' שמיני הגי' מי הטאת וכו':

הוא כאופן הפעולה של פרה, כמוסבר לעיל. ובילקוט - שמעוני, פירשת שמיני הניה "מי הטאת וכו'": - שם מובא אותו מאמר, אלא שבמקום "פרה" ("מה פרה מכפרת") כתוב שם "מי הטאת", זה מתאים יותר למה שהוסבר לעיל, שכן, ענין הפרה המכפרת ופועלת על שלש קליפות הטמאות - הוא הרי ענין "קידוש מי חטאת" שבפרה (לא שריפת הפרה, שברוחניות הענינים היא ענין של העלאה - כי אם "קידוש מי חטאת" שהוא המשכה מ"קדש העליון" עד "חכמה סתימאה" מקור הביורורים).

דאתכסיא" (העולם המכוסה), עד עולם - ל"עלמא דאתגליא" (העולם המגולה). על יראיו³⁷, ו"פועל ישועות בקרב הארץ"³⁸, לכפר על עון הדור, אף גם על הזדונות - עבירות שנעשו במזיד, שהן מג' קליפות הטמאות שלמטה מנגה, - שמי'נוגה" באות העבירות בשוגג שעליהן מכפרות קרבנות, לפי שמזל ד'נוצר חסד" - בא מ'מחא סתימאה" - "חכמה שבכתר" ד'ארץ אנפין" מקור הביורורים, - משם בא הכוח לענין הביורורים, לברר ולתקן את החושך של שבירת הכלים, ואתהפכא חשוכא -

יום שישי י"ט מרחשון

חיל". איתא - אנו מוצאים בגמרא פירק ה' דמגילה⁴²: "ודאשתמש בתנא חלה כו'" - על מה שכתוב ב"אבות"⁴³ המשתמש בכתר (התורה) נלקח (מהעולם) - אומרת על כך הגמרא במסכת מגילה: "זה המשתמש במי ששונה הלכות, בתרה של תורה כו'". - הב"ח אינו גורס שם המלים "כתרה של תורה", אך רבנו הזקן מקבל הגירסא כפי שהיא מובאת בגמרא שלנו, עם המלים "כתרה של תורה". להלן אומרת הגמרא שם ב"מגילה": "תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות מכתחילה לוי' - שהוא בן עולם כו'".

באגרת הקדוש זו, סימן כ"ט, מסביר רבנו הזקן המעלה הנעלית המיוחדת שבלימוד הלכות התורה, עד שחכמינו ז"ל מציינים את ההלכות כ"תנא וכתרה של תורה", ואת - מפני שגילוי הרצון העליון של מצוות - אשר הרצון העליון של מצוות הוא למעלה מ"חכמה" שבתורה (ומרצון זה מתהווים הלבושים לנשמה שתוכל "לקבל" התגלות זיו השכינה שבגן עדן) - מתגלה בעיקר בהלכות שבתורה שבעל פה - המבטאות בבהירות את הרצון העליון שבמצוות.

אגרת הקדש

כמא אשת חיל עמרת בעלה כו'. איתא בגמ' פ"ד דמגילה ודאשתמש בתנא חלה כו' זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה כו' תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מוכתח לו כו'. וצריך להבין למה נקראו ההלכות בשם תנא הבא". שם ב"מגילה" כתוב "כל השונה הלכות" - בלי ההוספה "בכל יום". ואילו בסיום מסכת נדה⁴⁴ הלשון היא "כל השונה הלכות בכל יום", ומפרש רש"י שם: "הלכות" - "משנה ברייתא הלכה למשה מסיני". ב"אגרת הקדוש" סימן כ"ג⁴⁵ מפרש רבנו הזקן (לקוח מרש"י⁴⁶) ש"הלכות" היינו "הלכות ברורות ופסוקות הלכה למעשה". וצריך להבין, למה נקראו ההלכות

כמא אשת חיל עמרת בעלה כו'. איתא בגמ' פ"ד דמגילה ודאשתמש בתנא חלה כו' זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה כו' תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מוכתח לו כו'. וצריך להבין למה נקראו ההלכות בשם תנא הבא". שם ב"מגילה" כתוב "כל השונה הלכות" - בלי ההוספה "בכל יום". ואילו בסיום מסכת נדה⁴⁴ הלשון היא "כל השונה הלכות בכל יום", ומפרש רש"י שם: "הלכות" - "משנה ברייתא הלכה למשה מסיני". ב"אגרת הקדוש" סימן כ"ג⁴⁵ מפרש רבנו הזקן (לקוח מרש"י⁴⁶) ש"הלכות" היינו "הלכות ברורות ופסוקות הלכה למעשה". וצריך להבין, למה נקראו ההלכות

כמא אשת חיל עמרת בעלה כו'. איתא בגמ' פ"ד דמגילה ודאשתמש בתנא חלה כו' זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה כו' תנא דבי אליהו כל השונה הלכות מוכתח לו כו'. וצריך להבין למה נקראו ההלכות בשם תנא הבא". שם ב"מגילה" כתוב "כל השונה הלכות" - בלי ההוספה "בכל יום". ואילו בסיום מסכת נדה⁴⁴ הלשון היא "כל השונה הלכות בכל יום", ומפרש רש"י שם: "הלכות" - "משנה ברייתא הלכה למשה מסיני". ב"אגרת הקדוש" סימן כ"ג⁴⁵ מפרש רבנו הזקן (לקוח מרש"י⁴⁶) ש"הלכות" היינו "הלכות ברורות ופסוקות הלכה למעשה". וצריך להבין, למה נקראו ההלכות

37. ע"פ ל' הכתוב - תהלים קג, יז. 38. ע"ד ל' הכתוב - תהלים עד, יב. 39. יב, ד. 40. קהלת ט, ט. 41. ראה קידושין ל, ב. 42. כח, ב. 43. פרק א' משנה י"ג. 44. עג, א. 45. קלז, א. 46. ראה ט"ז יו"ד סרמ"ז ס"ב.

ומעשה של תרי"ג מצוות התורה, ואם חסר בתרי"ג המצוות – חסר הרי בלבושי הנפש, וכדי שלא יהיו לבושים חסרים – מן ההכרח שהנפש תקיים כל תרי"ג מצוות התורה, שאז לבושיה הם בשלימות, לְבָדִי⁵¹ מְצוֹת הַתְּלוּיֹת בְּמַלְךְ⁵² – המוטלות על המלך, שְׁהוּא – המלך מוֹצִיא כָּל יִשְׂרָאֵל – בקיום מצוות אלו, כִּי הוּא כְּלָלוֹת כְּלָם כּוֹי⁵³, – הוא כולל בתוכו כל בני ישראל, ובקיומו המצוות התלויות בו הרי זה שכל בני ישראל קיימו אותן, אך שאר המצוות מן ההכרח שכל נשמה תקיים את כולן, וכיוון שבגלגול אחד הוא לא קיים מצוות מסוימות – מן ההכרח שיבוא עוד פעם בגלגול שני כדי לקיים המצוות שחסרו לו בגלגול הקודם, וכו', וְהַפְּעָם – מדוע מן ההכרח שיהיו לו הלבושים מכל תרי"ג המצוות, הוּא כְּדִי לְהַלְבִּישׁ – בלבושים של מצוות, כָּל תְּרִי"ג כְּחִינּוֹת וְכַחוֹת שְׁבַנְפָּשׁוֹ, – כפי שרבנו הזקן קורא לכך בפרק ד' שב"תניא" תרי"ג אברי הנפש – ילביש את כולם בלבושי מצוות, אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִעְדְּרָה כּוֹי⁵⁴ – שלא יחסר שום לבוש לכל אחד מתרי"ג הבחינות והכחות של הנפש. וּבְאֹר עֵינֵי הַכְּרִת וְצִרְךָ לְבוּשִׁים אֵלּוּ, – מדוע מן ההכרח שיהיו לנפש לבושים אלה, מִכֹּאֲר בְּזַהֲרָה⁵⁵, וּמִוֶּכֶן לְכָל מַשְׁכִּיל, כִּי לְהִיְוֵת שְׁנַפְשׁ רִיחַ וּנְשָׁמָה שְׁבַאֲדָם הֵן כְּחִינּוֹת נְבְרָאִים, וְאִי אִפְשָׁר לְשׁוּם נְבְרָא לְהַשִּׁיג שׁוּם הַשְּׂגָה בְּבוֹרָא וְיוֹצֵר הַכֹּל, אִין-סוֹף פְּרוֹדֵי-הוּא. – נברא שהוא בעל גבול אינו יכול להשיג שום השגה בבורא שהוא "אין סוף" ובלי גבול. שזה כפי ש"אור אין סוף" הוא למעלה מעולמות בכלל – אי אפשר שתהיה לשום נברא השגה בו, וְגַם אַחֲרֵי אֲשָׁר

כְּשֵׁם "תְּנִיא" וְכַתְּרָה שֶׁל תּוֹרָה? וְגַם, לְמָה "הַשְּׂגָה הַלְכוּת" וְיוֹקָא מְכַתֵּחַ לֹא כּוֹי⁵⁶, – שהוא בן עולם הבא, וְלֹא שְׁאָר דְּבְרֵי תּוֹרָה? – מדוע לא גם מי שלומד שאר הענינים שבתורה, כמו מקרא, מדרש ואגדה? וְכֵן דְּמַנְחוֹת⁴⁷: "אִפְלוּ לֹא שְׁנָה אָדָם אֵלָּא פֶּרֶק אֶחָד שְׁחֲרִית כּוֹי⁵⁷ – יֵצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ, – במצות תלמוד תורה. הגמרא אומרת שם שהלו קיים מצות "לא ימוש ספר התורה הזה מפריך"⁴⁸, וממה שהגמרא אומרת להלן לפי דעה שניה שפסוק זה אינו חיובה, מסתבר הרי, שלפי הדיעה הראשונה מוטלת חיובה ללמוד תורה בכל הזמנים (פרט לכך, כשמישהו אינו יכול ולמד תורה רק פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית – יצא ידי חובתו), וְלְמָה אֵינּוּ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבְתוֹ בְּשְׁאָר דְּבְרֵי תּוֹרָה? – הלשון "פרק אחד" מורה שמדובר במשניות, תורה שבעל פה, מדוע, איפוא, בזה דוקא הוא יוצא ידי חובתו, ולא בדברי תורה אחרים, כמו מקרא, מדרש ואגדה?

אֶךְ מוֹדַעַת זֹאת, – ידוע, מַה שְׂבַתְּב הַאֲרִיז"ל⁴⁹, שְׁכַלְכֵם⁵⁰ אֲרָם מִיִּשְׂרָאֵל צִרְךָ לְבֹא בְּגִלְגוּלִים רַבִּים עַד שְׂיִקְוִים כָּל תְּרִי"ג – 613, מְצוֹת הַתּוֹרָה בְּמַחְשָׁבָה דְּבוּר וּמַעֲשֵׂה, – אלה הם שלשת לבושי הנפש שבהם מקיימים מצוות, מן ההכרח שכל נשמה תעבור גלגולים שונים עד שתקיים כל המצוות – כדי לְהַשְׁלִים לְבוּשֵׁי נַפְשׁוֹ וּלְתַקְנָם שְׁלֵא יְהֵא לְבוּשָׁא דְּחֶסְרָא כּוֹי⁵¹, – לבושים שחסרו בהם, כפי שאומר רבנו הזקן בפרק ד' בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שכלל נפש אלקית שלשה לבושים שהם מחשבה, דיבור

47. צט, ב. 48. יהושע א. ח. 49. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ס' הגלגולים פ"ד. ש' הגלגולים הקדמה יא, טז. ובהקדמת ש' המצות (ובע"ח שמו"ט פ"ה) קיצר ולכן לא קשה משם. ועייג"כ שלי"ה תושב"כ בתחלתו (רסד, ב ואילך)". 50. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר, שבהל' ת"ת לאדה"ז פ"א ס"ד הועתק הענין עם כמה שינויים: (א) באגה"ק "שיקיים", ובשו"ע "שמקיים" (הרגשת הכפועל שבהווה, ואין מספיק אפילו כשהכל באופן שבדאי יקיים. וי"ל נפק"מ - כשלא קיים מחמת אונס. וראה שלי"ה שם). (ב) באגה"ק מוסיף (מצות) התורה. וי"ל שזהו תוס' טעם ההכרח, ואינו נוגע כ"כ בשו"ע. ועוד ועיקר - מוכרח להוסיף כאן כיון שמבאר אח"כ ז"מ דרבנן כו'. (ג) בשו"ע הסדר "במעשה דבור ומחשבה". ואולי י"ל הטעם דבשניהם כתב ע"פ הכלל לא זו אף זו (ראה תוס' ריש יבמות). ולכן בשו"ע דעיקרו בנוגע למעשה קמ"ל דאפילו כשיש מעשה - בשביל דבור כו' ג"כ מתגלגל, ובאגה"ק (נשמטא דאורייתא) קמ"ל דאפילו כשיש מח' מתגלגל בשביל דבור וכו'. (ד) בשו"ע שם - פס"ד ברור - מוסיף הביאור "ודיבור ומח' הוא לימוד הלכותיהן, ע"ד שאמרו (מנחות קי) חכמים ע"פ זאת תורת החטאת וגו' שכל העוסק בת"ת כאילו כו'". ואולי ע"ז הטעם שבמקום "אדם" כאן - כתב שם נפש". 51. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע שבשו"ע - שכנ"ל צ"ל הפס"ד יותר ברור - אין כל הפיסקא והענין ד'לבד מצות התלויות במלך כו'". 52. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל בתו"א נג, ג הלשון: ש"כא מישראל צריך לקיים כל התרי"ג מצות לבד מצות המלך שהמלך הוא מוציא כל ישראל וכל המצוות מחויב כ"א לקיים וצריך להיות בגלגול או בבחי' עיבור. ועד"ז בלקו"ת יוה"כ פ"פ (ט, א); ואפי' מצות כהנים וכה"ג ע"י עיבור או גלגול". 53. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "(וכ"ה בתו"א שם) - ולא הזכיר כה"ג. (וכ"ה במשנת חסידים מסכת חיוב הנשמות רפ"ב). ובלקו"ת שם מפורש "צריך כל אדם לקיים... ואפי' מצות כהנים וכה"ג". אבל בס' הגלגולים פ"ד כולל ביחד "מצות... לכהן, ללווים... למלכים... לדיינים וכו'". 54. ח"ב רי, ב. שם רכט, ב.

(* כ"ה בדפ' זיטומיר תר"ח, תר"ז. ווארשא תרנ"ה. ווילנא תרס"ה (ואילך). אבל בדפוס ראשון (שקלאוו תקנ"ד) "שתקיים". וכ"ה בדפוס: לבוב, תקנ"ט; קאפוסט, תקע"ד; קאפוסט, תקפ"ח; ווארשא ת"ר; טשערנאוויץ תר"ט; לבוב תר"י; טשערנאוויץ תר"כ. ואולי י"ל ד'הוא כללות כולם" דבאגה"ק כאן הוא עיבור שכתב בס' הגלגולים שם. ועפ"ז יומתק דבמקום "מפני השיבות" שבמ"ח שם - כתב אדה"ז כי הוא כללות כולם".

ואין בכהה - של הנשמה, לקבל הנעימות וערכות הצחצחות, שלא תצא מנרתקה - מהמוגבלות שלה, ו - לא תתפול ממציאותה כנר - הבטל באבוקה. - מפאת האור הגדול של האבוקה בטל אור הנר לגמרי במציאות - כך מצד האור הגדול של

התענוג והמתיקות היתה הנפש בטלה ממציאותה, אם לא, שמפחינת אור זה עצמו תשתלשל ותמשך ממנו איזו הארה מועטת, כדרך השתלשלות מדרגה אחר מדרגה בצמצומים רבים, עד שיבא ממנה - מההארה שבאה מן האור, לבוש אחד נברא, מעין מהות אור זה, להלביש - בלבוש זה את הנפש רוח ונשמה, ודרך לבוש זה שהוא מעין אור זה תוכל - הנשמה להנות מזיו אור זה ולהשיגו, ולא תתפול ממציאותה, - שכן, כיוון שהלבוש בא מאור זה, הרי זה מעניק כוח לנפש "לקבל" את האור, וכיוון שהלבוש הוא הרי "נברא" יכולה הנשמה להתלבש בלבוש זה, והלבוש עצמו אינו בטל

במציאות באור זה, מפני שהוא הרי בא מאור זה עצמו - ואלה הם לבושי המצוות, וכמשל הרוואה בשמש דרך עששית זכה ומאירה וכו', וכמו שכתוב⁵¹: "ויבא משה בתוך הענן, ועל כו", - על הר סיני, שנתלבש בענן ועלה וראה דרך הענן וכו', - שהענן שימש כלבוש למשה שיוכל "לקבל" הגילויים על הר סיני, כמו שכתוב בזה חלק ב' דף רי ורכט.

האיר ה' מאורו ותברך - הארה בלבד מאורו, והאציל בכחינת השתלשלות מדרגות רבות, מדרגה אחר מדרגה, - מדרגה למטה ממדרגה, בכחינת צמצומים עצומים ולבושים רבים ועצומים - לבושים רבים המעלימים ביותר על האור ומסתירים אותו הידועים ליודעי חן,

חכמה נסתרה (תורת הקבלה), ונקראים פאדרא רפה⁵⁵ בשם "שערות", - כשם ששערה חיונה מצומצמת, עד שיכולים לגזוז אותה מבלי להרגיש שום כאב - כך החיות הנמשכת על ידי הצמצומים, נקראת "שערות", כלומר המשכה מצומצמת ביותר, וכדכתוב - וכמו שכתוב פדניאל⁵⁶: "ושער ראשה בעמר נקא כו" - ושערות ראשו הן בצמר לבן, כלומר, ישנן למעלה המשכות הנקראות בשם "שערות", הרי, גם אחרי כל הצמצומים, אף-על-פי-כן, לא יכלה הנפש או הרוח ונשמה למסבל - לסבול האור, פי טוב ומתק האור וכו', - כלומר, טוב

כזה ומתיקות כזו שאין בכוח הנברא ל"קבלם" מבלי שיגוע מהמתיקות - כפי שיסביר להלן, כמו שכתוב⁵⁷: "לחזות בעצם ה", לשון נעימות וערכות ומתיקות ותענוג עצום לאין קץ, כמו שכתוב⁵⁸: "או תתענג על ה', והשביע בצחצחות⁵⁹ כו", - "צחצחות" הוא לשון "צחה צמא" - צמאון שאינו נרווה, אלא צמא תמיד ליותר, שכן התענוג הוא אין סוף, כמו שכתוב בזה⁶⁰,

אגרת הקדש

אשר האיר ה' מאורו ית' והאציל בבחי' השתלשלות קטש מדרגות רבות מדרגה אחר מדרגה בבחי' צמצומים עצומים ולבושים רבים ועצומים הידועים ל"ח ונקראים באד"ר בשם שערות וכדכתוב בדניאל ושער רישיה כעמר נקא כו' אעפ"כ לא יכלה הנפש או הרוח ונשמה למסבל האור כי טוב ומתוק האור וכו' כמ"ש לחזות בנועם ה' לשון נעימות ועריכות ומתיקות ותענוג עצום לאין קץ כמ"ש או תתענג על ה' והשביע בצחצחות כו' לשון צחה צמא כמ"ש בזה ואין בכחה לקבל הנעימות ועריכות הצחצחות שלא תצא מנרתקה ותתבטל ממציאותה כנר באבוקה אם לא שמבחי' אור זה עצמו תשתלשל ותמשך ממנו איזו הארה מועטת בדרך השתלשלות מדרגה אחר מדרגה בצמצומים רבים עד שיבא ממנה לבוש אחד נברא מעין מהות אור זה להלביש הנפש רוח ונשמה ודרך לבוש זה שהוא מעין אור זה תוכל ליהנות מזיו אור זה ולהשיגו ולא תתבטל ממציאותה וכמשל הרוואה בשמש דרך עששית זכה ומאירה וכו' וכמ"ש ויבא משה בתוך הענן ויעל כו' שנתלבש בענן ועלה וראה דרך הענן וכו' כמ"ש בזה ר"י ורכ"ט.

שבת קודש כ' מרחשון

קבלה, משמעותם הרוחנית היא, ארבע מאות עולמות של כוסף ותענוג לצדיקים, הנה יש בו - באור זה, מעלות ומדרגות רבות

אגרת הקדש

והנה אור זה הגנוז לצדיקים לע"ל הנק' בשם נועם ה' וצחצחות להתענג על ה' וד' מאות עלמין דכסופין דמתענגי בהון צדיקייא כו' כמ"ש ארבע מאות שקל כסף כו' הנה יש בו מעלות ומדרגות רבות מאד גבוה מעל גבוה אך הארה מועטת היוורת מדרגה אחר מדרגה

מאד, גבוה מעל גבוה, - עד כמה שמדרגה אחת תהיה גבוהה ישנה עוד מדרגה למעלה ממנה, אך הארה מועטת היוורת מדרגה אחר מדרגה לברא לבוש זה, - הלבוש הנזכר לעיל המאפשר לנשמה

והנה, אור זה הגנוז לצדיקים לעתיד לבא, הנקרא בשם "נועם ה'" ו"צחצחות" - צמאון של תענוג, להתענג על ה', ו"ד' מאות עלמין דכסופין דמתענגי בהון צדיקייא כו"⁶², - וארבע מאות העולמות של "כיסופין" מלשון "נכסוף נכספת"⁶³, שהצדיקים מתענגים בהם, כמו שכתוב⁶⁴: "ארבע מאות שקל כסף כו" - שעל פי

55. זח"ג קכח, ב. ואילך. 56. ז, ט. 57. תהלים כז, ד. 58. ישעי' נח, יא. 59. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה תו"א מג"א צח, סע"ב. אוה"ת תצוה (ע' א' תרו). פרדס ש' הצחצחות". 60. ח"ב רי, ב. 61. משפטים כד, יח. 62. ראה זח"א קכג, ב. 63. ויצא לא, ל. 64. חיי שרה טו, כג.

בנייהם בלל - בין רצונו של אדם לבין הרצון העליון, כיצד, איפוא, יכולים לחלק בין התענוג לבין הרצון למעלה, ולומר שתענוג הוא פנימיות הרצון ורצון - חיצוניות? אף-על-פי-כן דברה תורה פלשון בני אדם⁶⁶, לשפה האזן מה שיכולה לשמע במשל ומלצה, - ובהשוואה

מנשמת האדם הכלולה מבח התענוג והרצון והתקמה והפינה וכו', - וכשם שבאדם התענוג הוא פנימיות הרצון וכו' כך גם אנו אומרים למעלה, וכנראה בחוש, שפשאדם משביל איה שכל חדש נפלא, אזי באותה רגע על כל פנים נולד לו⁶⁷ תענוג נפלא בשכלו, מכלל - הרי זה מראה שתתענוג הוא למעלה מעלה מבחינת השכל והתקמה, רק שמלבש - התענוג בבחינת שכל והתקמה, וכשהאדם מרגיש השכל וכשהאדם מרגיש השכל והתקמה, דהינו שמשגיג ומבינה היטב, אזי מרגיש גם בן בחינת התענוג המלבש בתקמה. ולכן נקראת בחינת בינה בשם "עולם הבא" בזהר הקדוש⁷⁰, שהיא - "בינה" בחינת התגלות התקמה עם התענוג המלבש בה, שמשגיג הצדיקים בגן עדן ומשבילים - השכלות.

בפנימיות התורה, דאורייתא מתקמה נפקא⁷¹, - תורה באה מ"חכמה", דאורייתא וקדשא בריה-הוא פלא חד⁷²: - תורה והקדוש ברוך הוא הם כולם דבר אחד⁷³, הרי מובן בפנימיות התורה, באופן ההשגה שבגן עדן, שם משיגה הנשמה מהות האלקות, תענוג שהוא פנימיות כנ"ל - (הוספת כ"ק אדמו"ר שליט"א) - יש לה הרי השגה ב"אור אין סוף", וכדי שיהיה ביכולת לקבל זאת מן ההכרח להודקק ללבושי המצות, כמוסבר לעיל. להלן יסביר רבנו הזקן, שבנוסף למה שמצוות הן לבושים לנשמה, שתוכל "לקבל" הגילוי של הווי וההארה מאלקות, הן גם מחברות את המדריגה העליונה ביותר (מדריגת הכתר) עם הדברים הגשמיים שבהם נעשית המצוה, ובכך הן "עמודים" המחברים את העליון ביותר של בית עם התחתון ביותר של בית, שכן כך המצוות מחברות מדריגת הכתר עם הדברים הגשמיים של מצוות.

לקבל את האור, היא מבחינת מדרגה האחרונה שבאור זה, ונקראת בשם "מדרגה החיצונית" - לא הפנימיות של האור, כי אם החיצונית בלבד, ו"אחרים" דרך משל, כמו שכתוב בזהר דף רח עמוד כ (עין בספר מקדש מלך⁶⁵) - דף רי עמוד כ: ומה דאשתאר כו' -

וממה שנשאר מאור זה נוצרים הלבושים לנשמה. להלן יסביר רבנו הזקן, שחיצוניות האור שממנה אות הלבושים, הרי זה מהרצון העליון הנקרא חיצוניות לגבי תענוג, שכן - כפי שיסביר להלן - רצון הוא חיצוניות התענוג. והנה, כמו שבנשמת האדם יש בה פח התענוג שמתענגת ממה שיש לה ענג ממנו⁶⁶, כמו מהשפלת שכל חדש ובהאי גונא, - וכדומה, כשנשמת אדם מבינה רעיון שכלי חדש, היא מתענגת מכך, וכן משאר דברים שהאדם מתענג בהם, ובחינת חיצוניות ואחרים של פח ובחינת התענוג שבה - שבנפש, היא בחינת פח הרצון שבה, שהוא רוצה מה שהוא רוצה, דהינו⁶⁷ דבר שאינו צער, שהצער הפך התענוג. - לכן, דבר שהוא צער אין הנפש רוצה בו. כלומר, דבר שאדם רוצה בו, הרי זה מפני שיש לו תענוג בו, הרי שתענוג הוא הפנימיות של הרצון שהוא חיצוניות לגבי תענוג. וככה על דרך משל באור אין-סוף ברוך-הוא גם בן, כפיכחול, הרצון העליון ברוך-הוא היא בחינת חיצוניות ואחרים לבחינת "ענג העליון" ו"נעם ה'" ו"צחצחות" ו"עלמין דכסופין" הנזכרים לעיל. - שכל אלה הם העונג העליון, ואילו הרצון הוא החיצוניות מזה, וכשאנו אומרים שהלבוש לנשמה הוא מ"אחרים" ו"חיצוניות" העונג העליון - הרי שהלבוש בא מהרצון העליון, הנם ש - הרצון העליון והעונג העליון, הם מיחדים בתכלית היחוד, שהוא יתברך ורצונו אחר, ולא פרצון האדם הם ושלום, - שרצונו של אדם איננו דבר אחד עם עצם הנפש, כי אם כוח מהנפש, אך הרצון העליון הוא הרי דבר אחד עם הקדוש ברוך הוא, לא מניה ולא מקצתיה, - לא ממנו ולא ממקצת ממנו, ואין דמיון

אגרת הקדש

לברוא לבוש זה היא מבחי' מדרגה האחרונה שבאור זה ונקראת בשם מדרגה החיצונית ואחוריים דרך משל כמ"ש בזהר דר"ח ע"ב (עין בס' מק"מ) ור"י ע"ב ומה 298 דאשתאר כו' והנה כמו שבנשמת האדם יש בה כח התענוג שמתענגת ממה שיש לה ענג ממנו כמו מהשכלת שכל חדש וכה"ג ובחי' חיצוניות ואחוריים של כח ובחי' התענוג שבה היא בחי' כח הרצון שבה שהוא רוצה מה שהוא רוצה דהיינו דבר שאינו צער שהצער היפך תענוג. וככה עד"מ באור א"ס ב"ה ג"כ כביכול הרצון העליון ב"ה היא בחי' חיצוניות ואחוריים לבחי' ענג העליון ונועם ה' וצחצחות ועלמין דכסופין הנ"ל הגם שהם מיוחדים בתכלית היחוד שהוא ית' ורצונו אחד ולא כרצון האדם ח"ו לא מיניה ולא מקצתיה ואין דמיון ביניהם כלל אעפ"כ דברה תורה כלשון בני"א לשכך האזן מה שיכולה לשמוע במשל ומליצה מנשמת האדם הכלולה מכח התענוג והרצון והחכמה והבינה וכו' וכנראה בחוש שכשאדם משכיל איוה שכל חדש נפלא אזי באותה רגע עכ"פ נולד לו תענוג נפלא בשכלו מכלל שהתענוג הוא למעלה מעלה מבחי' השכל והחכמה רק שמלובש בבחי' שכל וחכמה וכשהאדם מרגיש השכל ומבינה היטב, אזי מרגיש גם בן בחינת התענוג המלבש בתקמה. ולכן נקראת בחינת בינה בשם "עולם הבא" בזהר הקדוש⁷⁰, שהיא - "בינה" בחינת התגלות התקמה עם התענוג המלבש בה, שמשגיג הצדיקים בג"ע ומשבילים בפנימיות התורה דאורייתא מחכמה נפקא ואורייתא וקב"ה כולא חד:

כלומר, דבר שאדם רוצה בו, הרי זה מפני שיש לו תענוג בו, הרי שתענוג הוא הפנימיות של הרצון שהוא חיצוניות לגבי תענוג. וככה על דרך משל באור אין-סוף ברוך-הוא גם בן, כפיכחול, הרצון העליון ברוך-הוא היא בחינת חיצוניות ואחרים לבחינת "ענג העליון" ו"נעם ה'" ו"צחצחות" ו"עלמין דכסופין" הנזכרים לעיל. - שכל אלה הם העונג העליון, ואילו הרצון הוא החיצוניות מזה, וכשאנו אומרים שהלבוש לנשמה הוא מ"אחרים" ו"חיצוניות" העונג העליון - הרי שהלבוש בא מהרצון העליון, הנם ש - הרצון העליון והעונג העליון, הם מיחדים בתכלית היחוד, שהוא יתברך ורצונו אחר, ולא פרצון האדם הם ושלום, - שרצונו של אדם איננו דבר אחד עם עצם הנפש, כי אם כוח מהנפש, אך הרצון העליון הוא הרי דבר אחד עם הקדוש ברוך הוא, לא מניה ולא מקצתיה, - לא ממנו ולא ממקצת ממנו, ואין דמיון

יום שישי יד חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וירא, ששי עם פירש"י.

תהלים: עב־עו.

תניא: והנה בהיות . . . "קמז" תאמין.

מה' מצעדי גבר כוננו, לכל אחד מ־ישראל יש לו תעודה רוחנית בחיים, והוא להתעסק בעבודת הבנין לעשות דירה לו ית'. וכל אחד באשר הוא ובכל מקום שהוא צריך להתענין בכל מאמצי כוחו לחפש בחפש מחופש למצוא איזה פרנסה רוחנית כמו שהוא מחפש אחר פרנסה גשמיית. והוא לפי שדרכו – של הקב"ה – יחפץ, כדכתיב באברהם כי ידעתיו גו' ושמרו דרך ה', כי יש שני דרכים: דרך הטבע ושלמעלה מן הטבע, העולם בראו הקב"ה להיות נראה כמו שהוא בדרך הטבע – בעיני בשר – והוא דרך אלקים. תורה ומצות הם דרך הוי' והוא המשכה שלמעלה מן הטבע בטבע, אשר בגלל זאת הנה הקב"ה משפיע לישראל למעלה מן הטבע בטבע.

יום

ראשון

שבת טו חשון ה'תש"ד

הפטורה: ואשה - בנה ותצא.

שיעורים. חומש: וירא, שביעי עם פירש"י.

תהלים: עז־עה.

תניא: והנה יש . . . כוכבים.

די נשמה ווארט אויבען אויף דעם זמן, ווען זי וועט זוכה זיין אראָפֿגעהן אין א גוף, ווייל די נשמה פילט, וואָס זי קען אויפֿטאָן זייענדיק דאָ למטה. זי קען קומען צו דעם להתענג על הוי'. איז אויף ווען לייגט מען עס אָפֿ?

תרגום חפשי

הנשמה מצפה למעלה לזמן בו תזכה לרדת לגוף, כי הנשמה חשה מה היא מסוגלת לפעול בהיותה כאן למטה. היא מסוגלת להגיע ל"להתענג על הוי'". אם־כן, למתי דוחים זאת?

יום

שני

יום ראשון טז חשון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: ח"ש, פרשה ראשונה עם פירש"י.

תהלים: עט־פב.

תניא: כח. למה . . . מטה מנוגה.

המחשבה היא לבוש ומשרת השכל והמדות. בשעה אשר אין לה שירות בשכל או במדות, גם אז פועלת פעולתה לחשוב ולהרהר, אבל פעולתה לא לבד שאינה תוכנית, אלא היא גם פרועה לשמצה . . . ומבואר כי סיבת המחשבות זרות או רעות הוא די פוסטקייט פון קאָפֿ, [הריקנות של הראש], דכאשר השכל עסוק אז יש להמחשבה מה לשרת ואין מקום למחשבות של שטות והבל שאין בהם ממש.

יום

שלישי

יום שני יז חשוון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שני עם פירש"י.
 תהלים: פג"פז.
 תנאי: והנה מודעת . . . חטאת וכו'.

יום רביעי

מ'דארף היטען דעם זמן, מ'דארף מקבל זיין עולה של תורה. יעדער זמן, יעדער טאָג וואָס גייט אוועק, איז דאס ניט נאָר א טאָג נאָר א ענין אין לעבען, די טעג גייען כמאמר (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס כו' חדש כו' שנה כו'. דער טאָטע האָט געזאָגט בשם רבינו הזקן: אזומערדיגער טאָג און אוינטערדיגע נאָכט איז א יאהר.

תרגום חפשי

צריך לשמור על הזמן, צריך לקבל עולה של תורה. כל זמן, כל יום שחולף, הרי זה לא רק יום, אלא ענין בחיים, הימים חולפים כמאמר (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) "יום נכנס ויום יוצא שבת נכנס כו' חדש כו' שנה כו'". אבא (אדמו"ר מהורש"ב נ"ע) אמר בשם רבינו הזקן: יום קייצי ולילה חרפי – זו (היא) שנה.

יום שלישי יח חשוון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, שלישי עם פירש"י.
 תהלים: פח"פט.
 תנאי: כט. אשת . . . "קמט" ורכ"ט.

יום חמישי

בתו"א פ' חיי שרה סד"ה להבין משארז"ל יפה שעה יש טה"ד. וכך צ"ל: "ויהי' בבחי' ביטול (אבל עכשיו . . . היינו בחי' איסור ועמ"ש לקמן בפ' אוסרי לגפן) שהוא בחי' חפץ וכתוב הודו . . . תוך כ"ע, אבל תכלית הכוונה".

יום רביעי יט חשוון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, רביעי עם פירש"י.
 תהלים: צ"צו.
 תנאי: והנה אור . . . "298" חד.

יום שישי

מענה רבינו הזקן ליחידות: חסידות איז [היא] שמע ישראל, שמע ר"ת שאו מרום עיניכם, ואומר מרום ולא שמים, מרום איז העכער און העכער, [מרום' הוא גבוה גבוה,] להגיע למעלה מן השכל. וזה גופא להבינו בשכל, וכמו שאומר וראו מי ברא אלה.

יום חמישי כ חשוון ה'תש"ד

שיעורים. חומש: חיי שרה, חמישי עם פירש"י.
 תהלים: צד"קג.
 תנאי: והנה רצון . . . "קן" האדם.

שבת קודש

יום הולדת את אדמו"ר מהורש"ב נ"ע – שנת כתר"א – כלשון הצ"צ. נקרא ע"ש אדמו"ר האמצעי וחצי שם אביו של הצ"צ.

בכל שנה ביום הולדתו הי' אדמו"ר אומר דא"ח, אלא שהי' בחשאי, מלבד כשאירע בש"ק. ביום ההולדת האחרון בעלמא דיין [בעולם הזה] אמר מאמר נתת ליראך נס להתנוסס מפני קושט סלה. כשסיים אמר לי: ביום הולדת צריך לומר חסידות. יתן השי"ת לך מתנה שתאמר חסידות ביום הולדת שלך, אלא שיהי' בחסד וברחמים – האָט עס געווערט זיבען יאָהר [וזה נמשך שבע שנים ועד שנת תרפ"ז – שנת המאסר והגאולה].

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום - י"ד-כ' מרחשון ה'תשס"ז

יום ראשון

הלכות אסורי ביאה פ"ק ט

א. אין האשה מטמאה מן התורה בנדה או בזיבה, עד שתרגיש, ותראה דם, ויצא בבשרה, כמו שבארנו; ותהיה טמאה מעת שתראה ולהבא בלבד. ואם לא הרגישה, ובדקה ומצאה הדם לפני בפרוודור - הרי זה בחזקת שפא בהרגשה, כמו שבארנו.

ב. ומדברי סופרים, שכל הרואה פתם דם על בשרה או על בגדיה - אף על פי שלא הרגישה, ואף על פי שבדקה עצמה ולא מצאה דם - הרי זו טמאה, וכאלו מצאה דם לפני בבשרה; וטמאה זו בספק, שפא פתם זה מדם החדר בא.

ג. וכן מדברי סופרים, שכל הרואה דם בלא עת וספתה, וכל הרואה פתם - טמאה למפרע, עד עשרים וארבע שעות; ואם בדקה בתוך זמן זה ומצאה טהור - טמאה למפרע עד זמן בדיקה. ואף על פי שהיא טמאה למפרע מדבריהם, אינה מטמאה את בועלה למפרע כמו שאמרנו; ואינה מונה לנדתה או לכתמה אלא מעת שראתה הדם, או שמצאה הפתם. וכל הרואה פתם, הרי זו מקלקלת - שפא מן החדר בא, ונתקלקלה וסתה.

ד. הרואה דם בשעת וסתה, אינה מטמאה למפרע אלא בשעתה בלבד. וכן מעברת, ומניקה, בתולה, וזקנה - דין שעתה, ואינו מטמאות למפרע. איזו היא מעברת? משפכר עברה שלשה חדשים. מניקה - כל ארבעה ועשרים חדש, אפלו מת בנה או גמלתו [שפטק ליוק] או נתנתו למניקה. ה. בתולה - כל שלא ראתה דם מימיה, אף על פי שראתה מחמת נשואין או מחמת לדה. זקנה - כל שעברו עליה תשעים יום סמוך לזקנותה; ואיזו היא זקנותה? כל שקוראין לה 'זקנה' ואינה מקפדת. מעברת ומניקה וזקנה - כהמן בראיתו, ואינו מטמא למפרע; בתולה שלא ראתה דם מימיה ועדין היא קטנה - כהמה טהור, עד שתראה דם שלש וסתות.

ו. מה בין פתם הנמצא על בשרה, לפתם הנמצא על בגדיה? שהפתם הנמצא על בשרה, אין לו שעור. והנמצא על הבגד - אינו מטמא עד שיהיה בגדים [פול] הקלקי [שם מקום], שהוא מרבע, שיש בו כדי תשע עדשות שלש על שלש; והיה פחות משעור זה, טהור; נמצא טפין טפין, אין מצטרפות; והיה ארץ, הרי זה מצטרף.

ז. פתם הנמצא על דבר שאינו מקבל טמאה - טהור, ואינה חוששת לו. כיצד? ישבה על כלי אבנים, כלי אדמה, וכלי גללים, או על עור הדג, או על כלי חרש מגבו, או על בגד שאין בו שלש אצבעות על שלש אצבעות, ונמצא עליהן דם - טהורה. אפלו בדקה קרקע וישבה עליו, ונמצא פתם על הקרקע כשעמדה - הרי זו

טהורה; שכל שאינו מקבל טמאה, לא גזרו על פתם שימצא בו. ולא במקבל טמאה, אלא אם בן היה לבן; אבל כלי צבעונין, אין חוששין לכתם הנמצא בהן. לפיכך תקנו חכמים שתלכש האשה בגדי צבעונין, כדי להצילה מדין הכתמים.

ח. לא בכל מקום שתמצא הדם על בשרה, תטמא משום פתם - עד שימצא כנגד בית תרפה [הערוה]. כיצד? נמצא על עקבה - טמאה, שפא נגע בבית תרפה בעת ישיבתה. וכן אם נמצא על שוקה ועל פרסותיה מבפנים, והם המקומות הנדבקות זו בזו בעת שתעמד ותדביק רגל לרגל ושוק לשוק - הרי זו טמאה. נמצא על ראש גודל רגלה - טמאה, שפא נטף מן החדר על רגלה בעת שהלכה. וכן כל מקום שאפשר שינתו עליו דם נדחה כשתהלך, ונמצא שם דם - טמאה; וכן אם נמצא דם על ידיה, אפלו על קשרי אצבעות ידיה - טמאה, שהידים עסקניות הן. אבל אם נמצא הדם על שוקה ועל פרסותיה מבחוץ, או מן הצדדין, ואין צריך לומר אם נמצא מן הירכיים ולמעלה - הרי זו טהורה, שאין זה אלא דם שנתו עליה ממקום אחר.

ט. הפתם הנמצא על בשרה שהוא ארץ כרצועה, או עגל, או שהיה טפין טפין, או שהיה ארץ הפתם על רחב ירכה, או שהיה נראה כאלו הוא ממטה למעלה - הואיל והוא כנגד בית תרפה, הרי זו טמאה; ואין אומרים: 'אלו נטף מן הגוף, לא היה כזה'; שכל דם הנמצא במקומות אלו - מחמירין בו, אף על פי שהוא ספק.

י. הפתם הנמצא על החלוק שלה - מחגור ולמטון, טמאה; מחגור ולמעלן, טהורה. נמצא על בית יד שלה - אם מגיע כנגד בית תרפה, טמאה; ואם לאו, טהורה.

יא. היתה פושטתו ומתפסה בו בליילה - כל מקום שימצא בו הדם, טמאה; וכן האזור שלה - כל מקום שימצא בו הדם, טמאה.

יב. היתה לובשת חלוק אחד, ושזה עליה שלשה ימים או יתר בלא עת נדתה, ובדקה ומצאה עליו שלשה פתמים, או פתם אחד גדול שיש בו שעור שלשה פתמים - הרי זו ספק זבה, שפא פתם נטף ממנה בכל יום; וכן אם לבשה שלשה בגדים בדוקים, ושזה עליה שלשה ימים בימי זיבתה, ומצאה פתם בכל אחד מהן - אף על פי שזה כנגד זה, הרי זו ספק זבה.

יג. מצאה פתם אחד שאין בו כדי שלשה פתמים - אם בדקה עצמה כל בין השמשות של יום ראשון ומצאה טהור, ולא בדקה חלוקה, וביום השלישי מצאה זה הפתם שאינו כשלשה פתמים - אינה חוששת לזיבות; ואם לא בדקה עצמה כל בין השמשות - הואיל ולא בדקה חלוקה, ושזה עליה שלשה ימים בימי זיבתה - חוששת לזיבות, אף על פי שאין הפתם כדי שלשה פתמים.

כג. נמצא הפתם על בגדה ובשרה כאחד - תולה בכל שיש לה לתלות. ותולה במאכלת [חרוק], שמה בעת שישבה נהרגה מאכלת, ודם זה דם מאכלת הוא; ועד כמה? עד פגרים [כחצי פול]. אבל אם מצאה הפתם יתר מפגרים, אינה תולה במאכלת; ואפלו היתה מאכלת רצוצה בפתם, הואיל והוא יתר מפגרים, אינה תולה במאכלת.

כד. וכן תולה בכנה ובכעלה: אם היו עסוקין בדם, או שהיו ידיהם מלכלכות בו, או שהיתה בהם מכה - תולה ואומרת: 'הן נגעו בה והיא לא ידעה, ודם זה מחמתם הוא'.

כה. אין מחזיקין דם ממקום למקום לתלות בו. כיצד? היתה לה מכה בכתפה, ונמצא פתם על שוקה - אין אומרים: 'שמה בגדיה נגעה במכה ונגעה במקום זה'; וכן כל פיוצא בזה - אין תולין בו, בין בגופה בין בחלוקה.

כו. שתי נשים שנתעסקו בצפור אחד, ואין בו אלא פסלע דם, ונמצא על כל אחת משתייהן פתם פסלע - שתייהן טמאות. נתעסקה בדם שאי אפשר שיהיה ממנו פתם אלא פגרים, ונמצא עליה פתם פשוני גריסין - הרי זו תולה פגרים בדם שנתעסקה בו, וכגרים במאכלת; נמצא הפתם יתר מפשוני גריסין, טמאה.

כז. נתעסקה באדם, אין תולה בו שחר; נתעסקה בעוף שיש בו מינין הרבה, ונמצא עליה מראה אחד מהן - תולה בו. היתה לובשת שלש חלוקות - אם יכולה לתלות, תולה אף בפתחון; ואם אינה יכולה לתלות, אינה תולה אפלו בעליון. כיצד? עברה בשוק של טבחים - אף על פי שנמצא הפתם על הפתחון לבדו, תולה בדם הטבחים; לא עברה בשוק הטבחים וכיוצא בו - אף על פי שנמצא הפתם בעליון לבדו, הרי זו טמאה. ספק עברה ספק לא עברה, נתעסקה ספק לא נתעסקה - אינה תולה.

כח. עיר שיש בה חזירים, או שהן באין לה תמיד - אין חוששין לכתמיה הנמצאין בחלוק.

כט. האשה שהשאלה חלוקה לנגדה, בין גויה בין ישראלית, וחזרה ולבשה אותו קדם בדיקה, ומצאה עליו פתם - הרי זו תולה בנגדה שלבשה אותו; השאלה אותו לזכה קטנה ביום הטמא שלה, או ליושבת על דם טהר, או לכתולה שדמיה טהורין - הרי זו תולה בו. אבל אם השאלה אותו לזכה קטנה ביום השמור לה, או לזכה גדולה בשבעת ימי נקיים, וחזרה ולבשה אותו קדם בדיקה, ונמצא עליו פתם - שתייהן מקלקלות, השואלת והמשאלת אותה; שמה מזו, שמה מזו. השאלה אותו ליושבת על הפתם - אינה תולה בו, שאין תולין פתם בכתם.

ל. בדיקה חלוקה ובדיקה עצמה ומצאה עצמה טהור, והשאלה החלוק לחרתה, ולבשתה, ונמצא עליו פתם פשהחזירתהו לה - השואלת טמאה, ואינה תולה בכעלת החלוק; שהרי בדיקה אותו קדם שמשאלהו לה.

לא. ארפה שלבשה חלוקה של קצרה, ונמצא בו פתם -

יד. מצאה פתם על חלוקה היום, וראת דם אחר כך שני ימים זה אחר זה, או שראת שני ימים, וכיום השלישי מצאה פתם - הרי זו ספק זבה.

טו. הרואה פתם ואחר כך ראתה דם - תולה פתמה בראתה כל מעת לעת, בין שבדיקה עצמה בעת שמצאה הפתם ומצאה טהור, בין שלא בדיקה. אבל הרואה פתם אחר פתם בתוף עשירים וארבע שעות - אינה תולה פתם בכתם, אלא אם פן בדיקה ביניהן; שאם הפסיקה טהרה בין הפתמים, אין מצטרפין למנין זיבות.

טז. כיצד? ראתה פתם ערב שבת בשעה ראשונה מן היום, אף על פי שלא בדיקה עצמה ולא ידעה אם טהורה היא אם טמאה, וראת דם אחר כך, עד שעה ראשונה מיום השבת - אינה מונה לפתם, אלא תולה הפתם בראתה; ואם ראת באחד בשבת ובשני בשבת, תהיה זבה. ראת הדם ביום השבת בשעה שניה - הרי זו טמאה שני ימים: ערב שבת שמצאה בו הפתם, ובשבת שראת הדם; שהרי אין שניהן בתוף מעת לעת. ואם ראת דם באחד בשבת, חוששת לזיבות.

יז. לא ראתה דם בשבת, אבל ראתה פתם אחר בשעה ראשונה מיום השבת - אם בדיקה עצמה בערב שבת ומצאה טהור, אינה מונה אלא לכתם אחר שהוא ביום השבת, הואיל ושניהם בתוף מעת לעת. ואם לא בדיקה ולא ידעה אם הפסיקה טהרה ביניהם או לא הפסיקה - הרי זו מונה לערב שבת; ואם ראתה באחד בשבת, חוששת לזיבות.

יח. ראתה הפתם השני בשעה שניה מיום השבת - בין בדיקה בין לא בדיקה, הרי זו טמאה שני ימים, שהרי אין שניהם בתוף מעת לעת; ואם ראת באחד בשבת אחר מעת לעת - חוששת לזיבות. ראת בשעה ראשונה מיום אחד בשבת פתם שלישי - אם הפסיקה טהרה ביניהם, אין מצטרפין ואינה חוששת; ואם לא בדיקה, חוששת לזיבות.

יט. כל פתם שאמרנו שהיא טמאה בגללו - אם יש לה דבר לתלות בו ולומר: 'שמה פתם זה מדבר פלוני הוא' - אם נמצא על הבגד, הרי זו טהורה; שלא אמרו חכמים בדבר להחמיר, אלא להקל. ואם נמצא על בשרה, ספקו טמא ואינה תולה בו; ואם היתה לה לתלות בבשרה יתר מחלוקה - אף על בשרה תולה, וספקו טהור.

כ. כיצד? שחטה בהמה או חיה או עוף, או שנתעסקה בכתמים, או שישבה בצד העוסקין בהם, או שעברה בשוק של טבחים, ונמצא דם על חלוקה - טהורה, ותולה בדברים אלו שמהם בא הפתם.

כא. נמצא הפתם על בשרה בלבד, אפלו מחגור ולמעלה - טמאה; שאילו היתה דם זה מן השחיטה או מן השוק, היתה לו שמיצא גם על בגדיה; והואיל ונמצא על בשרה ולא בבגדה, טמאה.

כב. היתה בה מכה, אף על פי שחית - אם יכולה להתגלע ולהוציא דם, ונמצא דם על בשרה - תולה במכה; וכן כל פיוצא בזה.

וטובלת בליל שמיני, ואחר כך תהיה מתרת לבעלה. ואם מצאה אותו בימי זיבתה - הרי זו ספק זכה גדולה או קטנה, כמו שנתבאר בפרק זה; ויושבת יום אחד אם היתה קטנה, או שכעת ימי נקיים אם היתה גדולה, מספק. והכל מדברי סופרים, כמו שבארנו; לפיכך הבא עליה בנדון - מכין אותה מכת מרדות, ופטורין מקרבן.

הלכות אסורי ביאה פרק י

א. כל היולדת - טמאה פנדה, ואף על פי שלא ראת דם. ואחד היולדת חי, או מת, ואפלו נפל - אם זכר, יושבת לזכר; ואם נקבה, יושבת לנקבה; והוא שתגמר צורתו; ואין צורת הולד נגמרת לפחות מארבעים יום, אחד הזכר ואחד הנקבה.

ב. והמפלת בתוך ארבעים יום - אינה טמאה לדה, אפלו ביום ארבעים. הפילה ביום ארבעים ואחד מאחר הפשימיש - הרי זו ספק יולדת, ותשב לזכר ולנקבה ולנדה; היתה צורת האדם דקה ביותר, ואינה נפרת בפזליל - הרי זו תשב לזכר ולנקבה, וזה הוא הנקרא 'שפיר מרקם'.

ג. איזה הוא שפיר מרקם? תחלת ברייתו של אדם - גופו בעדשה, שתי עיניו כשתי טפי [עיני ה] זכוכ מרחקות זו מזו, שני חטמיו כשתי טפי זכוכ מקרבין זה לזה, פיו פתוח כחוט השערה, וחתוף ידיים ורגלים אין לו. ונתבארה צורתו יתר מזה, ועדין אינו נפר בין זכר לנקבה - אין בודקין אותו במים אלא בשמן, שהשמן מצחצחו; ומביא קיסם שראשו חלק, ומגעגע באותו מקום ממעלה למטה; אם מסכסך [נוצר חיכוך], בידוע שהוא זכר; ואם ראה באותו מקום כשעורה סדוקה, הרי זו נקבה, ואינה צריכה בדיקה. ובכל אלו הרקמות של נפלים, אין נוהגין לה נמי טהר עד שישעיר הולד.

ד. הפילה חתיכה לבנה - אם נקרעה ונמצא בה עצם, הרי זו טמאה לדה; הפילה שפיר מלא מים, מלא דם, מלא גנינים, מלא בשר - הואיל ואינו מרקם, אינה חוששת לולד.

ה. יוצא דפן [יצא מחתך בדופן הבטן] - אין אמו טמאה לדה, ואין לו ימי טמאה וימי טהרה, שנאמר: "אשה כי תזריע, וילדה", עד שתלד ממקום שמזוועת. המקשה וילדה ולד דרך דפן - הרי דם הקשי הבא דרך הרחם, זיבות או נדה, ודם היוצא דרך הדפן, טמא. ואם לא יצא דם דרך הרחם - הרי האשה טהורה, אף על פי שהדם שיצא מדפנה טמא; שאין האשה טמאה, עד שיצא מדוה דרך ערותה.

ו. נתמתך הולד במעיה ויצא אבר אבר - בין שיצא על סדר האברים, כגון שיצאה הרגל ואחריה השוק ואחריה היד, בין שיצא שלא על הסדר - אינה טמאה לדה, עד שיצא רבו; ואם יצא ראשו בלול באחת - הרי זה כרבו. ואם לא נתמתך, ויצא כדרכו - משתצא רב פדתו הרי זה כפלו, אף על פי שנתמתך אחר כך.

אם מגיע כנגד בית תרפה - טמאה; ואם לאו - טהורה, שכתם זה של קצרה הוא.

לב. שלש נשים שלבשו חלוק אחד זו אחר זו, ואחר כך נמצא עליו כתם, וכן אם ישנו במטה אחת כאחד, ונמצא דם תחת אחת מהן - בלן טמאות; ואם בדקה אחת מהן עצמה מיד, ומצאה עצמה טמאה - הרי השתים טהורות.

לג. בדקו בלן ומצאו עצמן טהורות - תולה מי שאינה ראויה לראות דם, במי שהיא ראויה, ותהיה שאינה ראויה טהורה, והראויה טמאה. כיצד? היתה אחת מעברת ואחת אינה מעברת - המעברת טהורה, ושאינה מעברת טמאה; מניקה ושאינה מניקה - המניקה טהורה; זקנה ושאינה זקנה - הזקנה טהורה; בתולה ושאינה בתולה - הבתולה טהורה. היו בלן מעברות, בלן זקנות, בלן מניקות, בלן בתולות - הרי בלן טמאות.

לד. שלש נשים שעלו דרך מרגלות [רגלי] המטה, וישנו בלן, ונמצא דם תחת האמצעית - שלשתן טמאות; תחת הפנימית - היא ושבעדה טמאות, והחיצונה טהורה; תחת החיצונה - היא ושבעדה טמאות, והפנימית טהורה. ואם לא עלו דרך מרגלות המטה, שהרי אין להן סדר, ונמצא דם תחת אחת מהן - בלן טמאות.

לה. במה דברים אמורים? שבדקו בלן ומצאו טהור, ולא תוכל אחת מהן לתלות בתרפה כמו שבארנו; אבל אם בדקה אחת, ומצאה עצמה טהורה, ונתבררה לא בדקה - תולה זו וטהורה בזו שלא בדקה, וזו שלא בדקה בטמאה.

לו. כל כתם הנמצא על הבגד שאין לו במה יתלה - אינו מטמא, עד שינדע שהוא דם, ואם נסתפק להן שמא הוא דם או צבע אדם - מעבירין עליו שבעה סמנין אלו על הסדר: אם עבר או כהה עינו, הרי זה כתם דם וטמאה; ואם עמד כמות שהוא, הרי זה צבע וטהורה.

לז. ואלו הן השבעה סמנין על סדרן: רק תפל, ולעיסת גריסין של פול, ומי רגלים שהחמיצו, ונתה, וברית, וקמחוניא, ואשלג. וצריך לכסס [לשפשף] שלשה פעמים על כל סם וסם, ומוליך ומביא בכל פסכוס. והעבירן שלא על הסדר, או שהעבירן כאחד - לא עשה כלום; הקדים אחרונים לראשונים - אלו שהעבירי באחרונה שהן הראשונים עלו לו, וחוזר ומעביר אחריהן האחרונים שהקדים, עד שיעברו השבעה על הסדר.

לח. איזה הוא רק תפל? זה שלא טעם כלום מתחלת הלילה, והיה ישן כל חצי הלילה האחרון, למחר קדם שיאכל, נקרא 'רק תפל'; והוא שלא יצא רב דבורו עד שלש שעות ביום; ואם השפים וישנה פרקו קדם שלש שעות - אין זה רק תפל, שהדבור מבטל חזק הרק ומחזירו פמים. ואיזו היא לעיסת גריסין? הוא שילעס הגריסין עד שיתערב עם הפול רק הרבה מפיו. ואיזה הוא מי רגלים שהחמיצו? אחר שלשה ימים, או יתר.

לט. כל אשה שהיא טמאה משום כתם - אם מצאה הכתם בימי נדתה, הרי זו ספק נדה, ויושבת עליו שבעה,

הפילה שליה - חוששין לשליה, והרי היא כולד אחר; ואין אומרים: 'זו שלית הנפל', שאין תולין את השליה אלא כולד של קנימה. לפיכך, אם ילדה ולד של קנימה, והפילה שליה אפלו אחר שלשה ועשרים יום - תולין אותה בולד, ואין חוששין לולד אחר, שהולד קרע השליה ויצא.

טו. הפילה שליה תחלה, ואחר כך ילדה ולד של קנימה - חוששין לשליה שהיא ולד אחר, ואין תולין אותה בולד. הבא אחריה; שאין דרכה של שליה לצאת לפני הולד. יצאת מקצת השליה ביום ראשון ומקצתה בשני - מונין לה מיום ראשון, ואין נותנין לה ימי טהרה אלא מיום שני להתחמיר.

טז. הפילה דמות בהמה חיה ועוף, ושליה קשורה בו - אין חוששין לולד. ואם אינה קשורה בו - מטילין עליהן חמר שני ולדות; שאני אומר: 'שמא נמות שפיר מרקם שהיה בשליה זו, ושמא נמותה השליה של שפיר זה, שהוא דמות בהמה וחיה'.

יז. כל אלו שחוששין לשליה, אין נותנין להן ימי טהרה; וכל מי שהפילה דבר שאינו ולד, או שפיר, בתוך ארבעים יום, שעדין לא נגמרה צורתו - ואם יצא עמו דם, הרי זו נדה או זבה; ואם יצא יבש בלא דם, הרי זו טהורה.

יח. מי שילדה זכר ונקבה תאומים - תשב לנקבה; ילדה טמטום או אנדרוגינוס - תשב לזכר ולנקבה. ילדה תאומים, אחד זכר והשני טמטום או אנדרוגינוס - תשב לזכר ולנקבה; האחד נקבה והשני טמטום או אנדרוגינוס - תשב לנקבה בלבד; שהטמטום והאנדרוגינוס ספק הם, שמא זכר הן או שמא נקבה.

יט. האשה שהחזקה מעברת, וילדה, ואין ידוע מה ילדה - כגון שעברה בנהר והפילה שם, או שהפילה לבור, או שהפילה וגררתו חיה - הרי זו בחזקת שהפילה ולד, ותשב לזכר ולנקבה; אבל אם לא החזקה מעברת, והפילה, ואין ידוע מה הפילה - הרי זו ספק יולדת, ותשב לזכר ולנקבה ולנדה.

כ. כל מקום שנאמר: 'תשב לזכר ולנקבה', ביצד דינה? תהיה אסורה לבעלה ארבעה עשר יום כיוולדת נקבה - שבעה הראשונים ודאי, והשבעה השניים ספק; ואין נותנין לה ימי טהרה אלא עד ארבעים יום, כיוולדת זכר. ואם ראתה דם אחר הארבעים עד שמונים - אינו דם טהרה, אלא ספק דם נדה, או ספק דם זיבה אם בא בימי הזיבה, כמו שבארנו. וכן אם ראתה דם ביום אחד ושמונים בלבד - הרי זו ספק נדה, ותשב שבעת ימי נדה, שמא נקבה ילדה, שאין לה וסת נדות עד אחר מלאת, כמו שבארנו.

כא. כל מקום שנאמר: 'תשב לזכר ולנקבה ולנדה', ביצד דינה? תהיה אסורה לבעלה ארבעה עשר יום כיוולדת נקבה. ואם ראתה דם ביום אחד ושמונים, הרי זו ספק נדה; וכן אם ראתה דם ביום ארבעה ושבעים וביום אחד ושמונים, הרי זו ספק נדה; וכן אם ראתה ביום אחד וארבעים - אף על פי שראת ביום ארבעה ושלושים, הרי

ז. הוציא העבר ידו והחזירה, אמו טמאה לדה מדברי סופרים; ואין לה ימי טהרה, עד שיצא הולד או רבו, כמו שאמרנו.

ח. המפלת כמין בהמה חיה ועוף - אם היו פניו כפני האדם, הרי זה ולד; אם זכר, תשב לזכר, ואם נקבה, תשב לנקבה, ואם אין נפר בין זכר לנקבה, תשב לזכר ולנקבה - ואף על פי ששאר הגוף דומה לבהמה או לחיה או לעוף. ואם אין פניו כצורת פני האדם - אף על פי ששאר הגוף גוף אדם שלם, וידיו ורגליו ידי אדם ורגליו, והרי היא נקבה או זכר - אינו ולד, ואין אמו טמאה לדה.

ט. ואיזו היא צורת פני האדם? שהיה המצח והגבינין והעינים והלסתות וגבות הזקן, כצורת האדם; אבל הפה והאזנים והאף - אף על פי שהם כשל בהמה וחיה, הרי זה ולד.

י. המפלת דמות נחש - אמו טמאה לדה, מפני שגלגל עיניו עגל כשל אדם. המפלת דמות אדם שיש לו כנפים של פשר - אמו טמאה לדה. נברא בעין אחת ונרף אחת - אם היו מן הצד, שהרי הוא פחצי אדם - אמו טמאה לדה; ואם היו באמצע - אמו טהורה, שהרי זו ברנה אחרת.

יא. נברא ונשט שלו אטום, או שהיה חסר מטבורו ולמטה והרי הוא אטום, או שהיתה גלגלתו אטומה, או שהיו פניו טוחות [ישרות] ואין בהן הכר פנים, או שיש לו שני גבין ושתי שדרות, או שהפילה ברית ראש שאינו חתוף, או יד שאינו חתוף - כל גפול מאלו אינו ולד, ואין אמו טמאה לדה; אבל אם הפילה יד חתוכה ורגל חתוכה - הרי חזקתה מולד שלם, ומצטרפין לרב אכריי.

יב. פעמים יקפה [נוצר גוש] משאר הדמים שנוצר מהם האדם, חתיכה כמו לשון השור, ותהיה כרוכה על מקצת הולד; והיא הנקראת 'סנדל'. ולעולם לא יעשה סנדל זה, אלא עם ולד; אבל חתיכה שנוצרה לבדה בלא ולד, אינה נקראת 'סנדל'. ורב העברים לא יקפה עמהן סנדל. ופעמים יכה המעברת דבר על בטנה, ויפסד העבר ויעשה כסנדל זה; ופעמים ישאר בו הכר פנים, ופעמים ייבש הולד וישתנה ויקפאו עליו הדמים עד שלא ישאר בו הכר פנים. לפיכך, המפלת זכר וסנדל עמו - אף על פי שאין הכר פנים בסנדל, הרי זה תשב לזכר ולנקבה, שמא סנדל זה נקבה היה; וחמרה החמירו בו לטמא בו משום ולד אף על פי שאין בו צורת פנים, הואיל והיא טמאה לדה מפני הולד שעמו.

יג. החותלת [מעטפת] העכה, שהיא כמו חמת [נאד מים] שבתוכה נוצר הולד, והיא מקפת אותו ואת הסנדל - אם היה עמו סנדל, וכשגיע זמנו לצאת קורע אותה ויוצא - היא הנקראת 'שליה'; ותחתלת בריתה דומה לחוט של ערב [רוחב], ותלולה פחוצצרת, ועכה פקקבן התרנגולין. ואין שליה פחותה מטפת.

יד. המפלת שליה - תשב לזכר ולנקבה; לא שהשליה ולד, אלא שאין שליה בלא ולד. הפילה גפול ואחר כך

שספירה שבועת ימי נקיים וטבילה, הרי זו סופרת שבועת ימי נקיים אחר שיפסק הדם; ואין נותנין לה ימי טהר כלל, אלא כל דם שתראה האשה - בין דם קשי, בין דם טהר - סופרת שבועת ימי נקיים אחר שיפסק הדם.

ו. ודין זה, בימי הגאונים נתחדש, והם גזרו שלא יהיה שם דם טהר כלל - שזה שהחמירו בנות ישראל על עצמן בימי חכמי תלמוד, אינו אלא ברואה דם שהוא טמא, שיושבת עליו שבועת ימי נקיים; אבל דם שתראה בימי טהר אחר ספירה וטבילה, אין לחש לו - שאין ימי טהר ראויין לא לנדה ולא לזיבה, כמו שבארנו.

ז. ושמענו שבצרפת בועלין על דם טהר כדין התלמוד עד היום, אחר ספירה וטבילה מטמאת יולדת בזוב; ודבר זה תלוי במנהג.

ח. וכן דין דם בתולים בזמן הנדה, שאפלו היטה קטנה שלא הגיע זמנה לראות, ולא ראת דם מימיה - הרי זה בועל בעילת מצוה, ופורש. וכל זמן שתראה דם מחמת המכה, הרי היא טמאה; ואחר שיפסק הדם, סופרת שבועת ימי נקיים.

ט. יתר על זה, כל בת שתבעוה להנשא ורצת - שוהה שבועת ימי נקיים מאחר שרצת, ואחר כך תהיה מתרת להבעל; שמה מחמודה לאיש ראת דם טפה אחת ולא הרגישה בה; בין שהיטה האשה גדולה, בין שהיטה קטנה - צריכה לישב שבועת ימי נקיים מאחר שרצת, ואחר כך תטבל ותבעל.

י. וכל הדברים האלו, חמרא יתרה שנהגו בה בנות ישראל מימי חכמי תלמוד; ואין לסור ממנה, לעולם. לפיכך, כל אשה שרצת כשתבעוה להנשא - לא תנשא עד שתספור ותטבל. ואם נשאת לתלמיד חכמים - מתרת להנשא מיד, ותספור מאחר שנשאת ותטבל; שתלמיד חכמים יודע שהיא אסורה, ונזהר מזה, ולא יקרב לה עד שתטבל.

יא. דין הפתמים בזמן הנדה, כמו שבארנו; ואין בדבר חדוש ולא מנהג, אלא כל פתם שאמרנו שהיא טהורה, הרי היא טהורה, וכל שאמרנו שהיא טמאה, סופרת שבועת ימי נקיים מיום שנמצא בו הפתם. ואם היה שעור הפתם כדי לחש לזיבות, סופרת שבועת ימים מאחר יום שנמצא בו הפתם; שאין הרואה דם ברואה פתם.

יב. וכן כל שאמרנו ביולדת שאמו טהורה, הרי היא טהורה בזמן הזה; וכן האשה שראת לכן או דם ירק, או שהשליכה חתיכה אדמה שאין עמה דם - הרי היא טהורה אף בזמן הנדה; שלא החמירו אלא ברואה דם טמא, ואין זו רואה דם טמא.

יג. וכן אם היטה בה מכה והיה שותת ממנה, או שבא הדם עם מימי רגלים - הרי זו טהורה. ולא נתחדש דבר, אלא ספירת שבועת ימי נקיים לכל רואה דם טמא, כמו שאמרנו, ושיהיו כל מראה דמים - טמאים.

יד. זה שתמצא במקצת מקומות, שהנדה יושבת שבועת ימים בנדתה, ואף על פי שלא ראת דם אלא יום אחד,

זו ספק נדה, ואסורה לבעלה עד ליל שמונה וארבעים, ביולדת זכר. ואין נותנין לה ימי טהר כלל, כנדה; והרי היא כמי שלא ילדה. וכל דם שתראה מיום שהפילה עד שמונים יום, אם בא בימי נדתה - הרי זו ספק נדה מאחר השבועה מיום שהפילה; ואם בא בימי זיבתה - הרי זו ספק זבה, שכל ימי מלאת אין בהם וסת. וכן אם ראתה ביום אחד ושמונים - עדין היא מקלקלת, ותהיה ספק נדה, כמו שבארנו, אף על פי שלא ראת אלא יום אחד. וכשיקבע לה הוסת אחר השמונים, יסור קלקולה, ותחזור להיות נדה ודאית, או זכה ודאית. וכן מיום שהפילה עד שבועה ימים; ותהיה נדה ודאית אם הפילה בתוך ימי נדתה, כמו שבארנו.

הלכות אסורי ביאה פרק יא

א. כל שאמרנו בנדה וזבה ויולדת, הוא דין תורה. וכמשפטים אלו היו עושין כשהיו בית דין הגדול מצויין, והיו שם חכמים גדולים שפכירים הדמים. ואם נולד להם ספק בראיות או בימי נדה או זיבה - יעלו לבית דין וישאלו, כמו שהבטיחה תורה עליהן, שנגמר: "כי יפלא ממך דבר בין דם לדם" - בין דם נדה לדם זיבה. ובאותן הימים היו בנות ישראל נזהרות מדבר זה, ומשמרות וסתותיהן, וספרות תמיד ימי הנדה וימי הזיבה.

ב. וטרח גדול יש במנין הימים, ופעמים רבות יבואו לידי ספק; שאפלו ראת הפת דם ביום הנדה, מאותו היום מתחילין למנות לה ימי נדה וימי זיבה כמו שבארנו; לפיכך לא תטמא הבת בזיבה אלא בת עשרה ימים - שאם ראת ביום שתנולד, הרי זו נדה שבועת ימים, ושלשה ימים סמוך לנדתה, הרי עשרה ימים. הגה למדף, שמתחלת ראיה מתחלת למנות ימי נדה וימי זיבה כל ימיה, ואפלו ראתה והיא קטנה.

ג. ובימי חכמי תלמוד נסתפק הדבר הרבה בראיות הדמים, ונתקלקלו הוסתות, לפי שלא היה כח בכל הנשים למנות ימי נדה וימי זיבה; לפיכך החמירו חכמים בדבר, וגזרו שיהיו כל ימי האשה בימי זיבתה, ויהיה כל דם שתראה ספק דם זיבות.

ד. ועוד החמירו בנות ישראל על עצמן חמרא יתרה על זו, ונהגו כלן בכל מקום שיש ישראל, שכל בת ישראל שתראה דם - אפלו לא ראת אלא טפה [זעירה] כחרדל בלבד ופסק הדם - סופרת לה שבועת ימי נקיים, ואפלו ראת בעת נדתה. בין שראת יום אחד, או שנים, או השבועה כלן, או יתר - משיפסק הדם, סופרת שבועת ימי נקיים פזכה גדולה, וטובלת ליל שמיני, אף על פי שהיא ספק זבה, או ביום שמיני אם היה שם דחק, כמו שאמרנו - ואחר כך תהיה מתרת לבעלה.

ה. וכן כל יולדת בזמן הנדה - הרי היא ביולדת בזוב, וצריכה שבועת ימי נקיים כמו שבארנו. ומנהג פשוט בשנער [בבל] ובארץ הנזכי [ישראל] ובספרד ובמצר, שאם ראת דם בתוך ימי מלאת - אף על פי שראת אחר

ב. ולא אסרה תורה אלא דרך חתנות; אבל הכא על הגויה דרך זנות - מפני אותו מפת מרדות מדברי סופרים, גזירה שמא יבוא להתחתן. ואם יחדה לו בזנות - חיב עליה משום נדה, ומשום שפחה, ומשום גויה, ומשום זונה; ואם לא יחדה לו אלא נקריה מקרה - אינו חיב אלא משום גויה. וכל חיובין אלו מדבריהם.

ג. במה דברים אמורים? בשהיה הבועל ישראל. אבל כהן הכא על הגויה - לוקה מן התורה משום זונה, ואחד זונה גויה ואחד זונה ישראלית; ובבעילה בלבד לוקה, שהרי אינה בת קדושין.

ד. כל הבועל גויה, בין דרך חתנות בין דרך זנות - אם בעלה בפרהסיא, והוא שיבעל לעיני עשרה מישראל או יתר - אם פגעו בו קנאין [הלוחמים לשם ותורתן] והרגוהו, הרי אלו משבחין וזריזין; ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, וראיה לדבר זה - מעשה פינחס בזמרי.

ה. ואין הקנאי רשאי לפגע בהן אלא בשעת מעשה, בזמרי, שנאמר: "ואת האשה אל קבתה"; אבל אם פרש - אין הורגין אותו, ואם הרגו - נהרג עליו. ואם בא הקנאי לטל רשות מבית דין להרגו - אין מורין לו, ואף על פי שהוא בשעת מעשה; ולא עוד, אלא אם בא הקנאי להרג את הבועל, ונשפט הבועל והרג הקנאי כדי להציל עצמו מידו - אין הבועל נהרג עליו. והכא על פת גר תושב, אין הקנאין פוגעין בו; אבל מפני אותו מפת מרדות.

ו. לא פגעו בו קנאין, ולא הלקוהו בית דין - הרי ענשו מפרש בדברי קבלה שהוא נכרת, שנאמר: "פי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב, ובעל בת אל נכר. יכרת ה' לאיש אשר יעשנה, ער ועונה" - אם ישראל הוא, לא יהיה לו "ער" בחכמים "ועונה" בפלמדיים; ואם כהן הוא, לא יהיה לו מגיש מנחה לה' צבאות. הנה למדת שהבועל גויה כאלו נתחתן לעבודה זרה, שנאמר: "ויבעל בת אל נכר", ונקרא 'מחלל קדש'.

ז. עוון זה, אף על פי שאין בו מיתת בית דין, אל יהי קל בעיניך; אלא יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו: שהבן מן הערוה - בנו הוא לכל דבר, ובכלל ישראל יחשב, ואף על פי שהוא מזזר; והבן מן הגויה - אינו בנו, שנאמר: "פי יסיר את בנו מאחרי", מסיר אותו מלהיות אחרי ה'.

ח. ודבר זה גורם להדבק בגויים שהבדילנו הקדוש ברוך הוא מהם, ולשוב מאחרי ה' ולמעל בו.

ט. גוי הכא על פת ישראל - אם אשת איש היא, נהרג עליה; ואם פנויה היא, אינו נהרג.

י. אבל ישראל שבא על הגויה - בין קטנה בת שלש שנים ויום אחד בין גדולה, בין פנויה בין אשת איש, ואפלו היה קטן בן תשע שנים ויום אחד - פיון שבא על הגויה בנדון, הרי זו נהרגת, מפני שבאת לישראל תקלה על ידיה, כבהמה. ודבר זה מפרש בתורה, שנאמר: "הן הנה היו לבני ישראל בדבר פלעם... וכל אשה ידעת איש למשכב זכר - הרגו".

ואחר השבעה תשב שבעת ימי נקיים - אין זה מנהג, אלא טעות היא ממי שהורה להן כף; ואין ראוי לפנות לדבר זה כלל - אלא אם ראתה יום אחד, סופרת אחרי שבעה, וטובלת בליל שמיני שהוא ליל שני שלאחר ימי נדתה, ומתרת לבעלה.

טו. וכן זה שתמצא במקצת מקומות, ותמצא תשובות למקצת גאונים, שיוולדת זכר לא תשמש משתה עד סוף ארבעים, ויוולדת נקבה אחר שמונים, ואף על פי שלא ראתה דם אלא בתוף השבעה - אין זה מנהג, אלא טעות היא באותן התשובות. ודרך מינות באותן המקומות, ומן הצדוקין [כת שייטודה בני צדוק הכופרים בתושבע"ט] למדו דבר זה; ומצוה לכוון, כדי להוציא מלבן ולהחזירן לדברי חכמים, שתספור שבעת ימי נקיים בלבד, כמו שבארנו.

טז. אין האשה עולה משמאנתה ויוצאה מידי ערוה, עד שתטבל במי מקוה כשר, ולא יהיה דבר חוצץ בין בשרה ובין המים. ובהלכות מקוות יתבאר המקנה הנפטר והפסול, ודרך הטבילה, ומשפטי החציצה. אבל אם רחצה במקרח - אפלו נפלו עליה כל מימות שבעולם, הרי היא אחר הרחיצה כמות שהיתה קדם הרחיצה, בכרת; שאין לה דבר שמעלה מטמאה לטהרה אלא טבילה במי מקוה, או במעין, או בימים שהם כמעין, כמו שיתבאר בהלכות מקוות.

יז. כל שבעת ימי נקיים שבדמן הזה - אף על פי שהן ספק, אם טבילה בהן, לא עלתה לה טבילה. ואם טבילה בשביעי - אף על פי שאסור לעשות בן לכתחלה, שמא יבוא לבעל בשביעי אחר הטבילה - הואיל וטבילה בזמנה, אפלו יהיה זכה ודאית, הרי זו עלתה לה טבילה.

יח. ואסור לאדם שידיבק באשתו שבעת ימי נקיים, אף על פי שהיא בכסותה והוא בכסותו. ולא יקרב לה, ולא יגע בה אפלו באצבע קטנה, ולא יאכל עמה בקערה אחת. כללו של דבר: ינהג עמה בימי ספירה כמו שינהג בימי נדה - שערין היא בכרת עד שתטבל, כמו שבארנו.

יט. כל מלאכות שהאשה עושה לבעלה, נדה עושה לבעלה - חוץ מהרחצת פניו ידיו ורגליו, ומזיגת הפוס, והצעת המטה בפניו; גזרה שמא יבוא לידי עברה, ומפני זה לא תאכל עמו בקערה אחת, ולא יגע בכשרה מפני הרגל עברה. וכן בשבעת ימי נקיים לא תעשה לו שלש מלאכות אלו. ומתור לאשה להתקשט בימי נדתה, כדי שלא תתגנה על בעלה.

יום שני

הלכות אסורי ביאה פרק יב

א. ישראל שבועל גויה משאר האמות דרך אישות, או ישראלית שנבעלה לגוי דרך אישות - הרי אלו לוקין מן התורה, שנאמר: "לא תחתן כם"; אחד שבעה עממין, ואחד כל האמות באסור זה. וכן מפרש על ידי עזרא: "ואשר לא נתן בנתינו לעמי הארץ, ואת בנותיהם לא נקח לבנינו".

הולד שני, שנאמר: "בנים אשר יולדו להם", הפתוב תלאן בלדה.

כא. גר עמוני שנשא מצרית, הולד עמוני; וגר מצרי שנשא עמונית, הולד מצרי. זה הכלל: הולד באמות, הולף אחר הזכר; נתגירו, הולף אחר הפחות.

כב. מי שנתגיר משבעה עממין, אינן אסורין מן התורה לבוא בקהל; והדבר דויע, שלא נתגיר מהן אלא הגבעונים. ויהושע גזר עליהם שיהיו אסורין לבוא בקהל, אהד זכרים ואהד נקבות; ולא אסר אותן אלא בזמן שיש מקדש, שנאמר: "וחטבי עצים ושאבי מים - לבית אלהי", תלה הרחקתן במקדש.

כג. והן הנקראין 'נתינים', לפי שנתנם לעבודת המקדש. בא דוד וגזר עליהם שלא יכנסו בקהל לעולם, ואפלו בזמן שאין מקדש; וכן מפרש בעזרא: "ומן הנתינים שנתן דויד והשרים לעבדת הלוים". הא למדת, שלא תלה אותם במקדש.

כד. ולמה גזר עליהם הוא ובית דינו? לפי שראה עזות ואכזריות שהיתה בהם, בעת שבקשו שבעת בני שאול בחיר ה' לתלותם, והרגום ולא רחמו עליהם.

כה. כשעלה סנחריב מלך אשור, בלבל כל האמות וערכם זה בזה והגלה אותם ממקומם. ואלו המצרים שבארץ מצרים עתה, אנשים אחרים הם; וכן האדומיים שבשדה אדום. והואיל ונתערכו ארבע אמות האסורים בכל אמות העולם שהם מתרים, התר הכל - שכל הפורש מהן להתגיר, חזקתו שפרש מן הרב. לפיכך כשיתגיר הגר בזמן הזה בכל מקום - בין אדומי, בין מצרי, בין עמוני, בין מואבי, בין כנעני, בין שאר האמות - אהד הזכרים ואהד הנקבות, מתרין לבוא בקהל מיד.

הלכות אסורי ביאה פרק יג

א. בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית - במילה, וטבילה, וקרפן.

ב. מילה - היתה במצרים. כשנאמר: "וכל ערל לא יוכל בו", מל אותם משה רבנו, שכלם בטלו ברית מילה במצרים, חוץ משבט לוי; ועל זה נאמר: "ובריתך ינצרו".

ג. וטבילה - היתה במדבר, קדם מתן תורה, כשנאמר: "וקדשתם היום ומחר, וכבסו שמלתם". וקרפן - כשנאמר: "וישלח את נערי בני ישראל, וייעלו עלת", על ידי כל ישראל הקריבום.

ד. וכן לדורות, כשירצה הגוי להכנס לברית, ולהסתופף תחת כנפי השכינה, ויקבל עליו עול תורה - צריך מילה, וטבילה, והרצאת קרפן; ואם נקבה היא - טבילה וקרפן, שנאמר: "ככם כגור" - מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרפן, אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרפן.

ה. ומה הוא קרפן הגר? עולת בהמה, או שתי תורים או שני בני יונה, ושניהם עולה. ובזמן הזה שאין שם קרפן, צריך מילה וטבילה; וכשבינה בית המקדש, יביא קרבנו. ו. גר שמל ולא טבל, או טבל ולא מל - אינו גר, עד

יא. העבדים שהטבילו אותן לשם עבדות, וקבלו עליהן מצוות שהעבדים חייבין בהן - יצאו מקלל הגויים, ולכלל ישראל לא באו. לפיכך, השפחה אסורה לכן חורין, אהד שפחתו ואהד שפחת חברו; והבא על השפחה, מפין אותו מכת מרדות מדברי סופרים, שהרי מפרש בתורה שהאדון נותן שפחה פנענית לעבדו העברי והיא מתרת לו, שנאמר: "אם אדניו יתן לו אשה".

יב. ולא גזרו חכמים בדבר זה, ולא חיבה תורה מלקות בשפחה, אלא אם כן היתה נחרפת לאיש [חצי שפחה], כמו שבארנו.

יג. אל יהי עוון זה קל בעיניך, מפני שאין בו מלקות מן התורה - שגם זה גורם לכן לסור מאחרי ה', שהבן מן השפחה עבד ואינו מישראל, ונמצא גורם לזרע הקדש להתחלל ולהיותם עבדים. והרי אויבולוס המתרגם כלל בעילת עבד ושפחה בכלל "לא יהיה קדש, ולא תהיה קדשה".

יד. הבא על השפחה, ואפלו בפרהסיא ובשעת עברה - אין הנאין פוגעין בו; וכן אם לקח שפחה דרך חתנות, אינו לוקה מן התורה, שמעט שטבלה וקבלה מצוות, יצאת מקלל הגויים.

טו. נתערב וולד ישראלי בולד שפחה - הרי שניהן ספק, וכל אהד מהן ספק עבד; וכופין בעל השפחה, ומשתרר את שניהן. ואם היה הבן הוא אדון של עבד - כשיגדלו ישתררו זה את זה, ויהיו מתרין לבוא בקהל ה'.

טז. היו התערכת בנות, הרי שתיהן ספק שפחות; והבא על אחת מהן, הולד ספק עבד. וכן אם נתערב וולד גויה בולד ישראלי - מטבילין את שניהן לשם גרות, וכל אחת מהן ספק גיורת.

יז. כל הגויים כלם, כשיתגירו ויקבלו עליהן כל המצוות של תורה, והעבדים כששתחררו - הרי הן מישראל לכל דבר, שנאמר: "הקהל, קקה אחת לכם"; ומתרין להכנס בקהל ה' מיד - והוא שישא הגר או המשחרר בת ישראל, וישא הישראלי גיורת ומשחררת; חוץ מארבעה עממין בלבד, והם: עמון ומואב ומצרים ואדום - שהאמות האלו, כשיתגיר מהן אדם, הרי הוא מישראל לכל דבר, אלא לענין ביאה בקהל.

יח. וכיצד דינן? עמון ומואב - אסורין אסור עולם, זכרים ולא נקבות, שנאמר: "לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'" וגו'. והלכה למשה מסיני, שהעמוני הזכר והמואבי הזכר - הוא שאסור לעולם לשא בת ישראל, אפלו כן בן בנו עד סוף העולם; אבל עמונית ומואבית - מתרת מיד כשאר האמות.

יט. מצרי ואדומי, אהד זכרים ואהד נקבות - דור ראשון ודור שני, אסורין לבוא מישראל; ודור שלישי מתר, שנאמר: "בנים אשר יולדו להם, דור שלישי" וגו'.

כ. מצרית מעברת שנתגירה, בנה שני; מצרי שני שנשא מצרית ראשונה, או מצרי ראשון שנשא מצרית שניה -

מבחורי ישראל. אם לא נמצא להן עלה - מודיעין אותן ככד על התורה וטרח שיש בעשייתה על עמי הארצות, כדי שיפרשו; אם קבלו ולא פרושו, וראו אותן שחזרו מאהבה - מקבלין אותן, שנאמר: "ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה, ותחדל לדבר אליה".

טו. לפיכך לא קבלו בית דין גרים כל ימי דוד ושלמה - בימי דוד, שמא מן הפחד חזרו, ובימי שלמה, שמא בשביל המלכות והטובה הגדולה שהיו בה ישראל חזרו; שכל החזור מן הגוים בשביל דבר מהבלי העולם, אינו מגרי הצדק. ואף על פי כן היו גרים הרבה מתגירים בימי דוד ושלמה בפני הדייטות, והיו בית דין הגדול חוששין להן, לא דוחין אותן, אחר ששכלו מכל מקום, ולא מקרבין אותן, עד שתראה אחריתן.

טז. ולפי שגיר שלמה נשים ונשאן, וכן שמשון גיר ונשא, והדבר ידוע שלא חזרו אלו אלא בשביל דבר, ולא על פי בית דין גירום - וחסדן הכתוב כאלו הן גויות, ובאסורין עומדין. ועוד, שהוכיח סופן על תחלתן, שהן עובדות עבודה זרה שלקו, וכן הן כמות, והעלה עליו הכתוב כאלו הוא בנאן, שנאמר: "אז יבנה שלמה במה".

יז. גר שלא בדרך אחריו, או שלא הודיעוהו המצוות וענשו, ומל וטבל בפני שלשה דייטות - הרי זה גר; ואפלו נודע שבשביל דבר הוא מתגיר - הואיל ומל וטבל, יצא מכלל הגוים; וחוששין לו, עד שיתבאר צדקותו. ואפלו חזר ועבד עבודה זרה - הרי הוא כישאל מושב, שקדושו קדושין; ומצוה להחזיר אבדתו; מאחר שטבל, נעשה כישאל. ולפיכך קים שמשון ושלמה נשוחתין, ואף על פי שנגלה סודן.

יח. ומפני זה אמרו חכמים: 'קשים להן גרים לישראל כנגע צרעת' - שרפן חזרו בשביל דבר, ומטעין את ישראל, וקשה הדבר לפרש מהן אחר שנתגירו. צא ולמד מה ארע במדבר במעשה העגל ובקברות התאנה; וכן רב הנסיונות - האספסוף היו בהן תחלה.

הלכות אסורי ביאה פירק יד

א. ביצד מקבלין גרי הצדק? פשיבוא להתגיר, ויבדקו אחריו ולא ימצאו עלה - אומרין לו: 'מה ראית שבאת להתגיר? אי אתה יודע שישאל בנאן הזה דוים דחופים ומספין [שפלים] ומטרפין, ויסורין באין עליהן? אמר: 'אני יודע, ואיני כדאי' - מקבלין אותו מיד.

ב. ומודיעין אותו עקרי הדת, שהוא יחוד השם ואסור עבודה זרה; ומאריכין בדרך זה. ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות; ואין מאריכין בדרך זה. ומודיעין אותו עוון לקט שכחה ופאה, ומעשר עני. ומודיעין אותו ענשו של מצוות. ביצד? אומרין לו: 'הוי יודע שעד שלא באת לדת זו - אם אכלת חלב, אי אתה ענוש פרת; אם חללת שבת, אי אתה ענוש סקילה; ועכשו אחר שתתגיר - אם אכלת חלב, אתה ענוש פרת; אם חללת שבת, אתה ענוש סקילה'. ואין מרבין עליו ואין

שימול ויטבל. וצריך לטבל בפני שלשה. והואיל והדבר צריך בית דין, אין מטבילין אותו בשבת, ולא ביום טוב, ולא בלילה; ואם הטבילוהו, הרי זה גר.

ז. גר קטן - מטבילין אותו על דעת בית דין, שזכות היא לו; מעברת שנתגירה וטבלה, אין בנה צריך טבילה. טבל בינו לבין עצמו, ונתגיר בינו לבין עצמו, ואפלו בפני שנים - אינו גר. בא ואמר: 'נתגירתי בבית דינו של פלוני, והטבילוני' - אינו נאמן לבוא בקהל, עד שביא עדים.

ח. הנה נשוי לישראלית, או לגיורת, ויש לו בנים, ואמר: 'נתגירתי ביני לבין עצמי' - נאמן לפסל את עצמו, ואינו נאמן לפסל את הבנים; וחזור וטבל בבית דין.

ט. גיורת שראינה נוגת בדרך ישראל תמיד, כגון שתטל לנדתה ותפריש תרומה מעסתה וכיוצא בזה, וכן גר שנהג בדרך ישראל, שטובל לקריו ועושה כל המצוות - הרי אלו בחזקת גרי צדק, ואף על פי שאין שם עדים שמעידין בפני מי נתגירו. ואף על פי כן, אם באו להתערב בישאל - אין משיאין אותם עד שיבואו עדים, או שיטבלו בפנינו, הואיל והחזקו גוים.

י. אבל מי שבא ואמר שהיה גוי, ונתגיר בבית דין - נאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. במה דברים אמורים? בארץ ישראל ובאותן הימים, שחזקת הכל שם בחזקת ישראל. אבל בחוצה לארץ - צריך להביא ראיה, ואחר כך ישא לישראלית; ואני אומר, שזו מעלה ביהוסין.

יא. פשם שמלין ומטבילין את הגרים, כף מלין ומטבילין את העבדים הנלקחים מן הגוים לשם עבדות. הלוקח עבד מן הגוי, וקדם העבד וטבל לשם בן חורין - קנה עצמו; והוא שיאמר בעת טבילה: 'הריני טובל בפניכם לשם גרות'; ואם טבל בפני רבו, אינו צריך לפרש [שהוא לגירות], אלא בנאן שטבל, נשתחרר. לפיכך צריך רבו לתקפו במים [להטיל עליו מלאכה בעודו במים], עד שיעלה והוא [עדיין] תחת שעבודו וכן לא ניתן לפרש את הטבילה שהיא לשחרור, ומודיעו בפני הדיין, שלשם עבדות מטבילו; ואין העבד טובל אלא בפני שלשה ביום, כגור, שמקצת גרות היא.

יב. כשישתחרר העבד, צריך טבילה אחרת בפני שלשה ביום, שבה תגמר גרותו ויהיה כישאל; ואין צריך לקבל עליו מצוות ולהודיעו עקרי הדת, שכבר הודיעוהו כשטבל לשם עבדות.

יג. ובמקוה הפשוט לטבילת נדה, שם מטבילין את הגרים ואת העבדים ואת המשחררים; וכל דבר שחוצץ בנדה, חוצץ בגרים ובעבדים ובמשחררים.

יד. אל יעלה על דעתך, ששמשון המושיע את ישראל, או שלמה מלך ישראל ידידה, נשאו נשים נכריות בגיותן; אלא סוד הדבר כך הוא: שהמצוה הנכונה כשיבוא הגר או הגיורת להתגיר, בודקין אחריו - שמא בגלל קמון שיטל, או בשביל שררה שזיכה לה, או מפני הפחד, בא להפגס לדת; ואם איש הוא, בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית, ואם אשה היא, שמא עיניה נתנה בבחור

כמו שיתבאר בהלכות מלכים ומלחמות; אבל שאר עריות מתרות להן.

יא. גר שנתגיר ועבד שנשפתח, הרי הוא כקטן שנוֹלד, וכל שאר בשר שהיו לו כשהוא גוי או כשהוא עבד, אינן שאר בשר; ואם נתגיר הוא והן, אינו חייב על אחת מהן משום ערוה כלל.

יב. דין תורה, שמותר לגר שישא אמו או אחותו מאמו שנתגירו; אבל חכמים אסרו דבר זה, כדי שלא יאמרו: 'באנו מקדשה חמורה לקדשה קלה', שאמש היתה זו אסורה לו, והיום מתרת. וכן גר שבא על אמו או אחותו והיא בגיורתה, הרי זה כבא על הנקריה.

יג. כיצד דין הגרים בעריות של שאר בשר? אם היה נשוי כשהוא גוי לאמו או לאחותו, ונתגירו - מפרישין אותן, כמו שבארנו; ואם היה נשוי לשאר עריות, ונתגיר הוא ואשתו - אין מפרישין אותן. גר אסור בשאר האם אחר שנתגיר, מדברי סופרים. ומתיר בשאר האב, אף על פי שיודע בודאי שזה שארו מאביו; כגון תאומים, שדבר ברור שאביו של זה הוא אביו של זה; ואף על פי כן, לא גזרו על שאר אביו. לפיכך נושא הגר אשת אחיו מאביו, ואשת אחי אביו, ואשת אביו, ואשת בנו, אף על פי שנשאת לאחיו או לאביו או לאחיו אביו או לבנו אחר שנתגירו; וכן אחות אמו מאביה, ואחותו מאביו, ובתו שנתגירה - מתרת לו. אבל אינו נושא לא אחותו מאמו, ולא אחות אמו מאמה, ולא אשת אחיו מאמו שנסאָה אחיו מאמו אחר שנתגיר; אבל אם נשאָה אחיו כשהוא גוי, הרי זה מתרת לו.

יד. שני אחים תאומים שהיתה הורתם שלא בקדשה ולדתם בקדשה - חייבין משום אשת אב.

טו. הנושא גיורת ובתה הגיורת, או שתי אחיות מן האם - יושב עם אחת מהן, ומגרש השנייה; נשא גיורת ומתה - הרי זה מתיר לשא אמה או בתה; שלא גזרו אלא בחייהן. ומתיר אדם לשא שתי אחיות גיורות מן האב, שלא גזרו בשאר האב, כמו שבארנו.

טז. השניות [עריות דרבנן מדרגה משנית] בלן, לא גזרו עליהן בגרים. לפיכך מתיר הגר לשא אם אמו, ונושא אדם גיורת ואם אם אמה, או בת בתה, וכן שאר השניות. יז. העבד מתיר לשא אמו כשהוא עבד, ואין צריך לומר בתו ואחותו וכיוצא בהן - שפכר יצא מכלל גויים, ואין העריות האסורות על הגויים אסורות עליו, ולא בא לכלל ישראל, כדי שיאסרו עליו עריות האסורות על הגרים.

יח. ונראה לי, שאם בא העבד על זכור ובהמה, יתרגו, שאסור שתי עריות אלו שונה בכל אדם.

יט. עבדים שנשפתח, הרי הן כגרים: כל שאסור לגרים - אסור להן, וכל המתיר לגרים - מתיר להן. נותן אדם שפחתו לעבדו או לעבד חברו, ומוסר שפחה אחת לשני עבדים לכתחלה, ואינן צריכין שום דבר אלא הרי הן כבהמה. ושפחה שהיא מיוחדת לעבד זה או שאינה

מדקדקין עליו, שמא יגרם לטרדו ולהטותו מדרך טובה לדרך רעה, שבתחלה אין מושכין את האדם אלא בדברי רצון רבים; וכן הוא אומר: "בכתבלי אדם אמשכם", ואחר כך "בעבותות אהבה".

ג. וכשם שמודיעין אותו עונשן של מצוות, כך מודיעין אותו שכרן של מצוות; ומודיעין אותו שבפעשית מצוות אלו יזכה לחיי העולם הבא, ושאינן שם צדיק גמור אלא בעל חכמה שעושה מצוות אלו ויודען.

ד. ואמרינן לו: 'הוי יודע, שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים, והם ישראל; וזה שתראה ישראל בצער בעולם הזה, טובה היא צפונה להם, שאינן יכולין לקבל רב טובה בעולם הזה כאמות, שמא ירום לבבם ויתעו ויפסידו שכר העולם הבא, כענין שנאמר: וישמן ישרון ויכבט'.

ה. ואין הקדוש ברוך הוא מביא עליהם רב פרענות, כדי שלא יאבדו, אלא כל האמות בלין, והם עומדין; ומאריכין בדבר זה, כדי לחבבן. אם חזר בו ולא רצה לקבל - הולך לדרך. ואם קבל - אין משהין אותו, אלא מלין אותו מיד; ואם היה מהול - מטיפין ממנו דם ברית. ומשהין אותו עד שיתרפא רפואה שלמה, ואחר כך מטבילין אותו.

ו. ושלשה עומדין על גבי; ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות פעם שנייה, והוא עומד במים. ואם היתה אשה - נשים מושיבות אותה במים עד צוארה, והדנינין מבחונין. ומודיעין אותה מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות, והיא יושבת במים; ואחר כך טובלת בפניהן, והם מחזירין פניהן ויוציאין, כדי שלא יראו אותה כשתעלה מן המים.

ז. אינה הוא גר תושב? זה גוי שקבל עליו שלא יעבד עבודה זרה, עם שאר המצוות שנוצטוו בני נח, ולא מל ולא טבל - הרי זה מקבלין אותו, והוא מחסידי אמות העולם; ולמה נקרא שמו 'תושב'? לפי שמותר לנו להושיבו בנינו בארץ ישראל, כמו שבארנו בהלכות עבודה זרה.

ח. ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נהג; אבל בזמן הזה, אפילו קבל כל התורה בלה חוץ מדקדוק אהד - אין מקבלין אותו.

ט. העבד הנלקח מן הגויים - אין אמרינן לו: 'מה ראית שבאת'; אלא אמרינן לו: 'רצונך שתפנס בכלל עבדי ישראל ותהיה מן הכשרים, או לא? אם רצה, מודיעין לו עקרי הדת ומקצת מצוות קלות וחמורות ועונשן ושכרן, כמו שמודיעין את הגר; ומטבילין אותו כגר, ומודיעין אותו כשהוא במים. ואם לא רצה לקבל, מגלגלין עליו כל שנים עשר חדש, ומוכרו לגויים; ואסור לקימו יתר על כן. ואם התנה עמו מתחלה שלא ימול ויטבל, אלא יהיה כגר תושב - מתיר לקימו בעבדותו כשהוא גר תושב; ואין מקימין עבד כזה אלא בזמן היובל.

י. הגויים - אין אסור עליהן משום ערוה אלא אמו, ואשת אביו, ואחותו מאמו, ואשת איש, וזכור, ובהמה,

מדברי סופרים. איזה הוא ממזר ודאי? זה שבא מן הערוה הודאית, כמו שבארנו; וממזר ספק - זה שבא מספק ערוה, כגון הבא על אשה שנתקדשה ספק קדושין, או נתגדשה ספק גרושין, וכיוצא בהן. האשה ששמעה שמת בעלה, ונשאת, והרי בעלה קיים, ובא בעלה עליה והיא פתחת השני - הרי הבן ממזר מדברי סופרים.

יא. פנויה שנתעברה מזנות, אמרו לה: 'מה הוא העבר הזה או הילוד הזה?' - אם אמרה: 'בן פשר הוא, ולישראל נבעלתי' - הרי זו נאמנת, והבן פשר, ואף על פי שרוב העיר שזנתה בה פסולים.

יב. ואם לא נבדקה אמו עד שמתה, או שהיתה חרשת או אלמת או שוטה, או שאמרה: 'לפלוגי הממזר נבעלתי', או 'לפלוגי הנתין' - אפלו אותו פלוגי מודה שהוא ממנו, הרי זה הילוד ספק ממזר; כשם שזנת עם זה שהודה לה, כף זנתה עם אחר. וזה הוא הנקרא 'שתיקי' - שפכיר את אמו, ואינו מכיר את אביו ודאי.

יג. וכן בן הנמצא בשוק, והוא הנקרא 'אסופי' - הרי הוא ספק ממזר, שאין אנו יודעין מה הוא.

יד. פנויה שזנתה, ואמרה: 'בן זה בן פלוגי הוא' - אם אותו פלוגי פשר, הרי הבן פשר; ואינה נאמנת להיות זה בנו של פלוגי. ויראה לי שחוששין לדבריה, ויהיה הבן אסור בקרובות אותו פלוגי, מספק. ואם אותו פלוגי ממזר - אינה נאמנת להיות הבן ממזר ודאי על פיה, כמו שבארנו, אלא יהיה ספק ממזר.

טו. אכל האב שהחזק שנה בנו, ואמר: 'בני זה ממזר הוא' - נאמן; ואם יש לבן בנים - אינו נאמן, שלא האמינה אותו תורה אלא על בנו, שנגאמר: 'כי את הבכור בן השנואה יפיר', לפירונו לאחרים.

טז. וכשם שנגאמן לומר: 'בני זה בכור' - כף נאמן לומר שהוא ממזר, או בן גרושה, או בן חלוצה. וכן אם היתה אשתו מעברה - נאמן לומר: 'עבר זה אינו בני, וממזר הוא'; ויהיה ממזר ודאי. והאומר על עצמו שהוא ממזר, נאמן לאסור עצמו בכת ישראל; ואסור בממזרות, עד שיודע שהוא ממזר. ובנו כמותו. ואם יש לו בני בנים - אינו נאמן לפסל בני בניו, ולא יפסל אלא עצמו.

יז. ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה - הרי הולד בחזקת ממזר; ואסור בכת ישראל, ואסור בממזרות. ואם נבדקה אמו ואמרה: 'מארוסי נתעברתי' - נאמנת, והולד פשר. ואם הכחישה הארוסה ואמר: 'מעולם לא באתי עליה' - הרי הולד ממזר; שאפלו היה בחזקת בנו, ואמר: 'בני זה ממזר' - נאמן. והאשה אינה בחזקת זונה, אלא נאמנת לומר: 'לארוסי נבעלתי', ואינה זונה; ואם נשאת לכהן - לא תצא, וולדה ממנו פשר.

יח. היו העם מרננים אחריה, והיא ארוסה, עם ארוסה ועם אנשים אחרים - אף על פי שבא עליה ארוסה בבית חמיו, הרי זה ספק ממזר; כשם שהפקירה עצמה לארוסה, הפקירה לאחרים. ואם נבדקה ואמרה: 'עבר זה מארוסי' - הרי זה פשר, כמו שבארנו.

מיחדת, אחת היא - לפי שאין אישות אלא לישראל, או לגויים על הגויים, אבל לא לעבדים על העבדים, ולא לעבדים על ישראל.

יום שלישי

הלכות אסורי ביאה פרק טו

א. איזה הוא "ממזר" האמור בתורה? זה הבא מערוה מן העריות - חוץ מן הנדה, שהבן ממנה פגום ואינו ממזר; אבל הבא על שאר העריות - בין באנס בין ברצון, בין בדרון בין בשנאה - הולד ממזר. ואחד זכרים ואחד נקבות אסורין לעולם - שנגאמר: "גם דור עשירי", כלומר לעולם.

ב. אחד ממזר שנשא ישראלית, או ישראלי שנשא ממזרת - פיון שבעלו אחר הקדושין, לוקין; קדש ולא בעל, אינו לוקה. בעל ולא קדש, אינו לוקין משום ממזרת - שאין לה בכל חזבי לאוין מי שלוקה על בעילה בלא קדושין, אלא כהן גדול על אלמנה, כמו שיתבאר. המחזיר גרושתו משנשאת - הולד פשר, שהרי אינה ערוה.

ג. גוי ועבד הבא על בת ישראל - הולד פשר, בין בפנויה בין באשת איש, בין באנס בין ברצון; וגוי ועבד הבאים על הממזרת - הולד ממזר. וממזר הבא על הגויה - הולד גוי; נתגזר, הרי הוא פשר כשאר גרים. ואם בא על השפחה - הולד עבד; שחררו - הולד פשר כשאר עבדים משחררין, ומתו בכת ישראל.

ד. זה הפלל: בן הבא מן העבד, או מן הגוי, או מן השפחה, או מן הגויה - הרי הוא כאמו, ואין משגיחין על האב. לפי דבר זה, התירו לממזר לשא שפחה כדי לטהר את בניו - שהרי הוא משחרר אותן, ונמצאו בני חורין; ולא גזרו על השפחה לממזר, מפני תקנת הבנים. ה. מי שחציו עבד וחציו בן חורין, הבא על אשת איש - אותו הבן אין לו תקנה, מפני שצד ממזרות וצד עבדות מערבים בו; לפיכך אסור בשפחה, ונמצאו בניו כמותו לעולם.

ו. גוי הבא על השפחה ששטבלה, הרי זה עבד, ועבד ששטבל שבא על הגויה, הולד גוי - הלך אחר האם; אבל גוי הבא על שפחה גויה, או עבד גוי שבא על גויה בת חורין - הלך אחר הוצר.

ז. ממזר מתו לשא גיורת, וכן הממזרת מתו לגר; והבנים משניהם ממזרים, שהולד הולך אחר הפגום; שנגאמר: "בקהל ה'", וקהל גרים אינו קרוי קהל ה'.

ח. גיורת שנשאת לגר, והולידו בן - אף על פי שהורתו ולדתו בקדשה, הרי זה מתו בממזרות. וכן בן בן בנו, עד שישתקע שם גיותו ממנו, ולא יודע שהוא גר; ואחר כך יאסר בממזרות. ואחד הגרים ואחד עבדים משחררין, דין אחד לכלן.

ט. גר שנשא בת ישראל, או ישראל שנשא גיורת - הולד ישראלי לכל דבר, ואסור בממזרות.

י. שלשה ממזרים הן - ממזר ודאי, וממזר ספק, וממזר

כט. ומנין אני אומר, שאין השתוקי והאסופי אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו? שהרי אפשר שבנדקה אמו, אינו אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו. והרי נאמר בתורה: "אל תחלל את בתך להזנותה"; ואמרו חכמים, שאם יעשה זה, נמצא אב נושא בתו ואח נושא אחותו. ואלו היה הדין שכל מי שאינו יודע אביו בודאי, אסור בכל אשה שאפשר שתהיה ערוה עליו - לא היינו באים למדה הזאת לעולם, ולא תהיה הארץ מלאה זמה. הא למדת, שאין אסרין עריות ומחזיקין אותן בשאר בשר בספק, עד שיודע בודאי שזו ערוה עליו: שאם אתה אומר כן - כל היתומים שבעולם שלא הפירו אבותיהם, היו אסורין להנשא בכל מקום, שמה יפגעו בערוה.

ל. הולד שהיה משלף בדרך, ובא אחד ואמר: 'בני הוא, ואני השלכתיו' - נאמן; וכן אמו נאמנת. נאסף מן השוק, ובאו אביו ואמו אחר כך ואמרו: 'בגנו הוא' - אין נאמנין, הואיל ויצא עליו שם אסופי; ובשני רעבון נאמנין, שמפני הרעב השליכוהו והן רוצין שיזונו אותן אחרים, ולפיכך שתקו עד שנגאסף.

לא. נמצא הולד מהול, או שהמלח, נכדי להקשות איבריו או שהחפל, או שהיה הכחל [משחה] בעיניו, או הקמיעין בצוארו, או שנמצא תחת אילן מסבף שאין חיה נכנסת לו והיה סמוף לעיר, או שנמצא בבית הנכנסת הסמוף לעיר, או בצדי רשות הרבים - אין בו משום אסופי; מאחר שהן משמרין אותו שלא ימות, בתוקף בשר הוא. אבל אם נמצא משלף באמצע הדרך, או רחוק מן העיר - אפלו תחת אילן או בבית הנכנסת, או שנמצא תלוי באילן מקום שחיה מגעת לו - הרי זה אסופי.

לב. נאמנת חיה [מילדת] לומר: 'זה הבן כהן הוא', או 'לוי', או 'נתין', או 'ממזר' - מפני שלא החזק, ואין אנו יודעין יחוסו. במה דברים אמורים? בשהחזקה בנאמנות, ולא ערער עליה אדם. אבל אם ערער עליה אפלו אחד, ואמר: 'בשקר מעידה' - אינה נאמנת; והרי הבן בתוקף בשר, ואין לו יחוס.

לג. דבר ברור, שהשתוקי אסור לשא שתוקית, והאסופי אסור באסופית, מפני שהן ספקות; אבל ממזרים ודאיים ונתינים, מתרין לבוא זה בזה, והולד ממזר. ושתוקי ואסופי מתר בנתינים כשאר גרים, והולד ספק.

הלכות אסורי ביאה פ"ק טז

- א.** פצוה דכא וכוות שפכה שנשאו בת ישראל וכעלו - לוקין, שנאמר: "לא יבא פצוה דכא וכוות שפכה בקהל ה'"; ומתרין לשא גיורת ומשחררת. ואפלו כהן שהוא פצוה דכא - מתר לשא גיורת ומשחררת, שאינו בקדשות; ואפלו נתינה או אחת מן הספקות, מתרת לו;
- ב.** הואיל ופצוה דכא אסור לבוא בקהל, לא גזרו בו על הנתינים ולא על הספקות. אבל פצוה דכא וכוות שפכה אסור בממזרת ודאית, שהרי אסורה מן התורה.
- ג.** איזה הוא פצוה דכא? כל שנפצעו הביצים שלו; וכוות שפכה - כל שנכרת הגיד שלו. ובשלשה איברין

יט. אשת איש שהיתה מעברת ואמרה: 'עבר זה אינו מבעלי' - אינה נאמנת לפסלו, והרי הבן בתוקף בשרות; שלא האמינה תורה אלא האב. אמר האב: 'אינו בני', או שהיה בעלה במדינת הים - הרי זה בתוקף ממזר; ואם אמרה: 'מגוי ועבד נתעברתי' - הרי הולד בשר, שאין הבעל יכול להכחישו בדרך זה. ואין העבר משתקה במעי אמו יתר על שנים עשר חדש.

כ. אשת איש שיצא עליה קול שהיא מזנה תחת בעלה, והכל מרגינין אחריה - אין חוששין לבניה שמה ממזרים הן, שרב בעילות אצל הבעל. ומתר לשא בתה לכתחלה; אבל היא עצמה, חוששין לה משום זונה; ואם היתה פרוצה יתר מדי, אף לבניה חוששין.

כא. דין תורה שספק ממזר מתר לבוא בקהל, שנאמר: "לא יבוא ממזר בקהל ה'" - ממזר ודאי אסור לבוא בקהל, ולא ספק; אבל חכמים עשו מעלה ביחוסין, ואסרו כל הספקות לבוא בקהל. לפיכך, ממזר ודאי מתר לשא ממזרת ודאית, אבל ממזר ספק, או שתוקי, או אסופי - אסור לשא בת ישראל.

כב. ואסור לשא ממזרת, ואפלו ממזרת מספק אסורה לו - שמה אחד מהם אינו ממזר והשני ממזר ודאי. וממזר של דבריהם מתר לשא ממזרת של דבריהם. וכן שאר הספקות אסורין לשא זה מזה.

כג. כיצד? שתוקים ואסופים וספק ממזרים, אסורים לבוא זה בזה; ואם נשאו - לא יקמו אלא יוציאו בגט, והולד ספק באבותיו. ואין לספקות אלו תקנה, אלא שישאו מן הגרים; והולד הולף אחר הפגום.

כד. כיצד? שתוקי או אסופי שנשאו גיורת או משחררת, או גר ומשחרר שנשאו שתוקית או אסופית - הולד שתוקי או אסופי.

כה. האסופי שנמצא בעיר שיש בה גויים, בין שהיה רב גויים או רב ישראל - הרי זה ספק גוי לענין יחוסין; קדש אשה - צריכה גט מספק. מי שהרגו, אינו נהרג עליו.

כו. הטבילוהו בית דין לשם גרות, או שטבל משהגדיל - הרי הוא כשאר אסופים הנמצאים בערי ישראל. היו רב העיר גויים, מתר להאכילו ובלות וטרפות; היה רבן ישראל, מחזירין לו אבדתו פישראל. מחצה למחצה - מצוה להחיותו פישראל, ומפקחין עליו את הגל בשבת; והרי הוא לענין נזקין בכל ספק ממון - המוציא מחברו עליו הראיה.

כז. יראה לי, שכל מדינה שיש בה שפחה או גויה הראויה לולד - הואיל והאסופי הנמצא שם ספק גוי או ספק עבד, כשישאו הגיורת כמו שאמרנו, הרי זו ספק אשת איש, והבא עליה פטור: שאין הורגין מספק. וכן יראה לי, שהשתוקי שנשאו אשה שאפשר שהיא ערוה עליו - הרי זו ספק אשת איש, שאין קדושין תופסין בעריות.

כח. ואיזו היא האשה שאפשר שתהיה ערוה עליו? כל אשה שהיה אביה או אחיה קים כשנתעברה בו אמו; וכל אשה שנתגרשה או נתאלמנה, שמה אשת אביו היא או אשת אחי אביו.

יג. אסור לומר לגוי לסרס בהמה שלנו; ואם לקחה הוא מעצמו לסרס אותה, מתר. ואם הערים לשראל בדבר זה, קונסין אותו ומוכרה לישראל אחר; ואפלו לבנו הגדול מתר למכרה; אבל לבנו הקטן - אינו מוכרה לו ולא נותנה לו.

הלכות אסורי ביאה פרק יז

א. שלש נשים נאסרו על כל הכהנים - גרושה, וזונה [נכרית או נישאה לאסור], וחקלה [נולדה מאסורי כהונה]; ועל כהן גדול ארבע - אלו השלש, והאלמנה. אחד כהן גדול המשותף בשמן המשחה או המרבה בכגדים, ואחד כהן העובד או כהן גדול שמנוהו ועבר, וכן כהן משותף מלחמה - כלן מצוין על התולה ואסורין באלמנה.

ב. כל כהן שנשא אחת מהשלש נשים, בין כהן גדול בין כהן הדייט, וכעל - לוקה. ואם בא עליה דרף ונות - אינו לוקה משום זונה, או גרושה, או חקלה, שנאמר: "לא יקחו" - עד שיקח ויבעל.

ג. אבל כהן גדול שבעל אלמנה - לוקה אחת, אף על פי שלא קדש, שנאמר: "ולא יחלל" - ביין שבעלה, חקלה ופסלה לכהנה; אבל זונה וחקלה וגרושה - הרי הן מחללות ועומדות קדם בעילתו. לפיכך לוקה כהן גדול לבדו על בעילת אלמנה אף על פי שאין שם קדושין; שהרי חקלה, והוא מזוהר שלא יחלל כשרים - לא אשה, ולא זרעו.

ד. קדש כהן גדול אלמנה ובעלה - לוקה שתיים: אחת משום "אלמנה לא יקח", ואחת משום "לא יחלל". ובין כהן גדול ובין כהן הדייט שנשא אשה מן הארבע ולא בעל - אינו לוקה.

ה. וכל מקום שהוא לוקה - היא לוקה, וכל מקום שאינו לוקה - היא אינה לוקה; שאין הפרש בין אשה לאיש לענשין, אלא בשפחה חרופה בלבד, כמו שבארנו.

ו. כל כהן הפא על הגויה, בין גדול בין הדייט - לוקה משום זונה, שהרי אינה בת קדושין; והוא אסור בבעילת זונה, בין ישראלית בין גויה.

ז. החלוצה אסורה לכהן מדברי סופרים, מפני שהיא בגרושה; ומפני אותו מכת מרדות מדבריהם. כהן שנשא ספק חלוצה - אין מוציאין אותה מתחתיו, והיא פשרה ונולדה כשר; מפני שלא גזרו על ספק חלוצה, אלא על חלוצה ודאית. וכן מי שהיתה ספק גרושה, או ספק זונה, או ספק חקלה - מפני אותו מכת מרדות, ומוציא בגט.

ח. כלל גדול הוא בכל אסורים שבתורה, שאין אסור חל על אסור אלא אם כן היו שני האסורין באין כאחת, או שהיה האסור האחר מוסיף דברים אחרים על אותו האסור, או אם היה כולל דברים אחרים עם אסור זה.

ט - י. לפיכך אשה שהיתה אלמנה, ונעשת גרושה, ונעשת חקלה, ונעשת זונה, ובא עליה כהן גדול אחר כף - לוקה ארבע מלקיות על ביאה אחת; לפי שהאלמנה אסורה לכהן גדול ומתרת להדייט; חזרה להיות גרושה -

אפשר שיוליד הזכר - בגיד, ובביצים, ובשכילין שבהן תתבשל שכבת הזרע, והן הנקראין 'חוטי ביצים'; ובין שנפצע אחד משלשה אברים אלו, או נכרת, או נדוף - הרי זה פסול.

ד. פיצד? נפצע הגיד או נדוף [נמער], או שנכרתה העטרה או למעלה מעטרה - פסול. ואם נכרת מראש העטרה, ונשתיר ממנה אפלו כחוט השערה מקף לכל הגיד - פשר; נכרת הגיד למעלה מעטרה כ [חיתוך של] קולמוס או כמזוג [צינור; חיתוך מצד לצד] - פשר.

ה. נקב למטה מעטרה, כשר. נקבה העטרה עצמה - אם כשיראה קרי תצא שכבת זרע מן הנקב, פסול; נסתם הנקב, חזר להכשרו. נקב למטה מעטרה שפגגדו למעלה בתוף העטרה, פסול - שהעטרה כלה מעצבת.

ו. נסתם שביב שכבת זרע, וחזר לראות שכבת זרע משביב שמשתיין בו - הרי זה פסול.

ז. נכרתו הביצים או אחד מהן, או שנפצעה אחת מהן, או שנדוכה, או שחסרה, או שנקבה - הרי זה פסול; נכרתו חוטי ביצים או אחד מהן, או שנדוף, או נפצע - הרי זה פסול.

ח. נקב חוט מחוטי הביצים לשביל מי רגלים, והרי הוא מטיל מים משני מקומות, משביב המים ומשביב שכבת זרע - הרי זה פשר.

ט. כל פסול שאמרנו בענין זה, בשלא היו בידי שמים - כגון שפרתו אדם או פלב, או הפה קוץ, וכיוצא בדברים אלו; אבל אם נולד פרות שפכה, או פצוע דבא, או שנולד בלא ביצים, או שחלה מחמת גופו ובטלו ממנו אברים אלו, או שנולד כהן שחין והמסה אותם או כרתן - הרי זה פשר לבוא בקהל, שכל אלו בידי שמים.

י. אסור להפסיד אברי הזרע - בין באדם בין בבהמה חיה ועוף, אחד טמאים ואחד טהורים, בין בארץ בין בחוצה לארץ; אף על פי שנאמר: "ובארצכם לא תעשו", מפני השמועה למדו שדבר זה נוהג בכל מקום; וענין הכתוב, לא יעשה זאת בישראל, בין בגופן בין בגופות אחרים. וכל המסרס - לוקה מן התורה בכל מקום; ואפלו מסרס אחר המסרס לוקה.

יא. פיצד? הרי שבא נכרת את הגיד, ובא אחר נכרת את הביצים או נתקן, ובא אחר נכרת את חוטי הביצים, או שבא אחד ומעף את הגיד, ובא אחר ונתקו, ובא אחר וכרתו - כלן לוקין, ואף על פי שלא סרס האחרון אלא מסרס; בין באדם, בין בבהמה חיה ועוף. והמסרס את הנקבה, בין באדם בין בשאר מינים - פטור.

יב. המשקה עקרין [סם מערק] לאדם, או לשאר מינים, כדי לסרסו - הרי זה אסור, ואין לוקין עליו; ואשה מתרת לשותות עקרין שמסרסין אותה עד שלא תלד. הרי שפפת את האדם ושסה בו פלב או שאר חיות, עד שעשהו פרות שפכה, או שהושיבו במים או בשלג, עד שבטל ממנו אברי תשמיש - אינו לוקה, עד שסרס בידו. וראוי להכותו מכת מרדות.

לה, ותנשא לכהן גדול; יצא עליה קול שהיא שפחה - אין חוששין לה, ותנשא אפלו לכהן. יצא לה שם שהיא מונה בעיר - אין חוששין לה; ואפלו הוציאה בעלה משום שעברה על דת משה ויהודית, או בעדי דבר מלצר, ומת קדם שיתן לה גט - הרי זו מתרת לכהן; שאין אוסרין אשה מאלו אלא בעדות ברורה, או בהודאת פיה.

יום רביעי

הלכות אסורי ביאה פרק יח

א. מפי השמועה למדו, שהזונה האמורה בתורה - היא כל שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלה לאדם שהיא אסורה להנשא לו אסור השונה בכל, או שנבעלה לחלל אף על פי שהיא מתרת להנשא לו. לפיכך, הנרבעת לכהמה - אף על פי שהיא בסקילה, לא נעשת זונה ולא נפסלה לכהנה, שהרי לא נבעלה לאדם. והבא על הנדה - אף על פי שהיא בכרת, לא נעשת זונה ולא נפסלה לכהנה, שהרי אינה אסורה להנשא לו.

ב. וכן הבא על הפנויה, אפלו היתה קדושה שהפקינה עצמה לכל - אף על פי שהיא במלקות, לא נעשת זונה, שהרי אינה אסורה להנשא לו. אבל הנבעלת לאחד מאסורי לאוין השוין בכל, ואינן מיוחדין בכהנים, או מאסורי עשה, ואין צריך לומר למי שהיא אסורה לו משום ערוה, או לגוי ועבד הואיל והיא אסורה להנשא לו - הרי זו זונה.

ג. וכן הגיורת והמשחררת - אפלו נתגיירה ונשתחררה פחותה מבת שלש שנים - הואיל ואינה בת ישראל, הרי זו זונה ואסורה לכהן. מכאן אמרו: גוי או עבד או נתין או ממזר או גר עמוני ומואבי, או מצרי ואדומי ראשון ושני, או פצוע דבא וברות שפכה, או חלל, שבאו על היהודית - עשו אותה זונה, ונפסלה לכהנה; ואם היתה כהנת, נפסלה מן התרומה. וכן יבמה שבא עליה זר, עשאה זונה. והאילונית (אינה כשירה ללדת מתרת לכהן, ואינה זונה).

ד. הבא על אחת מן השניות וכיוצא בהן, כגון הבא על קרובת חלוצתו או על חלוצתו - לא עשה אותה זונה; שהרי אינה אסורה להנשא לו מן התורה, כפי שבארנו בהלכות יבום.

ה. הא למדת, שאין היותה זונה תלוי בכעילה של אסור; שהרי הבא על הנדה ועל הקדושה, והנרבעת לכהמה - נבעלה בעילה של אסור, ולא נעשת זונה; ומי שנשא את החלל - נבעלה בעילה של התר כמו שיתבאר, ונעשת זונה. ואין הדבר תלוי אלא בפגימה; ומפי השמועה למדו, שאינה פגומה אלא מאדם האסור לה או מחלל, כמו שבארנו.

ו. כל הנבעלת לאדם שעושה אותה זונה - בין באנס בין ברצון, בין בידון בין בפגמה, בין כדרכה בין שלא כדרכה - משהערה בה, נפסלה משום זונה; ובלבד שתהיה בת שלש שנים ויום אחד, ויהיה הבועל בן תשע שנים ויום

נוסף בה אסור ונאסרה לכהן הדיוט, לפיכך נוסף בה אסור אחר על אסור האלמנה, ועדין היא מתרת לאכל תרומה. נעשת חללה - נוסף בה אסור, שהרי נאסרה בתרומה, ועדין היא מתרת לישראל. נעשת זונה - הואיל ויש שם זנות שאוסרת על ישראל אם זנתה אשתו ברצון, נוסף בה אסור אחר. והוא הדין לכהן הדיוט שבא על הגרושה שנעשת חללה ואחר כך זונה - שהוא לוקה שלש על ביאה אחת; אבל אם נשתנה סדר זה, אינו לוקה אלא אחת.

יא. מי שנתאלמנה מאנשים הרבה, או נתגרשה מאנשים הרבה - אין לוקין עליה אלא אחת על כל ביאה. אלמנה, בין מן הארוסין בין מן הנשואין - אסורה.

יב. כהן גדול שמת אחיו - אף על פי שהיא מן הארוסין, הרי זה לא יבם, אלא חולץ. נפלה לו יבמה והוא כהן הדיוט, ונתמנה להיות כהן גדול - אף על פי שעשה בה מאמר כשהוא כהן הדיוט, הרי זה לא יבם אחר שנתמנה; אבל אם ארס את האלמנה, ונתמנה להיות כהן גדול - הרי זה יכנס אחר שנתמנה. היתה מקדשת ספק קדושין, ומת ארוסה - הרי זו ספק אלמנה.

יג. מצות עשה על כהן גדול, שישא נערה בתולה; ומשתבגר - תאסר עליו, שנאמר: "והוא, אשה בתוליה יקח" - "אשה", לא קטנה; "בבתוליה", לא בוגרת. הא פיצד? יצאת מכלל קטנות, ולכלל בגרות לא באה - זו נערה. ואינו נושא שתי נשים לעולם כאחת - שנאמר: "יקח אשה", אחת ולא שתיים.

יד. כהן גדול - לא ישא מבת עץ (שנשרו בתוליה ממכה), אף על פי שלא נבעלה. נבעלה שלא כדרכה, הרי זו ננבעלת כדרכה; נבעלה לכהמה, הרי זו מתרת.

טו. כהן גדול שנשא בעולה - אינו לוקה, אבל מוציא בגט; נשא בוגרת או מבת עץ - הרי זה יקים. ארס בעולה, ונתמנה כהן גדול - הרי זה יכנס אחר שנתמנה.

טז. אנס נערה בתולה או פתה אותה - אפלו אנסה או פתה כשהוא הדיוט, ונתמנה כהן גדול קדם שיכנס - הרי זה לא יכנס; ואם פנס, מוציא.

יז. ארס את הקטנה, ובגרה תחתיו קדם נשואין - הרי זה לא יכנס, מפני שנשתנה גופה; ואם פנס, לא יוציא.

יח. אחת גרושה מן הארוסין או מן הנשואין; אבל הממאנת - אפלו גרשה בגט, והחזירה ומאנה בו - הרי זו מתרת לכהן, כמו שבארנו בהלכות גרושין. וכל מי שאינה ראויה לחליצה - אם נחלצה, לא נפסלה לכהנה.

יט. יצא עליו קול: 'איש פלוני כהן כתב גט לאשתו', או 'נתן גט לאשתו', והרי היא יושבת תחתיו ומשמשתו - אין מוציאין אותה מתחת בעלה; ואם נשאת לכהן אחר, תצא מן השני.

כ. יצא שמה בעיר, שנתקדשה ונתגרשה מן הקדושין - חוששין לה, כמו שבארנו בהלכות גרושין. אבל אם יצא עליה קול שהיא חלוצה, אין חוששין לה.

כא. יצא קול על הבתולה שהיא בעולה - אין חוששין

כגון גויים וממזרים וכיוצא בהם, אף על פי שרוב המקום שבו ממונו פשרים, או שהיו רב אנשי המקום פסולין, אף על פי שרוב העוברין שם פשרים - חוששין לה שמה למי שפוסל אותה נבעלה, ולא תנשא לכהן לכתחלה; ואם נשאת, לא תצא.

טו. ראוה שנובעלה בעיר, או נתעברה בעיר - אפלו לא היה שוכן שם אלא גוי אחד או חלל אחד ועבד וכיוצא בהם, הרי זו לא תנשא לכתחלה לכהן; שכל הקבוע, פמחצה על מחצה הוא. ואם נשאת - לא תצא, הואיל והיא אומרת: 'לכשר נבעלת'.

טז. היתה אלמת, או חרשת, או שאמרה: 'איני יודעת למי נבעלת', או שהיתה קטנה שאינה מפרת בין פשר לפסול - הרי זו ספק זונה; ואם נשאת לכהן - תצא, אלא אם כן היו שני הרבין המצויין אצלה פשרים.

יז. השבויה שנופדית, והיא בת שלש שנים ויום אחד או יותר - אסורה לכהנה, מפני שהיא ספק זונה; שמה נבעלה לגוי. ואם יש לה עד שלא נתיחד הגוי עמה, הרי זו כשרה לכהנה. ואפלו עבד או שפחה או קרוב, נאמן לעדות זו. ושתי שבויות שהעידה כל אחת מהן לחברתה, הרי אלו נאמנות; הואיל ואסור כל הספקות פלן מדברי סופרים, לפיכך הקלו בשבויה.

יח. וכן קטן שהיה מסיח לפי תמו, נאמן. מעשה באחד שנשבה הוא ואמו, והיה מסיח לפי תמו ואמר: 'נשבינו לבין הגויים; יצאתי לשאב מים - ונדעתי על אמי; ללקט עצים - ונדעתי על אמי' - והשיאו אותה חכמים לכהן על פיו.

יט. אין הפעל נאמן להעיד באשתי השבויה שלא נטמאת, שאין אדם מעיד לעצמו. וכן שפחתה לא תעיד לה; אבל שפחת בעלה מעידה לה. ושפחתה שהיתה מסיחה לפי תמה, נאמנת.

כ. כהן שהעיד לשבויה שהיא טהורה - הרי זה לא ישאנה, שמה עיניו נתן בה; ואם פדיה והעיד לה - הרי זה ישאנה, שאלו לא ידע שהיא טהורה, לא היה נוהג מעותיו בה.

כא. האשה שאמרה: 'נשפיתי, וטהורה אני' - נאמנת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר; ואפלו היה שם עד אחד שמעיד שהיא שבויה. אבל אם יש שם שני עדים שנשפית - אינה נאמנת, עד שיעיד לה אחד שהיא טהורה. הרי שם שני עדים שנשפית, ועד אחד מעיד שנטמאת, ואחד מכחיש אותו ומעיד לה שהיא טהורה, לא נתיחד עמה גוי עד שנפדית - אפלו זה שמעיד שהיא טהורה אשה או שפחה, הרי זו מתרת.

כב. מי שאמרה: 'נשפיתי, וטהורה אני', והתירוה בית דין להנשא, ואחר כך באו שני עדים שנשפית - הרי זו תנשא לכתחלה, ולא תצא מהתרה. ואפלו נכנס אחריה השבאי, והרי היא שבויה לפנינו כגד אדוניה - הרי זו לא תצא מהתרה שהתירוה; ומשמרין אותה מעתה עד שתפדה.

אחד ומעלה. לפיכך אשת איש שנובעלה לאחר, בין באנס בין ברצון - נפסלה לכהנה.

ז. ואשת כהן שנואנסה - בעלה לוקה עליה משום טמאה, שנאמר: 'לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה'. הכל בכלל, שאם נבעלו נאסרו על בעליהן; פרט לך הכתוב באשת ישראל שנואנסה שהיא מתרת לבעלה, שנאמר: 'והיא לא נתפשה'; אבל אשת כהן באסורה עומדת, שהרי היא זונה.

ח. אשת ישראל שנואנסה - אף על פי שהיא מתרת לבעלה, הרי זו אסורה לכהנה. אשת כהן שאמרה לבעלה: 'נאנסתי', או 'שגגתי ויבא עלי אחד', או שפא עד אחד והעיד לו עליה שזנת, בין באנס בין ברצון - הרי זו אינה אסורה עליו, שמה נתנה עיניה באחר; ואם היא נאמנת לו, או העד נאמן לו, וסמכה דעתו לדבריהם - הרי זה יוציא, כדי לצאת ידי ספק.

ט. אשת כהן שאמרה לבעלה: 'נאנסתי' - אף על פי שהיא מתרת לבעלה כמו שבארנו, הרי היא אסורה לכל כהן שבעולם אחר שימות בעלה; שהרי הודת שהיא זונה, ואסרה עצמה ונעשת כחתיכה האסורה.

י. כהן שקדש אשה גדולה או קטנה, ואחר זמן בא עליה וטען שמצאה דרוסת איש - נאסרה עליו מספק, שמה קדם קדושין נבעלה, או אחר קדושין. אבל ישראל שטען טענה זו - לא נאסרה עליו, שיש פאן שני ספקות: שמה קדם קדושין, שמה אחר קדושין, ואפלו נאמר אחר קדושין - שמה באנס שמה ברצון, שהאנוסה מתרת לישראל כמו שבארנו.

יא. לפיכך, אם קדשה אביה לישראל, והיא פחותה מבת שלש שנים ויום אחד, וטען שמצאה דרוסת איש - נאסרה עליו מספק; שאין פאן אלא ספק אחד - שמה באנס שמה ברצון - וספק אסור של תורה, להתמיר.

יב. כל אשה שקנא לה בעלה, ונסתרה (הסתתרה עם זר) ולא שחת מי סוטה - הרי זו אסורה לכהן, מפני שהיא ספק זונה; בין שלא רצת היא לשותות, בין שלא רצה הוא להשקותה, בין שהיתה שם עדות שמנעה אותה מלשותות, בין שקנאו לה בית דין, בין שהיתה מן הנשים שאינן ראויות לשותות - הואיל ולא שחת מכל מקום, הרי זו אסורה לכהנה מספק.

יג. פנויה שראוה נבעלה לאחד, והלך לו, ואמרו לה: 'מי הוא זה שפא עליך?' ואמרה: 'אדם פשר' - הרי זו נאמנת; ולא עוד, אלא אפלו ראוה מעברת, ואמרו לה: 'ממי נתעברת?' ואמרה: 'מאדם פשר' - הרי זו נאמנת, ותהיה מתרת לכהן.

יד. במה דברים אמורים? בשניה המקום שנובעלה בו פרשת דרכים, או בקרנות שבשדות, שהכל עוברין שם, והיו רב העוברין שם פשרים, ורב העיר שממנה פרושו אלו העוברין פשרים - שחכמים עשו מעלה ביחוסין, והצריכו שני רבות. אבל אם היו רב העוברים פסולין,

ב. ובין שנבעלה באנס בין שנבעלה בשנגנה, בין פדרכה בין שלא פדרכה - משהערה בה, נתחללה; והוא שיהיה הפהן בן תשע שנים ויום אחד ומעלה, ותהיה זו האסורה לו בת שלש שנים ויום אחד ומעלה.

ג. כיצד? כהן בן תשע שנים ויום אחד שפא על הגרושה או על הזונה, וכהן גדול שפא עליהן או על האלמנה, או שנשא בעולה ובא עליה - הרי אלו נתחללו לעולם; ואם הוליד ממנה בן, בין זה שחללה בין כהן אחר - הולד חלל. אבל כהן שקדש אשה מאסורי כהנה, ונתחלמה או נתגרשה מן הארוסין - לא נתחללה. ואם נשאת - אף על פי שלא נבעלה, נתחללה; שכל נשואה בחזקת בעולה, אף על פי שנמצאת בתולה.

ד. כהן גדול שנשא בוגרת או מכת עץ, לא חללה; וכן אם בעל בעילה בלא נשואין, לא חללה.

ה. כהן הבא על ערוה מן העריות חוץ מנדה, או על אחת מתיכבי לאוין השוין בכל - עשה אותה זונה, כמו שבארנו; חזר ובא עליה ביאה שניה, בין הוא בין כהן אחר - נעשת חללה, ונרעו ממנה חללים. לפיכך, כהן שפא על זקוקה לכתם, ונתעברה מביאה ראשונה - הולד פשר, לפי שאינה מאסורי כהנה; ונעשת זונה. חזר ובא עליה ביאה שניה, ונתעברה וילדה - היא חללה וילדה חלל, לפי שהוא מאסורי כהנה.

ו. וכן כהן הבא על הגיורת והמשחררת - חללה, ונרעו ממנה חללים. כהן שפא על הנדה, הולד פשר ואינו חלל - שאין אסור הנדה מיחד בפנהים, אלא שנה בכל.

ז. כהן שנשא גרושה מעברת, בין ממנו בין מאחר, וילדה כשהיא חללה - הולד פשר, שהרי לא בא מטפת עברה.

ח. פקר בארנו, שהחלוצה אסורה לכהן מדבריהם. לפיכך, כהן שפצל חלוצה - הרי זו חללה, ונרעה מהכהן חללים; והכל מדבריהם. אבל כהן שפא על אחת מן השניות - היא פשרה, ונרעו ממנה פשרים; שאסור השניות אסור השונה בכל, ואינו מיחד בפנהים.

ט. כהן שפא על ספק זונה, כגון ספק גיורת או משחררת, או שפא על ספק גרושה, וכן כהן גדול שפא על ספק אלמנה - הרי זו ספק חללה, וילדה ספק חלל.

י. נמצאו החללים שלשה - חלל מן התורה, וחלל מדבריהם, וספק חלל. וכל ספק חלל, נותנין עליו חמרי כהנים וחמרי ישראל; אינו אוכל בתרומה פישראל, ואינו מטמא למתים ככהן, ונושא אשה הראויה לכהן; ואם אבל, או נטמא, או נשא גרושה - מפין אותו מכת מרדות. והוא הדין לחלל של דבריהם. אבל חלל של תורה הודאי - הרי הוא פקר, ונושא גרושה, ומטמא למתים, שנאמר: "אמר אל הפנהים בני אהרן" - אף על פי שהן בני אהרן, עד שיהיו בכהונם.

יא. כהן זכר, הוא שאסור לשא חללה וזונה; ולפיכך אסור בגיורת ומשחררת, שהיא הזונה כמו שבארנו. אבל הפהנת - מתרת להנשא לחלל ולגר ולמשחרר, שלא

כג. באו לה שני עדים אחר כך שנטמאת - אפלו נשאת, ואפלו היו לה בנים - הרי זו תצא; ואם בא עד אחד, אינו פלוס. אמרה: 'נשפיתי, וטהורה אני, ויש לי עדים שאני טהורה' - אין אומרים: 'נמתין עד שיבואו עדים', אלא מתירין אותה מיד; ולא עוד, אלא אפלו יצא עליה קול שיש עליה עדי טמאה - מתירין אותה עד שיבואו; שבשבויה הקלו.

כד. האב שאמר: 'קדשתי את בתי וגרשתי', והרי היא קטנה - נאמן. 'קדשתי וגרשתי כשהיתה קטנה, והרי היא גדולה' - אינו נאמן להחזיקה גרושה. 'נשפיתי ופדיתי', בין שהיא גדולה בין שהיא קטנה - אינו נאמן; שלא האמינה אותו תורה אלא לאסרה משום אישות, שנאמר: "את בתי נתתי לאיש הזה", אבל לא לפסלה משום זנות.

כה. אשת כהן שנאסרה עליו משום שבויה - הואיל והדבר ספק, הרי זו מתרת לדור עמו בחצר אחת; ויכלבד שיהיו עמו בניו ובני ביתו תמיד לשמרו.

כו. עיר שבאה במצור ונכבשה - אם היו הגויים מקיפין את העיר מפל רוחותיה, כדי שלא תמלט אשה אחת עד שיראו אותה ותעשה ברשותן - הרי כל הנשים שבתוכה פסולות לכהנה כשבויות, שפא נבעלו לגויים; אלא מי שהיתה מפת שלש שנים ולמטה, כמו שבארנו.

כז. ואם היה אפשר שתמלט אשה אחת ולא ידעו בה, או שהיתה בעיר מחבוא אחת, אפלו אינה מחזקת אלא אשה אחת - הרי זו מצלת על הכל.

כח. כיצד מצלת? כל אשה שאמרה: 'טהורה אני' - נאמנת, ואף על פי שאין לה עד; מתוך שכולה לומר: 'נמלטתי כשנכבשה העיר', או 'במחבוא הייתי ונצלת' - נאמנת לומר: 'לא נמלטתי ולא נחבאתי, ולא נטמאתי'.

כט. במה דברים אמורים? בגדוד של אותה מלכות, שהן מתישבין בעיר ואינן יראין; לפיכך חוששין להן שפא בעלו. אבל גדוד של מלכות אחרת שפשט ושטף ועבר - לא נאסרו הנשים, מפני שאין להן פנאי לבעל; שהן עוסקים בשלל ובורחין להן. ואם שבו נשים ונעשו ברשותן - אף על פי שרדפו אחריהן ישראל והצילו אותן מידן - הרי הן אסורות.

ל. האשה שנחבשה ביד גויים על ידי ממון - מתרת; ועל ידי נפשות - אסורה לכהנה. לפיכך, אם היה בעלה כהן - נאסרה עליו. במה דברים אמורים? בזמן שיד ישראל תקיפה על הגויים, והן יראין מהן; אבל בזמן שיד הגויים תקיפה - אפלו על ידי ממון - פיון שנעשת ברשות גויים, נאסרה; אלא אם פן העיד לה אחד כשבוייה, כמו שבארנו.

הלכות אסורי ביאה פרק יט

א. איזו היא חללה? זו שנולדה מאסורי כהנה; וכן אחת מן הנשים האסורות לכהנה שנבעלה לכהן, נתחללה. אבל הפהן עצמו שבער העברה, לא נתחלל.

אמה, ואם אבי אמה, ואם אם אבי אמה; וכן הוא בודק על אם אביה, ואם אם אביה, ואם אבי אביה, ואם אם אבי אביה.

יט. ואם היתה משפחה זו שקרא עליה ערער וישראליים או לויים, מוסיף לבדק זוג אחד; ונמצא בודק עשר אמהות, שהערוב בלויים וישראליים יתר מן הפתנים.

כ. ולמה בודק בנשים בלבד? מפני שהאנשים - בכל עת שיריבו זה את זה, יחרף את חברו בפסול שיש בו ביחוסו, ואלו היה שם פסול, היה נשמע; אבל הנשים, אין מחרפות ביחוסין.

כא. ולמה יבדק האיש כשיצא לשא ממשפחה זו שהורעה חזקתה, ולא תבדק אשה שתנשא לה? מפני שלא הותרו כשרות להנשא לפסולין.

כב. כל שקורין לו 'ממזר' ושותק, או 'נתי' ושותק, או 'חלל' ושותק, או 'עבד' ושותק - חוששין לו ולמשפחתו, ואין נושאין מהן אלא אם בן בודקין אחריהן כמו שבארנו.

כג. משפחה שנתערב בה ספק חלל - כל אלמנה מאותה משפחה, אסורה לכהן לכתחלה; ואם נשאת - לא תצא, מפני שהן שתי ספקות: שמא זו אלמנת אותו חלל, שמא אינה אלמנתו; ואם נאמר שהיא אלמנתו - שמא חלל הוא, שמא אינו חלל. אבל אם נתערב בה חלל ודאי - כל אשה מהן אסורה לכהן עד שיבדק, ואם נשאת תצא. והוא הדין אם נתערב בה ספק ממזר או ממזר ודאי - שאשת ממזר ואשת חלל לכהנה, אסור אחד הוא כמו שבארנו.

הלכות אסורי ביאה פרק כ

א. כל הכהנים שבזמן הזה - בחזקה הם כהנים, ואין אוכלין [תרומה] אלא בקדשי הגבול [בגבולי א"י ולא בירושלים]; והוא שתהיה תרומה של דבריהם; אבל תרומה של תורה, וחלה של תורה - אין אוכל אותה אלא כהן מיחס.

ב. איזה הוא כהן מיחס? כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן, ופלוני בן פלוני עד איש פלוני שאינו צריך בדיקה, והוא הכהן ששמש על גבי המזבח; שאלו לא בדקו בית דין הגדול אחריו, לא היו מניחין אותו לעבד. לפיכך אין בודקין מן המזבח ולמעלה, ולא מן הסנהדרין ולמעלה - שאין ממניין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים מיחסין.

ג. חלה בזמן הזה, ואפלו בארץ ישראל - אינה של תורה, שנאמר: "בבאכם אל הארץ" - ביאת בלכם, ולא ביאת מקצתכם; וכשעלו בימי עזרא, לא עלו בלם. וכן תרומה בזמן הזה, של דברי סופרים; ולפיכך אוכלין אותה הכהנים שבזמננו, שהן בחזקה.

ד. מי שהעידו לו עדים, שראוהו שהיה אוכל תרומה של תורה - הרי זה מיחס; ואין מעלין ליחוסין לא מנשיאות פפים, ולא מקריאה בתורה ראשון, ולא מחלוק תרומה בבית הגרנות, ולא על פי עד אחד.

הותרו כשרות להנשא לפסולין, שנאמר: "בני אהרן", ולא בנות אהרן. נמצא הגר מתר לשא ממזרת, ומתר לשא כהנת.

יב. גרים ומשחררים שנשאו אלו מאלו והולידו בת - אפלו אחר כמה דורות - הואיל ולא נתערב בהן זרע ישראל, הרי אותה הבת אסורה לכהן; ואם נשאת - לא תצא, הואיל והורתה ולדתה בקדשה. אבל גר או משחרר שנשא בת ישראל, או ישראל שנשא גיורת ומשחררת - בתו כשרה לכהנה לכתחלה.

יג. גר עמוני שנשא בת ישראל, וכן מצרי שני שנשא בת ישראל - אף על פי שביאתם בעברה, והרי נשוחתין זונות כמו שבארנו - בנותיהם כשרות לכהנה לכתחלה.

יד. חלל שנשא כשרה, זרעו ממנה חללים; וכן בן בן בנו, אפלו אחר אלף דור - שבן החלל הנזכר, חלל הוא לעולם. ואם היתה בת - אסורה לכהנה, שהרי היא חללה. אבל ישראל שנשא חללה, הולד פשר; לפיכך אם היתה בת, הרי זו תנשא לכהנה.

טו. כהנים לויים וישראליים - מתרין לבוא זה בזה, והולד הולף אחר הנזכר; לויים וישראליים וחללים - מתרים לבוא זה בזה, והולד הולף אחר הנזכר, שנאמר: "וינחלו על משפחתם לבית אבתם" - בית אביו היא משפחתו, ואין בית אמו משפחתו.

טז. לויים וישראליים וחללים וגרים ומשחררים - מתרים לבוא זה בזה. והגר והמשחרר שנשא לוייה, או ישראלית, או חללה - הרי הבן ישראל; וישראלי או לוי או חלל שנשאו גיורת, או משחררת - הולד הולף אחר הנזכר.

יז. כל המשפחות בחזקת כשרות, ומתר לשא מהן לכתחלה. ואף על פי כן, אם ראינו שתי משפחות שמתגרות זו בזו תמיד, או ראינו משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד, או ראינו איש שהוא מרבה מריבה עם הכל ועז פנים ביותר - חוששין להן, וראוי להתרחק מהן; שאלו מיני פסולות הן. וכן כל הפוסל את אחרים תמיד, כגון שנותן שמץ במשפחות או ביחידים, ואומר עליהן שהן ממזרים - חוששין לו שמא ממזר הוא; ואם אמר עליהן שהן עבדים, חוששין לו שמא עבד הוא; שכל הפוסל, במומו הוא פוסל. וכן כל מי שיש בו עוות פנים, ואכזריות, ושונא את הבריות, ואינו גומל להן חסד - חוששין לו ביותר, שמא גבעוני הוא; שסימני ישראל האמה הקדושה - בישנים, רחמנים, וגומלי חסדים; ובגבעונים הוא אומר: "והגבעונים לא מבני ישראל המה" - לפי שהעזו פניהם, ולא נתפסו, ולא רחמו על בני שאול, ולא גמלו לישראל חסד למחל לבני מלכם, והם עשו עמהם חסד והחיים בתחלה.

יח. משפחה שקרא עליה ערער, והוא שיעידו שנים שנתערב בהן חלל או ממזר, או שיש בהן עבדות - הרי זו ספק. ואם משפחת כהנים היא - לא ישא ממנה אשה, עד שיבדק עליה ארבע אמהות שהן שמונה: אמה, ואם

וְחַלְלָהּ, וְאִינוּ מִטְמֵא לְמֵתִים. וְאִם נָשָׂא, אוּ נִטְמָא - לֹוּקָה; וְהַנְּבַעֲלַת לוֹ סֶפֶק חַלְלָהּ.

יד. וְאִם הָיָה מְסִיחַ לְפִי תַמוֹ, נֶאֱמַן. בִּיצֵד? מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה מְסִיחַ לְפִי תַמוֹ, וְאָמַר: 'זְכוּר אֲנִי בְּשִׁאֲנֵי תַיִנוֹק, וְהַיִּיטִי מִרְכָּב עַל כַּתְּפוֹ שֶׁל אָבִי שֶׁהוּצִיאֲנִי מִבֵּית הַסֶּפֶר, וְהַפְּשִׁיטֵנִי בְּתַנְתִּי וְהַטְּבִילוּנִי לְאֶלֶל תְּרוּמָה לְעֶרֶב, וְחֻבְרֵי בּוֹדְלִין מִמֶּנִּי, וְהָיוּ קוֹרְאִין אוֹתִי 'יוֹחֵן אוֹכֵל חֲלוֹת'; וְהַעֲלֵהוּ רַבְּנוּ הַקְּדוֹשׁ לְכַהֲנָה עַל פִּי עֲצָמוּ.

טו. נֶאֱמַן גְּדוֹל לֹוּמַר: 'זְכוּר אֲנִי בְּשִׁהִיטֵי קֶטֶן, וְרֵאִיתִי פְלוּנִי טוֹבֵל וְאוֹכֵל בְּתְרוּמָה לְעֶרֶב'; וּמְחַזְקִין אוֹתוֹ בְּכַהֲנָה, בְּעֵדוּתוֹ. מִי שִׁבָּא בְּזִמְן הַזֶּה, וְאָמַר: 'כֹּהֵן אֲנִי', וְעַד אֶחָד מֵעֵיד לוֹ: 'שִׁאֲנִי יוֹדֵעַ בְּאָבִיו שֶׁל זֶה שֶׁהוּא כֹהֵן' - אֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לְכַהֲנָה בְּעֵדוּת זֶה, שֶׁמָּא חָלַל הוּא; עַד שִׁיעֵד שֶׁזֶה כֹהֵן הוּא. אֲבָל אִם הִתְחַזַּק אָבִיו כֹּהֵן, אוּ שִׁבָּאוּ שְׁנַיִם וְהַעֲיִדוּ שִׁאָבִיו שֶׁל זֶה כֹהֵן - הָרִי הוּא בְּחֻזְקַת אָבִיו.

טז. מִי שֶׁהִתְחַזַּק אָבִיו כֹּהֵן, וְיִצָּא עֲלָיו קוֹל שֶׁהוּא בֶן גְּרוּשָׁה אוּ בֶן חֲלוּצָה - חוֹשֵׁשִׁין לוֹ, וּמוֹרִידִין אוֹתוֹ; כֹּא עַד אֶחָד אַחֵר כִּף וְהַעֲיֵד שֶׁהוּא כֹהֵן, מַעֲלִין אוֹתוֹ לְכַהֲנָה עַל פִּיו. כֹּאוּ שְׁנַיִם אַחֵר כִּף וְהַעֲיִדוּ שֶׁהוּא חָלַל, מוֹרִידִין אוֹתוֹ מִן הַכַּהֲנָה; כֹּא עַד אֶחָד אַחֵר כִּף וְהַעֲיֵד שֶׁהוּא כֹהֵן, מַעֲלִין אוֹתוֹ לְכַהֲנָה - שֶׁזֶה הֶאֱחָרוֹן מִצְטָרֵף לְעַד רֵאשׁוֹן, וְהָרִי שִׁנִּיחֵן מְעִידִין שֶׁהוּא כֹהֵן וְשְׁנַיִם מְעִידִין שֶׁהוּא פְסוּל, וְדָחוּ אֵלָיו וְאֵלָיו וְיִדְחָה הַקּוֹל, שֶׁהַשְּׁנַיִם כִּמְאָה - וְיִשְׁאָר כֹּהֵן בְּחֻזְקַת אָבִיו.

יז. אִשָּׁה שֶׁלֹּא שִׁהַת שְׁלֶשֶׁת חֳדָשִׁים אַחֵר בְּעֵלָהּ, וְיָלְדָהּ, וְאֵין יוֹדֵעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לְרֵאשׁוֹן אִם בֶּן שִׁבְעָה לְאַחֲרוֹן, וְהָיָה אֶחָד מֵהֶן כֹּהֵן וְהַשְּׁנַיִם יִשְׂרָאֵל - הָרִי זֶה סֶפֶק כֹּהֵן; וְכֵן אִם נִתְעַרַּב וְלָד כֹּהֵן בְּנֹלָד יִשְׂרָאֵל, וְהַגְּדִילוּ הַתְּעַרְבָת - כֹּל אֶחָד מֵהֶן סֶפֶק כֹּהֵן. וְנוֹתְנִין עֲלֵיהֶן חֻמְרֵי יִשְׂרָאֵל וְחֻמְרֵי כֹהֲנִים: נוֹשְׂאִין נָשִׁים הֶרְאוּיוֹת לְכַהֲנָה, וְאֵינָן מִטְמֵאִין לְמֵתִים, וְלֹא אוֹכְלִין בְּתְרוּמָה; וְאִם נָשָׂאוּ גְרוּשָׁה, מוֹצִיאִין וְאֵינָן לֹוּקִין.

יח. שְׁנֵי כֹהֲנִים שֶׁנִּתְעַרְבוּ וְלָדוּתֵיהֶם, אוּ אִשָּׁת כֹּהֵן שֶׁלֹּא שִׁהַת אַחֵר בְּעֵלָה שְׁלֶשֶׁת חֳדָשִׁים, וְנִשְׂאָת לְכֹהֵן אַחֵר, וְאֵין יוֹדֵעַ אִם בֶּן תִּשְׁעָה לְרֵאשׁוֹן אוּ בֶן שִׁבְעָה לְאַחֲרוֹן - נוֹתְנִין עַל הַנֹּלָד חֻמְרֵי שְׁנֵיהֶן: הוּא אוֹנֵן עֲלֵיהֶם, וְהֵן אֵינָן אוֹנֵנִין עֲלָיו; הוּא אֵין מִטְמֵא לָהֶן, וְהֵן אֵינָן מִטְמֵאִין לוֹ; וְעוֹלָה בְּמִשְׁמְרוֹ שֶׁל זֶה וְשֶׁל זֶה, וְאֵינוּ חוֹלֵק - וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן בְּמִשְׁמֵר אֶחָד וּבֵית אָב אֶחָד, נוֹטֵל חֵלֶק אֶחָד.

יט. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּזִמְן שֶׁהֵן בָּאִין מִכַּח נִשְׂוֹאִין. אֲבָל בְּנוֹת, גְּזוּרֵי חֻמְמִים שֶׁמִּשְׁתַּקֵּין אוֹתוֹ מִדִּין כֹּהֲנָה כֹּל - הוֹאִיל וְאֵינוּ יוֹדֵעַ אָבִיו הַנִּדְּאִי, וְנֶאֱמַר: 'וְהִתְתָּה לוֹ וְלִזְרָעוֹ אַחֲרָיו', עַד שִׁהִיָּה וְזָרְעוֹ מִיחָס אַחֲרָיו.

כ. בִּיצֵד? עֲשֶׂרָה כֹהֲנִים שֶׁפָּרַשׁ אֶחָד מֵהֶם וּבָעַל, שֶׁהָרִי הַנֹּלָד כֹּהֵן וְדָאִי, וְאָף עַל פִּי כֵן, הוֹאִיל וְאֵינוּ יוֹדֵעַ אָבִיו שִׁתַּיַּחֵס לוֹ - מִשְׁתַּקֵּין אוֹתוֹ מִדִּין כֹּהֲנָה; וְאֵינוּ עוֹבְדִים, וְלֹא

ה. כֹּהֵן מִיחָס שֶׁאָמַר: 'בְּנִי הוּא זֶה, וְכֹהֵן הוּא' - אֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לְיַחוּסֵין עַל פִּיו, עַד שִׁבָּיָא עֲדִים שֶׁהוּא בְּנוֹ.

ו. כֹּהֵן מִיחָס שִׁיבָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ שִׁיבָעֵנוּ שֶׁהִיא כֹהֲנָה, לְמַדִּינָה אַחֲרָת, וּבָא הוּא וְהִיא, וּבָנִים כְּרוּכִין אַחֲרֵיהֶּ, וְאָמַר: 'אִשָּׁה שִׁיבָעֵת עִמִּי הִיא זֶה, וְאֵלּוּ בְּנֵיהֶ' - אֵינוּ צָרִיף לְהִבִּיא עֲדִים לֹא עַל הָאִשָּׁה, וְלֹא עַל הַבָּנִים. מֵתָה, וְאֵלּוּ בְּנֵיהֶ - צָרִיף לְהִבִּיא עֲדִים שֶׁאֵלּוּ בְּנֵיהֶ; וְאֵינוּ צָרִיף לְהִבִּיא עֲדִים עַל אִמָּן שֶׁהִיָּתָה כֹהֲנָה, מִפְּנֵי שֶׁכָּבַד הַחֻזַּק שִׁיבָא מִעֲמֵנוּ בְּאִשָּׁה כֹהֲנָה.

ז. יִצָּא כֹהֵן מִיחָס לְמַדִּינָה אַחֲרָת, וּבָא הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו, וְאָמַר: 'אִשָּׁה זֹו נִשְׂאָתִי, וְאֵלּוּ בְּנֵיהֶ' - צָרִיף לְהִבִּיא עֲדִים שֶׁאִשָּׁה זֹו כֹהֲנָה, וְאֵינוּ מְבִיא עֲדִים שֶׁאֵלּוּ בְּנֵיהֶ; וְהוּא שִׁיָּהִי כְּרוּכִין אַחֲרֵיהֶ. וְאִם בָּא בְּשִׁתֵּי נָשִׁים, וְהִבִּיא רֵאִיָּה עַל הָאִחַת - אָף עַל פִּי שֶׁהַבָּנִים קִטְּנִים וּכְרוּכִין אַחֲרֵיהֶ, צָרִיף לְהִבִּיא רֵאִיָּה עֲלֵיהֶן; שֶׁמָּא בְּנָיו מִן הָאִחֲרָת הֵם, וְנִכְרְכוּ אַחֵר זֹו הַמִּיחָסֵת.

ח. כֹּא הוּא וּבָנָיו, וְאָמַר: 'אִשָּׁה נִשְׂאָתִי וּמֵתָה, וְאֵלּוּ בְּנֵיהֶ' - מְבִיא עֲדִים שֶׁאוֹתָהּ הָאִשָּׁה כֹהֲנָה הִיָּתָה, וְאֵלּוּ בְּנֵיהֶ. וְכֵדִין הָיָה דִּינֵן בְּיִשְׂרָאֵל מִיחָס וּבְכָלֵי מִיחָס; וְאַחֵר כִּף נַעֲיֵד עַל בְּנוֹ זֶה שֶׁהוּא מִיחָס, כְּדִי שִׁיָּהִי רֵאִי וְלִסְנֵהֲדִרִין.

ט. אֵין מַעֲלִין מִשְׁטָרוֹת לְכַהֲנָה. בִּיצֵד? הָרִי שֶׁהָיָה כְּתוּב בְּשִׁטְרָ: 'פְּלוּנִי כֹהֵן לְזֶה מִפְּלוּנִי אוּ הַלְוָהוּ כִּף וְכָף', וְהַעֲדִים מִלְּמִטָּה - אֵין מְחַזְקִין כֹּהֵן זֶה שֶׁהוּא מִיחָס, שֶׁמָּא לֹא הַעֲיִדוּ אֵלָּא עַל הַמְּלִוָּה. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעַנְיֵן יַחוּס. אֲבָל לְחֻזְקָה שִׁיָּהִי כֹהֵן כִּכְהֵנִי זִמְן זֶה, וְיֵאֱכַל בְּתְרוּמָה וְחֵלֶה שֶׁל דְּבָרֵי סוֹפְרִים וּבִשְׂאָר קְדָשֵׁי הַגְּבוּל - מַעֲלִין מִן הַשְּׁטָרוֹת, וְעַל פִּי עַד אֶחָד, וּמִנְשִׂאוֹת פְּפִים, וּמִקְרִיאָהּ בְּתוֹרָה רֵאשׁוֹן.

י. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁאָמַר: 'בְּנִי זֶה כֹהֵן' - נֶאֱמַן לְהֶאֱכִילוֹ בְּתְרוּמָה וְלִהְיוֹתוֹ בְּחֻזְקַת כֹּהֵן; וְאֵינוּ צָרִיף לְהִבִּיא רֵאִיָּה, לֹא עַל הַבָּנִים וְלֹא עַל הָאִשָּׁה.

יא. שְׁנַיִם שִׁבָּאוּ לְמַדִּינָה, זֶה אוֹמֵר: 'אֲנִי וְחֻבְרֵי כֹהֵן', וְזֶה הַשְּׁנִי אוֹמֵר: 'אֲנִי וְחֻבְרֵי כֹהֵן' - אָף עַל פִּי שֶׁנִּרְאִין כְּגוֹמְלִין זֶה אֶת זֶה, הָרִי אֵלּוּ נֶאֱמַנִין; וְשְׁנֵיהֶן בְּחֻזְקַת כֹּהֲנִים. וְכֵן עַד אֶחָד שֶׁאָמַר: 'רֵאִיתִי זֶה שֶׁנִּשְׂאָ כְּפִיו', אוּ 'שִׁאָכַל בְּתְרוּמָה', אוּ 'שִׁחַלַק עַל הַגֶּרֶן', אוּ 'שִׁקְרָא בְּתוֹרָה רֵאשׁוֹן וְקָרָא אַחֲרָיו לֹוי' - מְחַזְקִין אוֹתוֹ לְכַהֲנָה עַל פִּיו. וְכֵן אִם הַעֲיֵד שֶׁזֶה קָרָא שְׁנֵי בְּתוֹרָה אַחֵר כֹּהֵן, מְחַזְקִין אוֹתוֹ בְּלוּיָהּ.

יב. הַעֲיֵד שֶׁרָאָה זֶה שִׁחַלַק עִם אַחֲיוּ בְּבֵית דִין, תְּרוּמָה שֶׁהֵנִיחַ לָהֶן אָבִיהֶן הַכֹּהֵן - אֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לְכַהֲנָה בְּעֵדוּת זֹו; שֶׁמָּא חָלַל הוּא, וְלִקַּח חֵלֶק יִרְשָׁתוֹ מִתְּרוּמָה לְמַכְרוֹ.

יג. מִי שִׁבָּא בְּזִמְן הַזֶּה, וְאָמַר: 'כֹּהֵן אֲנִי' - אֵינוּ נֶאֱמַן, וְאֵין מַעֲלִין אוֹתוֹ לְכַהֲנָה עַל פִּי עֲצָמוּ; וְלֹא יִקְרָא בְּתוֹרָה רֵאשׁוֹן, וְלֹא יִשָּׂא אֶת כְּפִיו, וְלֹא יֵאֱכַל קְדָשֵׁי הַגְּבוּל - עַד שִׁיָּהִי לוֹ עַד אֶחָד. אֲבָל אוֹסֵר עֲצָמוּ בְּגְרוּשָׁה וְזוֹנָה

על פי שהן קטנים - משהגיעו להכלם מהן, אין ישנין עמהן אלא בכסותן.

ח. נשים המסוללות [מתעלסות] זו בזו - אסור, וממעשה מצרים הוא שהזהרנו עליו, שנאמר: "כמעשה ארץ מצרים וכו' לא תעשו"; אמרו חכמים: מה היו עושין? איש נושא איש, ואשה נושאה אשה, ואשה נשאת לשני אנשים. אף על פי שמעשה זה אסור, אין מלקין עליו - שאין לו לאו מיוחד, והרי אין שם ביאה כלל; לפיכך אין נאסרות לפניהם משום זנות, ולא תאסר אשה על בעלה בזה - שאין כאן זנות. וראוי להפנות מפת מרדות, הואיל ועשו אסור. ויש לאיש להקפיד על אשתו בדבר זה, ולמנע הנשים הידועות בכך מלהפגס לה ומלצאת היא אליהן.

ט. אשתו של אדם מתרת היא לו; לפיכך, כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו, עושה - בועל בכל עת שירצה, ומנשק בכל אבר שירצה, וכא עליה בין בדרבה, בין שלא בדרבה, בין דרך אברים. ואף על פי כן, מדת חסידות שלא יקל אדם את ראשו לכך, ושיקדש עצמו בשעת תשמיש, כמו שבארנו בהלכות דעות; ולא יסור מדרך העולם ומנהגו, שאין דבר זה אלא פדי לפרות ולרבות.

י. אסור לאדם לשמש מטתו לאור היר; הרי שהיתה ליל שבת, ולא היה לו בית אחר, והיה הגר דולק - הרי זה לא ישמש כלל. וכן אסור לישראלי לשמש מטתו ביום, שעזות פנים היא. ואם היה תלמיד חכמים, שאינו בא להמשך בכך - הרי זה מאפיל בטליתו, ומשמש; ואין נזקקין לדבר זה אלא מפני צרך גדול. ודרך קדושה, לשמש באמצע הלילה.

יא. אין דעת חכמים נוחה ממי שהוא מרבה בתשמיש המטה, ויהיה מצוי אצל אשתו תמיד כתרנגול; ופגום הוא עד מאד, ומעשה בורים. אלא כל הממעט בתשמיש, משבח; והוא, שלא יבטל עונה אלא מדעת אשתו. ולא תקנו כראשונה לבעלי קראין שלא יקראו בתורה עד שיטבלו, אלא פדי למעט בתשמיש המטה.

יב. וכן אסרו חכמים שישמש אדם מטתו, ולבו מחשב באשה אחרת. ולא יבעל מתוך שכרות, ולא מתוך מריבה, ולא מתוך שנאה, ולא יבוא עליה בעל פתה והיא יראה ממנו, ולא פשיהיה אחד מהן מנדה, ולא יבוא עליה אחר שגמר בלבו לגרשה. ואם עשה כן - הבנים אינן הגונים, אלא מהן עזי פנים, ומהן מורדין ופושעים.

יג. וכן אמרו חכמים, שכל אשה חצופה שהיא תובעת תשמיש בפיה, או המפתה אשה לשם נשואין, או המתכונן לבוא על רחל אשתו וכא על לאה אשתו, ומי שלא שהת אחר בעלה שלשה חדשים והרי הבן ספק - כל אלו, הבנים הילודים מהן הן המורדים והפושעים שישורי הגלות בוררין אותן.

יד. ואסור לאדם לבוא על אשתו בשתים ובכחובות, או בגנות ופרדסין, אלא בבית דירה - שלא יראה פגנות, וירגילו עצמן לידי זנות; והבועל אשתו במקומות אלו, מפין אותו מפת מרדות. וכן המקדש בכיאה, והמקדש

אוכל תרומה, ולא חולק. ואם נטמא למתים או נשא גרושה - לוקה, שאין כאן ספק התר.

יום חמישי

הלכות אסורי ביאה פרק כא

א. כל הבא על ערוה [=האסורה מהתורה] מן העריות דרך אברים [שהם לא אברי ביאה], או שחבק ונשק דרך תאנה ונהנה בקרוב בשר - הרי זה לוקה מן התורה, שנאמר: "לבלתי עשות מחקות התועבות"; ונאמר: "לא תקרבו לגלות ערוה", כלומר: לא תקרבו לדברים המביאין לידי גלוי ערוה.

ב. והעושה דבר מחקות אלו, הרי הוא חשוד על העריות. ואסור לאדם לקרץ בידיו וברגליו או לרמוז בעיניו, לאחת מן העריות, וכן לשחק עמה או להקל ראש. ואפלו להריח בשמים שעליה או להביט בפינה - אסור; ומפין המתכונן לדבר זה מפת מרדות. והמסתכל אפלו באצבע קטנה של אשה, ונתכונן להנות - כמי שנסתכל במקום התרף; ואפלו לשמע קול הערוה או לראות שערה - אסור.

ג. והדברים האלו אסורין בחיבי לאוין. ומתיר להסתכל בפני הפנויה ולבדקה, בין בתולה בין בעולה - פדי שיראה אם היא נאה בעיניו, ישאנה; ואין בזה צד אסור. ולא עוד, אלא ראוי לעשות כן. אכל לא יסתכל דרך זנות; הרי הוא אומר: "ברית פרתי לעיני, ומה אכתובנן על פתולה".

ד. ומתיר לאדם להביט באשתו כשהיא נדה, ואף על פי שהיא ערוה, ואף על פי שיש לו הנאת לב בראיתה; הואיל והיא מתרת לו לאחר זמן, אינו בא בזה לדבר מכשול. אכל לא ישחק ולא יקל ראש עמה, שמא ירגיל לעברה.

ה. אסור להשתמש באשה כלל, בין גדולה בין קטנה, בין שפחה בין משחררת - שמא יבוא לידי הרהור. באינה שמוש אמרו; כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו, והצעת המטה בפניו, ומזיגת הכוס - שאין עושה לאיש דברים אלו, אלא אשתו בלבד. ואין שואלין בשלום אשה כלל, ואפלו על ידי שליח.

ו. המחבק אחת מן העריות שאין לבו של אדם נוקפו [חושש] עליהן, או שנשק אחת מהן - כגון אחותו הגדולה, ואחות אמו, וכיוצא בהן - אף על פי שאין שם תאנה ולא הנאה כלל, הרי זה מגנה ביותר. ודבר אסור הוא, ומעשה טפשים הוא - שאין קרבין לערוה כלל, בין גדולה בין קטנה, חוץ מהאם לבנה, והאב לבתו.

ז. ביצד? מתיר האב לחבק בתו, ולנשקה, ותישן עמו בקרוב בשר, וכן האם עם בנה - כל זמן שהן קטנים. הגדילו ונעשה הבן גדול והבת גדולה, עד שיהיו "שדים נכנו ושערך צמח" - זה לשן בכסותו, וזה לשן בכסותו. ואם הייתה הבת בשה לעמד בפני אביה ערמה, או שנשאת, וכן אם האם בשה לעמד בפני בנה ערמה, אף

נאמר: "ופקדת נדך ולא תחטא". ואסור להשיא אשה לקטן, שנה כמו זנות היא.

כו. ואין האישה רשאית לישב בלא אשה, ולא ישיא עקרה וזקנה שאינה ראויה לולד; ורשות לאשה שלא תנשא לעולם, או תנשא לזר. ולא ישיא בחור זקנה, ולא ישיא זקן ילדה - שדבר זה גורם לזנות.

כז. וכן מי שגרש את אשתו מן הנשואין - לא תדור עמו בחצר, שמא יבואו לידי זנות. ואם היה כהן, לא תדור עמו במבוי [אליו פתוחים החצרות]; וכפר קטן, נדון במבוי. היה לה מלנה אצלו, עושה שליח לתבעו; וגרושה שבאה עם המגרש לדין - מנדין אותה, או מנין אותה מפת מרדות. ואם נתגרשה מן הארוסין, מתרת לתבעו בדין ולדור עמו; ואם היה לבו גס בה, אף מן הארוסין אסור. ומי נדחה מפני מי? היא נדחית מפניו; ואם היתה החצר שלה, הוא נדחה מפניה.

כח. אסור לאדם לשיא אשה ודעתו לגרשה, שנאמר: "אל תגרש על רצף רעה, והוא יושב לבטח אתך". ואם הודיעה בתחלה שהיא נושא אותה לימים, מתר.

כט. ולא ישיא אדם אשה במדינה זו, ואשה במדינה אחרת - שמא יאריכו הימים, ונמצא בן נושא אחותו, ואחות אמו, ואחות אביו, וכיוצא בהן, ואינו יודע; ואם היה אדם גדול ששמו ידוע, והרי זרעו מפרסמין וידועין - הרי זה מתר.

ל. לא ישיא אדם אשה לא ממשפחת מצרעין, ולא ממשפחת נכפין - והוא, שהחזקו שלשה פעמים שיבואו בגניהם בך.

לא. אשה שנשאת לשני אנשים, ומתו - לשלישי לא תנשא; ואם נשאת, לא תצא; ואפלו נתקדשה, יכנס. לא ישיא ישראל עם הארץ כהנת, שנה כמו חלול לזרעו של אהרן; ואם נשא - אמרו חכמים, שאין זיוגן עולה יפה, אלא מת בלא בנים, או מת הוא או היא במהרה, או קטטה תהיה ביניהן. אבל תלמיד חכמים שנשא כהנת, הרי זה נאה ומשבח - הרי תורה וכהנה כפאחד.

לב. לא ישיא אדם בת עם הארץ - שאם מת או גולה, בניו עמי הארץ יהיו; שאין אמן יודעת פתר התורה. ולא ישיא בתו לעם הארץ - שכל הנותן בתו לעם הארץ, כמי שכתה ונתנה לפני הארי: מה הארי דורס ואוכל, אף עם הארץ מכה ובוזעל, ואין לו בשת פנים. ולעולם ימכר אדם כל מה שיש לו, וישיא בת תלמיד חכמים - שאם מת או גולה, בניו תלמידי חכמים; וכן ישיא בתו לתלמיד חכמים - שאין דבר מגנה ולא מריבה בביתו של תלמיד חכמים.

הלכות אסורי ביאה פ"ק כב

א. אסור להתיחד עם ערוה מן העריות, בין זקנה בין ילדה - שדבר זה גורם לגלות ערוה; חוץ מהאם עם בנה, והאב עם בתו, והבועל עם אשתו נדה. וחתן שפרשה אשתו נדה קדם שיבועל - אסור להתיחד עמה, אלא הוא ישן בין האנשים, והיא ישנה בין הנשים; ואם בא עליה

בשוק, והמקדש בלא שדוף - מנין אותו מפת מרדות.

טו. ואכסנאי [אורח] אסור בתשמיש המטה, עד שייחזר לביתו. וכן אסרו חכמים על האיש שידור בבית חמיו, שזה עוות פנים היא; ולא יכנס עמו למרחץ.

טז. וכן לא יכנס אדם למרחץ עם אביו, ולא עם בעל אחותו, ולא עם תלמידו; ואם היה צריך לתלמידו, מתר להפגס עמו. ויש מקומות שנהגו שלא יכנסו שני אחים כפאחד למרחץ.

יז. לא יהלכו בנות ישראל פרוצי ראש בשוק, אחת פנויה ואחת אשת איש. ולא תלך אשה בשוק, ובנה אחריה - גורה שמא תפסו בנה ותלך אחריו להחזירו, ויתעללו בה הרשעים שתפסוהו דרך שחוק.

יח. אסור להוציא שכבת זרע לבטלה; לפיכך, לא יהיה אדם דש מבפנים וזורה מבחוץ, ולא ישיא קטנה שאינה ראויה לולד. אבל אלו שמנאפין ביד ומוציאין שכבת זרע - לא די שהיא אסור גדול, אלא שעושה זה בנדוי הוא יושב; ועליהם נאמר: "ידיכם, דמים מלאו", וכאלו הרגו נפש.

יט. וכן אסור לאדם שיקשה עצמו לדעת, או יביא עצמו לידי הרהור; אלא אם יבוא לו הרהור - יסיע לבו מדברי הבאי והשחתה, ויפנה לדברי תורה שהיא "אילת אהבים ויעלת חן". לפיכך אסור לאדם לישן על ערפו ופניו למעלה, עד שיטטה מעט פדי שלא יבוא לידי קשוי.

כ. ולא יסתפל בכהמה תיה ועוף, בשעה שמוזקקין זכר לנקבה; ומתר למרביעי בהמה להכניס כמכחול בשפופרת, מפני שהן עסקין במלאכתן ולא יבואו לידי הרהור.

כא. וכן אסור לאדם להסתפל בנשים בשעה שהן עומדות על הכביסה; ואפלו להסתפל בבגדי צבע של אשה שהוא מכירה - אסור, שלא יבוא לידי הרהור.

כב. מי שפגע באשה בשוק - אסור לו להלך אחריה, אלא רץ ומסלקה לצדין או לאחוריו; וכל המהלך בשוק אחורי אשה, הרי זה מקלי עמי הארץ. ולא יעבר על פתח אשה זונה, עד שירחיק ארבע אמות, שנאמר: "ואל תקרב אל פתח ביתה".

כג. ואסור למי שאינו נשוי לשלח ידו במבושיו [ביצוין], שלא יבוא לידי הרהור; ואפלו מתחת טבורו - לא יכניס אדם ידו, שמא יבוא לידי הרהור. ואם השתין מים - לא יאחז באמה, כדי שלא יבוא לידי הרהור; ואם היה נשוי, מתר. ובין נשוי ובין שאינו נשוי - לא יושיט ידו לאמה כלל, אלא בשעה שהוא צריך לנקבו.

כד. חסידים הראשונים וגדולי החכמים - התפארו אחד מהן שמעולם לא נסתפל במילה שלו, ומהן מי שהתפאר שלא התבונן מעולם בצורת אשתו; מפני שלבו פונה מדברי הבאי לדברי האמת שהן אוחזות לבב הקדושים.

כה. מצות חכמים להשיא אדם בניו ובנותיו סמוך לפרקן - שאם ניחח, יבואו לידי זנות או הרהור; ועל זה

יא. אנדרוגינוס אינו מתניח עם הנשים; ואם נתיחד - אין מפני אותו, מפני שהוא ספק. אכל האיש מתניח עם האנדרוגינוס ועם הטמטום.

יב. אשת איש שהיה בעלה בעיר - אינה חוששת ליחוד, מפני שאימת בעלה עליה; ואם היה זה גס בה [רגיל אליה], כגון שגדלה עמו, או שהיתה קרובתו - לא יתניח עמה, ואף על פי שבעלה בעיר. וכן כל המתניח עם אשה, והיה הפתח פתוח לרשות הרבים - אין חוששין משום יחוד.

יג. מי שאין לו אשה, לא ילמד תינוקות, מפני שאמות הבנים באות לבית הספר לבניהם, ונמצא מתגרה בנשים; וכן אשה לא תלמד קטנים, מפני אבותיהם שהן באין בגלל בניהם, ונמצאו מתניחים עמה. ואין תלמד צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר, אלא היא בביתה והוא מלמד במקומו.

יד. תקנו חכמים שיהיו הנשים מספרות [משוחחות] זו עם זו בבית הכסא, כדי שלא יפגס שם איש - משום יחוד.

טו. אין מניין אדם נאמן וכשר להיות שומר חצר שיש שם נשים, אף על פי שהוא עומד בחוץ - שאין אפוסטרופוס [אחריות] לעריות; ואסור לאדם למנות אפוסטרופוס על ביתו, שלא ינהיג אשתו לדבר עברה.

טז. אסור לתלמיד חכמים לשכן בחצר שיש בה אלמנה, אף על פי שאינו מתניח עמה - מפני החשד; אלא אם בן היתה אשתו עמו. וכן אלמנה אסורה לגדל פלב, מפני החשד. ולא תקנה אשה עבדים זכרים, אפלו קטנים - מפני החשד.

יז. אין דורשין בסתרי עריות [האיסורים שאינם מפורשים] בשלשה - מפני שהאחד טרוד בשאלת הרב, והשנים נושאים ונותנים זה עם זה ואין דעתן פנויה לשמע, ולפי שדעתו של אדם קרובה אצל עריות, אם נסתפק לו דבר ששמע מורה להקל; לפיכך אין דורשין אלא לשנים, כדי שיהיה האחד השומע מפנה לכו ויודע מה שישמע מן הרב.

יח. אין לך דבר בכל התורה כלה שהוא קשה לרב העם, אלא לפרש מן העריות והביאות האסורות. אמרו חכמים: בשעה שנצטוו ישראל על העריות, כבו וקבלו מצוה זו בתרעמת ובכביה - שנאמר: "בכה למשפחתיו", על עסקי משפחות.

יט. ואמרו חכמים: גזל ועריות, נפשו של אדם מתאווה להן ומחמדתן. ואין אתה מוצא קהל בכל זמן וזמן, שאין בהן פרוצין בעריות ובביאות אסורות. ואמרו חכמים: רב בגזל, ומעוט בעריות, והכל באבק לשון הרע.

כ. לפיכך ראוי לו לאדם לכף יצרו בדבר זה, ולהרגיל עצמו בקדושה תרה ובמחשבה טהורה ובדעת נכונה כדי להנצל מהן; ויזהר מן היחוד, שהוא הגורם הגדול. גדולי החכמים היו אומרים לתלמידיהם: 'הזהרו בי מפני בתי, הזהרו בי מפני כלתי' - כדי ללמד לתלמידיהם שלא יתבישו מדבר זה, ויתרחקו מן היחוד.

ביאה ראשונה ואחר כך נטמאת - מתר להתניח עמה. **ב.** לא נחשדו ישראל על משכב זכור ועל הבהמה; לפיכך אין אסור להתניח עמה. ואם נתרחק אפלו מיחוד זכור ובהמה, הרי זה משכב. וגדולי החכמים היו מרחיקין הבהמה, כדי שלא יתניחו עמה. ואסור יחוד עריות - מפני הקבלה [עד משה רבינו].

ג. כשארע מעשה אמן ותר, גזר דוד ובית דינו על יחוד פנויה, ואף על פי שאינה ערוה, בכלל יחוד עריות. ושמיא והלל גזרו על יחוד גויים. נמצא, כל המתניח עם אשה שאסור להתניח עמה, בין ישראלית בין גויה - מפני את שניהן מכת מרדות, האיש והאשה, ומכריזין עליהן; חוץ מאשת איש - שאף על פי שאסור להתניח עמה, אם נתיחד אין לוקין, שלא להוציא לעז עליה שזנת, ונמצאו מוציאין לעז על הבנים שהם ממזרין.

ד. כל אשה שאסור להתניח עמה - אם היתה אשתו עמו, הרי זה מתר להתניח, מפני שאשתו משמרתו; אבל לא תתיחד ישראלית עם הגוי, אף על פי שאשתו עמו - שאין אשתו של גוי משמרתו, ואין להן בושה.

ה. וכן אין מוסרין תינוק ישראלי לגוי ללמדו ספר וללמדו אמנות, מפני שכלן חשודין על משכב זכור. ואין מעמידין בהמה בפונדקאות [מלון דרכים] של גויים, ואפלו זכרים אצל זכרים ונקבות אצל נקבות.

ו. ואין מוסרין בהמה חיה ועוף לרועה גוי, אפלו זכרים לזכר ונקבות לנקבה - מפני שכלן חשודין על הרבעת בהמה. וכבר בארנו שהן אסורין בזכור ובהמה, ונאמר: "ולפני עור לא תתן מכשול".

ז. ומפני מה אין מוסרין בהמה נקבה לגויה? מפני שכלן בתוקת נואפין, וכשיבוא הנואף לשכב עם גויה זו, אפסור שלא ימצאנה, וישכב עם הבהמה; או אפלו ימצאנה, ישכב עם הבהמה.

ח. לא תתיחד אשה אחת אפלו עם אנשים הרבה - עד שתהיה שם אשתו של אחד מהן; וכן לא יתיחד איש אחד אפלו עם נשים הרבה. נשים הרבה עם אנשים הרבה - אין חוששין ליחוד. היו האנשים מבחוץ והנשים מבפנים, או האנשים מבפנים והנשים מבחוץ, ופרשה אשה לבין האנשים או איש לבין הנשים - אסורין משום יחוד. אפלו איש שעסקו ומלאכתו עם הנשים, אסור לו להתניח עם הנשים. ביצד יעשה? יתעסק עמהן ואשתו עמו, או יפנה למלאכה אחרת.

ט. מתר להתניח עם שתי יבמות, או עם שתי צרות [נשואות לאחד], או עם אשה וחתונה, או עם אשה ובת בעלה, או עם אשה ובת חמותה; מפני ששונאות זו את זו, אין מחפזות זו על זו. וכן מתר להתניח עם אשה שיש עמה תינקת קטנה שידעת טעם ביאה, ואינה מוסרת עמה לביאה - שאינה מונה בפניה, שהרי זו מגלה את סודה.

י. תינקת מבת שלש ולמטה, ותינוק מכן תשע ולמטה - מתר להתניח עמה; שלא גזרו אלא על יחוד אשה הראויה לביאה, ואיש הראוי לביאה.

בדק בה אחר שישחטנה בכנפי העקץ [בקצה הזנב]: אם מצא בשורה שם מהלף שתי וערב [נקרע לאורך ולרוחב], טהורה - והוא שפייר ערוך [חמור בר]; שפן הוא בשרו, מהלף שתי וערב.

ד. בהמה טהורה שילדה כמין בהמה טמאה - אף על פי שאינו מפריס פרסה ולא מעלה גרה, אלא כמין סוס או חמור לכל דבר - הרי זה מתר באכילה. במה דברים אמורים? בשילדה בפניו. אבל אם הניח פרה מעברת בעדרו, וכא ומצא כמין חזיר כרוף אחריה - אף על פי שהוא יונק ממנה - הרי זה ספק, ואסור באכילה; שמא מן הטמאה נולד, ונכרך אחר הטהורה.

ה. בהמה טמאה שילדה כמין בהמה טהורה - אף על פי שהוא מפריס פרסה ומעלה גרה, והרי הוא כמין שור לכל דבר, או כמין שה - הרי זה אסור באכילה; שהגדל מן הטמא - טמא, והגדל מן הטהור - טהור. לפיכך דג טמא שנמצא במעי דג טהור, אסור, ודג טהור הנמצא במעי דג טמא, מתר - לפי שאינו גדוליו, אלא בלעו.

ו. בהמה טהורה שילדה, או שנמצא בה, בריה שיש לה שני גבין ושתי שדרות - אסורה באכילה; וזו היא ה"שסועה" שנאמרה בתורה, שנאמר: "את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה", כלומר בריה שנוולדה שסועה לשתי בהמות.

ז. וכן בהמה שנמצא בה דמות עוף - אף על פי שהוא עוף טהור, הרי זה אסור באכילה; לא התר מן הנמצא בבהמה, אלא מה שיש לו פרסה.

ח. אין לך בכל בהמה ותייה שבועולם שמתר באכילה, חוץ מעשרת המינין המנויין בתורה: שלשה מיני בהמה - והן שור, שה, ועז; ושבעה מיני חיה - איל, וצבי, ויחמור, ואקו, ודישן, ותאו, וזמר. הן ומיניהן - כגון שור הבר והמריא, שהן ממין השור. וכל העשרה מינין ומיניהן, מעלי גרה ומפריסי פרסה; לפיכך, מי שהוא מפירן, אינו צריך לבדק לא בפיה ולא ברגליו.

ט. אף על פי שכלן מתרין באכילה, צריכין אנו להבדיל בין בהמה טהורה ותייה טהורה; שהחיה - חלבה מתר, ודמה טעון פסוי; והבהמה הטהורה - חלבה בכרת, ואין דמה טעון פסוי.

י. וסימני חיה, מפי השמועה הן. כל מין שהוא מפריס פרסה ומעלה גרה, ויש לו קרניים מפצלות [אינו חלקות] כגון האיל - הרי זו חיה טהורה בודאי. וכל שאין קרניו מפצלות - אם היו קרניו כרוכות [עקומות] כקרני השור, וחדוקות [מפותלות] כקרני העז, ויהיה החדק מבלע בהן, והדורות [עגולות] כקרני הצבי - הרי זו חיה טהורה; עד שיהיו בקרניים שלשה סימנין אלו - כרוכות, וחדוקות, והדורות.

יא. במה דברים אמורים? כמין שאינו מפירן; אבל שבעת מיני חיה האמורין בתורה, אם היה מפיר אותן, אפלו לא מצא לו קרניים - הרי זה אוכל חלבו, ותייה לכסות דמו.

כא. וכן ינהג להתרחק מן השחוק, ומן השכרות, ומדברי עגבים [תאוה] - שאלו גורמין גדולים הן, והן מעלות של עריות; ולא ישב בלא אשה, שמנהג זה גורם לטהרה גדולה. תרה מפל זאת אמרו: יפנה עצמו ומחשבתו לדברי תורה, וירחיב דעתו בחכמה - שאין מחשבת עריות מתגברת אלא בלב פנוי מן החכמה; ובחכמה הוא אומר: "אילת אהבים ויעלת חן, ודייה ירוף בכל עת, באהבתה תשגה תמיד".

בריו רחמנא דסייען

הלכות מאכלות אסורות

יש בכללן שמונה ועשרים מצוות - ארבע מצוות עשה, וארבע ועשרים מצוות לא תעשה; וזה הוא פרטן: (א) לבדק בסימני בהמה ותייה להבדיל בין טמאה לטהורה; (ב) לבדק בסימני העוף להבדיל בין טמא לטהור; (ג) לבדק בסימני חגבים להבדיל בין טמא לטהור; (ד) לבדק בסימני דגים להבדיל בין טמא לטהור; (ה) שלא לאכל בהמה ותייה טמאה; (ו) שלא לאכל עוף טמא; (ז) שלא לאכל דגים טמאים; (ח) שלא לאכל שרץ העוף; (ט) שלא לאכל שרץ הארץ; (י) שלא לאכל רמש הארץ; (יא) שלא לאכל תולעת הפרות כשמצא לארץ; (יב) שלא לאכל שרץ המים; (יג) שלא לאכל נבלה; (יד) שלא להנות בשור הנסקל; (טו) שלא לאכל טרפה; (טז) שלא לאכל אבר מן החי; (יז) שלא לאכל דם; (יח) שלא לאכל חלב בהמה טהורה; (יט) שלא לאכל גיד הנשה; (כ) שלא לאכל בשר בחלב; (כא) שלא לבשרו; (כב) שלא לאכל לחם תבואה חדש; (כג) שלא לאכל קלי מן החדש; (כד) שלא לאכל פרמל מן החדש; (כה) שלא לאכל ערלה; (כו) שלא לאכל פלאי הפרם; (כז) שלא לאכל טבל; (כח) שלא לשותות יין נסוף. ובאור מצוות אלו בפרקים אלו.

הלכות מאכלות אסורות פרק א

א. מצות עשה הן הסימנין שמבדילין בהן בין בהמה ותייה ועוף ודג ותייה שמתר לאכלן, ובין שאין מתר לאכלן - שנאמר: "והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה, ובין העוף הטמא לטהור", "ובין החיה הנאכלת, ובין החיה אשר לא תאכל".

ב. סימני בהמה ותייה נתפרשו בתורה, והן שני סימנין: "מפרסת פרסה", ו"מעלת גרה" - עד שיהיו שניהן. וכל בהמה ותייה שהיא מעלת גרה, אין לה שנים בלחי העליון. וכל בהמה שהיא מעלת גרה, הרי היא מפרסת פרסה - חוץ מן הגמל; וכל בהמה שהיא מפרסת פרסה, הרי היא מעלת גרה - חוץ מן החזיר.

ג. לפיכך, המוצא בהמה במדבר ואינו מפירה, ומצאה חתוכת הפרסות - בודק בפיה: אם אין לה שנים למעלה, בינוע שהיא טהורה - והוא שפייר גמל. מצא בהמה שפיה חתוף - בודק בפרסותיה: אם היא שסועה, טהורה - והוא שפייר חזיר. מצא פיה חתוף ורגליה חתוכות -

כא. מיני חגבים שהתירה תורה, שמונה; ואלו הן: (א) חגב; (ב) מין חגב, והיא הדוכנית; (ג) חרגל; (ד) ומין חרגל, והיא עצרוניא; (ה) ארבה; (ו) ומין ארבה, והיא צפרת פרמים; (ז) סלעם; (ח) ומין סלעם, והיא יוחנה ירושלמית.

כב. מי שהוא בקי בהן ובשמותיהן, אוכל; והצייד נאמן עליהן, כעוף. ומי שאינו בקי בהן - בודק בסימנין; ושלישה סימנין יש בהן: כל שיש לו ארבע רגלים, וארבע כנפים שחופות רב ארף גופו ורב הקף גופו, ויש לו שני פרעים לנתר בהן - הרי זה מין טהור. ואף על פי שראשו ארף ויש לו זנב - אם היה שמו חגב, טהור.

כג. מי שאין לו עכשו כנפים או פרעים, או שאין לו כנפים החופות את רבו, ועתיד לגדל אותן אחר זמן כשיגדיל - הרי זה מתר מעתה.

כד. ובדגים שני סימנין - סנפיר וקשקשת. וסנפיר הוא שפורח בו, וקשקשת היא הדבוקה בכל גופו. וכל שיש לו קשקשת, יש לו סנפיר. אין לו עכשו וכשיגדיל יהיו לו, או שיש לו קשקשת כשהוא בים וכשיעלה ישיר קשקשיו - הרי זה מתר. ומי שאין קשקשיו חופין את בלו, מתר; אפלו אין בו אלא סנפיר אחד וקשקשת אחת - הרי זה מתר.

יום שישי

הלכות מאכלות אסורות פרק ב

א. מקלל שנאמר: "וכל בהמה מפרסת פרסה, וישעט שסע שתי פרסות, מעלת גרה, בבהמה - אתה תאכלו" - שומע אני שכל שאינה מעלת גרה ומפרסת פרסה, אסורה; ולא הבא מקלל עשה, עשה הוא. ובגמל ובחזיר ובארנבת ובשפן נאמר: "את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה" וגו' - הרי למדת שנה בלא תעשה, ואף על פי שיש בהן סימן אחד. וכל שפן שאר בהמה טמאה וחייה טמאה שאין בה סימן כלל - שאסור אכילתה בלא תעשה, יתר על עשה הבא מקלל "אתה תאכלו".

ב. לפיכך, כל האוכל מבשר בהמה וחייה טמאה, פזית - לוקה מן התורה, בין שאכל מן הבשר בין שאכל מן החלב; לא חלק הכתוב בטמאים בין בשרן לחלבן.

ג. האדם - אף על פי שנאמר בו: "ויחיה האדם לנפש חייה", אינו בכלל מיני חיה בעלת פרסה; לפיכך אינו בלא תעשה. והאוכל מבשר האדם או מחלבו, בין מן החי בין מן המת - אינו לוקה. אבל אסור הוא בעשה, שהרי מנה הכתוב שבצת מיני חיה ואמר בהן: "זאת החיה אשר תאכלו" - הא כל שהוא חוץ מהן, לא תאכלו; ולא הבא מקלל עשה, עשה הוא.

ד. האוכל פזית מבשר עוף טמא - לוקה מן התורה, שנאמר: "ואת אלה תשקצו מן העוף, לא יאכלו"; והרי עבר על עשה, שנאמר: "כל צפור טהרה תאכלו" - הא טמאה, לא תאכלו. וכן האוכל פזית מדג טמא - לוקה, שנאמר: "ושקץ יהיו לכם, מבשרם לא תאכלו"; ועבר על

יב. שור הבר - מין בהמה הוא; והקרא [שם חיה] - אף על פי שאין לו אלא קרן אחת, הרי הוא חיה. וכל שישתפק לך אם הוא מין חיה או מין בהמה - חלבו אסור ואין לוקין עליו, ומכסין את דמו.

יג. כלאים הבא מן בהמה טהורה עם חיה טהורה, הוא הנקרא 'כוי' - חלבו אסור ואין לוקין עליו, ומכסין את דמו; ואין מין טמא מתעבר ממין טהור כלל.

יד. סימני עוף טהור לא נתפרשו מן התורה, אלא מנה מינין טמאין בלבד, ושאר מיני העוף מתרין. והמינין האסורין - ארבעה ועשרים מין, ואלו הן: (א) נשר; (ב) פרס; (ג) עזניה; (ד) דאה, והיא "הראה" האמורה במשנה תורה; (ה) איה, והיא "הדיה" האמורה במשנה תורה; (ו) מין האיה, שכן כתוב בה "למינה", מקלל שהן שני מינין; (ז) עורב; (ח) ונרזיר, שכן נאמר בעורב "למינו", להביא את הנרזיר; (ט) יענה; (י) ותחמס; (יא) ושחף; (יב) וגן; (יג) ושורניקא, והוא מין הנץ, שכן כתוב בו "למינהו"; (יד) וכוס; (טו) ושלף; (טז) ונשוף; (יז) ותנשמת; (יח) וקאת; (יט) ורחם; (כ) וחסידה; (כא) והאנפה; (כב) ומין האנפה, שכן נאמר בה "למינה"; (כג) והדוכיפת; (כד) והעטלף.

טו. כל מי שהוא בקי במינין אלו ובשמותיהן - הרי זה אוכל כל עוף שאינו מהן, ואין צריך בדיקה; ועוף טהור נאכל במסרת - והוא שיהיה דבר פשוט באותו מקום שנה עוף טהור. ונאמן ציד לומר: 'עוף זה התיר לי רבי הצייד' - והוא שהחזק אותו ציד שהוא בקי במינין אלו ובשמותיהן.

טז. מי שאינו מכירן ואינו יודע שמותיהן - בודק בסימנין אלו שנתנו חכמים: כל עוף שהוא דורס ואוכל, בידוע שהוא מאלו המינין וטמא. ושאינו דורס ואוכל - אם יש בו אחד משלישה סימנין אלו, הרי זה עוף טהור; ואלו הן: אצבע יתרה, או זפק (שקיק אגירה) - והיא המראה - או שהיה קרקבנו (קובת העוף) נקלף ביד.

יז. לפי שאין בכל אלו המינין האסורין מין שאינו דורס ויש בו אחד משלישה סימנין אלו, חוץ מפרס ועזניה; ופרס ועזניה אינן מצויין בישוב, אלא במדברות א"י הם הרחוקות עד מאד שהן סוף הישוב.

יח. היה הקרקבן נקלף בספין, ואינו נקלף ביד, ואין בו סימן אחר - אף על פי שאינו דורס, הרי זה ספק; היה חזק ודבק, והניחו בשמש ונתרפה, ונקלף ביד - הרי זה מתר.

יט. אמרו הגאונים, שמסרת בידיהן שאין מורין להתיר עוף הבא בסימן אחד, אלא אם היה אותו סימן שנקלף קרקבנו ביד; אבל אם אינו נקלף ביד - אף על פי שיש לו זפק או אצבע יתרה, מעולם לא התירוהו.

כ. כל עוף שחולק את רגליו בשמותיהן לו חוט, שמים לכאן ושמים לכאן, או שקולט מן האויר ואוכל באויר - הרי זה דורס וטמא. וכל השוכן עם הטמאים ונדמה להן - הרי זה טמא.

יד. אלו המינין הנבכראין בפרות ובמאכלות, אם פרושו ויצאו לארץ - אף על פי שחזרו לתוף האכל - מי שאכל מהן פזית, לוקה, שנגמר: "לכל השרץ השרץ על הארץ - לא תאכלום, כי שקץ הם", לאסור אלו שפרשו לארץ. אבל אם לא פרושו, מתר לאכל הפרי והתולעת שבתוכו.

טו. במה דברים אמורים? שהתליע האכל אחר שנגעק מן הארץ. אבל אם התליע והוא מחבר - אותה התולעת אסורה כאלו פרשה לארץ, שעל הארץ נבראת; ולוקין עליה. ואם ספק, אסורה; לפיכך, כל מיני פרות שדרגן להתליע כשהן מחברין - לא יאכל עד שיבדק הפרי מתוכו, שמא יש בו תולעת. ואם שהה הפרי אחר שנגעק שנים עשר חדש - אוכל בלא בדיקה, שאין תולעת שבו מתקיימת שנים עשר חדש.

טז. פרושו לאויר ולא נגעו לארץ, או שפרשו מקצתן לארץ, או שפרשו אחר שמתו, או שנגמזאת תולעת על הגרעינה מבפנים, או שיצאו מתוף האכל לתוף אכל אחר - כל אלו אסורין מספק, ואין לוקין עליהן.

יז. תולעת הנמצאת במעי הדגים, ובמח שבראש הבקמה, והנמצאת בפשר - אסורה; אבל דג מליח שהתליע, הרי התולעת שבו מתרת, שהן פרות שהתליעו אחר שנגעקו מן הארץ, שמתר לאכלן בלן פאתת בתולעת שבתוכן. וכן המים שבפלים שהשריצו - הרי אותן שרצים מתרין לשמות עם המים, שנגמר: "כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים, בימים ובנחלים - אותם תאכלו"; כלומר, במים בימים ובנחלים הוא שאתה אוכל את שיש לו, ואין אתה אוכל את שאין לו; אבל בפלים - בין שיש לו בין שאין לו, מתר.

יח. שרץ המים הנבכרא בבורות בשיחין ובמערות - הואיל ואינן מים נובעין, והרי הן עצורין - הרי הן פזית שבפלים, ומת; ושוחה ושוחה ואינו נמנע, ואף על פי שפולע בשעת שתיה מאותן השרצים הדקים.

יט. במה דברים אמורים? שלא פרושו ממקום בריתן. אבל אם פרש השרץ - אף על פי שחזר לתוף הפלי או לתוף הבור, אסור. פרש לדפני החבית, וחסר ונפל לתוף המים או לתוף השכר - מתר; וכן אם פרש לדפני הבור או המערה, וחסר למים - מתר.

כ. המסגן את היין או את החמץ או את השכר, ואכל מן היבחושיין או היתושיין והתולעת שסגן - לוקה משום שרץ המים, או שרץ העוף ושרץ המים, ואפלו חזרו לכלי אחר שסגן; שהרי פרושו ממקום בריתן. אבל אם לא סגן, שוחה ואינו נמנע, כמו שפרשנו.

כא. זה שאמרנו בפרק זה, 'האוכל פזית' - בשאכל פזית מבריה גדולה, או שצארף מעט מבריה זו ומעט מבריה זו שבמינה עד שאכל פזית. אבל האוכל בריה טמאה בפני עצמה בלה - הרי זה לוקה מן התורה, ואפלו היתה פחותה מבחודל [כמות זעירה], בין שאכלה מתה, בין שאכלה תיה; ואפלו סרחה הבריה ונשתנית צורתה - הואיל ואכלה בלה, לוקה.

עשה, שנגמר: "כל אשר לו סנפיר וקשקשת תאכלו" - מקלל שאין לו סנפיר וקשקשת, לא יאכל. הא למדת, שכל האוכל דג טמא, או בהמה וחייה טמאה, או עוף טמא - בטל מצות עשה, ועבר על לא תעשה.

ה. חגב טמא, הרי הוא בכלל שרץ העוף; והאוכל פזית משרץ העוף - לוקה, שנגמר: "וכל שרץ העוף, טמא הוא לכם, לא יאכלו". ואיזה הוא שרץ העוף? כגון זבוב ויתוש ודבורה וצרעה וכיוצא בהן.

ו. האוכל פזית משרץ הארץ - לוקה, שנגמר: "וכל השרץ השרץ על הארץ - שקץ הוא, לא יאכל". ואיזה הוא שרץ הארץ? כגון חלד וצב ונחשים ועקרבים ונחפושית ונדל [מרבח רגלים] וכיוצא בהן.

ז. ושמונה שרצים האמורין בתורה, שהן: "החלד והעקב והצב והאנקה והכח והלטאה, והחמט והתנשמת" - האוכל מבשרם בעדשה, לוקה; שעור אכילתו, כשעור טמאתו. וכלן מצטרפין זה עם זה לכעדשה.

ח. במה דברים אמורים? בשאכל מהן אחר מיתתן. אבל החותף אבר מן החי מן אחד מהן, ואכלו - אינו לוקה עליו, עד שיהיה בו פזית; וכלן מצטרפין לפזית. אבל אבר שלם מן השרץ אחר שמת - אינו לוקה, עד שיהיה בו בעדשה.

ט. דם שמונה שרצים ובשרן מצטרף לכעדשה, והוא שיהיה הדם מחבר לבשר. וכן דם הנחש מצטרף לבשרו לפזית, ולוקה עליו - לפי שאין בשרו חלוק מדמו, ואף על פי שאינו מטמא; וכן כל פיוצא בו משאר שרצים שאינן מטמאין.

י. דם שרצים שפרש, וכנסו ואכלו - לוקה עליו בפזית; והוא, שיתרו בו משום אוכל שרץ; אבל אם התרו בו משום אוכל דם - פטור, שאין חבין אלא על דם בהמה וחייה ועוף.

יא. וכל השעורין ומחלקותיהם [חילוקי רמות] - הלכה למשה מסיני.

יב. האוכל פזית משרץ המים - לוקה מן התורה, שנגמר: "אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ, ולא תשמו בדם"; הרי כלל בלאו זה, שרץ הארץ ושרץ העוף ושרץ המים. איזה הוא שרץ המים? אלו הבריות הקטנות כמו התולעים והעלוקה שבמים, והבריות הגדולות ביותר שהן חיות הים. כללו של דבר - כל שאינו בצורת הדגים לא דג טמא ולא דג טהור, כגון כלב המים והדלפון [צורתו חצי דג וחצי אדם] והצפרדע וכיוצא בהן.

יג. אלו המינין הנבכראין באשפות ובגופי הנבלות, כגון רמה ותולעה וכיוצא בהן, שאינן נבראין מזכר ונקבה אלא מן הגללים שהסריחו וכיוצא בהן - הן הנקראין 'רומש על הארץ'; והאוכל מהן פזית - לוקה, שנגמר: "ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ", ואף על פי שאינן פריין ורביין. אבל "השרץ השרץ על הארץ", הוא שפרה ורבה מזכר ונקבה.

במעיהן - כאוכל קרבי דגים, ולוקה מן התורה; וכן ביצי העוף התלויות באשכול שעדין לא פָּרְשׁוּ וּנְגַמְרוּ - האוכל אותן לוקה, כאוכל בני מעים שלהן.

ח. ביצת עוף טמא שהתחיל האפרוח להתרנס בה, ואכלה - לוקה משום אוכל שרץ העוף; אבל ביצת עוף טהור שהתחיל האפרוח להתרנס בה, ואכלה - מפין אותו מפת מרדות.

ט. נמצא עליה קרט דם - אם על החלבון, זורק את הדם ואוכל את השאר; ואם על החלמון, אסורה כלה. ביצה המוזרת (לא מזכר), הנפֶּשׂ הַיֵּפֶה [אינה בוחלת בה] תאכל.

י. אפרוח שגולד - אף על פי שלא נתפתחו עיניו, מתר לאכלו. בהמה טהורה שנטרפה, חלבה אסור כחלב בהמה טמאה; וכן ביצת עוף טהור שנטרף, כביצת עוף טמא. נתחבל העוף - אם נמצאת בו ביצה גמורה כנמכרת בשוק, הרי זו מתרת.

יא. אפרוח של ביצת טרפה - מתר, שאין מינו טמא. הנה העוף ספק טרפה - כל הביצים שתלד בערמה [בקבוצה] ראשונה, משהין אותן; אם טענה ערמה שניה והתחילה לילד, התרו הראשונות; ואם לא ילדה, הרי הן אסורות.

יב. חלב בהמה טמאה, אינו נקפה ועומד כחלב הטהורה; ואם נתערב חלב טהורה כחלב בהמה טמאה - כשתעמיד אותו - יעמד חלב הטהורה, ויצא חלב הטמאה עם הקוס [שיירי חלב] של גבינה.

יג. ומפני זה יתן הדין, שכל חלב הנמצא ביד גוי אסור, שמה ערב בו חלב בהמה טמאה; וגבינת הגויים מתרת, שאין חלב בהמה טמאה מתגבן. אבל בימי חכמי משנה גזרו על גבינת הגויים, ואסרוה מפני שמעמידין אותה בעור הקבה של שחיטתן שהיא נבלה. ואם תאמר: ויהלא עור הקבה דבר קטן הוא עד מאד כחלב שעמד בו, ולמה לא יבטל במעוטו? מפני שהוא המעמיד את הגבינה; והואיל ודבר האסור הוא שהעמיד, הרי הכל אסור, כמו שיתבאר.

יד. גבינה שמעמידין אותה הגויים בעשבים, או במי פרות כגון שרף תאנים, והרי הן נכרין בגבינה - הורו מקצת גאונים שהיא אסורה; שפכר גזרו על כל גבינת הגויים, בין שהעמידה בדבר אסור בין שהעמידה בדבר מתר - גזרה, משום שהעמידה בדבר אסור.

טו. האוכל גבינת הגויים, או חלב שחלבוהו ואין ישראל רואהו - מפין אותו מפת מרדות. החמאה של גויים - מקצת גאונים התירוה, שהרי לא גזרו על החמאה, וחלב הטמאה אינו עומד; ומקצת גאונים אסרוה, מפני צחצוחי חלב שישאר בה, שהרי הקוס שבחמאה אינו מערב עם החמאה כדי שיבטל במעוטו, וכל חלב שלהן חוששין לו שמה ערב בו חלב טמאה.

טז. יראה לי, שאם לקח חמאה מן הגויים, ובשלה עד שהלכו להן צחצוחי חלב - הרי זו מתרת. שאם תאמר: נתערבו עמה ונתבשל הכל, בטלו במעוטן. אבל החמאה

כב נמלה שחסרה אפלו אחת מרגליה, אינו לוקה עליה אלא בכזית. לפיכך, האוכל זכוב שלם או יתוש שלם, בין חי בין מת - לוקה משום שרץ העוף.

כג. הרי שהיתה הבריה משרץ העוף ומשרץ המים ומשרץ הארץ, כגון שהיו לה כנפים והיא מהלכת על הארץ כשאר שרצים והיתה רכה במים, ואכלה - לוקה שלש מלקיות; ואם היתה יתר על זה מן המינין שנוכראו בפרות, לוקה עליה ארבע מלקיות; ואם היתה מן המינין שפרין ורבין, לוקה חמש. ואם היתה מפלל עוף טמא יתר על הויתה משרץ העוף, ומשום שרץ הארץ, ומשום שרץ המים, ומשום רומש על הארץ, ומשום תולעת הפרות; בין שאכלה כלה, בין שאכל ממנה כזית. לפיכך, האוכל נמלה הפורחת הגדלה במים, לוקה חמש מלקיות. כד. רסק גמלות, והביא אחת שלמה וצרפה לאלו שנתרסקו, ונעשה הכל כזית, ואכלן - לוקה שש מלקיות: חמש משום הנמלה האחת, ואחת משום כזית מנבלת הטמאים.

הלכות מאכלות אסורות פרק ג

א. כל מאכל היוצא ממין מן המינין האסורין שלוקין על אכילתן - הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה, כגון חלב בהמה ותיה הטמאים וביצי עוף ודג הטמאים, שנאמר: "וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה" - זו ביצתה; והוא הדין לכל האסור כיענה, ולכל הדברים הדומין לביצה.

ב. חלב האדם מתר באכילה, אף על פי שבשר האדם אסור באכילה; ככר בארנו שהוא בעשה.

ג. דבש דבורים ודבש צרעים - מתר, מפני שאינו מתמצית גופן, אלא כונסין אותו מעל העשבים בתוף פיהן ומקיאות אותו בפורת כדי שימצאו אותו לאכל ממנו בימות הגשמים.

ד. אף על פי שחלב האדם מתר, אסרו חכמים לגדול לינק אותו מן השדים; אלא חולקת אשה לתוף הפלי, ושותה. וגדול שינק מן השד - כיונק שרץ, ומפין אותו מפת מרדות.

ה. יונק תינוק והלוף, אפלו ארבע או חמש שנים. ואם גמלוהו ופרש שלשה ימים או יתר מחמת בריו [כשהוא בריא] ולא מחמת חלי - אינו חוזר ויונק; והוא שגמלוהו אחר ארבעה וצפרים חדש; אבל בתוף זמן זה - אפלו גמלוהו חדש או שנים - מתר לחזור וליונק, עד סוף ארבעה וצפרים חדש.

ו. אף על פי שחלב בהמה טמאה וביצי עוף טמא אסורין מן התורה, אין לוקין עליהן, שנאמר: "מבשרם לא תאכלו" - על הבשר הוא לוקה, ואינו לוקה על הביצה ועל החלב; והרי האוכל אותן כאוכל חצי שעור - שהוא אסור מן התורה, ואינו לוקה. אבל מפין אותו מפת מרדות.

ז. יראה לי, שהאוכל ביצי דגים טמאים הנמצאין

שִׁבְשָׁלוּ אוֹתָהּ גּוֹיִים - אֲסוּרָה מִשׁוּם גְּעוּלֵי גּוֹיִים, כְּמוֹ שִׁיתְבָּאָר.

יז. יִשְׂרָאֵל שִׁישַׁב בְּצַד הַעֲדָר שֶׁל גּוֹי, וְהִלָּךְ הַגּוֹי וְהִבִּיא לוֹ חֵלֶב מִן הַעֲדָר - אֵף עַל פִּי שִׁישַׁב בְּעֲדָר בְּהֵמָה טְמֵאָה - הָרִי זֶה מִתָּר, וְאֵף עַל פִּי שֶׁלֹא רָאָה אוֹתוֹ חוֹלֵב; וְהוּא, שֶׁיִּכּוֹל לְרֹאוֹתוֹ כִּשְׁהוּא חוֹלֵב כְּשִׁיעֵמֵד, שֶׁהַגּוֹי מִתְיָרָא לְחֵלֶב מִן הַטְּמֵאָה, שְׁמָא יַעֲמֵד וְיִרְאֶה אוֹתוֹ.

יח. בִּיצָה שִׁשְׁנֵי רֵאשִׁיָּהּ בְּדִין, אוֹ שִׁשְׁנֵי רֵאשִׁיָּהּ חֲדָיִן, אוֹ שֶׁהִיא חֲלָמוֹן מִבְּחוּץ וְחֵלְבוֹן מִבְּפְנִים - בְּיָדוּעַ שֶׁהִיא בִּיצַת עוֹף טְמֵא; רֵאשִׁיָּהּ אֶחָד כִּד וְרֵאשִׁיָּהּ אֶחָד חֵד, וְחֵלְבוֹן מִבְּחוּץ וְחֵלְמוֹן מִבְּפְנִים - אֶפְשָׁר שֶׁהִיא בִּיצַת עוֹף טְמֵא, וְאֶפְשָׁר שֶׁהִיא בִּיצַת עוֹף טְהוֹר. לְפִיכָף, שׁוֹאֵל לְצִיד הַיִּשְׂרָאֵלִי שֶׁמוֹכְרָה, אִם אָמַר לוֹ: 'שֶׁל עוֹף פְּלוֹנִי הוּא, וְעוֹף טְהוֹר הוּא' - סוֹמֵךְ עָלָיו; וְאִם אָמַר לוֹ: 'שֶׁל עוֹף טְהוֹר הוּא', וְלֹא אָמַר לוֹ שְׁמוֹ - אֵינּוּ סוֹמֵךְ עָלָיו.

יט. לְפִיכָף, אֵינּוּ לּוֹקְחִין בִּיצִים מִן הַגּוֹיִים, אֲלֵא אִם הִיא מְכִיר אוֹתוֹ, וְיֵשׁ לוֹ בְּהֵן טְבִיעוֹת עֵין שֶׁהֵן בִּיצֵי עוֹף פְּלוֹנִי הַטְּהוֹר; וְאֵינּוּ חוֹשְׁשִׁין לָהֶן שְׁמָא הֵן בִּיצֵי טְרֵפָה. וְאֵינּוּ לּוֹקְחִין מִן הַגּוֹיִים בִּיצָה טְרוּפָה כָּלֵל.

כ. בִּיצֵי דָגִים, סִמְנֵיהֶן כְּסִמְנֵי בִיצֵי הָעוֹף: אִם הִיוּ שְׁנֵי רֵאשִׁיָּהּ חֲדָיִן, אוֹ בְּדִין [עגוליים] - טְמֵאִין. אֶחָד כִּד וְאֶחָד חֵד, שׁוֹאֵל לִישְׂרָאֵלִי הַמוֹכֵר: אִם אָמַר לוֹ: 'אֵינִי מְלַחֲתִים וְהוֹצֵאתִים מִדֶּג טְהוֹר' - אוֹכֵל עַל פִּיו; וְאִם אָמַר לוֹ: 'טְהוֹרִין הֵן' - אֵינּוּ נֶאֱמָן, אֲלֵא אִם כֵּן הִיא אֲדָם שֶׁהִתְחַן בְּכִשְׁרוֹת.

כא. וְכֵן אֵינּוּ לּוֹקְחִין גְּבִינָה וְחֲתִיכַת דָּג שֶׁאֵינּוּ בְּהֵן סִמְן, אֲלֵא מִישְׂרָאֵלִי שֶׁהִתְחַן בְּכִשְׁרוֹת; אֲבָל בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל כִּשְׁהִיתָה רְבֵה לְיִשְׂרָאֵל, לּוֹקְחִין מִכָּל יִשְׂרָאֵלִי שֶׁבָה. וְהִחֲלֵב לּוֹקְחִין אוֹתוֹ מִכָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹם.

כב. הַכּוֹבֵשׁ דָּגִים טְמֵאִים, צִירָן אֲסוּר; אֲבָל צִיר חֲגָבִים טְמֵאִים מִתָּר, מִפְּנֵי שֶׁאֵינּוּ בְּהֵן לְחִלּוּחִית. לְפִיכָף, אֵינּוּ לּוֹקְחִין צִיר מִן הַגּוֹיִים, אֲלֵא אִם כֵּן הִיא דֶּג טְהוֹר מִשׁוּטֵט בּוֹ, אֶפְלוּ דֶּג אֶחָד.

כג. גּוֹי שֶׁהִבִּיא עֲרֵבָה מְלֵאָה חֲבִיּוֹת פְּתוּחוֹת שֶׁל צִיר, וְדֶג אֶחָד טְהוֹר בְּאַחַת מֵהֶן - בְּלֵן מִתְרוֹת; הִיוּ סְתוּמוֹת - פְּתַח אַחַת מֵהֶן וְנִמְצָא בָּהּ דֶּג טְהוֹר, שְׁנֵיהֶן וְנִמְצָא בָּהּ טְהוֹר - בְּלֵן מִתְרוֹת; וְהוּא שֶׁהִיא רֵאשׁוּ שֶׁל דֶּג וְשִׁדְרוּ קָם, כְּדִי שֶׁהִיא נִכָּר שֶׁהוּא דֶּג טְהוֹר. לְפִיכָף, אֵינּוּ לּוֹקְחִין דָּגִים מִרְצֵצִין מְלוּחִין מִן הַגּוֹיִים, וְהֵן הַנְּקָרָאִין 'טְרוּיֵת טְרוּפָה'; וְאִם הִיא רֵאשׁוּ הַדֶּג וְשִׁדְרוּ נִכָּר - אֵף עַל פִּי שֶׁהוּא מִרְצֵץ, מִתָּר לִקַּח אוֹתוֹ מִן הַגּוֹיִים.

כד. גּוֹי שֶׁהִבִּיא גֶרֶב [כד גדול] שֶׁל חֲתִיכוֹת דֶּג שֶׁחֲתוּכָן שָׁוָה, וְהֵן נִכְרִין שֶׁכֵּל מִין אֶחָד, וְיִמְצָא בְּחֲתִיכָה אַחַת מֵהֶן קִשְׁקִשִׁין - הָרִי בְּלֵן מִתְרוֹת.

הִלְכוֹת מֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת פָּרָק ד

א. הָאוֹכֵל בְּפִי מִבְּשָׂר בְּהֵמָה שְׁמֵתָה, אוֹ חִיָּה שְׁמֵתָה, אוֹ עוֹף שְׁמֵת - לוֹקָה, שְׁנֵאָמַר: "לֹא תֹאכְלוּ כָּל נֶבֱלָה". וְכֵל

שֶׁלֹא נִשְׁחָטָה כְּרֵאוּי, הָרִי זֶה מִתָּה. וּבְהִלְכוֹת שְׁחִיטָה יִתְבָּאָר הַשְׁחִיטָה שֶׁהִיא כְּרֵאוּי וְשֶׁאֵינָה כְּרֵאוּי.

ב. אֵינּוּ אֲסוּר מִשׁוּם נֶבֱלָה אֲלֵא מִיַּיִן טְהוֹרִין בְּלֶבֶד, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רֵאוּיִין לְשְׁחִיטָה, וְאִם נִשְׁחָטוּ שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה, יִהְיוּ מִתְרִין בְּאֲכִילָה. אֲבָל מִיַּיִן טְמֵאִין, שֶׁאֵינּוּ שְׁחִיטָה מוֹעֵלֶת בָּהֶן - בֵּין שְׁנִשְׁחָטָה, בֵּין שְׁמֵתָה בְּדִרְפָּה, בֵּין שֶׁחֲתַף בְּשָׂר מִן הַחֵי מִמֶּנָּה, וְאֲכָלוּ - אֵינּוּ לוֹקָה מִשׁוּם נֶבֱלָה וְיִטְרַפָּה, אֲלֵא מִשׁוּם אוֹכֵל בְּשָׂר טְמֵאָה.

ג. הָאוֹכֵל עוֹף טְהוֹר חֵי כָּל שֶׁהוּא, לוֹקָה מִשׁוּם אֶבֶר מִן חֵי וּמִשׁוּם אוֹכֵל נֶבֱלָה; וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵינּוּ בּוֹ פְּזִיזָה, הוֹאִיל וְאֲכָלוּ כֵּל, לוֹקָה. וְאִם אֲכָלוּ אַחַר שְׁמֵת, עַד שֶׁהִיָּהּ בּוֹ פְּזִיזָה; וְאֵף עַל פִּי שֶׁאֵינּוּ בְּכֹל בְּשָׂר פְּזִיזָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ בְּכֹל פְּזִיזָה, חֵיב עָלָיו מִשׁוּם נֶבֱלָה.

ד. הָאוֹכֵל פְּזִיזָה מִבְּשָׂר נֶפֶל בְּהֵמָה טְהוֹרָה, לוֹקָה מִשׁוּם אוֹכֵל נֶבֱלָה. וְאֲסוּר לְאָכֵל מִן הַבְּהֵמָה שְׁנוֹלְדָה עַד לֵיל שְׁמִינִי, שֶׁכֵּל שֶׁלֹא שֶׁהָהּ שְׁמוּנָה יָמִים בְּבִהֵמָה, הָרִי זֶה כְּנֶפֶל, וְאֵינּוּ לּוֹקִין עָלָיו. וְאִם נוֹדַע לוֹ שֶׁכֵּל לוֹ חֲדָשִׁיו בְּכֶטֶן וְאַחַר כֵּן נוֹלַד, שֶׁהֵן תִּשְׁעָה חֲדָשִׁים לְבִהֵמָה גִּסָּה וְחֲמִשָּׁה לְדָקָה - הָרִי זֶה מִתָּר בְּיוֹם שְׁנוֹלַד.

ה. הַשְּׁלִיָּה שֶׁיִּצְאָתָה עִם הַנֶּלֶד, אֲסוּרָה בְּאֲכִילָה; וְהָאוֹכֵלָה פְּטוּרָה, שֶׁאֵינָה בְּשָׂר.

ו. הָאוֹכֵל פְּזִיזָה מִבְּשָׂר בְּהֵמָה אוֹ חִיָּה אוֹ עוֹף טְהוֹרִים שְׁנוֹטְרָפוּ - לוֹקָה, שְׁנֵאָמַר: "וּבְשָׂר בְּשִׁדָּה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ, לְכָלֵב תִּשְׁלַכְוּן אוֹתוֹ". "טְרֵפָה" הָאִמּוּרָה בַּתּוֹרָה - זֶה שֶׁטְרֵפָה אוֹתָהּ חֵיט הַיַּעַר, כְּגוֹן אֲרִי וְנִמְר וְכִיּוּצָא בָּהֶן; וְכֵן עוֹף שֶׁטְרַף אוֹתוֹ עוֹף הַדּוֹרְס, כְּגוֹן גֶּזַע וְכִיּוּצָא בּוֹ. וְאֵינּוּ אֲתָה יָכוֹל לוֹמַר, שֶׁטְרֵפָה אוֹתָהּ וְהַמִּיתָה אוֹתָהּ - שֶׁאִם מִתָּה, הָרִי הִיא נֶבֱלָה; וְיֵמָה לִי מִתָּה מִחֲמַת עֲצָמָה, אוֹ הַכָּה בְּסִיף וְהַמִּיתָה, אוֹ שֶׁכָּרָה אֲרִי וְהַמִּיתָה? הֵיא אֵינּוּ מְדַבֵּר אֲלֵא בְּשִׁנְטְרָפָה וְלֹא מִתָּה.

ז. אִם הַטְּרֵפָה שֶׁלֹא מִתָּה אֲסוּרָה, יָכוֹל אִם כָּא זָאב וְגֵרֵר הַגְּדִי בְּרָגְלוֹ אוֹ בְּזַנְבוֹ אוֹ בְּאָזְנוֹ, וְיִדְרַף וְהִצִּילוֹ מִפִּיו, יִהְיֶה אֲסוּר, שֶׁהִרִי נִטְרַף? תִּלְמוּד לּוֹמַר: "וּבְשָׂר בְּשִׁדָּה טְרֵפָה וְגו' לְכָלֵב תִּשְׁלַכְוּן אוֹתוֹ", עַד שֶׁעָשָׂה אוֹתָהּ בְּשָׂר הַרְּאוּי לְכָלֵב. הֵיא לְמַדְתָּה, שֶׁהַטְּרֵפָה הָאִמּוּרָה בַּתּוֹרָה - הִיא שֶׁטְרֵפָה אוֹתָהּ חֵיט הַיַּעַר וְשֶׁכָּרָה אוֹתָהּ, וְנִטְטָה לְמוֹת, וְעַדִּין לֹא מִתָּה. אֵף עַל פִּי שֶׁקָּדַם וְשֶׁחָטָה קָדָם שְׁתִּמּוּת - הָרִי זֶה אֲסוּרָה מִשׁוּם טְרֵפָה, הוֹאִיל וְאֵי אֶפְשָׁר שֶׁתְּחִיָּה מִמֶּכָּה זֶה הַבָּאָה עָלֶיהָ.

ח. נִמְצָאתָ לְמַד, שֶׁהַתּוֹרָה אֲסָרָה הַמִּתָּה - וְהִיא הַנֶּבֱלָה; וְאֲסָרָה הַנוֹטָה לְמוֹת מִחֲמַת מְכוּוֹתֶיהָ, וְאֵף עַל פִּי שֶׁעַדִּין לֹא מִתָּה - וְהִיא הַטְּרֵפָה. וְכִשְׁם שֶׁלֹא תִּחַלֵּק בְּמִתָּה - בֵּין מִתָּה מִחֲמַת עֲצָמָה, בֵּין שְׁנִפְלָה וּמִתָּה, בֵּין שֶׁחֲנָקָה עַד שְׁמֵתָה, בֵּין שֶׁדָּרְסָתָה חִיָּה וְהִרְגָתָה, כֵּן לֹא תִּחַלֵּק בְּנוֹטָה לְמוֹת - בֵּין שֶׁטְרֵפָתָה חִיָּה וְשֶׁכָּרָתָה, בֵּין שְׁנִפְלָה מִן הַגֵּזַע וְנִשְׁתַּבְּרוּ רַב צִלְעוֹתֶיהָ, בֵּין שְׁנִפְלָה וְנִתְרַסְקוּ אַבְרֵיהָ, בֵּין שֶׁנִּזַּק בָּהּ חֵץ וְנִקַּב לְבָהּ אוֹ רֵאשֵׁתָה, בֵּין שֶׁבָּא לָהּ חֲלִי מִחֲמַת עֲצָמָה וְנִקַּב לְבָהּ אוֹ רֵאשֵׁתָה אוֹ שֶׁבַר רַב צִלְעוֹתֶיהָ

מאסורי נזיר, כמו שיתבאר שם; לפיכך, הלוקח מעט חלב, ומעט דם, ומעט בשר בהמה טמאה, ומעט בשר נבלה, ומעט בשר דג טמא, ומעט בשר עוף טמא, וכיוצא באלו משאר האסורין, וצריך מן הכל פזית, ואכלו - אינו לוקה, ודינו כדין אוכל חצי שעור.

יז. כל הנבלות מצטרפות זו עם זו, ונבלה מצטרפת עם טרפה. וכן כל בהמה וחייה הטמאים, מצטרפין זה עם זה; אבל בשר נבלה עם בשר בהמה טמאה, אין מצטרפין. פיצד? הלוקח מנבלת השור, ונבלת הצבי, ונבלת התרנגול, וקבץ מן הכל פזית בשר, ואכלו - לוקה; וכן אם קבץ חצי זית מנבלת בהמה טהורה וחצי זית מן הטרפה, או חצי זית מבשר נבלה וחצי זית מבשר מן החי מן הטהורה, ואכלו - לוקה. וכן בשר הגמל והחזיר והארנבת, שקבץ מכלן פזית, ואכלו - לוקה. אבל אם צרף חצי זית מנבלת השור וחצי זית מבשר הגמל - אין מצטרפין; וכן כל פיוצא בזה. וכן כל בהמה טמאה ועוף טמא או דג טמא - אין בשר שניהן מצטרף, לפי שהן שני שמות, שהרי כל אחד מהן בלאו בפני עצמו, כמו שבארנו. אבל כל העופות הטמאין מצטרפין, כמו שמצטרפין כל בהמה וחייה הטמאין. זה הכלל: כל שאסורן בלאו אחד, מצטרפין; בשני לאוין, אין מצטרפין - חוץ מנבלה וטרפה, הואיל והטרפה תחלת נבלה היא.

יח. האוכל מנבלה וטרפה, או מבהמה וחייה הטמאין - מן העור, ומן העצמות, ומן הגידים, ומן הקרניים והטלפים, ומן הצפרנים של עוף ממקומות שמבצבצן משם הדם כשיחתכו, מן השליה שלחן - אף על פי שהוא אסור, הרי זה פטור, מפני שאין אלו ראויין לאכילה; ואין מצטרפין עם הבשר לכזית.

יט. קבת הנבלה וקבת הטמאה - מתרת, מפני שהיא כשאר טנופות שבגוף; ולפיכך מתיר להעמיד בקבת שחיית הנכרי ובקבת בהמה וחייה טמאה. אבל עור הקבה - הרי הוא כשאר המעים, ואסור.

כ. עור הבא כנגד פניו של חמור, מתיר באכילה - מפני שהוא כמו הפרש ומי רגלים, שהן מתרין. לש עורות שהן כבשר, והאוכל מהן פזית כאוכל מן הבשר - והוא, שייאכל אותן כשהן רפין.

כא. ואלו שעורותיהן כבשרן: עור האדם, ועור החזיר של ישוב, ועור חטורת [דבשת] הגמל שלא טענו עליו משא מעולם ולא הגיע למשא, שעדין היא רכה, ועור בית הבשת, ועור שתחת האליה [זנב], ועור השליל, ועור האנקה והכח והלטאה והחמט; כל אלו העורות - כשהן רפין - הרי הן כבשר לכל דבר, בין לאסור אכילה בין לטמאה.

כב. נאמר בשור הנסקל: "ולא יאכל את בשרו"; והיאך היה אפשר לאכלו אחר שנסקל, והרי הוא נבלה? אלא לא בא הכתוב אלא להודיעך, שפנין שנגמר דינו לסקילה - נאסר, ונעשה כבהמה טמאה; ואם קדם ושחטו שחיטה כשרה, הרי זה אסור בהנחה, ואם אכל מבשרו פזית, לוקה.

וכיוצא בהן; הואיל והיא נוטה למות מכל מקום, הרי זו טרפה - בין שהיה הגורם בידי בשר ודם, בין שהיה בידי שמים. אם כן, למה נאמר בתורה "טרפה"? דבר הכתוב בהנה [במצוי]: שאם לא תאמר כן, לא תאסר אלא שנטרפה בשדה; אבל אם נטרפה בחצר, לא תאסר. הא למדת, שאין הכתוב מדבר אלא בהנה;

ט. וענין הכתוב, שהנוטה למות מחמת מכותיה, ואי אפשר לה לחיות מחמת מכה זו - אסורה. מכאן אמרו חכמים: 'זה הכלל - כל שאין כמות חיה, טרפה'. ובהלכות שחיטה יתבאר איזה חלי עושה אותה טרפה, ואיזה חלי אין עושה אותה טרפה.

י. וכן החותך בשר מן החי מן הטהורים - הרי אותו הבשר טרפה; והאוכל ממנו פזית, לוקה משום אוכל טרפה, שהרי בשר זה מבהמה שלא נשחטה ולא מתה; ומה לי טרפה אותה חיה, מה לי חתכה בסכין, מה לי בכלה, מה לי במקצתה? הרי הוא אומר: "ובבשר בשדה, טרפה לא תאכלו" - ביון שנעשת בהמה בשר בשדה, הרי היא טרפה.

יא. בהמה שהיא חולה מחמת שתשש כחה, ונטת למות - הואיל ולא ארעה מכה באבר מאבריה הממיתין אותה, הרי זו מתרת; שלא אסרה תורה אלא כעין טרופת חית היער, שהרי נעשת בה מכה הממיתה אותה.

יב. אף על פי שהיא מתרת, גדולי החכמים לא היו אוכלין מבהמה שממהרין ושוחרטין אותה כדי שלא תמות, ואף על פי שפרקסה בסוף שחיטה; ודבר זה אין בו אסור, אלא כל הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה, הרי זה משבח.

יג. השוחט בהמה חיה ועוף, ולא יצא מהן דם - הרי אלו מתרין; ואין אומרים: 'שמא מתין חיה'. וכן השוחט את הבריאה ולא פרקסה - הרי זו מתרת. אבל המסכנת, והיא כל שמעמיד אותה ואינה עומדת - אף על פי שהיא אוכלת מאכל הבריות - אם שחטה ולא פרקסה כלל, הרי זו נבלה ולוקין עליה; ואם פרקסה, הרי זו מתרת; וצריך שהינה הפרכוס בסוף השחיטה, אבל בתחלה אינו מועיל.

יד. פיצד הוא הפרכוס? בהמה דקה, ובחיה בין גסה בין דקה - בין שפשטה ידה והחזירתה, או שפשטה רגלה אף על פי שלא החזירתה, או שפספה רגלה בלבד - הרי זה פרכוס, ומתרת; אבל אם פשטה ידה ולא החזירתה - הרי זו אסורה, שאין זו אלא הוצאת נפש. ובבהמה גסה - אחד הדי ואחד הרגל, בין שפשטה ולא כפפה, או כפפה ולא פשטה - הרי זה פרכוס, ומתרת; ואם לא פשטה לא יד ולא רגל, ולא כפפה כלל - הרי זו נבלה. ובעוף - אפלו לא רפרף אלא בעינו, ולא כשבש אלא בזנבו - הרי זה פרכוס.

טו. השוחט את המסכנת בליה, ולא ידע אם פרקסה או לא פרקסה - הרי זו ספק נבלה, ואסורה.

טז. כל אסורין שבתורה, אין מצטרפין זה עם זה - חוץ

ח. עֶצֶם שְׁנֹשֶׁבֶר - אם הִיָּה הַבֶּשֶׂר או הַעוֹר חוֹפֵה רַב עָבִיו שֶׁל עֶצֶם הַנֶּשֶׁבֶר וְרַב הַקָּף הַשֶּׁבֶר, הָרִי זֶה מֵתָר. וְאִם יֵצֵא הָעֶצֶם לַחוּץ, הָרִי הָאֶבֶר אֲסוּר; וְכִשְׂשִׁיחַט הַבְּהֵמָה או הַעוֹף, יִחְתָּף מִמָּקוֹם הַשֶּׁבֶר וְיִשְׁלִיכוֹ, וְהִשְׁאָר מֵתָר. נֶשֶׁבֶר הָעֶצֶם וְהִיָּה הַבֶּשֶׂר חוֹפֵה אֶת רַבּוֹ, אֲבָל הִיָּה אוֹתוֹ בֶּשֶׂר מְרֻסָּס או נִתְאַפֵּל בְּבֶשֶׂר שֶׁהֲרֹפֵא גוֹרְדוֹ, או שֶׁהִיָּה מִתְלַקֵּט הֶרֶב מִמְקוֹמוֹת הַרְבֵּה, או שֶׁהִיָּה הַבֶּשֶׂר שֶׁעָלָיו נִקְבִים נִקְבִים, או שֶׁנִּסְדַּק הַבֶּשֶׂר, או שֶׁנִּקְדַּד כְּמִין טַבְעַת, או שֶׁנִּגְרַד הַבֶּשֶׂר מִלְמַעְלָה עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִן הַבֶּשֶׂר אֶלָּא כְּקַלְפָּה, או שֶׁנִּתְאַפֵּל הַבֶּשֶׂר מִלְמַטָּה מֵעַל הָעֶצֶם שֶׁנֶּשֶׁבֶר עַד שֶׁנִּמְצָא הַבֶּשֶׂר הַחוֹפֵה אֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּעֶצֶם - בְּכָל אֵלוֹ מוֹרִין לְאֲסוּר, עַד שִׁיתְרַפֵּא הַבֶּשֶׂר; וְאִם אֲכַל מִכָּל אֵלוֹ, מִכֵּין אוֹתוֹ מִפֶּת מְרֻדוֹת.

ט. הַמוֹשִׁיט יָדוֹ לְמַעַי הַבְּהֵמָה, וְיִחְתָּף מִן הַטְּחוּל וּמִן הַכְּלִיֹּת וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן, וְהַנִּיחַ הַחֲתִיכוֹת בְּתוֹף מַעֲיָה, וְאַחַר כֵּן שִׁחֲטָה - הָרִי אוֹתָן הַחֲתִיכוֹת אֲסוּרוֹת מִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי, וְאִף עַל פִּי שֶׁהוּא בְּתוֹף מַעֲיָה; אֲבָל אִם חֲתָף מִן הַעֶבֶר שֶׁבְּמַעֲיָה וְלֹא הוֹצִיאָו, וְאַחַר כֵּן שִׁחֲטָה - הָרִי חֲתִיכוֹת הָעֶבֶר או אֶבְרוֹ מֵתָר, הוֹאִיל וְלֹא יֵצֵא. עֶבֶר שֶׁהוֹצִיא יָדוֹ או רַגְלוֹ, וְנִאָּסַר אוֹתוֹ אֶבֶר לְעוֹלָם, בֵּין שִׁחֲתֵכּוּ קֵדָם שֶׁתִּשְׁחַט אִמּוֹ, בֵּין שִׁחֲתֵכּוּ אַחַר שֶׁנִּשְׁחַטָה אִמּוֹ; וְאִפְלוּ הִתְזַיֵּר אוֹתוֹ אֶבֶר לְמַעַי אִמּוֹ, וְאַחַר כֵּן נִשְׁחַטָה או נוֹלַד הַזֶּלֶד, וְחִיָּה כַּמָּה שָׁנִים - הָרִי אוֹתוֹ הָאֶבֶר אֲסוּר מִשּׁוּם טְרֵפָה; שֶׁכָּל בֶּשֶׂר שֶׁיֵּצֵא חוּץ לְמַחְצָתוֹ - נִאָּסַר בְּבֶשֶׂר שֶׁפָּרַשׁ מִן הַחִי, שֶׁנִּאָּמַר: "וּבֶשֶׂר בְּשֹׁדֵה טְרֵפָה", כִּינּוּ שֶׁיֵּצֵא לְמָקוֹם שֶׁהוּא לוֹ כְּשֹׁדֵה, נַעֲשֶׂה טְרֵפָה כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרַנּוּ.

י. הוֹצִיא מִקְצַת הָאֶבֶר, וְנִשְׁאַר מִקְצָתוֹ בְּפָנִים - אֶפְלוּ לֹא נִשְׁאַר אֶלָּא מֵעוּטוֹ - הַיּוֹצֵא אֲסוּר, וְשֶׁבְּפָנִים מֵתָר; וְאִם חֲתָף הַיּוֹצֵא מִן הָאֶבֶר אַחַר שֶׁהִתְזַיֵּרוֹ, וְנִשְׁחַטָה - חֲתָף אוֹתוֹ שֶׁיֵּצֵא בְּלֶבֶד אֲסוּר, וְשִׁאָר הָאֶבֶר מֵתָר. וְאִם לֹא הִתְזַיֵּרוֹ, וְחֲתָכוֹ וְהוּא בַחוּץ, בֵּין שִׁחֲתֵכּוּ קֵדָם שִׁחִיטָה או אַחַר שִׁחִיטָה - מְקוֹם הַחֲתָף אֲסוּר, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁנִּגְדַּ הָאִוִּיר: אַחַר שִׁיחֲתָף הַיּוֹצֵא, חוּזֵר וְחוֹתֵף מְקוֹם הַחֲתָף.

יא. אֲבָל אֶבֶר עֶבֶר שֶׁיֵּצֵא, וְחֲתָכוֹ קֵדָם שִׁחִיטָה וְהוּא בַחוּץ - הָרִי זֶה אֶבֶר מִן הַחִי, וְלוֹקֵן עָלָיו; וְאִם נִחְתָּף אַחַר שִׁחִיטָה - הָאֲוִכְלוֹ אֵינוֹ לוֹקֵה, וְאֶפְלוּ מֵת הָעֶבֶר קֵדָם שִׁחִיטָה. וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה, וְאַחַר כֵּן חֲתָכוֹ - הָאֲוִכְלוֹ לוֹקֵה מִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי.

יב. עֶבֶר שֶׁהוֹצִיא אֶבֶר וְנִאָּסַר הָאֶבֶר, וְאַחַר כֵּן נוֹלַד, וְהָרִי הִיא נִקְבָה - הַחֲלָב שֶׁלָּהּ אֲסוּר לְשִׁתּוֹתוֹ מִסְּפָק; הוֹאִיל וְהוּא כֹּא מְכַלל הָאֶבְרִים, וְיֵשׁ בָּהּ אֶבֶר אֶחָד אֲסוּר; וְהָרִי זֶה בְּחֲלָב טְרֵפָה שֶׁנִּתְעַרַב בְּחֲלָב טְהוֹרָה.

יג. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה מִזְבַּחַת וּמִצָּא בָּהּ שְׁלִיל (עוֹבֵר), בֵּין חִי בֵּין מֵת - הָרִי זֶה מֵתָר בְּאֶכִילָה; וְאֶפְלוּ שְׁלִיָּה מִתְּרַת בְּאֶכִילָה. וְשְׁלִיָּה שֶׁיֵּצֵאת מִקְצָתָה, וְשִׁחַט אֶת הַבְּהֵמָה - אִם הִיָּתָה שְׁלִיָּה זוֹ קְשׁוּרָה בְּזֶלֶד, מֵה שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנָּה אֲסוּר וְהִשְׁאָר מֵתָר. וְאִם לֹא הִיָּתָה קְשׁוּרָה בּוֹ, כִּלְה אֲסוּרָה, שִׁמָּא

וְכֵן כְּשִׂיִּסְקַל, לֹא יִמְכַר וְלֹא יִתְנַנּוּ לְכָלְכִים או לְגוֹיִים; לְכָף נִאָּמַר: "וְלֹא יֵאָכַל אֶת בֶּשֶׂרוֹ". וּפָרַשׁ שֶׁל שׁוֹר הַנִּסְקָל, מֵתָר בְּהִנְיָה. נוֹדַע שֶׁהוּא פְטוּר מִסְקִילָה אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, כְּגוֹן שֶׁהוֹנְמוּ עֲדָיו - יֵצֵא וְיִרְעַה בְּעֵדֶר; וְאִם נוֹדַע אַחַר שֶׁנִּסְקַל, הָרִי זֶה מֵתָר בְּהִנְיָה.

שבת קודש

הַלְכוֹת מֵאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת פָּרָק ה

א. מִפִּי הַשְּׂמוּעָה לְמַדּוּ, שֶׁזֶה שֶׁנִּאָּמַר בַּתּוֹרָה: "לֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבֶּשֶׂר", לְאָסוּר אֶבֶר שֶׁנִּחְתָּף מִן הַחִי; וְעַל אֶבֶר מִן הַחִי הִלֵּא אוֹמֵר לָנֶחַ: "אִף בֶּשֶׂר בְּנִפְשׁוֹ דָּמוֹ לֹא תֹאכְלוּ". וְאֲסוּר אֶבֶר מִן הַחִי נוֹהֵג בְּבְהֵמָה חִיָּה וְעוֹף - בְּטְהוֹרִים, אֲבָל לֹא בְטַמְאִים.

ב. אֶחָד אֶבֶר שִׁישׁ בּוֹ בֶּשֶׂר וְגִידִים וְעֲצָמוֹת, כְּגוֹן הַיָּד וְהַרְגָל, וְאֶחָד אֶבֶר שִׁאֵין בּוֹ עֶצֶם, כְּגוֹן הַלְשׁוֹן וְהַבִּיצִים וְהַטְּחוּל וְהַכְּלִיֹּת וְהַחֲלָב וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן; אֶלָּא שֶׁהָאֶבֶר שִׁאֵין בּוֹ עֶצֶם - בֵּין שֶׁחֲתָף כִּלּוֹ בֵּין שֶׁחֲתָף מִקְצָתוֹ, הָרִי זֶה אֲסוּר מִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי. וְהָאֶבֶר שִׁישׁ בּוֹ עֶצֶם - אֵינוֹ חֵיב עָלָיו מִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי, עַד שִׁיפָּרַשׁ כְּבָרִיתוֹ, בֶּשֶׂר וְגִידִים וְעֲצָמוֹת; אֲבָל אִם פָּרַשׁ מִן הַחִי הַבֶּשֶׂר בְּלֶבֶד - חֵיב עָלָיו מִשּׁוּם טְרֵפָה כְּמוֹ שֶׁבִּאֲרַנּוּ, לֹא מִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי.

ג. הָאוֹכֵל מֵאֶבֶר מִן הַחִי פְזִית, לוֹקֵה. וְאֶפְלוּ אֲכַל אֶבֶר שְׁלֵם - אִם יֵשׁ בּוֹ פְזִית, חֵיב; פְּחוֹת מִפְזִית, פְּטוּר. חֲתָף מִן הָאֶבֶר כְּבָרִיתוֹ בֶּשֶׂר וְגִידִים וְעֲצָמוֹת פְּזִית, וְאֶכְלוּ - לוֹקֵה, וְאִף עַל פִּי שִׁאֵין בּוֹ בֶּשֶׂר אֶלָּא כֹּל שֶׁהוּא; אֲבָל אִם הַפְּרִיד הָאֶבֶר אַחַר שֶׁתְּלָשׁוּ מִן הַחִי, וְהַפְּרִישׁ הַבֶּשֶׂר מִן הַגִּידִים וּמִן הָעֲצָמוֹת - אֵינוֹ לוֹקֵה עַד שִׁיאֲכַל פְּזִית מִן הַבֶּשֶׂר לְבַדּוֹ, וְאֵין הָעֲצָמוֹת וְהַגִּידִים מִצְטַרְפִּין בּוֹ לְכַזִּית מֵאַחַר שֶׁשִּׁנָּה בְּרִיתוֹ.

ד. חִלְקוֹ לְאֶבֶר זֶה, וְאֶכְלוּ מֵעַט מֵעַט - אִם יֵשׁ בָּמָה שֶׁאֲכַל פְּזִית בֶּשֶׂר, חֵיב; וְאִם לֹאוֹ, פְּטוּר. לִקַּח פְּזִית מִן הָאֶבֶר כְּבָרִיתוֹ, בֶּשֶׂר וְגִידִים וְעֲצָמוֹת, וְאֶכְלוּ - אִף עַל פִּי שֶׁנִּחְלַק בְּפִיו בְּפָנִים קֵדָם שִׁיבְלַעְנוּ, חֵיב.

ה. תִּלַּשׁ אֶבֶר מִן הַחִי, וְנִטְרַפָּה בְּנִטְלָתוֹ, וְאֶכְלוּ - חֵיב שְׁתִּים, מִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי וּמִשּׁוּם טְרֵפָה; שֶׁהָרִי שְׁנֵי הָאֲסוּרִין בְּאֵין כְּפֹאֶחַת. וְכֵן הַתּוֹלֵשׁ חֲלָב מִן הַחִי וְאֶכְלוּ - לוֹקֵה שְׁתִּים, מִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי וּמִשּׁוּם חֲלָב; תִּלַּשׁ חֲלָב מִן הַטְּרֵפָה וְאֶכְלוּ - לוֹקֵה שְׁלֵשׁ.

ו. בֶּשֶׂר הַמְדֻלְדָּל בְּבְהֵמָה, וְאֶבֶר הַמְדֻלְדָּל בָּהּ - אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְחַזֵּר וְלַחֲיֹת, אִף עַל פִּי שֶׁלֹּא פָּרַשׁ אֶלָּא אַחַר שֶׁנִּשְׁחַטָה, אֲסוּר; וְאֵין לוֹקֵין עָלָיו. וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה, רוֹאֵין אוֹתוֹ כְּאֵלוֹ נֶפֶל מַחִיִּים; לְפִיכֵן לוֹקֵין עָלָיו מִשּׁוּם אֶבֶר מִן הַחִי. אֲבָל אִם יָכוֹל לְחַזֵּר וְלַחֲיֹת - אִם נִשְׁחַטָה הַבְּהֵמָה, הָרִי זֶה מֵתָר.

ז. שִׁמַּט אֶבֶר או מֵעֶכּוֹ או דָּכוּ, כְּגוֹן הַבִּיצִים שֶׁמַּעַף אוֹתָן או נִתְקַן - הָרִי זֶה אֵינוֹ אֲסוּר מִן הַתּוֹרָה, שֶׁהָרִי יֵשׁ בּוֹ מִקְצַת חִיִּים וְלְפִיכֵן אֵין מְסַרִּים; וְאִף עַל פִּי כֵן אֲסוּר לְאֶכְלוֹ מִמֶּנָּה שֶׁנִּהְיָה כֹּל יִשְׂרָאֵל מְקַדָּם, שֶׁהָרִי הוּא דוֹמָה לְאֶבֶר מִן הַחִי.

ואחר כך מולחו. ואם בשל הלב ולא קרעו - קורעו אחר שבשלו, ומתו; ואם לא קרעו - אם הנה בו פזית דם חזק עליו כרת.

ז. הפכד - אם חתכה והשליכה לתוף החמץ, או לתוף מים רותחין עד שתחלבן - הרי זו מתרת לבשל אותה אחר כן; וכבר נהגו כל ישראל להכהבה על האור, ואחר כך מבשלין אותה, בין שבשלה לבדה, בין שבשלה עם בשר אחר. וכן מנהג פשוט שאין מבשלין המת של ראש, ולא קולין אותו - עד שמכהבין אותו באור.

ח. הפכד שבשלה, ולא הכהבה על האור ולא חלטתה בחמץ או ברותחין - הרי הקדרה בלה אסורה, הפכד וכל שנתבשל עמה. ומתו לצלות כבד עם הבשר בשפוד אחד - והוא, שתהיה הפכד למטה; ואם עבר וצליה למעלה מבשר, הרי זה אוכל.

ט. הטחול - מתו לבשלו אפלו עם הבשר, שאינו דם אלא בשר הדומה לדם. השובר מפרקת בהמה קדם שתצא נפשה, הרי הדם נבלע באברים; ואסור לאכל ממנה בשר חי, ואפלו חלטו. אלא ביצד יעשה? יחתך החתיכה, וימלח יפה יפה, ואחר כך יבשל או יצלה. וכבר בארנו, שהשוחט בהמה חיה ועוף ולא יצא מהן דם, שהן מתרין. י. אין הבשר יוצא מידי דמו אלא אם בן מולחו יפה יפה, ומדיחו יפה יפה. ביצד עושה? מדיח הבשר תחלה, ואחר כך מולחו יפה יפה, ומניחו במלחו כדי הלוחף מיל; ואחר כך מדיחו יפה יפה, עד שיצאו המים זפים; ומשליכו מיד לתוף מים רותחין, אכל לא לפושרין - כדי שיתלבן מיד, ולא יצא דם.

יא. בשמולחין הבשר, אין מולחין אותו אלא בכלי מגוב; ואין מולחין אותו אלא במלח עבה פחול הגס, שהמלח הדק קמח יבלע בבשר ולא יוציא דם. וצריך לנפץ הבשר מן המלח, ואחר כך דייחנו.

יב. כל הדברים האלו, לבשר שצריך לבשלו. אכל לצלי, מולח וצולה מיד. והרופה לאכל בשר חי - מולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה, ואחר כך יאכל; ואם חלטו בחמץ, מתו לאכלו כשהוא חי, ומתו לשמות החמץ שחלטו בו, שאין החמץ מוציא הדם.

יג. חמץ שחלט בו בשר, לא יחלט בו פעם שנייה; וחתיכה שהאדימה בתוף החמץ - היא והחמץ אסורין, עד שימלח אותה יפה יפה ויצלה. בשר שהאדים, וכן ביצי בהמה וחיה בקלף שעליהן, וכן הערף שבו המזרקים שהם מלאים דם - אם חתכן ומלחן פדת, מתו לבשלו; ואם לא חתכן וצלאן בשפוד, וצלה הערף ופיו למטה, או שצלאן בלן על הגחלים - הרי אלו מתרין.

יד. ראש הבהמה שצלהו בתנור או בכבשן - אם תלוהו ובית שחיטתו למטה, מתו; שהדם יוצא ושותת. ואם הנה בית השחיטה מן הצד, מחו אסור - שהדם מתקבץ לתוכו; ושאר הבשר שעל העצמות מבחוזן, מתו הניח חטמו למטה - אם הניח בו גמי או קנה כדי שישאר פתוח ויצא דמו דרך חטמו, מתו; ואם לאו, מחו אסור.

שליה זו שיצאת מקצתה הלה ולד שהנה בה, ונלד זה שנמצא בבטן הלה שליה שלו; ואין צריך לומר לא נמצא בבטן ולד פלל, שהשליה בלה אסורה.

יד. מצא בה עבר חי - אף על פי שהוא בן תשעה חדשים גמורים, ואפשר שיחיה - אינו צריך שחיטה, אלא שחיטת אמו מטהרתו; ואם הפריס [נעמד] על גבי קרקע, צריך שחיטה.

טו. קרע את הבהמה, או שחט בהמה טרפה, ומצא בה בן תשעה חי - צריך שחיטה להתיירו, ואין שחיטת אמו מועלת לו; ואם לא גמרו לו חדשיו - אף על פי שהוא חי במעי הטרפה - הרי זה אסור, מפני שהוא כאבר מאמו. כל עבר שהוציא ראשו והחזירו, ואחר כך שחט את אמו - אין שחיטת אמו מועלת לו; והרי הוא כילוד, וצריך שחיטה.

הלכות מאכלות אסורות פרק ו

א. האוכל פזית מן הדם - במזיד, חזק כרת; בשוגג, מביא מטאת קבועה. ודבר מפרש בתורה, שאינו חזק אלא על דם בהמה חיה ועוף בלבד, בין טמאין בין טהורין - שנאמר: "וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם, לעוף ולבהמה"; ונחיה בכלל בהמה, שנאמר: "זאת הבהמה אשר תאכלו... איל וצבי ויחמור". אכל דם דגים וחסידים ושקצים ורמשים, ודם האדם - אין חזקין עליו משום דם; לפיכך, דם דגים וחסידים טהורים, מתו לאכלו; ואפלו כנסו בכלי ושתהו, מתו. ודם חסידים ודגים טמאים - אסור, משום שהוא תמצית גופן, פתלב בהמה טמאה; ודם שרצים כבשרן, כמו שבארנו.

ב. דם האדם - אסור מדברי סופרים, אם פרש; ומכין עליו מפת מרדות. אכל דם השנים, בולעו ואינו נמנע. הרי שגשף בפת ויצא עליה דם - גורד את הדם ואחר כך אוכל, שהרי פרש.

ג. אין חזקין כרת אלא על דם היוצא בשעת שחיטה ונחירה או התות הראש, כל זמן שיש בו אדמדומית, ועל הדם הפגוס בתוף הלב, ועל דם הקנה כל זמן שהוא מקלח ויוצא. אכל הדם השותת [מספוס] בתחלת הקנה, קדם שיתחיל לקלח, ודם השותת בסוף הקנה, כשיתחיל הדם לפסק - אין חזקין עליו, והרי הוא כדם האברים: שדם הקלות, הוא הדם שהנפש יוצאה בו.

ד. דם התמצית [אין החיים תלויים בו] ודם האברין - בגון דם הטחול, ודם הכליות, ודם ביצים, ודם המהבנס ללב בשעת שחיטה, ודם הנמצא בפכד - אין חזקין עליו כרת. אכל האוכל ממנו פזית - לוקה, שנאמר: "וכל דם לא תאכלו"; ובחייב כרת הוא אומר: "כי נפש הבשר, בדם היא" - אינו חזק כרת אלא על דם שהנפש יוצאה בו.

ה. השליל הנמצא במעי הבהמה, הרי דמו פדם הילוד. לפיכך, הדם הנמצא פגוס בתוף לבו, חזקין עליו כרת; אכל שאר דמו, הרי הוא כדם האברין.

ו. הלב, בין לצלי בין לקדרה - קורעו ומוציא את דמו,

ואינו צריך שחיטה - חלבו אסור, וחיבין עליו פרת; ומוציאין ממנו כל החוטין והקרומות האסורין, כשאר הבהמות.

ד. הושיט ידו למעי הבהמה, וחתך מחלב העבר שכלו לו חדשיו [=מלאו ימי העיבור], והוציאו - הרי זה חיב עליו פאלו חתכו מחלב האם עצמה, שהחודשים הן הגורמין לאסור החלב.

ה. שלשה חלבים הן, שחיבין עליהם פרת: חלב שעל הקרב, ושעל שתי הכליות, ושעל הפסלים. אבל האליה, מתרת באכילה; לא נקראת 'חלב' אלא לענין קרבן בלבד, כמו שנקראו 'חלבים' כליות ויתרת הכבד לענין קרבן; כמו שאתה אומר "חלב הארץ" ו"חלב כליות חטה" - שהוא טובים; ולפי שמרימין דברים אלו מן הקרבן לשרפה לה, נקראו 'חלב' - שאין שם דבר טוב, אלא המורה לה. וילכו נאמר בתרומת מעשר: "בהרימכם את חלבו ממנו".

ו. חלב שעל המסוס ושעל בית הכסות - הוא החלב שעל הקרב; וחלב שבפקרי הירכות מבפנים - חיבין עליו פרת, והוא החלב שעל הפסלים. ויש שם חלב על הקבה - עקם כמו קשת, והוא האסור; וחוט משוף כמו יתר, והוא מותר. חוטין שבחלב אסורין, ואין חיבין עליהן פרת.

ז. חלב שהבשר חופה אותו, מותר - שעל הפסלים אסור הפתוב, לא שבתוף הפסלים; וכן חלב שעל הכליות נאסר, לא שבתוף הכליות. ואף על פי כן, נוטל אדם לכן שבתוף הכליה, ואחר כך אוכל אותה; ואינו צריך לחטט אחריו. ח. יש כמו שתי פתילות של חלב בעקרי המתנים, סמוך לראש הירף. כשהבהמה חיה, חלב זה נראה במעים; וכשתמות, ידבק הבשר בכשר ויחפסה חלב זה ואינו נראה עד שיתפרק הבשר מן הבשר; ואף על פי כן הרי זה אסור, שאין זה חלב שהבשר חופה אותו. וכל מקום שתמצא בו החלב תחת הבשר, והבשר מקיף אותו מכל סביביו ולא יראה עד שיקרע הבשר - הרי זה מותר.

ט. חלב הלב, וחלב המעים, והם הדקין המלפפין - בלן מתרין, והרי הן בפשמן שהוא מותר; חוץ מראש המעי הסמוך לקבה, שהיא תחלת בני מעים - שצריך לגדל החלב שעליו, וזה הוא החלב שעל הדקין שאסור. ויש מן הגאונים שיאמר, שראש המעי הזה שצריך לגדלו, הוא המעי שיצא בו הראי שהוא סוף המעים.

י. יש בגוף הבהמה חוטין וקרומות שהן אסורין - מהן משום חלב, ומהן משום דם. וכל חוט או קרום שאסור משום "כל דם לא תאכלו" - צריך לנטלו, ואחר כך ימלח ויבשל הבשר כמו שאמרנו; ואם חתכו ומלחו, אינו צריך לנטלו; ואם לצלי, אינו צריך לנטלו. וכל חוט או קרום שהוא אסור משום "כל חלב" - בין לצלי בין לבשול, צריך לנטלו מן הבהמה.

יא. תמשה חוטין יש בפסלים, שלשה מן הימין ושנים מן השמאל: השלשה שמן הימין, מתפצל כל אחד מהן לשנים שנים; והשנים שמן השמאל, מתפצלין לשלשה

טו. אין מניחין כלי תחת הצלי לקבל מימיו, עד שתכלה כל מראה אדמדומית שבו. וכיצד עושין? משליכין לתוף הכלי מעט מלח, ומניח הכלי עד שיצא; ולוקח השמנונית של מעלה, והמים של מטה שתחת השמנונית אסורה.

טז. פת שחתך עליה בשר צלי, מתר לאכלה. דגים ועופות שמלחן זה עם זה - אפלו בכלי מנגב, הדגים אסורין; שהדג רפה, וכולע דם היוצא מן העוף. ואין צריך לומר, אם מלח דג עם בשר בהמה או חיה.

יז. עופות שהניחן שלמים, ומלא חללן בשר וביצים, ובשלן - אסורות; שהדם יוצא לתוכן; ואף על פי שמלחן פה פה, ואפלו היה הבשר שבתוכן שלוק או צלי. ואם צלן, הרי אלו מתרות, אף על פי שהבשר שבתוכן חי, ואפלו פיהן למעלה.

יח. בני מעים שמלאן על הירף זו בכשר צלי או שלוק, או שמלאן בביצים, ושלגן או קלן - הרי אלו מתרין, שאין מחזיקין דם בבני מעים; וכן הורו הגאונים.

יט. עופות שטפן בכצק וצלן, בין שלמים בין מחתכין - אם טפן בסלת גסה - אפלו הסמיקה הטפלה, אוכל את הטפלה; מפני שהיא סלת גסה, מתפררת ויוצא הדם. ואם טפן בקמח חטין שלתתן - אם היתה הטפלה לבנה כמו הפסח, מתר לאכל ממנה; ואם לאו, אסורה. טפן בשאר קמחין - אם האדמיו, אסורין; ואם לא האדמיו, מתרין.

כ. ספין ששחט בה, אסור לאכל בה רותח, עד שילבן הספין, או ישחינה בלה במשחנת, או ינעצנה בקרקע קשה עשרה פעמים; ואם חתך בה רותח, מותר. וכן אינו חותך בו צנון וכיוצא בו מדברים החריפים, לכתחלה; ואם הדיח הספין, או קנתה בכלי - מותר לחתך בה צנון וכיוצא בו, אבל לא רותח.

כא. קערה שמלח בה בשר, אפלו היתה שועה באבר [מצופה מתחת] - אסור לאכל בה רותח לעולם, שצבר נבלע הדם בתרשיה.

הלכות מאכלות אסורות פרק ז

א. האוכל בזית חלב - במזיד, חיב פרת; בשוגג, מביא חטאת קבועה [שווה בעני ועשיר]. ובפרוש בתורה, שאינו חיב אלא על שלשה מיני בהמה טהורה בלבד, שנאמר: "כל חלב שור וכשב ועז - לא תאכלו" - בין שאכל מחלב שחויטה, בין שאכל מחלב נבלה וטרפה שלהן. אבל שאר בהמה וחייה, בין טמאה בין טהורה - חלבה בבשרה. וכן נפל של שלשה מיני בהמה טהורה, חלבו בבשרו; והאוכל מחלבו בזית, לוקה משום אוכל נבלה.

ב. האוכל מחלב נבלה וטרפה - חיב משום אוכל חלב, ומשום אוכל נבלה וטרפה; מתוף שנוסף האסור בבשרה שהיה מותר, נוסף על החלב; ולפיכך לוקה שתיים.

ג. השוחט בהמה ומצא בה שליל - כל חלבו מותר, ואפלו מצאו חי; מפני שהוא באבר ממנה. ואם שלמו לו חדשיו ומצאו חי - אף על פי שלא הפריס על הקרקע

יז. אין מולחין חֲלָבִים עם הַבָּשָׂר, ולא מדיחין חֲלָבִים עם הַבָּשָׂר. וספין שחתף בה חֲלָבִים, לא יחתף בה בָּשָׂר; וכלי שהדיח בו חֲלָבִים, לא ידיח בו בָּשָׂר. לפיכך צריך הטבח להתקין שלש ספינים - אחת ששוחט בה, ואחת שמחתף בה בָּשָׂר, ואחת שמחתף בה חֲלָבִים.

יח. ואם דרף אותו מקום שדיח הטבח הַבָּשָׂר בתנוה - צריך להתקין לו שני כלים של מים: אחד שמדיח בו בָּשָׂר, ואחד שמדיח בו חֲלָבִים.

יט. ואסור לטבח לפרש חלב הפסלים על הַבָּשָׂר כדי לנאותו - שהקרום שעל החלב דק, ויתמעף ביד הטבח ויזיב החלב ויפגע בבָּשָׂר. וכל הדברים האלו, אסור לעשותן; ואם נעשו, לא נאסר הַבָּשָׂר, ואין מפין את העושה, אלא מלמדין אותו שלא יעשה.

כ. וכן אין מולחין את הַבָּשָׂר קדם שיסיר ממנו את הקרומות והחוטין האסורין; ואם מלח, מסיין אחר שנמלחו. ואפלו הנה בהן גיד הנשה - מסירו אחר שנמלח, ומבשל.

כא. וטבח שדרכו לנקות הַבָּשָׂר, ונמצא אחריו חוט או קרום - מלמדין אותו, ומזהירין אותו שלא יזלזל באסורין. אבל אם נמצא אחריו חלב - אם הנה כשעורה, מעבירין אותו; ואם נמצא אחריו פזית חלב, אפלו במקומות הרבה - מפין אותו מכת מרדות, ומעבירין אותו; מפני שהטבח נאמן על החלב.

שְׁלֵשָׁה. וכלן משום חלב; וחוטיו הטחול וחוטיו הפליות, משום חלב. וכן קרום שעל הטחול, וקרום שעל הפסלים, וקרום שעל הפליות - אסורין משום חלב. וקרום שעל דד הטחול, חֲבִיבין עליו פרת; ושאר הקרום אסור, ואין חֲבִיבין עליו.

יב. ושני קרומות יש לפלגה - העליון, חֲבִיבין עליו פרת כחלב שעל הפלגה; והתחתון, הרי הוא כשאר קרומות וחוטין שהן אסורין ואין בהן פרת.

יג. חוטיו חלב, וחוטיו היד, וחוטיו העקץ, וחוטיו הלחי התחתון שבצד הלשון מפאן ומפאן, וכן החוטין הדקין שהן בתוף חלב הדקין כמו בית עכביש מסבכין זה בזה, וקרום שעל המוח שבקדקד, וקרום שעל הביצים - הכל אסורין משום דם.

יד. ביצי גדי או טלה שלא השלים שלשים יום, מתר לבשלו בלא קלפה. לאחר שלשים יום - אם נראו בהן חוטין דקין אדמין - בידוע שהלה בהן דם, ולא יבשל עד שיקלף, או עד שיחתף וימלח, כמו שבארנו; ואם עדין לא נראו בהן החוטין האדמים, מתרין.

טו. וכל בני מעים שהמאכל סובב בחללן, אין מחזיקין בהן דם.

טז. יראה לי, שכל אלו החוטין והקרומות, אסורין מדברי סופרים. ואם תאמר שהן אסורין מן התורה, בכלל "כל חלב" ו"כל דם" - אין לוקין עליהן אלא מכת מרדות; ויהיו פחצי שעור, שהוא אסור מן התורה ואין לוקין עליו.

שיעור רמב"ם פרק אחד ליום - י"ד כ' מרחשון ה'תשס"ז

לפיכך, כשהוא עושה ציצית לבצלת חמש או שש, אינו עושה אלא לארבע הנפיים המרחקות זו מזו מאותן החמש או השש בלבד, שנאמר: "על ארבע נפפות כסותך אשר תכסה בה".

ד. כסות של בגד, וננפיה של עור - חִיבָת; היא של עור, וננפיה של בגד - פְּטוּרָה; שאין הולכין אלא אחר עקר הנפיות. כסות של שני שתפין - חִיבָת, שנאמר: "על כנפי בגדיהם"; לא נאמר "כסותך", אלא למעט השאולה - שהטלית השאולה, פטורה מן הציצית שלשים יום; מכאן ואילך, חִיבָת.

ה. כסות של צמר - עושים לכן שלה חוטי צמר; וכסות של פשתן - עושים לכן שלה חוטי פשתן, ממינה. ושאר בגדים, עושים לכן של כל מין ומין ממינו - כגון חוטי משי לכסות משי, וחוטיו נוצה [צמר עזים] לכסות נוצה. ואם רצה לעשות לכן של שאר מינים מצמר או מפשתים, עושה; מפני שהצמר והפשתים פוטרין בין במינן בין שלא במינן. ושאר מינין - במינן, פוטרין; שלא במינן, אין פוטרין.

ו. ומה הוא לעשות חוטי צמר בכסות של פשתן, או חוטי פשתן בכסות של צמר, אף על פי שהוא לכן לבדו,

יום ראשון

הלכות ציצית פרק ג

א. כסות שחִיב אדם לעשות בה ציצית מן התורה - היא כסות שיש לה ארבע נפיים, או יותר על ארבע; ותהיה מדה, כדי שיתכסה בה ראשו ורבו של קטן המהלך לבדו בשוק, ואינו צריך אחר לשמרו ולילף עמו; ותהיה הכסות של צמר או של פשתים, בלבד.

ב. אבל טלית של שאר מינין - כגון בגדי משי, ובגדי צמר גפן, ובגדי צמר גמלים, וצמר ארנבים, ונוצה [צמר] של עזים, וכיוצא בהן - אין חֲבִיבין במצות ציצית אלא מדברי חכמים, כדי להזהר במצות ציצית; והוא, שתהיה מרבעת או יותר על ארבע, ויהיה שעורה כשעור שאמרנו. שכל הבגדים האמורים בתורה סתם, אינם אלא צמר ופשתים בלבד.

ג. "על ארבע נפפות כסותך" - "ארבע", ולא בעלת שלש. אם בן - "ארבע", ולא בעלת חמש? תלמוד לומר: "אשר תכסה בה", אפלו בעלת חמש או יותר על זה. ולמה אני מחיב בעלת חמש ופוטר בעלת שלש, ושיתיהן אינן בעלי ארבע נפפות? מפני שיש בכלל חמש, ארבע.

התפלה, צריך להזהר ביותר; וגנאי גדול הוא לתלמיד חכמים, שיתפלל והוא אינו עטוף בציצית. **יב.** לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית, שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כֵּלָן, שְׁנֵאמֶר: "וְרֵאיתֶם אֹתוֹ, וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה'".

כִּרְיָ רַחֲמָנָא דְסִיעֵן

יום שני

הַלְכוֹת בְּרֵכּוֹת

מצות עשה אחת, והיא לברך את שם הקדוש ברוך הוא אחר אכילה. ובאור מצוה זו - בפסקים אלו.

הַלְכוֹת בְּרֵכּוֹת פֶּרֶק א

א. מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון, שְׁנֵאמֶר: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". ואינו חייב מן התורה, אלא אם שבע, שְׁנֵאמֶר: "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ, וּבֵרַכְתָּ"; ומדברי סופרים [מדרבנן], שְׁאֵפְלוּ אֶכֶל פְּזִיחַ, מְבָרֵךְ אַחֲרָיו.

ב. ומדברי סופרים, חייב אדם לברך על כל מאכל תחלה, ואחר כך יִהְיֶה מְמַנּוּ. וכן אם הריח ריח טוב, יְבָרֵךְ וְאַחַר כֵּךְ יִהְיֶה מְמַנּוּ. וְאֵפְלוּ נִתְכַּוֵּן לְאָכַל אוֹ לְשַׂתּוֹת כֹּל שֶׁהוּא, מְבָרֵךְ וְאַחַר כֵּךְ יִהְיֶה; וְכֹל הַנִּהְנֶה מִן הָעוֹלָם בְּלֹא בְרָכָה, מְעַל [כאילו גזל מהקדש]. וכן מדברי סופרים, לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה - והוא שישתה רביעית, והוא שיאכל פזיח. ומטעמת פזיח [טעימה לשם בדיקת הטעם] - אינה צריכה ברכה, לא לפניה ולא לאחריה, עד רביעית. **ג.** וכשם שמברכין על ההנהיה - כך מברכין על כל מצוה ומצוה, ואחר כך יעשה אותה. וברכות רבות תקנו חכמים דָּרָךְ שֶׁבַח וְהוֹדָיָה, וְדָרָךְ בְּקָשָׁה, כְּדִי לִזְכֹּר אֶת הַבּוֹרֵא תְּמִיד, אִף עַל פִּי שְׁלֹא נִהְנֶה וְלֹא עָשָׂה מְצוּהָ.

ד. נמצאו כל הברכות כֵּלָן, שלשה מינין: ברכות הנהגה, וברכות המצוה, וברכות היראה - שהן דָּרָךְ שֶׁבַח וְהוֹדָיָה וּבְקָשָׁה, כְּדִי לִזְכֹּר אֶת הַבּוֹרֵא תְּמִיד וְלִירְאָה מְמַנּוּ.

ה. ונסח כל הברכות, עֲזָרָא וּבֵית דִּינּוּ תְּקַנּוּם, וְאִין רְאוּי לְשַׁנּוּתָן, וְלֹא לְהוֹסִיף עַל אַחַת מֵהֶן, וְלֹא לְגַרֵעַ מֵמֵנָה; וְכֹל הַמְשַׁנֵּה מִמְטַבֵּעַ [נוסח] שֶׁטַּבְּעוּ חֲכָמִים בְּבִרְכּוֹת, אִינוּ אֵלָּא טוֹעֵה. וְכֹל בְּרָכָה שְׁאִין בָּהּ הַזְּכָרָת שֵׁם וּמְלֻכוֹת [ה' אלוקינו מלך העולם] - אינה ברכה, אלא אם כן היתה סמוכה להברכה.

ו. וכל הברכות כֵּלָן, נְאֻמְרִין כָּל לְשׁוֹן; והוא, שִׂיאֵמֶר כַּעֲנֵן שֶׁתִּקְנֶנּוּ חֲכָמִים. וְאִם שָׁנָה אֶת הַמְטַבֵּעַ, הוֹאִיל וְהוֹכִיר אֶזְכָּרָה וּמְלֻכוֹת וְעֵנֵן הַבְּרָכָה, אֵפְלוּ בְּלִשׁוֹן הַל, יֵצֵא.

ז. כל הברכות כֵּלָן, צָרִיךְ שְׂיִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ מֵה שֶׁהוּא אוֹמֵר; וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ, יֵצֵא - בֵּין שֶׁהוֹצִיא בְּשִׁפְתָיו, בֵּין שֶׁבָרַךְ בְּלִבּוֹ.

ח. כל הברכות כֵּלָן, לֹא יִפְסִיק בֵּין הַבְּרָכָה וּבֵין דָּבָר

בְּלֹא תְּכַלֵּת? בְּדִין הוּא שֶׁיְהִי מִתֵּר, שֶׁהִשְׁעִטְנוּ מִתֵּר לְעֵנֵן צִיצִית, שֶׁהָרִי תְּכַלֵּת צָמֵר הִיא, וּמִטִּילִין אֹתָהּ לְפִשְׁתָּן. וּמִפְּנֵי מָה אֵין עוֹשִׂין כֵּן? מִפְּנֵי שֶׁאֲפָשֶׁר לְעֲשׂוֹת הַלֶּכֶן שְׁלֵה מְמִינָה, וְכֹל מְקוֹם שֶׁאֵתָּה מוֹצֵא עֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה, אִם יָכוֹל אֵתָּה לְקַיֵּם אֶת שְׁנֵיהֶם, הָרִי מוּטָב; וְאִם לֹא, יָבוֹא עֲשֵׂה וְיִדְחָה אֶת לֹא תַעֲשֶׂה. וְכֵאן, אֲפָשֶׁר לְקַיֵּם אֶת שְׁנֵיהֶם.

ז. כְּסוּת שֶׁל פִּשְׁתָּן - אֵין מִטִּילִין בָּהּ תְּכַלֵּת, אֵלָּא עוֹשֵׂה הַלֶּכֶן בְּלִבְד שֶׁל חוּטֵי פִּשְׁתָּן; לֹא מִפְּנֵי שֶׁהִצִּיצִית נִדְחִית מִפְּנֵי הִשְׁעִטְנוֹ, אֵלָּא גְזֵרָה זֹו מְדַבְּרֵיהֶם [מדרבנן], שֶׁמָּא יִתְפַּסֵּה בָּהּ בְּלִילָה שְׁאִינוּ זְמַן חַיִּיב צִיצִית, וְנִמְצֵא עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה בְּעַת שְׁאִין שֵׁם מְצוֹת עֲשֵׂה - שְׁחֹכֶת הִצִּיצִית בְּיוֹם, וְלֹא בְּלִילָה, שְׁנֵאמֶר: "וְרֵאיתֶם אֹתוֹ", בְּשַׁעַת רְאִיָּה. וְסוּמָא, חֲיִיב בְּצִיצִית - אִף עַל פִּי שְׁאִינוּ רוֹאֶה, אַחֲרֵים רוֹאִין אוֹתוֹ.

ח. מִתֵּר לְאָדָם לְלַבֵּשׁ צִיצִית בְּלִילָה, בֵּין בַּחַל בֵּין בְּשִׁבְתָּ, וְאִף עַל פִּי שְׁאִינוּ זְמַנָּה, וּבְלִבְד שְׁלֹא יְבָרֵךְ; וּמֵאִמְתִּי יְבָרֵךְ עַל הִצִּיצִית בְּשַׁחַר? מִשִּׁפְּכִיר בֵּין תְּכַלֵּת שֶׁבָּהּ לְלָבֵן שֶׁבָּהּ. וְכִיצַד מְבָרֵךְ עָלֶיהָ? בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוֵּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית. וְכֹל זְמַן שֶׁמִּתְעַטֵּף בָּהּ בְּיוֹם, מְבָרֵךְ עָלֶיהָ קִדְּשׁ שִׁיתְעַטֵּף; וְאִינוּ מְבָרֵךְ עַל הִצִּיצִית בְּשַׁעַת עֲשִׂיתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁסּוּף הַמְצוּהָ הוּא שִׁיתְעַטֵּף בָּהּ.

ט. וּמִתֵּר לְהַכְנִס בְּצִיצִית לְבֵית הַכֶּסֶף וּלְבֵית הַמְּרוֹחֵץ. נִפְסְקוּ לוֹ חוּטֵי לֶבֶן, אוֹ תְּכַלֵּת - זוֹרְקֵן בְּאֶשְׁפָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְצוּהָ שְׁאִין בְּגוּפָה קְדוּשָׁה. וְאִסוּר לְמַכֵּר טְלִית מְצִיצֵת לְגוֹי, עַד שִׁתִּיר צִיצִיתוֹתֶיהָ; לֹא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּגוּפָה קְדוּשָׁה - אֵלָּא שֶׁמָּא יִתְעַטֵּף בָּהּ, וְיִתְלַוָּה עִמּוֹ יִשְׂרָאֵל, וְיִדְמָה שֶׁהוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִהְרַגְנוּ. נָשִׁים וְעַבְדִּים וְקַטְנִים, פְּטוּרִין מִן הִצִּיצִית מִן הַתּוֹרָה; וּמְדַבְּרֵי חֲכָמִים, שֶׁכֵּל קָשָׁן שִׁיּוּדַע לְהִתְעַטֵּף, חֲיִיב לְחַנּוּךְ בְּמִצְוֹת. וְנָשִׁים וְעַבְדִּים שֶׁרְצוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית, מִתְעַטְפִּים בְּלֹא בְרָכָה; וְכֵן שָׂאֵר מְצוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת מֵהֶן - אִם רְצוּ לְעֲשׂוֹת אוֹתָהּ בְּלֹא בְרָכָה, אֵין מְמַחִין בְּיָדָן. טְמֵטוּם וְאַנְדְּרוּגִינּוּס [ספקי זכר ספקי נקבה], חֲיִיבִין בְּכֵלָן [בכל המצוות] מִסְּפָק; לְפִיכֵךְ אֵין מְבָרְכִין, אֵלָּא עוֹשִׂין בְּלֹא בְרָכָה.

י. הֵיאֵךְ חַיִּיב מְצוֹת הִצִּיצִית? כֹּל אָדָם שֶׁהוּא חֲיִיב לְעֲשׂוֹת מְצוּהָ זֹו - אִם יִתְפַּסֵּה בְּכִסּוּת הָרְאוּיָה לְצִיצִית - יִטִּיל לָהּ צִיצִית, וְאַחַר כֵּךְ יִתְפַּסֵּה בָּהּ; וְאִם נִתְפַּסֵּה בָּהּ בְּלֹא צִיצִית, הָרִי בְּטֵל מְצוֹת עֲשֵׂה. אֲבָל הַבְּגָדִים הָרְאוּיִים לְצִיצִית - כֹּל זְמַן שֶׁלֹּא יִתְפַּסֵּה בָּהֶן אָדָם, אֵלָּא מְקַפְּלִין וּמְנַחִין - פְּטוּרִין מִן הִצִּיצִית; שְׁאִינָה חוֹבַת הַטְּלִית, אֵלָּא חוֹבַת הָאִישׁ שִׁישׁ לוֹ טְלִית.

יא. אִף עַל פִּי שְׁאִין אָדָם מְחִיב לְקַנּוֹת טְלִית וּלְהִתְעַטֵּף בָּהּ כְּדִי שִׁיעֲשֶׂה בָּהּ צִיצִית - אֵין רְאוּי לְאָדָם חֲסִיד לְפִטּוּר עֲצָמוֹ מִמְצוּהָ זֹו; אֵלָּא לְעוֹלָם לְשַׁתְּדֵל אָדָם לְהִיֹּת עֲטוּף בְּכִסּוּת הַמְּחַיֶּבֶת בְּצִיצִית, כְּדִי שִׁיקָם מְצוּהָ זֹו. וּבְשַׁעַת

אחריו 'אמן'. התינוקות, מלמדין אותן הברכות פתקן; ואף על פי שהן מברכין לבטלה בשעת למידה, הרי זה מתר. ואין עונין אחריהן 'אמן'; והעונה אחריהן 'אמן', לא יצא ידי חובתו.

טז. כל העונה 'אמן' אחר ברכותיו, הרי זה מגנה; והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות, הרי זה משבח - כגון אחר 'בונה ירושלים' בברכת המזון, ואחר ברכה אחרונה של קרית שמע ערבית. וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות, עונה בה 'אמן' אחר עצמו.

יז. ולמה יענה 'אמן' בבונה ירושלים, והרי אחריה ברכת 'הטוב והמטיב'? מפני שברכה זו בימי חכמי משנה תקנה, וכאלו היא תוספת; אבל סוף עקר הברכות של מזון, היא 'בונה ירושלים'. ולמה לא יענה 'אמן' אחר 'אהבת עולם'? מפני שהיא סוף ברכות ראשונות. וכן כל פיוצא בה, מברכות שמברכין אותן תחלה לזכר, כגון ברכות שמברכין לפני קריאת המגלה, והדלקת נר תנפה - לא יפסיק ב'אמן' בין הברכה ובין הדבר שברך עליו.

יח. ולמה לא יענה 'אמן' אחר ברכת הפרות וכיוצא בה? מפני שהיא ברכה אחת; ואין עונין 'אמן' אלא אחר ברכה אחרונה שקדמה אותה ברכה אחרת, או ברכות, כגון ברכות מלך [במוצאי שמיטה], וברכות כהן גדול [ביוהכ"פ], וכיוצא בהן - להודיע שברך השלים כל ברכותיו, ולפיקע עונה 'אמן'.

יט. כל האוכל דבר האסור, בין בנדון בין בשגגה - אינו מברך עליו לא בתחלה, ולא בסוף. כיצד? הרי שאכל טבל [שלא הופרש תרומות ומעשרות], ואפלו טבל דדבריהם [מדבונן], או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו כל תרומותיו, או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן - אינו מברך; ואין צריך לומר, אם אכל גבלות וטרפות, או שטה יין נסך, וכיוצא בהן.

כ. אבל אם אכל דמאי [תבואת עם הארץ, שספק אם הופרשה], אף על פי שאינו ראוי אלא לעניים, או מעשר ראשון שנטלה תרומתו, אף על פי שלא נטל ממנו חשבון תרומה גדולה, והוא שהקדימו בשבילים [הקדים הלוי את הכהן ונטל חלקו כשעדיין התבואה בשבליה], או מעשר שני והקדש שפדו, אף על פי שלא נתן את החמש [הדרוש בפדיתם] - הרי זה מברך תחלה וסוף; וכן כל פיוצא בהן.

יום שלישי

הלכות ברכות פּרָק ב

א. סדר ברכת המזון, כך היא: ראשונה ברכת 'הזן', שניה ברכת 'הארץ', שלישית 'בונה ירושלים', רביעית 'הטוב והמטיב'. ברכה ראשונה, משה רבנו תקנה; שניה, תקנה יהושע; שלישית, תקנה דוד ושלמה בנו; וברכה רביעית, חכמי משנה תקנה.

ב. הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית, ואכלו פתן - אין מברכין לפנייה, ומברכים לאחר סעודתן שתי ברכות בלבד, כדי שלא יפלטו ממלאכת בעל הבית:

שמברכין עליו בדברים אחרים. ואם הפסיק, צריך לחזור ולברך שניה; ואם הפסיק בברכים שהן מענין דבר שמברכין עליו, אינו צריך לברך שניה. כיצד? כגון שברך על הפת, וקדם שיאכל אמר: 'הביאו מלח', 'הביאו תבשיל', 'תנו לפלוגי לאכל', 'תנו מאכל לבהמה', וכיוצא באלו - אינו צריך לברך; וכן כל פיוצא בזה.

ט. כל הברכות פלן, מתר לטמא לברך אותן, בין שהיה טמא טמאה שהוא יכול לעלות [ליטהר] ממנה בו ביום [בטבילה], בין טמאה שאינו יכול לעלות ממנה בו ביום. ואסור למברך לברך פשהוא ערם, עד שיקסה ערותו. במה דברים אמורים? באיש; אבל אשה - יושבת ופניה [שלמטה] טוחות [דבוקות] בקרקע, ומברכת.

י. כל הברכות פלן, אף על פי שברך ויצא ידי חובתו, מתר לו לברך לאחרים שלא יצאו ידי חובתן, כדי להוציאן - חוץ מברכת ההנה שצאין בה מצנה, שאינו מברך לאחרים אלא אם כן נהנה עמהן. אבל ברכת ההנה שיש בה מצנה - כגון אכילת מצה בלילי הפסח, וקדוש היום - הרי זה מברך לאחרים ואוכלין ושותין, אף על פי שאינו אוכל ושותה עמהן.

יא. כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה, ונתפון לצאת בה ידי חובתו - יצא, ואף על פי שלא ענה 'אמן'; וכל העונה 'אמן' אחר המברך, הרי זה כמברך - והוא, שיהיה המברך חייב באותה ברכה. הנה המברך חייב מדברי סופרים, ועונה חייב מן התורה - לא יצא ידי חובתו, עד שיענה 'אמן', או ישמע ממי שהוא חייב בה מן התורה כמותו.

יב. רבים שנתעו [התכנסו] לאכל פת, או לשותות יין, וברך אחד מהן, וענו פלן 'אמן' - הרי אלו מתרין לאכל ולשותות; אבל אם לא נתפנו לאכל כאחד, אלא זה כא מעצמו וזה כא מעצמו - אף על פי שהן אוכלין מכפר אחד, כל אחד ואחד מברך לעצמו. במה דברים אמורים? בפת ויין בלבד; אבל שאר אכלים ומשקים, אינן צריכין הסבה [התכנסות לאכול יחד], אלא אם ברח אחד מהן, וענו פלן 'אמן' - הרי אלו אוכלין ושותין, אף על פי שלא נתפנו להסב כאחד.

יג. כל השומע אחד מישראל מברך ברכה מכל הברכות פלן - אף על פי שלא שמע הברכה בלה מתחלתה ועד סופה, ואף על פי שאינו חייב באותה ברכה - חייב לענות 'אמן'; ואם הנה המברך גוי, או מין [אפיקורס], או כותי [שומרונים], או תינוק המתלמד, או שהיה גדול ושנה מטבע [נוסח] הברכה - אין עונין אחריהן 'אמן'.

יד. כל העונה 'אמן' - לא יענה לא אמן חסופה [בהבלעת האל"ף], ולא אמן קטופה [בהבלעת הנו"ן], ולא אמן קצרה, ולא אמן ארכה, אלא בינונית; ולא יגביה קולו יותר מן המברך. וכל מי שלא שמע הברכה שהוא חייב בה, לא יענה 'אמן' בכלל העונים.

טו. כל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא; והרי הוא כנשבע לשוא, ואסור לענות

ברכה זו לא עבדים, ולא קטנים. ועד כמה מברכין אותה?
אם היה אלמון שנשא אלמנה, מברכין אותה ביום ראשון
בלבד; ואם היה בחור שנשא אלמנה או אלמון שנשא
בתולה, מברכין אותה כל שבעת ימי המשטה.

י. ברכה זו שמוסיפין בבית חתנים, היא ברכה אחרונה
משבע ברכות של נשואין. כמה דברים אמורים? בשהיו
האוכלין הם שעמדו בברכת נשואין, ושמעו הברכות;
אבל אם היו האוכלין אחרים שלא שמעו ברכת נשואין
בשעת נשואין, מברכין בשבילם אחר ברכת מזון שבע
ברכות, כדרך שמברכין בשעת נשואין - והוא שיהיו
עשרה, וחתנים מן המנין.

יא. אלו הן שבע ברכות: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם,
שהכל ברא לכבודו'; 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, יוצר
האדם'; 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, אשר יצר את
האדם בצלמו, בצלם דמות תבניתו, והתקין לו ממנו בנן עדי
עד; ברוך אתה ה', יוצר האדם'; 'שוש תשיש ותגל עקרה,
בקבוץ בניה לתוכה בשמחה; ברוך אתה ה', משמח ציון
בבניה'; 'שמחת שמחת רעים אהובים, כשמחת יצירך מקדם בנן
עדן; ברוך אתה ה', משמח עמו ובונה ירושלים'; 'ברוך אתה
ה' אלהינו מלך העולם, אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה,
גילה ורנה אהבה ואחווה שלום ורעות. מהרה ה' אלהינו ישמע
מערי יהודה ומחוצות ירושלים, קול ששון קול שמחה, קול
חתן וקול כלה, קול מצהלות חפת חתנים ממשטה ונערים
מנגינתם; ברוך אתה ה', משמח חתן עם הכלה.'

יב. שכח ולא הזכיר בשבת או ביום טוב קדשת היום -
אם נזכר קדם שיתחיל בברכה רביעית - בשבת אומר:
'ברוך אשר נתן שבת מנוחה לעמו ישראל לאות ולברית
קדש, ברוך אתה ה' מקדש השבת; ביום טוב אומר:
'ברוך אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון
ולשמחה, ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים'. ומתחיל
בברכה רביעית, וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל בברכה
רביעית - פוסק וחזור לראש, שהוא ברכת 'הזן'.

יג. בראשי חדשים, שכח ולא אמר 'יעלה ויבוא' - אם
נזכר קדם שיתחיל בברכה רביעית - אומר: 'ברוך אשר
נתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון, ואינו חותם בה;
ומתחיל בברכה רביעית, וגומר. ואם נזכר אחר שהתחיל
ברכה רביעית - גומר אותה, ואינו חוזר. וכן בחלו של
מועד. ובחגכה ובפורים, שכח ולא הזכיר הענין בברכה
המזון - אינו חוזר.

יד. מי שאכל ושכח ולא ברך - אם נזכר קדם שיתאכל
המאכל שבמעיו, חוזר ומברך. וכן אם נעלם ממנו, ולא
ידע אם ברך או לא ברך - חוזר ומברך; והוא, שלא
נתאבל המזון שבמעיו.

יום רביעי

הלכות ברכות פרק ג

א. תמשה מינין הן - החטין, והשעורין, והפסמין נחייטים
מדבריות, ושבלת שועל (שעורה מדברית), והשפון.

ברכה ראשונה - כתקנה; שניה - פותח בברכת 'הארץ',
וכולל 'בונה ירושלים' בברכת 'הארץ', וחותם בברכת
'הארץ'. ואם היו עושים בסעודתן (עובדים תמורת מזון)
בלבד, או שהיה בעל הבית מסב עמהן - מברכין בתקנה
ארבע ברכות, כשאר כל אדם.

ג. ברכת 'הארץ' - צריך לומר הודיה בתחלתה ובסופה,
וחותם בה 'על הארץ ועל המזון'; וכל שלא אמר 'ארץ'
תקדה טובה ורחבה בברכת 'הארץ', לא יצא ידי חובתו.
וצריך להזכיר בה ברית ותורה, ולהקדים ברית לתורה;
שהברית היא שאומרים בברכת 'הארץ', היא ברית מילה
שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות; והתורה כלה נכרתו
עליה שלש בריתות, שנאמר: "אלה דברי הברית מלבד
הברית", "אתם נצבים וגו' לעברך בברית ה'".

ד. ברכה שלישית - פותח בה 'רחם ה' אלהינו על
ישראל עמך ועל ירושלים עירך', או 'נחמנו ה' אלהינו
בירושלים עירך'; וחותם בה 'בונה ירושלים', או 'מנחם
עמו בכנין ירושלים' - ולפיכך נקראת ברכה זו 'נחמה'.
וכל מי שלא אמר מלכות בית דוד בברכה זו - לא יצא
ידי חובתו, מפני שהיא ענין הברכה; שאין נחמה גמורה,
אלא בתורת מלכות בית דוד.

ה. בשבתות ובמים טובים, מתחיל בנחמה ומסיים
בנחמה, ואומר קדשת היום באמצע. כיצד? מתחיל:
'נחמנו ה' אלהינו בציון עירך', או 'רחם ה' אלהינו על
ישראל עמך ועל ירושלים עירך'; ומסיים: 'מנחם עמו
בכנין ירושלים', או 'בונה ירושלים'. ואומר באמצע
בשבת: 'אלהינו ואלהי אבותינו, רצה והתליצנו במצותיך
ובמצות יום המנוח השביעי הזה, ונשבת בו וננוח בו
כמצות רצונך, ואל תהא צרה ויגון ביום מנוחתנו'. ובמים
טובים אומר 'יעלה ויבוא'; וכן בראשי חדשים ובחלו של
מועד, מוסיף באמצע ברכה שלישית 'יעלה ויבוא'.

ו. בחגכה ופורים, מוסיף באמצע ברכת 'הארץ' על
הנסים, כדרך שמוסיף בתפלה. ויום טוב או ראש חודש
שחל להיות בשבת, מזכיר 'רצה והתליצנו' תחלה, ואחר
כך 'יעלה ויבוא'; וכן ראש חודש טבת שחל להיות בשבת,
מזכיר 'על הנסים' בברכת 'הארץ', ורצה והתליצנו
'יעלה ויבוא' בנחמה.

ז. ברכה רביעית, צריך להזכיר בה שלש מלכיות.
וכשמברך האורח אצל בעל הבית, מוסיף בה ברכה לבעל
הבית. כיצד מברכו? אומר: 'יהי רצון שלא תבוש בעל
הבית בעולם הזה, ולא תכלם לעולם הבא'; ויש לו רשות
להוסיף בברכת בעל הבית, ולהאריך בה.

ח. וכשמברכין בבית האבל, אומר בברכה רביעית:
'המלך החי, הטוב והמטיב, אל אמת, דיין אמת, שופט
בצדק, שליט בעולמו לעשות בו כרצונו, שאנחנו עמו
ועבדיו, ובכל אנו חייבין להודות לו ולברכו'; ומבקש
רחמים על האבל לנחמו כפי מה שייצא, וגומר 'הרחמן'.

ט. בבית חתנים, מברכין ברכת חתנים אחר ארבע ברכות
אלו, בכל סעודה וסעודה שאוכלים שם; ואין מברכין

ט. עסה שְׁנָאֶפֶת בְּקִרְקַע כְּמוֹ שֶׁהַעֲרֵבִים שׁוֹכְנֵי הַמִּדְבָּרוֹת אוֹפִין - הוֹאִיל וְאִין עֲלֶיהָ צוּרַת פֶּת, מְכַרְף עֲלֶיהָ בְּתַחֲלָה 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת'; וְאִם קָבַע סְעוּדָתוֹ עֲלֶיהָ, מְכַרְף 'הַמוֹצֵיא'. וְכֵן עֵסָה שֶׁלְשָׁה בְּדָבָשׁ אוֹ בְּשֶׁמֶן אוֹ בְּחֶלֶב, אוֹ שְׁעָרַב בָּהּ מִיְנֵי תְבַלִּין וְאַפְסָאָה, וְהִיא הַנְקָרָאָת פֶּת הַבָּאָה בְּכִיסָנִין' [עֲשׂוּי כִיסִים וּבְתוֹכָם דַּבֵּשׁ וְכוּ"ב] - אִף עַל פִּי שֶׁהוּא פֶת, מְכַרְף עֲלֶיהָ 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת'; וְאִם קָבַע סְעוּדָתוֹ עֲלֶיהָ, מְכַרְף 'הַמוֹצֵיא'.

י. אֲרֹו שְׁבִשְׁלוֹ, אוֹ שְׁעֵשָׂה מִמֶּנּוּ פֶת - בְּתַחֲלָה מְכַרְף עֲלֵיו 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת', וְלִבְסוֹף 'בוֹרָא נְפִשׁוֹת'; וְכִלְכֵּד שְׁלֵא יְהֵא מְעָרַב עִם דְּבָר אַחֵר, אֲלֵא אֲרֹו לְבָדוֹ. אֲכַל פֶּת דִּחּוֹן, אוֹ פֶת שֶׁל שְׁאָר מִיְנֵי קִטְנִיּוֹת - בְּתַחֲלָה מְכַרְף 'שֶׁהַכֵּל', וְלִבְסוֹף 'בוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת'.

יא. כָּל שְׁמֵכְרֵכִין עֲלֵיו בְּתַחֲלָה 'הַמוֹצֵיא', מְכַרְכִּין לְאַחֲרָיו בְּרַפְת הַמְזוּזָן כְּסִדְרָה אַרְבַּע בְּרֻכּוֹת; וְכֵל שְׁמֵכְרֵכִין עֲלֵיו בְּתַחֲלָה 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת', מְכַרְכִּין לְאַחֲרָיו בְּרֻכָּה אַחַת מְעִין שְׁלֵשׁ - חוּץ מִן הָאֲרֹו.

יב. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? שְׁאֲכַל מִפְּנֵית וְלִמְעָלָה; אֲכַל הַאוֹכֵל פְּחוֹת מִפְּנֵית, בֵּין מִן הַפֶּת בֵּין מִשְׁאָר אֲכָלִין, וְהַשׁוֹתָה פְּחוֹת מִרְבִּיעִית, בֵּין מִן הַיִּזָּן בֵּין מִשְׁאָר מִשְׁקִין - מְכַרְף בְּתַחֲלָה בְּרֻכָּה הָרְאוּיָה לְאוֹתוֹ הַמִּין, וְלִבְסוֹף אֵינוֹ מְכַרְף כָּלָל.

יג. וְזוֹ הִיא בְּרֻכָּה אַחַת שְׁמַעִין שְׁלֵשׁ: 'בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם, עַל הַמַּחְיָה וְעַל הַהַפְלָלָה וְעַל אֲרֵץ חֲמֵדָה טוֹבָה וְיַחֲבָה שְׂרָצִית וְהַנְחִלָתָ אֶת אֲבוֹתֵינוּ; רַחֵם ה' אֱלֹהֵינוּ עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ וְעַל צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ, וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ וְשִׁמְחֵנוּ בְּבִנְיָנָהּ וּבְנִכְרָךְ עֲלֶיהָ בְּקִדְשָׁה וּבְטָהֳרָה; בְּרוּךְ אַתָּה ה', עַל הָאֲרֵץ וְעַל הַמַּחְיָה'. וּבְשִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, אוֹמֵר בְּבְרֻכָּה זוֹ בְּכִלְלָה מְעִין קִדְשַׁת הַיּוֹם, כְּדִרְךָ שְׁמוֹנְפִיר בְּבְרֻכַת הַמְזוּזָן.

יום חמישי

הַלְכוֹת בְּרֻכּוֹת פֶּרֶק ד'

א. כָּל הַמְכַרְף בְּרַפְת הַמְזוּזָן אוֹ בְּרֻכָּה אַחַת מְעִין שְׁלֵשׁ, צָרִיף לְכַרְף אוֹתָהּ בְּמָקוֹם שְׁאֲכַל. אֲכַל כִּשְׁהוּא מִהַלֶּךְ - יֵשֵׁב בְּמָקוֹם שְׁפֹסֶק, וּיְכַרְף; אֲכַל כִּשְׁהוּא עוֹמֵד - יֵשֵׁב בְּמָקוֹמוֹ, וּיְכַרְף. שְׂכַח בְּרַפְת הַמְזוּזָן, וְנִזְכַּר קִדְם שְׂתִיאֲכַל הַמְזוּזָן בְּמַעְיו - מְכַרְף בְּמָקוֹם שְׁנֹנֵפֶר; וְאִם הִיָּה מְזִיד, חוּזַר לְמָקוֹמוֹ וּמְכַרְף, וְאִם בְּרַף בְּמָקוֹם שְׁנֹנֵפֶר, יִצָּא יָדֵי חוֹבְתוֹ. וְכֵן אִם בְּרַף כִּשְׁהוּא עוֹמֵד, אוֹ כִּשְׁהוּא מִהַלֶּךְ - יִצָּא יָדֵי חוֹבְתוֹ; וְלִכְתַּחֲלָה, לֹא יְכַרְף בְּרַפְת הַמְזוּזָן, וְלֹא בְּרֻכָּה שְׁמַעִין שְׁלֵשׁ, אֲלֵא כִּשְׁהוּא יוֹשֵׁב, וּבְמָקוֹם שְׁאֲכַל.

ב. מִי שְׁנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בְּרַף 'הַמוֹצֵיא' אוֹ לֹא בְּרַף - אֵינוֹ חוּזַר וּמְכַרְף, מִפְּנֵי שְׂאִינָה מִן הַתּוֹרָה. שְׂכַח לְכַרְף 'הַמוֹצֵיא' - אִם נִזְכַּר עַד שְׁלֵא נִזְכַּר סְעוּדָתוֹ, חוּזַר וּמְכַרְף; וְאִם לְאַחַר שְׁנִגְמַר, אֵינוֹ חוּזַר וּמְכַרְף.

ג. הִיָּה אוֹכֵל בְּבֵית זֶה, וּפְסַק סְעוּדָתוֹ וְהִלֵּךְ לְבֵית אַחֵר, אוֹ שֶׁהִיָּה אוֹכֵל וְקָרָא לוֹ חֲבָרוֹ לְדַבֵּר עִמּוֹ, וְיִצָּא לוֹ לְפִתַח

הַכֶּסֶם, מִמִּין הַחֲטִין; וְשִׁבְלַת שׁוּעַל וְהַשְׁפוֹן, מִמִּין הַשְּׁעוּרִין. וְחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין הָאֵלּוּ - כִּשְׁהֵן שְׁבָלִים, נְקָרָאִים 'תְּבוּאָה' בְּכָל מָקוֹם; וְאַחַר שֶׁדָּשִׁין וְזוּרִין אוֹתָן [בְּרוּחַ לְנִסְחוֹת], נְקָרָאִין 'דְּגָן'; וְכִשְׁטוֹחֲנִין אֶת אֶחָד מֵהֶן וְלִשִׁין אֶת קַמְחוֹ וְאוֹפִין אוֹתוֹ, נְקָרָא 'פֶת'. וְהַפֶּת הַנַּעֲשֵׂת מֵאֶחָד מֵהֶן, הִיא הַנְקָרָאָת 'פֶת' בְּכָל מָקוֹם, בְּלֹא לְוִיָּה [לֵלֵא שֵׁם נוֹסֵף].

ב. הַאוֹכֵל פֶת - חֵיב לְכַרְף לְפָנָיהּ: 'בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מִלֵּךְ הָעוֹלָם, הַמוֹצֵיא לָחֵם מִן הָאֲרֵץ'. אֲכַל דְּגָן שְׁלוּק [מְבוּשֵׁל] פְּחוֹת שֶׁהוּא - מְכַרְף לְפָנָיו 'בוֹרָא פְּרִי הָאֲדָמָה', וְלְאַחֲרָיו 'בוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת'. אֲכַל קַמַח - מְכַרְף לְפָנָיו 'שֶׁהַכֵּל', וְלְאַחֲרָיו 'בוֹרָא נְפִשׁוֹת'.

ג. קַמַח שֶׁל אֶחָד מִחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין, שֶׁקָּלְהוּ וְעָרְבוּ בְּמִים אוֹ בְּשֶׁאָר מִשְׁקִין - אִם הִיָּה עָבָה כְּדֵי שְׂיִהְיֶה רְאוּי לְאַכִּילָה, וְלַעֲטוֹ - מְכַרְף עֲלֵיו בְּתַחֲלָה 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת'; וְאִם הִיָּה רַף כְּדֵי שְׂיִהְיֶה רְאוּי לְשִׁתֵּיהּ - מְכַרְף עֲלֵיו בְּתַחֲלָה 'שֶׁהַכֵּל', וְלִבְסוֹף 'בוֹרָא נְפִשׁוֹת'.

ד. קַמַח שֶׁל אֶחָד מִחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין שְׁבִשְׁלוֹ בְּקִדְרָה, בֵּין לְבָדוֹ בֵּין שְׁעָרְבוֹ עִם דְּבָרִים אַחֲרִים - כְּגוֹן לְכִיבוֹת [עוּגוֹת סוּלַת] וְכִיּוֹצָא בֶּהֱן, וְכֵן הַדְּגָן שֶׁחִלְקוֹ אוֹ כְּתָשׁוֹ וּבִשְׁלוֹ בְּקִדְרָה - כְּגוֹן הַרִיפּוֹת וְגִרְשׁ כְּרָמֵל [חִיטִּים בְּצוּרוֹת שׁוֹנוֹת] וְכִיּוֹצָא בֶּהֱן, וְכֵל זֶה הוּא הַנְקָרָא 'מַעֲשֵׂה קִדְרָה', וְכֵן כָּל תְּבַשִּׁיל שְׁעָרַב בּוֹ אֶחָד מִחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין, בֵּין קַמַח בֵּין פֶת - בְּתַחֲלָה, מְכַרְף עֲלֵיו 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת'.

ה. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? כִּשְׁהִיָּה אוֹתוֹ הַמִּין חֲשׁוּב אֲצִלוֹ, וְלֹא הִיָּה טְפֵלָה; אֲכַל אִם הִיָּה אֶחָד מִחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין שְׁעָרַב טְפֵלָה - אֵינוֹ מְכַרְף אֲלֵא עַל הָעֵקֶר, וּפּוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה. וְזֶה כָּלָל בְּבְרֻכּוֹת - כָּל שֶׁהוּא עֵקֶר וְעִמּוֹ טְפֵלָה, מְכַרְף עַל הָעֵקֶר וּפּוֹטֵר אֶת הַטְּפֵלָה, בֵּין שֶׁהִיָּתָה הַטְּפֵלָה מְעַרְבָת עִם הָעֵקֶר, בֵּין שֶׁלֹּא הִיָּתָה מְעַרְבָת.

ו. כִּיצַד הִיא הַטְּפֵלָה הַמְעַרְבָת? לְפֶת [מִיּוֹ יֶרֶק] אוֹ כְּרוּב שְׁבִשְׁלוֹ וְעָרַב בּוֹ קַמַח שֶׁל אֶחָד מִחֲמֶשֶׁת הַמִּינִין כְּדֵי לְדַבְּקוֹ [לְעֲשׂוֹתוֹ סַמִּיר] - אֵינוֹ מְכַרְף עֲלֵיו 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת', שֶׁהַלְפֶת הוּא הָעֵקֶר וְקַמַח זֶה טְפֵלָה; שְׁכַל דְּבָר שְׁמַעֲרֵכִין אוֹתוֹ כְּדֵי לְדַבֵּק, אוֹ כְּדֵי לְתַן רִיחַ, אוֹ כְּדֵי לְצַבֵּעַ הַתְּבַשִּׁיל - הִרִי זֶה טְפֵלָה לוֹ; אֲכַל אִם עָרַב כְּדֵי לְתַן טַעַם בְּתַעֲרָבָת, הִרִי הוּא עֵקֶר. לְפִיכָף, מִיְנֵי דְבָשׁ שְׁמֵכְשָׁלִין אוֹתָן וְנוֹתְנִין בֶּהֱן חֶלֶב חֲטָה כְּדֵי לְדַבֵּק, וְעוֹשִׂין מֵהֶן מִיְנֵי מַתִּיקָה - אֵינוֹ מְכַרְף עֲלֵיו 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת', מִפְּנֵי שֶׁהַדְּבָשׁ הוּא הָעֵקֶר.

ז. כִּיצַד הִיא הַטְּפֵלָה שְׂאִינָה מְעַרְבָת? הִרִי שֶׁצָּרַף לְאַכֵּל דָּג מְלִיחַ, וְאֲכַל הַפֶת עִמּוֹ כְּדֵי שְׁלֵא יִזִּיק הַמְלִיחַ גְּרוֹנוֹ וְלִשׁוֹנוֹ - מְכַרְף עַל הַמְלִיחַ וּפּוֹטֵר אֶת הַפֶת, מִפְּנֵי שֶׁהַפֶת טְפֵלָה לוֹ; וְכֵן כָּל פִּיּוֹצָא בִּזְהָ.

ח. הַפֶת שְׁפֹתָת אוֹתָהּ פְּתִים [פִּירוּדָה לְפִירוּרִים], וּבִשְׁלָה בְּקִדְרָה אוֹ לְשֵׁה בְּמָרְק - אִם יֵשׁ בְּפִתִיתִין פְּנִיחַ, אוֹ שְׁנֹפֶר שֶׁהֵן פֶת וְלֹא נִשְׁתַּנָּת צוּרְתָהּ - מְכַרְף עֲלֶיהָ בְּתַחֲלָה 'הַמוֹצֵיא'; וְאִם אֵין בֶּהֱן פְּנִיחַ, אוֹ שְׁעָבְרָה צוּרַת הַפֶת בְּבִשׁוּל - מְכַרְף עֲלֶיהָ בְּתַחֲלָה 'בוֹרָא מִיְנֵי מְזוֹנוֹת'.

ודברים הבאים לאחר הסעודה, בין מחמת הסעודה בין שלא מחמת הסעודה - טעונית ברכה לפנין וילאחריהן. **יב.** בשבתות וימים טובים, ובסעודת הקנות הדם, ובצעת שיצא מן המרחץ, וכיוצא בהן, שאדם קובע סעודתו על היין - אם ברוך על היין שלפני המזון, פטר את היין ששותה לאחר המזון קדם שיברך ברכת המזון; אבל בשאר הימים, צריך לחזור ולברך בתחלה על היין שלאחר המזון. בא להן יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו, שאין בית הבליעה פנוי, שיענו הכל אחר אחד 'אמן'; ואינו פוטר את היין שלאחר המזון.

יום שישי

הלכות ברכות פּרָק ה

א. גשים ועבדים, חייבין בברכת המזון; ופסק יש בדברך אם הן חייבין מן התורה, לפי שאין קובע לה זמן, או אינן חייבין מן התורה. לפיכך, אין מוציאין את הגדולים ידי חובתן. אבל הקטנים, חייבין בברכת המזון מדברי סופרים, כדאי לחנך במצוות.

ב. שלשה שאכלו פת כפאחד, חייבין לברך ברכת הזמון קדם ברכת המזון. ואי זו היא ברכת הזמון? אם היו האוכלין משלשה עד עשרה, מברך האחד מהן, ואומר: 'ברוך שאכלנו משלו'; והכל עונין: 'ברוך שאכלנו משלו' ובטובו חיינו, והוא חוזר ומברך: 'ברוך שאכלנו משלו' ובטובו חיינו.

ג. ואחר כך מתחיל ואומר: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, הנין', עד שגומר ארבע הברכות; והן עונין 'אמן' אחר כל ברכה וברכה.

ד. היו האוכלין מעשרה ולמעלה, מזמנין בשם. ביצד? המברך אומר: 'ברוך לאלהינו שאכלנו משלו', והן עונין: 'ברוך אלהינו שאכלנו משלו' ובטובו חיינו, והוא חוזר ואומר: 'ברוך אלהינו שאכלנו משלו' ובטובו חיינו, ומתחיל ברכת המזון.

ה. הסועד בבית חתנים - משיתחילו להתעסק בצרכי סעודת נשואין ולהכינה, ועד שלשים יום אחר הנשואין - מברך: 'ברוך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו', והן עונין: 'ברוך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו' ובטובו חיינו, והוא חוזר ואומר: 'ברוך שהשמחה במעונו שאכלנו משלו' ובטובו חיינו. ואם היו עשרה - מברך: 'ברוך לאלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו', והם עונין: 'ברוך אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו' ובטובו חיינו, והוא חוזר ואומר: 'ברוך אלהינו שהשמחה במעונו שאכלנו משלו' ובטובו חיינו. וכן סעודה שעושים אותה אחר הנשואין מחמת הנשואין עד שנים עשר חדש, מברך 'שהשמחה במעונו'.

ו. הכל חייבין בברכת הזמון, כדרך שחייבין בברכת המזון - אפילו כהנים שאכלו קדשי קדשים בעצרה. וכן כהנים וישואלים שאכלו כפאחד, ואכלו הכהנים תרומה וישואל חלין - חייבין בזמון. גשים ועבדים, וקטנים, חייבין בזמון כחייבין בברכת המזון.

ביתו וחזר - הואיל ושנה מקומו, צריך לברך למפרע על מה שאכל, וחוזר ומברך בתחלה 'המוציא', ואחר כך גומר סעודתו.

ד. חברים שהיו יושבין לאכל, ויצאו לקראת חתן או לקראת פלה - אם הניחו שם זקן או חולה - חוזרין למקומן וגומרין סעודתן, ואינן צריכין לברך שניה. ואם לא הניחו שם אדם - קשהו יוצאין, צריכין ברכה למפרע; וכשהן חוזרין, צריכין ברכה לכתחלה.

ה. וכן אם היו מסבין לשתייה, או לאכילת פרות; שכל המשנה מקומו, הרי פסק אכילתו, ולפיכך מברך למפרע על מה שאכל, וחוזר ומברך שניה לכתחלה על מה שהוא צריך לאכל. והמשנה מקומו מפנה לפנה בבית אחד, אינו צריך לחזור ולברך. אבל במזרחיה של [עץ] תאנה וכו' לאכל במערבה, צריך לחזור ולברך.

ו. ברוך על הפת, פטר את הפרפרת [מיני לפת] שאוכלין בהן הפת, ממיני התבשיל ופרות, וכיוצא בהן; אבל אם ברוך על הפרפרת, לא פטר את הפת. ברוך על מעשה קדוה [מיני דגן שנתבשלו בקדירה], פטר את התבשיל [שלא מיני דגן]; ברוך על התבשיל, לא פטר את מעשה קדוה.

ז. גמר בלבו מלאכל או מלשתות, ואחר כך נמלך לאכל או לשתות - אף על פי שלא שנה מקומו, חוזר ומברך; ואם לא גמר בלבו, אלא דעתו לחזור לשתות או לאכל - אפילו פסק כל היום בלו, אינו צריך לברך שנית.

ח. היו שותין, ואמרו: 'בואו ונברך ברכת המזון', או 'בואו ונגדש קדוש היום' - נאסר להם לשתות, עד שיברכו או יקדשו; ואם רצו לחזור ולשתות קדם שיברכו או יקדשו, אף על פי שאינם רשאים - צריכין לחזור ולברך 'בזרא פרי הגפן', ואחר כך ישתו. אבל אם אמרו: 'בואו ונבדיל', אינן צריכין לחזור ולברך.

ט. היו מסבין לשתות יין, וכו' להן מין יין אחר, כגון שהיו שותין אדם והביאו שחר, או לשון והביאו חדש - אינן צריכין לברך ברכת היין פעם שניה; אבל מברכין: 'ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, הטוב והמטיב'.

י. אין מברכין על אכל מכל האוכלין, ולא על משקה מכל המשקין, עד שיבוא לפניו; ואם ברוך ואחר כך הביאו לפניו, צריך לחזור ולברך. נטל אכל וברך עליו, ונפל מידו ונשרף או שטפו נהר - נוטל אחר וחוזר ומברך עליו, אף על פי שהוא מאותו המין; וצריך לומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' על ברכה ראשונה, כדי שלא להוציא שם שמים לבטלה. עומד אדם על אמת [תעלת] המים, ומברך ושותה, אף על פי שהמים שהיו לפניו בשעת הברכה, אינן המים ששתה - מפני שלכך נתכונן מתחלה.

יא. דברים הבאים בתוך הסעודה, והן מחמת הסעודה [כגון בשיר ודגים] - אינן צריכין ברכה לא לפנין ולא לאחריהן; אלא ברכת 'המוציא' שבתחלה, וברכת המזון שבסוף, פוטרין הכל, שהכל טפלה לסעודה. ודברים שאינן מחמת הסעודה [כגון פירות], שבאו בתוך הסעודה - טעונית ברכה לפנין, ואין טעונית ברכה לאחריהן.

טו. שנים שאכלו, פל אחד ואחד מברך לעצמו; ואם היה אחד יודע ואחד אינו יודע, זה שידע מברך בקול רם, והשני עונה 'אמן' אחר פל ברכה וברכה, ויוצא ידי חובתו. וכן מברך לאכילתו, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה, ויוצאין ידי חובתן; אבל אמרו חכמים: 'תבוא מארה למי שאשתו וכו' מברכין לו'.

טז. במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן? בזמן שאכלו ולא שבעו, שהן חייבין לברך מדברי סופרים, ולפיקח מוציאין אותן קטן או עבד או אשה מידי חובתן. אבל אם אכל ושבע, שנתחייב בברכת המזון מן התורה - אין אשה או קטן או עבד מוציאין אותו מידי חובתו; שכל החייב בברך מן התורה - אין מוציאין אותו מידי חובתו, אלא החייב באותו הדבר מן התורה כמותו.

יז. הנכנס אצל אחרים, ומצאן מברכין ברפת הזמן - אם מצא המברך אומר 'נברך', הוא עונה 'ברוך' ומברך; ואם מצא האוכלים עונים 'ברוך' שאכלנו, הוא עונה אחרת 'אמן'.

שבת קודש

הלכות ברכות פרק ו

א. פל האוכל הפת שמברכין עליה 'המוציא' - צריך נטילת ידים תחלה וסוף, ואף על פי שהיא פת חלין; ואף על פי שאין ידיו מלכלכות, ואינו יודע להן טמאה - לא יאכל, עד שיטל שתי ידיו. וכן פל דבר שטבולו במשקין - צריך נטילת ידים תחלה.

ב. פל הנוטל ידיו - בין לאכילה, בין לקריאת שמע, בין לתפלה - מברך בתחלה 'אשר קדשנו במצוותיו וצונו על נטילת ידים'; שזו מצות חכמים היא, שנוצטוונו בתורה לשמע מהן, שנאמר: "על פי התורה אשר יורוף". ומים אחרונים - אין מברכין עליהן, שאינן אלא מפני הסכנה; ולפיקח חייב אדם להתנהר בהן ביותר.

ג. נטילת ידים בין תבשיל לתבשיל, רשות - רצה נוטל, רצה אינו נוטל. ופרות של חלין - אינן צריכין נטילת ידים, לא בתחלה ולא בסוף; וכל הנוטל ידיו לפרות, הרי זה מצטיי הרוח [גאוותנים]. פל את המלח, צריך נטילת ידים באחרונה - שמא יש בו מלח סדומית או מלח שטבעו כטבע מלח סדומית, ויעביר ידיו על עיניו ויסמא; מפני זה חייבין לטל ידים בסוף כל סעודה, מפני המלח. ובמחנה, פטורין מנטילת ידים בתחלה, מפני שהן טרודין במלחמה; וחייבין באחרונה, מפני הסכנה.

ד. עד היכן היא נטילת ידים? עד הפרק [חיבור כף היד והזרוע]; וכמה שעור המים? רביעית לכל שתי הידים, וכל שחוצץ בטבילה, חוצץ בנטילת ידים; וכל [סוג מים] העולה [המשלים] למידת המקנה [מ' טאה], עולה לשעור רביעית.

ה. פל הצריך נטילת ידים - אם הטביל ידיו במי מקנה, אינו צריך דבר אחר; ואם הטבילן במים שאין בהן שעור מקנה, או במים שאובין שבקרקע, לא עשה כלום, שאין המים השאובין מטהרין את הידים אלא בנטילה.

ז. נשים ועבדים וקטנים - אין מומנין עליהן [אין מצרפים לזימון], אבל מומנין לעצמן. ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים, מפני הפריצות - אלא נשים לעצמן, או עבדים לעצמן, או קטנים לעצמן; ובלבד שלא ימונו בשם. אנדרוגינוס [שיש בו סימני נקבות וזכרות] מומן למינו, ואינו מומן לא לנשים ולא לאנשים, מפני שהוא ספק. והטמטום [שאינו בו לא סימני נקבות ולא זכרות] אינו מומן כלל. קטן היודע [מבין] למי מברכין - מומנין עליו, ואף על פי שהוא כפון שבע או כפון שמונה; ומצטרף בין למנין שלשה בין למנין עשרה לומן עליו. והנכרי, אין מומנין עליו.

ח. אין מומנין אלא על מי שאכל מפזית פת ומעלה. שבעה שאכלו פת, ושלשה אכלו עמהן ירק או ציר [מין מאכלים מבושלים] וכיוצא בזה - מצטרפין לומן בשם; והוא, שהיא המברך מאוכלי הפת. אבל ששה שאכלו פת, וארבעה ירק - אין מצטרפין, עד שהיה אוכלי הפת רב הנפר. במה דברים אמורים? בעשרה; אבל בשלשה - צריך שיאכל כל אחד מהן פזית פת, ואחר כך מומנין.

ט. שנים שאכלו ונגמרו מלאכל, ויבא שלישי ואכל - אם יכולין לאכל עמו פל שהוא אפלו משאר אכליו, מצטרף עמהן. וחסם גדול שבמסבין - הוא שמברך לבלו, אף על פי שלא בא אלא באחרונה.

י. שלשה שאכלו פאחד, אינן רשאין לחלק [לברך כל אחד בנפרד]; וכן ארבעה, וכן חמשה. ששה, יש [מותר] להן לחלק [לשתי קבוצות], עד עשרה; ועשרה אינן רשאין לחלק, עד שהיה עשרים; שכל זמן שיחלקו ותהיה ברפת הזמון לכל חלק וחלק פזמון הכל, יש להם לחלק.

יא. שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות של שלשה שלשה, אינן רשאין לחלק [ומזמנים אף שלא אכלו יחד]; ואם כבר זמן פל אחד ואחד מהן בחבורה שלו, רשאין לחלק, ואינן חייבין בזמון, שפכר זמנו עליהן. שלשה שישבו לאכל - אף על פי שפל אחד ואחד אוכל משלו, אינן רשאין לחלק.

יב. שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד - בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו, מצטרפין לזמון אחד; ואם לאו, אלו מומנין לעצמן ואלו מומנין לעצמן. ואם יש שמש אחד ביניהם, שהוא הולף ומשמש מחבורה זו לחבורה זו - מצטרפין לזמון אחד, אף על פי שאין מקצת אלו רואין מקצת אלו; והוא, שישמעו שתייהן כל דברי המברך בבאור [בבחיירות].

יג. שלשה שאכלו, ויצא אחד מהן לשוק - קוראין לו, כדי שיכון לשמע מה שהן אומרים, ומומנין עליו והוא בשוק, ויצא ידי חובתו; ולכשיחזור למקומו, יברך ברפת המזון לעצמו. אבל עשרה שאכלו, ויצא אחד מהן - אין מומנין עליו, עד שיחזור וישב במקומו עמהן.

יד. שלשה שאכלו פאחד, וקדם אחד מהן וברך לעצמו - מומנין עליו, ויצאו השנים ידי חובת זמון; והוא לא יצא בזמון זה, שאין זמון למפרע [אחד ברהמ"ז].

אין שם אחר - מניח הפלי בין ברקיו, וצק על ידיו, או יטה התבית על ידיו, ויטל; או נוטל ידו אחת וצק בזו על זו, וחזור וצק בראשונה על השנייה. והקוף, נוטל לידיים.

יד. השקת [אבו חלולה] שדולה האדם [מים] בינו או בגלגל ונותן לתוכה, והמים נמשכין ממנה באמה והולכין ומשקין הירקות או הבהמה, והניח ידיו בשקת, ועברו המים ושטפו על ידיו - לא עלתה לו נטילה, שהרי אין כאן נותן על ידיו; ואם היו ידיו קרובות לשפיכת הדלי, עד שנמצאו המים שטפו על ידיו מלכת נתינת האדם - עלתה לו נטילה.

טו. מים שנסתפק לו אם נעשה מהן מלאכה או לא נעשה, אם יש בהן פשעור או שאין בהן, אם הן טהורין או טמאין, ספק נוטל ידיו ספק לא נוטל ידיו - ספקו טהור; שכל ספק שבטירת ידים, טהור.

טז. מים ראשונים - צריך שיגביה ידיו למעלה, שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים; ואחרונים - צריך שישפיל ידיו למטה, כדי שיצא כל פת המלח שעל ידיו. מים ראשונים, נוטלים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע; ואחרונים, אינן נוטלין על גבי קרקע. מים ראשונים, בין בחמי האור [שהוחמו באש] בין בצונן. אחרונים, אין נוטלין בחמין - והוא, שיהיו חמים שהיז סולדת בהן, מפני שאין מעבירין את ההמא, שאינו יכול לפשפש בהן; אבל אם היו פושרין, נוטלין מהן באחרונה. **יז.** נוטל אדם ידיו שחרית, ומתנה [מכוון] עליהן כל היום, ואינו צריך לטל ידיו לכל אכילה ואכילה; והוא, שלא הסיח דעתו מהן; אבל אם הסיח דעתו מהן, צריך לטל ידיו בכל עת שצריך נטילה.

יח. לט אדם את ידיו במפה, ואוכל בהן פת או דבר שטבולו במשקה, אף על פי שלא נוטל ידיו. המאכל לאחרים, אינו צריך נטילת ידים; והאוכל, צריך נטילת ידים, אף על פי שאינו נוגע במאכל, אלא אחר הוא המאכלו. והוא הדין לאוכל במגרפה [כעין מזלג], שצריך נטילת ידים.

יט. אסור להאכיל מי שלא נוטל ידיו, אף על פי שהוא נותן לתוף פיו. ואסור ללול בנטילת ידים; וצוויים הרבה ציו חכמים על נטילת ידים, והזהירו על הדבר. אפלו אין לו מים אלא כדי לשנות, נוטל ידיו במקצתן, ואחר כך אוכל, ושוחה מקצתן.

כ. צריך אדם לנגב את ידיו, ואחר כך יאכל; וכל האוכל בלא נגוב ידים, כאוכל לחם טמא. וכל הנוטל ידיו באחרונה, מנגב ואחר כך מברך. ותכף לנטילת ידים, ברפת המזון - לא יפסיק ביניהם בדבר אחר; אפלו לשנות מים אחר שנוטל ידיו באחרונה, אסור עד שיברך ברפת המזון.

ו. כל הנוטל ידיו, צריך להזהר בארבעה דברים: במים עצמן, שלא יהיו פסולין לנטילת ידים; ובשעור, שיהיה בהן רביעית לכל שתי הידים; ובכלי, שיהיו המים שנוטלין בהן בכלי; ובנוטל, שיהיו המים באין מלכת נותן.

ז. ארבעה דברים פוסלין את המים - שנוי מראה, וגלוי, ועשית מלאכה בהן, והפסד שמונע את הבהמה מלשנות מהן. כיצד? מים שגשגנו מראיהן - בין בכלים בין בקרקעות, בין מחמת דבר שנפל לתוכן בין מחמת מקומן - הרי אלו פסולין. וכן אם נתגלו גלוי האוסר אותן מן השתיה, נפסלו לנטילת ידים [שמא נחש נתן בהם ארטו].

ח. כל מים שנעשה בהן מלאכה - נעשו שופכין, ופסולין לנטילת ידים. כיצד? מים שאובין שהדיח בהן כלים, או ששרה בהן פתו, וכיוצא בזה, בין בכלים בין בקרקעות - פסולין לנטילת ידים. הדיח בהן כלים מודחין או חדשים, לא פסולין. מים שהנחתום מטבל בהן את העצבין [עוגות יבשות], פסולין; ושהוא חופן [נוטל בכפו] מהן בשעת לישה, כשרין - שהמים שבחפניו, הן שנעשו בהן מלאכה, אבל המים שחופן מהם, הרי הן בכשרותן.

ט. וכל מים שנפסלו משתיית הפלג - כגון שהיו מרים או מלוחין או עכורין או ריחן רע, עד שלא ישתה אותן הפלג - בכלים, פסולין לנטילת ידים; ובקרקעות, כשרין להטביל בהן. חמי טבירה - במקומן, מטבילין בהן את הידים; אבל אם נוטל מהן בכלי, או שהפליג מהן אמה [משר מהו תעלה] למקום אחר - אין נוטלין מהן לא ראשונים ולא אחרונים, מפני שאינן ראויין לשתיית הבהמה.

י. יש לנוטל [לכתחילה] לתן על ידיו מעט מעט, עד שיתן בשעור; ואם נתן הרביעית בלה בשטיפה אחת, כשר. נוטלין ארבעה [או] חמשה [בני אדם] זה בצד זה, או יד זה על גבי יד זה, בשטיפה אחת - ובכלב שירפו ידיהן [לא ידחקו ידיהם זו לזו], כדי שיכבא ביניהן המים, ויהיה באותה השטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד.

יא. אין נוהגין לידיים לא בדפנות הפלים [שנשברו], ולא בשולי [תחתית] המחץ [כלי חרט גדול], ולא בחרסים [שברי חרט], ולא במגופת [מכסה] התבית. ואם תקן [הרחיב] המגופה לנטילה, נוהגין ממנה לידיים; וכן החמת [נוד] שתקנה, נוהגין בה לידיים. אבל שק וקפה - אף על פי שתקנו, אין נוהגין מהן לידיים. ולא יתן לתברו בחפניו, שאין חפניו כלי. וכלים שנשברו שביניהם המטהרת אותן מידי טמאה - אין נוהגין בהם לידיים, מפני שהן שברי כלים.

יב. בכל הפלים נוטלין לידיים, אפלו כלי גללים וכלי אדמה - והוא, שיהיו שלמים. כלי שאינו מחזיק רביעית, או שאין בו רביעית - אין נוהגין ממנו לידיים.

יג. הכל כשרין לתן לידיים, אפלו חרש שוטה וקטן. אם

שיעורי רמב"ם ספר המצוות — י"ד-כ' מרחשון ה'תשס"ז

יום ראשון

מצות לא תעשה שמח. שמת. שני. שאנ.

המצוה השמ"ח — האזהרה שהזהרנו מלבוא על הבהמה, בין זכרים בין נקבות, והוא אמרו "ובכל-בהמה לא-תתן שכבתך" (ויקרא יט, כג) והעובר על זה בודון — חייב סקילה, ואם לא נסקל — הרי הוא בכרת; ואם היה שוגג — מקריב חטאת קבועה.

המצוה השמ"ט — האזהרה שהזהרנו הנשים מלהביא עליהן בהמות, והוא אמרו יתעלה: "ואשה לא-תעמד לפני בהמה לרבעה" (שם), וגם זו מצוה בפני עצמה ואינה נכללת במצוה שקדמה לה. כי באסרו על הזכרים לבוא על הבהמות לא נאסר על הנשים להביא בהמות עליהן, לולא הלאו המיוחד שבא בכך. ובתחילת כרתות אמרו: "שלושים ויש כרתות יש בתורה ומנו אותן בכללן הבא על הבהמה ואשה המביאה את-הבהמה עליה אף-על-פי (למרות) שמנו שם כללי הענינים (שהמשנה מונה רק קבוצות כלליות של חייבי כרת ולא מפרטת לפרטים) כמו שבארנו בפרושנו ("פירוש המשניות") הנה נתבאר שהיא מצוה בפני עצמה מכלל מצוות לא-תעשה. והעובר על לאו זה — בסקילה. ואם לא נתקיימה העדות — הרי היא בכרת אם היתה מזידה; ואם היתה שוגגת — מקריבה חטאת קבועה.

המצוה הש"נ — האזהרה שהזהרנו מלבוא על הזכר, והוא אמרו: "ואת-זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה הוא" (שם, כב) וכבר נכפל הלאו בענין זה בעצמו ואמר: "ולא-יהיה קדש מבני ישראל" (דברים כג, יח) וזוהי הסברה הנכונה שלאו זה נכפל לחזוק, לא שהוא אזהרה לנשכב; וממה-שאמר: "לא תשכב" נלמדה אזהרה לשוכב ונשכב. ובגמרא סנהדרין (נד:) נתבאר שרבי ישמעאל הוא שעושה "לא-יהיה קדש" אזהרה לנשכב, ולפיכך הבא על הזכור והביא זכור עליו בהעלם אחד (מכח אותו העלם — אותה טעות) — חייב שתיים לדעת רבי ישמעאל, ורבי עקיבא

אומר: אינו צריך, (פסוק מיוחד להטיל לאו על הנשכב) הרי הוא אומר בתורה: "ואת-זכר לא תשכב" — קרי ביה: לא תשכב, לפיכך הבא על הזכור והביא זכור עליו בהעלם אחד — לדעתו אינו חייב אלא אחת. אמרו בטעם ענין זה: לא תשכב ולא תשכב — חדא היא, ולדעתו בא "לא יהיה קדש" לחזוק, כמו שאמר: "לא תנאף" והוא אזהרה לאשת איש, כמו שבארנו (מצוה שמז), ואמר (פסוק נוסף לחזוק): "ואל-אשת עמיתך לא-תתן שכבתך", ורבים כמו זה כמו שבארנו בכלל התשיעי. והעובר על לאו זה — בסקילה. ואם לא נסקל — הרי הוא בכרת אם היה מזיד; ואם היה שוגג — מקריב חטאת קבועה.

המצוה השא"נ — האזהרה שהזהרנו מלבוא על האב, והוא אמרו: "ערות אביך לא תגלה" (ויקרא יח, ז), וגם העובר על לאו זה — בסקילה, עד שיהיה הבא על אביו חייב שתיים: משום שוכב עם זכר ומשום מגלה ערות אביו. ובגמרא סנהדרין (נד.) נתבאר שממה שאמר: "ערות אביך לא תגלה" — אביך ממך". והקשו שם ואמרו: "האי מ'ואת-זכר לא תשכב" נפקא (אפשר ללמוד זאת מ"ואת זכר גו")? והשיבו: "לחייבו שתיים וכדרכי יהודה דאמר: גוי הבא על אביו חייב שתיים". ושם בארו ואמרו "מסתברא מלתיה דרבי יהודה (דברי רבי יהודה מתאפשרים) בישראל ובשוגג ולקרבן, והאי דאמר "גוי" לשנא מעליא" (והטעם לביטוי "גוי" — כי זוהי לשון נקיה שלא להתבטא במפורש יהודי בעניני חטא), כלומר: שאם שגג באביו — יביא שתי חטאות כמי ששגג בשתי עריות; ואין פן השוגג בזכור דעלמא (זכר סתם שאינו אביו), שאינו מביא אלא חטאת אחת.

יום שני

מצות לא תעשה שנב. שמז. שמו.

המצוה השנ"ב — האזהרה שהזהרנו מלבוא על אחי האב, והוא אמרו: "ערות אחי אביך לא תגלה" (ויקרא יח, יד) עד שגם שוגג באחי אביו

מחטא אחד, והוא: המגדף (לא תעשה ס), שזדונו בכרת ואין חיבין על שגגתו חטאת. וכן יתבאר לך, שכל-אדם שחיב מיתת בית דין — איזו מיתה שתהיה — הרי אותו אדם בכרת גם פן אם לא המיתו אותו בית דין או שלא ידעו בו, חוץ מעשרה שהם מחיבי מיתת בית דין ואין עליהם כרת, והם: מסית, ומדיח, ונביא-שקר, ומתנבא בשם עבודה זרה, וזקן ממרא, וכן סורר ומורה, וגונב נפש מישראל, ורוצח, ומכה אביו ואמו ומקלל אביו ואמו. כל-אחד מאלו אם נתקיימה עליו העדות — נהרג ואם לא ידעו בו או שלא היה אפשר לבית דין להרגו — הרי הוא מתיר עצמו למיתה, אלא שאינו עומד בכרת. דע כללים אלו וזכרם.

המצוה השמ"ז — האזהרה שהזרנו מלבוא על אשת איש, והוא אמרו: "ואל-אשת עמיתך לא-תתן שכבתך לזרע" (ויקרא יט, כ). ויש בענש העובר על לאו זה הפרש, והוא: אם היתה אשת איש זו נערה מארשה (אחר קידושין לפני נשואין) — שניהם חיבים סקילה, כמו שבאר הפתוב (דברים כב, כא); ואם היתה בת כהן — היא נשרפת, והוא בחנק, כלומר: הבועל; ואם היתה בת ישראל והיתה בעולה (נשואה) — חיבים שניהם חנק כל-זה אם נתקיימה העדות; אבל אם לא נתקיימה — הרי הוא בכרת. במה דברים אמורים? בפשה מזיד, ואם היה שוגג — מקריב חטאת קבועה. וכבר נכפל הלאו בעברה זו והוא אמרו בעשרת הדברות: "לא תנאף" (שמות כ, יד; דברים ה, יז), כונתו בזה האזהרה על ביאת אשת איש. ולשון המכלתא (פרשת יתרו שם): "לא תנאף, למה נאמר? לפי שהוא אומר: (ויקרא כ, י) ענש שמענו, אזהרה לא שמענו — תלמוד לומר: "לא תנאף". ובספרא: "אשר ינאף את-אשת איש אשר ינאף את-אשת רעהו" וגו' ("מות-יומת הנאף והנאפת") (שם), ענש שמענו אזהרה לא שמענו — תלמוד לומר "לא תנאף", אחד האיש ואחד האשה. ולא עשו "ואל-אשת עמיתך לא-תתן שכבתך" (ויקרא יח, כ) אזהרה — לפי שהוא לאו שאינו כולל נואף ונאפת, אלא אזהרה לנואף בלבד. וכן בשאר העריות אי אפשר להם שלא ילמדו אזהרה גם לאשה, אמרו (ספרא): "לא

חיב שתי חטאות, כמו שבארנו באביו. ובגמרא סנהדרין (כד.) אמרו: הבא על אחי אביו — חיב שתיים לדברי הכל, דכתיב: "ערות אחי-אביו לא תגלה".

ידע שענין אמרי "נתקיימה העדות" (בכל איסורי עריות — כתנאי לקיים בהם דיני מיתה) הוא שיהיו שם שני עדים כשרים מתרים בו או יותר, ובית דין כשר של עשרים ושלושה שהעדות נגבית לפניהם, ויהיה זה בזמן (שבית המקדש קיים, ותנאים נוספים) שדיני נפשות נוהגים.

ופשוט הוא, שכל-העריות האלה שקדם זכרן (שהזכרנו קודם) נאמר בהן הכרת בלשון התורה, והוא אמרו אחר שמנן: "כי כל-אשר יעשה מכל התועבת האלה ונכרתו הנפשות העשות" (שם, כט), וכן כל-מה שהזכרנו מהן שחיבים עליו מיתת בית דין, גם הוא לשון התורה. אבל שנוי מיני המיתה שאמרנו מקצתן בסקילה ומקצתן בחנק ומקצתן בשרפה, הרי יש מהם שבאו בקבלה (חז"ל) ומהן מפרשים בפתוב. וכבר נתבאר דיני כל-העריות האלה במסכת סנהדרין ומסכת פרות ובכמה מקומות ביבמות וכתבות וקדושין.

וכבר נתבאר בריש פרות (משנה ב) שכל-חטא שחיבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת קבועה — חיבים על "לא הודע שלו" (כאשר הוא מסופק אם חטא) אשם תלוי. וענין אמרם "חטאת קבועה" הוא שתהיה מן-הבהמה דוקא: כשפה או שעירה. ואם תעין בכל-מצות לא-תעשה אחת אחת ותתבונן בענשים שנוזרו בכל-מצוה ומצוה מהן תמצא, שכל-חטא שחיבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת — אותה החטאת — חטאת קבועה, חוץ משני חטאים שחיבים על זדון כל-אחד מהם כרת ועל שגגתו חטאת שאינה קבועה, אלא היא "עולה-ויורד" (= קרבן המשתנה לפי יכולת המקריב); ואותם שני החטאים הם טמאת מקדש וטמאת קדשיו (לא תעשה עז, וקכט). כונתי באמרי טמאת מקדש: טמא שנוכנס לעזרה: וטמאת קדשיו; טמא שאכל בשר קדש.

וכן יתבאר לך, שכל-מצות לא-תעשה שחיבין על זדונה כרת חיבין על שגגתה חטאת, חוץ

הדברים האלה בעבודה זרה (לו): ובסנהדרין (פב).

המצוה הנ"ג — האזהרה שהזהרנו מלהתחמק בזכרי (גברים של) עמון ומואב דוקא — אפלו אחר שנתגירו, והוא אמרו יתעלה: "לא-יבא עמוני ומואבי בקהל ה'" (דברים כג, ד) העובר על לאו זה — לוקה, כלומר: שגר עמוני ומואבי שבעל ישראלית בנושואין — לוקין שניהם מלקות דאורייתא וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפ"ק ח' מיבמות (עו): ובסוף קדושין (עד).

המצוה הנ"ה — האזהרה שהזהרנו מלהרחיק את-המצרים ומלהתרחק מלהתחמק בהם אחר שנתגירו, והוא אמרו יתעלה: "לא-תתעב מצרי" (שם, ח) וכבר נתבאר דיני שתי המצוות האלה, כלומר: דיני מצרי ואדומי (אזהרה נד, נדפסה לקמן), בפ"ק ח' מיבמות (שם) ובסוף קדושין (עז).

המצוה הנ"ד — אזהרה שהזהרנו מלהרחיק זרע עשו אחר שנתגירו, כלומר: שאנו מזהרים לבל נתרחק מלהתחמק בהם אחר שנתגירו, והוא אמרו יתעלה: "לא-תתעב אדמי כי אחיך הוא" (שם).

המצוה השנ"ד — האזהרה שהזהר הממזר מלבוא על ב"ת ישראל, והוא אמרו יתעלה: "לא-יבא ממזר בקהל ה'" (שם, ג). והעובר על לאו זה — לוקה. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפ"ק ח' מיבמות (עח): ובסוף קדושין (עד).

המצוה הש"ס — האזהרה שהזהר מלבוא על ב"ת ישראל מי שנסחטו אברי התשמיש שלו עד שאי אפשר לו להוליד, והוא אמרו יתעלה: "לא-יבא פצוע-דבא וכרות שפכה בקהל ה'" (שם, ב). ואם בעל ב"ת ישראל אחרי הקדושין — לוקה. וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפ"ק ט' מיבמות (עו).

המצוה השס"א — האזהרה שהזהרנו מלהשחית את אברי התשמיש של זכרים מכל-מין של בעלי החיים ושנה בזה האדם וזולתו, והוא אמרו יתעלה אחר שהזכיר מעוף וכתות ונתוק וכרות — "ובארצכם לא תעשו" (ויקרא כב, כד), בא הפרוש (ספרא אמור): "ובכם לא

תקרכו לגלות ערוה" (שם, ו) — הרי כאן שנים להזהיר האיש על-ידי האשה, והאשה על-ידי האיש". ובגמרא סנהדרין (נא): אמרו: "הכל היו בכלל נואף ונואפת, הוציא הפתוב (פרט בנפרד) את-בת כהן לשרפה ואת-נערה מארשה לסקילה". וכבר קדם לנו (הפסוק: "אשר ינאף .. מות יומת הנואף והנואפת") פרוש דבר זה בהקדמת מאמר זה (השורש (הכלל) השביעי).

המצוה השמ"ו — האזהרה שהזהרנו מלבוא על הנדה בזמן טמאתה, כלומר: כל-שבעת הימים. והוא אמרו: "ואל-אשה בנדת טמאתה לא תקרב" (ויקרא יח, ט); וגם כל-זמן שלא תטבול אחר שבעת הימים היא נדה. והעובר על לאו זה אם הנה מזיד חייב כרת; ובשו"ג — חייב חטאת קבועה.

יום שלישי

מצות לא תעשה נב. נג.

נה. נד. שנד. שס. שסא.

המצוה הנ"ב — האזהרה שהזהרנו מלהתחמק בכופרים, והוא אמרו יתעלה: "ולא תתחמק בם" (דברים ז, ג), ובאר ההתחמקות מה היא ואמר: "בתך לא-תתן לבנו ובתו לא-תקח לבנך" (שם) ובפרוש אמרו במסכת עבודה זרה (לו): "דרף חתנות אסרה תורה". העובר על לאו זה יש בעניו הפרש והוא: אם בא עליה בפרהסיא (לעני רבים) — הרי ההורגו בשעה שהוא עושה את-העברה, כבר קיים את-עניו כמו שעשה פינחס בזמרי (במדבר כה, ח) אמרו (סנהדרין פא): הבעל ארמית קנאין פוגעין בו, ודוקא בתנאים שאמרו, והם: שיבעול בפרהסיא ובשעת מעשה וכמעשה שהיה (בדיוק כפי שהתרחש אצל פנחס וזמרי) אבל אם לא עשה זה בפרהסיא, או שפרש ולא פגעו בו קנאים — הרי הוא מחייב כרת. אבל לא נתבאר בו פרת זה בלשון התורה. אמרו: "לא פגעו בו קנאים מהו?" ונתבאר שהוא בכרת, שגאמר: "כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב וגו' יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער וענה" (מלאכי ב, יא-יב), אמרו: מפלל דבכרת. פשמתברר אם פן שאדם בעל ארמית בעדים והתראה — לוקה מדאורייתא, ודע זאת. וכבר נתבאר דיני כל-

חלים יחדיו באותו מעשה ובאותה יחידת זמן ואין אחד מקדים), כמו שבארנו במקומו במסכת כרתות בפרושנו ("פירוש המשניות" פרק ג משנה ד); ואם יהיו על הסדר (בדוגמה שלנו ב"סדר" זה), יהיה בכלם אסור מוסיף, כמו שנתבאר שם. אבל אם היו גופים רבים (נשים שונות), כגון שבעל אשה אלמנה ואשה אחרת חללה ואשה אחרת זונה ואשה אחרת גרושה — אין צריך לומר שהיא לוקה על כל-אחת ואחת. ואפשר שתקשה ותאמר: כיון שהכלל אצלנו: אין לוקין על לא שבכללות — מדוע לוקה על כל-אחת ואחת, והרי כלן מזהר עליהן בלאו אחד? דע שבגלל ענין זה כפל את-הלאו בכהן גדול על גרושה וזונה וחללה — להשמיענו שדינו כהן כמו דין כהן הדיוט שלוקה על כל-אחת ואחת, ונתחייב כהן הדיוט מלקות על כל-אחת ואחת, כיון שנתחייבה אחת מהן בלאו אחד, נעשו כלן לחלק, והוא אמרו: "ואשה גרושה מאישה לא יקחו" (שם כא, ז). הואיל ויחד הגרושה בלאו, והרי הוא לוקה על הגרושה בפני עצמה, כך לוקה על זונה בפני עצמה, ועל חללה בפני עצמה. וזהו ענין אמרם בגמרא קדושין (עז): "כשם שחלוקה גרושה מחללה וזונה בכהן הדיוט, כך חלוקה בכהן גדול". ושם נתבאר, שאם הנשים גופין מחלקין לוקה על כל-אחת ואחת, בין שהיו על הסדר או שלא על הסדר. הנה נתבאר לך שהלאו על כל-אחת מהן מצוה בפני עצמה, ולפיכך לוקה על כל-אחת ואחת. ושם (עח) נתבאר, שאין כהן הדיוט חייב מלקות משום אחת מהן עד שיקח (יקדש) ויבעול, והוא אמרם: "בעל — לוקה, לא בעל — אינו לוקה"; (והכתובים: "אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח.. ולא יחלל זרעו בעמיו" — מובנם לגבי כהן הדיוט הוא: מה-טעם קאמר: (בלומר: מה-טעם "לא יקח"? משום "לא יחלל" (ואין ב"לא יחלל" אוהרה על הקידושין). וכבר נתבאר דיני ארבע מצוות אלו (קנח-קסא) בשלמות ביבמות וקדושין.

המצוה הקס"ב — האזהרה שהזהר כהן גדול מלבוא על האלמנה אפלו בלי קדושין, והוא אמרו יתעלה: "ולא-יחלל זרעו בעמיו" (שם, טו). ופרשו שכהן הדיוט נאסרו עליו הנשואין

תעשו". והעובר על לאו זה — לוקה, כלומר: המסרס מישהו מאיזה מין שהיה. ובפרק שמונה שרצים (שבת קי): אמרו: "תניא מנין לסרוס באדם שהוא אסור? תלמוד לומר: "ובארצכם לא תעשו". ואפלו מסרס אחר מסרס — חייב. ודאמר רבי תיא בר אבון אמר רבי יוחנן: הכל מודים במחמץ אחר מחמץ שהוא חייב, שנאמר: "לא תאפה חמץ" (שם, ו, י) ו"לא תעשה חמץ" (שם ב, יא); במסרס אחר מסרס שהוא חייב, שנאמר: ומעוף וכתות וכו'. אם על פרות חייב, על נתוק לא כל-שכן! אלא להביא נותק אחר פורת שהוא חייב". וכבר נתבאר דיני מצוה זו בכמה מקומות בשבת (שם) וביבמות (עה).

יום רביעי

מצות לא תעשה קסא. קסב.

מצות עשה לח.

מצות לא תעשה קס. קנח. קנט.

המצוה הקס"א — האזהרה שהזהר כהן גדול בלבד מלשא אלמנה, והוא אמרו יתעלה: "אלמנה וגרושה וחללה זונה את-אלה לא יקח" (ויקרא כא, יד) וכפל (באיסור מיוחד לכהן גדול) אזהרה זו בכהן גדול בגרושה וחללה וזונה (למרות שכבר הוא מזהר על כך ככל כהן הדיוט) לענין שבארוהו בגמרא קדושין (עז). והוא: שאם ארע שתהיה אשה אחת אלמנה וגרושה וזונה וחללה, ובעלה כהן גדול — לוקה ארבע מלקיות; ואם בעלה כהן הדיוט — לוקה שלש. ושם אמרו: "אלמנה וגרושה וחללה זונה בזמן שהן פסדר — חייב על כל-אחת ואחת", ובארו שזה באשה אחת. וענין אמרם "פסדר", שחלו אלו הענינים לפי הסדר שבפסוק, שתהיה תחלה אלמנה, ואחר-כך גרושה, ואחר-כך תהיה חללה, ואחר-כך תהיה זונה. והצרכנו לזה, מפני שהיא אשה אחת ובעילה אחת אנו רוצים לחייבו ארבע מלקיות אלו. וככלל הוא אצלנו (שם עז): אין אסור חל על אסור אלא-אם-כן היה אסור מוסיף (שהאסור שבא אחרון מוסיף חומרה יתרה בפרטי האיסור): או אסור כולל (שאיסור האחרון הוא איסור שמקיף יותר "נאסרים"; איסור השולט על תחום רחב יותר) או אסור בת אחת (שהאיסורים

שְׁהֵזֶהּ הִפְהֵן מִלְשָׂא גְרוּשָׁה, וְהוּא אָמְרוּ: "וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מְאִישָׁה לֹא יִקְחוּ" (שם, ז) וּכְשָׁבָא (ויש גורסין: בְּלִי זְמַן שְׁבָא) עָלֶיהָ — חֵיב מִלְקוֹת.

הַמְצָוָה הַקַּנ"ח — הַאֲזַהְרָה שְׁהֵזֶהּ הִפְהֵן מִלְשָׂא זוֹנָה (שאינה בת ישראל או שנבעלה מישראל האסור לה), וְהוּא אָמְרוּ: "אִשָּׁה זֹנָה וְחָלְלָה לֹא יִקְחוּ" (ויקרא כא, ז) וּכְשָׁבָא (ויש גורסין: בְּלִי זְמַן שְׁבָא) עָלֶיהָ — חֵיב מִלְקוֹת.

הַמְצָוָה הַקַּנ"ט — הַאֲזַהְרָה שְׁהֵזֶהּ הִפְהֵן מִלְשָׂא חָלְלָה (שנולדה מן הפסולים לכהונה וכן כשנבעלה לפסול מכהונה — מתחללת), וְהוּא אָמְרוּ: "אִשָּׁה זֹנָה וְחָלְלָה" (שם); וּכְשָׁבָא (ויש גורסין: כִּנ"ל) עָלֶיהָ — חֵיב מִלְקוֹת.

יום חמישי

מצות לא תעשה שנג.

מצות עשה קמט.

הַמְצָוָה הַשְּׁנִי"ג — הַאֲזַהְרָה שְׁהֵזֶהְרָנוּ מִלְהַתְעַנֵּג בְּאַחַת מִכָּל-הָעֲרִיּוֹת וְאֶפְלוּ בְּלִי בִיאָה, כְּגוֹן הַחֲבוּק וְהַנְּשׁוּק וְכִיּוֹצֵא בָהֶן מִפְעֻלוֹת הַזְּנוּת, וְהוּא אָמְרוּ: תִּעְלָה בְּאֲזַהְרָה עַל זֶה: "אִישׁ אִישׁ אֶל-כָּל-שָׂאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגִלוֹת עֲרוּהָ" (ויקרא יח, ו) כְּאֵלּוּ אָמַר: לֹא תִתְקַרְבוּ אֲלֵיהֶם קְרִבָּה הַמְּבִיאָה לְגִלוֹת עֲרוּהָ. וְלִשׁוֹן סִפְרָא (אחרי שם): "לֹא תִקְרְבוּ לְגִלוֹת עֲרוּהָ", אֵין לִי אֶלֶּא שְׁלֹא יִגְלָה, מִיֵּינִן שְׁלֹא יִקְרַב? תִּלְמוּד לומֵר: "וְאֶל-אִשָּׁה בְּנִדָּת טְמֵאָתָה לֹא תִקְרַב" (שם, יט), אֵין לִי אֶלֶּא נִדָּה בַל תִּקְרַב וּבַל תִּגְלָה, וּמִיֵּינִן בְּכָל-הָעֲרִיּוֹת שְׁהֵן בְּכָל תִּקְרָבוֹ וּבַל תִּגְלוּ? תִּלְמוּד לומֵר: "לֹא תִקְרְבוּ לְגִלוֹת עֲרוּהָ". וְשֵׁם (שם כט) נֶאֱמַר: "וְנִקְרְתוּ הַנְּפֹשׁוֹת הָעֹשֹׂת", מָה תִּלְמוּד לומֵר? לִפִּי שְׁנֵאֱמַר: "לֹא תִקְרְבוּ" יָכוֹל יִהְיֶה חֵיבִין פְּרַת עַל הַקְּרִיבָה — תִּלְמוּד לומֵר "הָעֹשֹׂת", לֹא הַקְּרִיבוֹת. וּכְבָר נִכְפַּל הִלְאוּ בְּאִסוּר הַדְּבָרִים הַמְּכַעְרִים הָאֵלֶּה וְאָמַר: "לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת מַחְקוֹת הַתּוֹעֵבֹת" (שם, לו) אָבֵל אָמְרוּ: (בפסוק שנאמר כהקדמה לאיסור כל העריות) "כִּמְעֵשָׂה אֶרְץ-מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁבְּתֶם-בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרְץ-כְּנָעַן וְגו' לֹא תַעֲשׂוּ" (שם, ג), אֵינוּ מְזַהֵר בְּשָׁנֵי לְאוּיִן אֵלוּ מַחְקוֹת הַתּוֹעֵבֹת בְּלִבָּד, אֶלֶּא מְזַהֵר בָּהֶם מִהַתּוֹעֵבֹת עֲצָמָן שְׁבָאֵר אַחֵר כְּךָ, כְּלוֹמַר שֶׁהִבִּיא שְׁנֵי לְאוּיִן כְּלָלִים

(ב"גרושה" "זונה" ו"חללה" — האסורים על כהן הדייט), שְׁנֵאֱמַר: "לֹא יִקְחוּ" (שם ז), וְלִקְוִיחִין הֵם הַקְּדוּשִׁין, אֶלֶּא שְׁאֵינוּ לוֹקֵה עַד שְׁיִכְעוּל, כְּמוֹ שְׁבָאֲרָנוּ לְעִיל (ובהמשך: לא תעשה קנה, קט ובסוף קסא); אָבֵל אִם בְּעַל בְּלִי קְדוּשִׁין, אֶרְפֵּי-עַל-פִּי שְׁזָה אָסוּר וּמְזַהֵר עָלָיו (מצד "לא תהיה קדשה") וּפְסָלָה (עשאה חללה לכהונה ולתרומה) — אֵינוּ לוֹקֵה מְשׁוּם זֶה, כִּיּוֹן שְׁלֹא נִתְפָּרְשָׁה אֲזַהְרָה לְכָךְ. אָבֵל כִּהֵן גְּדוּל בָּאוּ בּוֹ שְׁנֵי לְאוּיִן: אֶחָד "לֹא יִקְחוּ" וְהוּא אָסוּר הַנְּשׁוּאִין, וְהַשְּׁנִי "וְלֹא יִחַלֵּל זְרַעוֹ" וְהוּא אָסוּר הַבִּיאָה אֶפְלוּ בְּלִי קְדוּשִׁין. וּבְגִמְרָא קְדוּשִׁין (עח). אָמְרוּ: "וּמִוֹדָה רַבָּא בְּכִהֵן גְּדוּל בְּאֶלְמָנָה, שְׁאִם בְּעַל וְלֹא קִדַּשׁ שְׁלוֹקָה, וְלֹא יִחַלֵּל זְרַעוֹ" אָמַר רַחֲמָנָא — וְהָרִי חָלַל". וְשֵׁם אָמְרוּ: "כִּהֵן גְּדוּל בְּאֶלְמָנָה — לוֹקֵה שְׁתֵּים: לוֹקֵה מְשׁוּם "לֹא יִקְחוּ", וְלוֹקֵה מְשׁוּם "לֹא יִחַלֵּל". וְלֹא נִתְיַחַד זֶה בְּאֶלְמָנָה (על אף שבפשטות הכתובים מתייחס לכל הקבוצה שבפסוק שלפניו) אֶלֶּא לִפִּי שֶׁהִיא הַמְּיַחֲדָת בְּלֹאוּ עַל כִּהֵן גְּדוּל וְהִיא כְּשֶׁרָה לְכַהֵנָה, וּבְכַעֲיָלָה זֶה חָלְלָה וּפְסָלָה לְכַהֵנָה. אָבֵל גְרוּשָׁה וְזוֹנָה וְחָלְלָה הָרִי דֵינּוּ בְּשִׁלְשֶׁתֶּן בְּדִין כִּהֵן הַדֵּיּוּט, כְּלוֹמַר: שְׁפַל-אַחַת מִהֵן פְּסוּלָה לְכַהֵנָה מִתְחַלְתָּה (ולא עשה כאן הכהן הגדול חלול מעיקרו), וְלֹא כְּפַל אָסוּרִין עַל כִּהֵן גְּדוּל (לצורך איסור נוסף של חילול, או כדי לאסור גם בביאה) אֶלֶּא לְעַנְיֵן שְׁהַזְכָּרְתִּי לָךְ (אזהרה קסא — כדי לייחד לאו לכל אחד).

הַמְצָוָה הַל"ח — הַצְּוִי שְׁנִצְטוּהָ כִּהֵן גְּדוּל לְשָׂא בְּתוּלָה (שלא נבעלה) בְּכַתוּלִיָּה וְהוּא אָמְרוּ: יִתְעַלָּה: "וְהוּא אִשָּׁה בְּכַתוּלִיָּה יִקְחוּ" (שם, יג) וּבְפִרוּשׁ אָמְרוּ (כתובות ל). "עוֹשָׂה הִיָּה רַבִּי עֲקִיבָא מְמַזְר אֶפְלוּ מִחֵיבֵי עֲשָׂה". וּבְאֵרוּ אֶת-זֶה, כְּגוֹן: שְׁבַעַל כִּהֵן גְּדוּל מִי שְׁאֵינָה בְּתוּלָה — שֶׁהִיא אָסוּרָה עָלָיו בְּעֲשָׂה. לִפִּי שֶׁהַכָּלָל הוּא אֶצְלוֹנוּ: לְאוּ הִבָּא מְכָלֵל עֲשָׂה — עֲשָׂה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁהִיא מְצוֹת עֲשָׂה. וְאָמְרוּ עוֹד (הוריות יא:): "וּמְצָוָה עַל הַבְּתוּלָה". וּכְבָר נִתְבָּאֵרוּ דֵינֵי מְצָוָה זֶה בְּפִרְקָא ר' מִיכְמוֹת (כט), וּבְמִקוֹמוֹת בְּכַתְּבוֹת (צז): וְקְדוּשִׁין (סח).

הַמְצָוָה הַמְּשַׁלְּמָה מֵאָה וְשָׁשִׁים — הַאֲזַהְרָה

בעשה, מנין בלא-תעשה? תלמוד לומר: את-הגמל" — כמו שנבאר במצות לא-תעשה (קעב). הנה נתבאר, שאמרו "אתה תאכלו" — מצות עשה. והפונה במצוה זו היא מה שהזכרתי לך, והוא: שאנו נצטוינו לדרוש סמנים אלו בכל-בהמה וחייה, ואז יהא מתר לאכלה, ודין זה — הוא המצוה. וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכת בכורות (ו). ובמסכת חלין (נט).

יום שישי

מצות עשה קנ. קנא. קנב.

מצות לא תעשה קעב. קעד.

המצוה הק"ן — הצווי שצטוינו לבדק גם בסמני העוף, והוא שרק כמה מינים ממונו יהיו מתרים. וסמני העוף לא נאמרו מן-התורה אלא השגו בחקירה, כי פאשר אנו מתבוננים בכל-המינים שנתבאר אסורם (בתורה, ובפרטות) אהד אהד, מוצאים אנו בהם דברים הכוללים אותם ("צד השווה" — פרטים משותפים), והם סמני עוף טמא וזה שצטוינו לדרוש בעופות ולומר: זה טמא וזה טהור — הוא מצות עשה. ולשון ספרי: "כל-צפור טהרה תאכלו (דברים יד, יא) — זו מצות עשה". הנה נתבאר מה-שרמזנו עליו; וכבר נתבאר דיני מצוה זו במסכת חלין (נט).

המצוה הקנ"א — הצווי שצטוינו לבדק גם בסמני חגבים, והם המפרשים בתורה: "אשר לו כרעים ממעל לרגליו" (ויקרא יא, כא). וענין מצוה זו כמו שבארנו במצוה שלפניה, והפסוק שנאמר בה הוא אמרו: "את-זה תאכלו מפל שרץ העוף". וכבר נתבאר דיני מצוה זו בפרק ג' ממסכת חלין (מז).

המצוה הקנ"ב — הצווי שצטוינו לבדק בסמני דגים והם מפרשים בתורה והוא אמרו: "את-זה תאכלו מכל אשר במים" (שם שם, ט) ובפרוש אמרו בגמרא חלין (סו): שאוכל דג טמא עובר בעשה ולא-תעשה. פי ממה שאמר זה אכול שומע אני שזולתו לא תאכל, ולא הבא מכלל עשה — עשה. הנה נתבאר, שאמרו "את-זה תאכלו" — מצות עשה. והענין באמרנו שהיא מצות עשה הוא כמו שהזכרתי לך, שאנו נצטוינו לדרוש בסמנים אלו ונאמר: זה מתר לאכלו

על כל-העירות. וכאשר הזהיר על מעשה ארץ מצרים ומעשה ארץ כנען — וזה כולל כל-מה-שהיו עושים, השחיתות ועבודת האדמה ומרעה המקנה וישוב הארץ גם כן, לפיכך חזר ובאר שאותם המעשים שהזכרתי מהם הם אלו ואלו: ערות לא תגלה וערות לא תגלה (כלומר, פרט כל תועבה בפני-עצמה), וכמו שבאר בסוף הענין ואמר: "כי את-כל-התועבת האל עשו אנשי-הארץ" (שם, כז). ולשון ספרא (שם): "יכול לא יבנו בנינות ולא ישעו כרמים כמוהם (וגם זה, לכאורה, כולל ב"מעשה ארץ כנען לא תעשו") — תלמוד לומר: "ובחקותיהם לא תלכו" (שם, ג), לא אמרתי אלא בחקים החקוקים להם ולאבותיהם". ושם אמרו: "ומה היו עושין? האיש נושא איש והאשה נושאה אשה ואשה נשאת לשני אנשים". הנה נתבאר שהלאוין האלה שהם כמעשה ארץ מצרים וכמעשה ארץ כנען לא תעשו הם אזהרה על ביאת כל-העירות על דרך הפלל. וחזר וכפל את-הלאו בהן, כל-ערוה לבדה. וכבר בארנו אנו את כל-דיני המצוה הזאת בפרק ז' מסנהדרין (משנה ד) בפרוש המשנה ובארנו שולקין עליהם. וממה-שאמה צריך לדעת, שכל-אשה שחייבים על ביאתה פרת — הרי הנולד מאותה הביאה שיש בה חיוב פרת נקרא ממזר, והוא שקראו ה' ממזר, בין שאותה הביאה בדרון בין בשגנה — הנולד ממזר, חוץ מן-הנדה בלבד שהנולד ממנה אינו ממזר אלא נקרא: בן-הנדה. וכבר נתבאר ענין זה בפרק ד' מיבמות (מט).

המצוה הקמ"ט — הצווי שצטוינו לבדק בסמני (הכשרות של) בהמה וחייה, הינו: שהיו מעלי גרה ופרסתן סדוקה, ואז מתר לאכלן. וזה שאנו מצוים לבדק אותן בסמנים אלו — הוא מצות עשה, והוא אמרו: "זאת החיה אשר תאכלו וגו'" (שם יא, ב). ולשון ספרא (פרשת שמיני): אתה תאכלו — אותה באכילה ואין בהמה טמאה באכילה, כלומר: את שיש-בה סמנים אלו — היא שמתר לאכלה, משמע מזה, שאת שאין בה סמנים אלו — אסור לאכלה, וזה לאו הבא מכלל עשה, שהוא עשה לפי הפלל שבדיניו לפיכך אמרו בסמוך ללשון זה: "אין לי אלא

הנעלם לכאורה "בין השורות" והרי זה נחשב כאילו כתבה זאת התורה במפורש, כְּדָרְךָ שֶׁאָמְרוּ בְּבִתּוֹ", כמו שֶׁנִּבְאָר בְּמִקּוֹמוֹ (לא תעשה שלו — שיעור פח). וּלְפִיכֶךָ כָּל-הָאוֹכֵל כְּזֵית מִבְּשָׂר בְּהֵמָה או חֵיָה טְמֵאָה מֵאֵיזָה מִין מִהֵן שֵׁיחֵיָה — לֹקֵה מִדְּאוֹרְיָתָא. וְדַע זֹאת (כלומר: כיון שעיקר האיסור אנו יודעים גם מבלי ללמוד "קל וחומר" — אין זה בסתירה ל"אין מזהירין מן הדין" — ולוקה).

המצוה הקע"ד — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְּהִרְנוּ מִלְאֲכֹל עוֹף טְמֵא, וְהוּא אָמְרוּ בְּאוֹתָם הַמֵּינִים: "וְאֵת-אֵלֶּה תִּשְׁקְצוּ מִן-הָעוֹף לֹא יֵאָכְלוּ" (ויקרא יא, ג). וְגַם הָאוֹכֵל מֵהֶם כְּזֵית מִבְּשָׂרָם — לֹקֵה. וְכִבֵּר נִתְבָּאֲרוּ דֵינֵי מִצְוָה זו עִם הַשְּׁתֵּים שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּפָרֶק ג' מַחֲלִין (נט).

שבת קודש

מצות לא תעשה קעג. קעה.

קעו. קעז. קעח.

המצוה הקע"ג — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְּהִרְנוּ מִלְאֲכֹל דְּג טְמֵא, וְהוּא אָמְרוּ בְּאוֹתָם הַמֵּינִים מִן הַדְּגִים: "וְשִׁקְצוּ יֵהִיו לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכְלוּ וְאֵת-נִבְלָתָם תִּשְׁקְצוּ" (ויקרא יא, יא). וְהָאוֹכֵל מִבְּשָׂרָם כְּזֵית — לֹקֵה.

המצוה הקע"ה — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְּהִרְנוּ מִלְאֲכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף, כְּגוֹן הַזְּבֻבִים וְהַדְּבֹרִים וְהַצְּרָעִין וְזוֹלָתָם מִן הַמֵּינִים הָאֵלֶּה, וְהוּא אָמְרוּ בְּמִשְׁנֵה תוֹרָה: "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טְמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכְלוּ" (דברים יד, ט). וְלִשׁוֹן סִפְרֵי: "וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף וְכוּ' — מִצְוֹת לֹא-תַעֲשֶׂה", וְהָאוֹכֵל — לֹקֵה.

המצוה הקע"ו — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְּהִרְנוּ מִלְאֲכֹל שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, כְּגוֹן הַתּוֹלְעִים וְהַחֲפוּשִׁיּוֹת וְהַדּוֹמָה לָהֶם, וְזֵהוּ הַנִּקְרָא: שֶׁרֶץ הָאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוּ יִתְעַלֶּה: "וְכֹל-הַשֶּׁרֶץ הַשֶּׁרֶץ עַל-הָאָרֶץ שִׁקְצוּ הוּא לֹא יֵאָכְלוּ" (ויקרא יא, מא). וְהָאוֹכֵל מֵהֶם מִשְׁוֹ (אם היתה זו בריה שלמה) — חֵיב מִלְּקוֹת.

המצוה הקע"ז — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְּהִרְנוּ מִלְאֲכֹל הַשֶּׁרֶץ הַמִּתְהוֹה מִן-הָעֲפוּשִׁים, אֶף-עַל-פִּי שֶׁאֵינוּ מִן מִסֵּים וְאֵינוּ נוֹלָד מִזְכָּר וְנִקְבָה, וְהוּא אָמְרוּ: "וְלֹא תִטְמְאוּ אֶת-נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכֹל-הַשֶּׁרֶץ הַרְמֵשׁ עַל-הָאָרֶץ" (שם, מד). וְלִשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שמיני):

וְזֶה אֵינוֹ מִתָּר, כְּמוֹ שֶׁבָּאָר הַכְּתוּב וְאָמַר: "וְהַכְּדִלְתֶם בֵּין-הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לְטְמֵאָה וְגו'" (שם כ, כה) לֹא תִהְיֶה הַכְּדִלָּה אֲלֵא בְּסַמֵּינִים — לְפִיכֶךָ יִהְיֶה כָל-מִין וּמִין מֵאֲרַבְּעַת מֵינֵי הַסַּמֵּינִין הָאֵלֶּה מִצְוָה בְּפָנֵי עֲצֻמָּה, כְּלוֹמַר: סַמֵּי בְּהֵמָה וְחֵיָה, וְסַמֵּי הָעוֹף, וְסַמֵּי חַגְבִּים, וְסַמֵּי דְגָיִם. וְכִבֵּר בְּאֲרָנוּ לְשׁוֹנָם, שֶׁקְרָאוּ לְכָל-אֶחָד עֲשֵׂה לְבַדּוֹ. וְכִבֵּר נִתְבָּאֲרוּ גַם דֵּינֵי מִצְוָה זו, כְּלוֹמַר: סַמֵּי דְגָיִם, בְּפָרֶק ג' מִמִּסְכַּת חֲלִין (שם).

המצוה הקע"ב — הַאֲזַהְרָה שֶׁהַזְּהִרְנוּ מִלְאֲכֹל בְּהֵמָה טְמֵאָה וְחֵיָה טְמֵאָה, וְהוּא אָמְרוּ (דברים יד, ה'ו'): "אֶף אֶת-זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וְגו' אֶת-הַגִּמְלָה וְאֶת-הָאֲרָנְכָת וְאֶת-הַשֶּׁפֶן וְאֶת-הַחֲזִיר". אֲבָל שָׂאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה לֹא בָּא בְּהֵן לְאוּ בְּפִרוּשׁ, אֲבָל מִמָּה שֶׁאָמַר: "וְכֹל-בְּהֵמָה מִפְּרִסַּת פְּרִסָּה וְגו', מַעֲלַת גֵּרָה בְּבְהֵמָה אֲתָה תֹאכְלוּ" (שם יד, ו), יִדְעֻנוּ שֶׁכָּל-מָה שֶׁאֵין בּוֹ שְׁנֵי הַסִּמָּנִים יַחַד מְזַהְרִים עַל אֲכִילָתוֹ, אֲלֵא שֶׁהוּא לְאוּ הִבָּא מִכָּל עֲשֵׂה שֶׁנִּתְבָּאָר שֶׁהוּא עֲשֵׂה, וְכָלל הוּא אֲצֻלְנוּ: לְאוּ הִבָּא מִכָּל עֲשֵׂה — עֲשֵׂה, וְאֵין לֹקֵין עֲלָיו. אֲבָל נִאֲסָרָה עֲלֵינוּ שָׂאָר בְּהֵמָה וְחֵיָה טְמֵאָה וְחֵיבָנוּ עַל אֲכִילָתָן מִלְּקוֹת בְּקַל וְחֹמֶר, שֶׁאֵינוּ אוֹמְרִים: וּמָה חֲזִיר וְגִמְלָה שֵׁישׁ בְּהֵן סִימָן טְהוֹרָה אֶחָד — לֹקֵין עֲלָיו, קַל וְחֹמֶר לְשָׂאָר בְּהֵמָה וְחֵיָה שֶׁאֵין בְּהֵן סִימָן טְהוֹרָה כָּלל — שֶׁלֹּקֵין עֲלֵיהֶן. וְשִׁמַּע לְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שמיני) בְּכָל-זֶה, אָמְרוּ: "אֲתָה תֹאכְלוּ" — אוֹתָהּ בְּאֲכִילָה וְאֵין בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּאֲכִילָה. אֵין לִי אֲלֵא בְּעֲשֵׂה, בְּלֹא-תַעֲשֶׂה מִנֵּין? תִּלְמוּד לֹמַר: "אֶת-זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה", אֵין לִי אֲלֵא אֵלוּ בְּלַבַּד, שָׂאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה מִנֵּין? וְדִין (קל וחומר) הוּא: מָה אֵלוּ שֵׁישׁ בְּהֵן סִימָן טְהוֹרָה הֲרִי הֵן בְּלֹא-תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן, שָׂאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין בְּהֵן סִימָן טְהוֹרָה, אֵינוּ דִין שֶׁתִּהְיֶה בְּלֹא-תַעֲשֶׂה עַל אֲכִילָתָן! נִמְצָאוּ: הַגִּמְלָה וְהָאֲרָנְכָת וְהַשֶּׁפֶן וְהַחֲזִיר — מִן-הַכְּתוּב, וְשָׂאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה — מִקַּל-וְחֹמֶר: וְנִמְצָאתָ מִצְוֹת עֲשֵׂה שְׁלֵהֶן — מִן-הַכְּתוּב (בלאו הבא מכלל עשה — עשה), וּמִצְוָה בְּלֹא-תַעֲשֶׂה — מִקַּל-וְחֹמֶר. אֲלֵא שֶׁקַּל-וְחֹמֶר זֶה לְגִלוּי מִלְּתָא בְּעֻלְמָא הוּא (כלומר: ה"קל וחומר" מגלה את

בעלי החיים המתהווים בתוך הנרעים והפרות משיצאו וירמשו על פני אותו הנרע או אותו הפרי, אפלו מצאנום אחר-כך בתוך האכל — אסור לאכלם, והאוכלם — לוקה, והוא אמרו: "לכל-השרץ השרץ על-הארץ לא תאכלום כיון ששקץ הם" (שם יא, מב). ולשון ספרא (פרשת שמייני): "להביא את שפרשו לארץ וחרו".

"השרץ הרמש על-הארץ — אף-על-פי שאינו פורה ורובה", וזהו החלוק שיש בין אמרו "השרץ השרץ על הארץ" (לעיל אזהרה קעו) ובין אמרו "השרץ הרמש". לפי שהשרץ השרץ — הוא השרץ שיש בו כח המוליד את המין והרי הוא משריץ (מוליד שרצים) על הארץ; והשרץ הרמש — הוא השרץ המתהווה מן-העפושים שאינו מוליד כמוהו, וגם האוכל ממנו — לוקה. המצוה הקע"ח — האזהרה שהזכרנו מלאכול

משולחן-ערוך אדמו"ר הזקן – הלכות נטילת ידיים סימן ז'ח

ז דין ברכת "אשר יצר" כל היום אחר הטלת מים. סעיפים ו"ז:

ז מי שאכל דבר שצריך לברך ברכה אחרונה ושכח ולא ברך, והטיל מים, ונזכר קדם שברך "אשר יצר" — יברך תחלה "אשר יצר", ואחר-כך הברכה האחרונה, מפני שתדיר קודם לשאינו תדיר:

י מי ששותה סם המשלשל ובודעתו לפנות הבגד מעים עד שתכלה הנהמא מהם, כיון שלא הסיח דעתו מעשיית צרכיו, לפיכך לא יברך "אשר יצר" עד אחר גמר ההוצאה:

הלכות ציצית

ח הלכות ציצית ועטיפתו, ובו ל סעיפים.

בסיעתא דשמיא:

ד העטיפה בציצית — אמרו חז"ל שצריך להיות דוקא מעמד, ומצאו להם סמך ורמז מן התורה, נאמר כאן בציצית "והיה לך", ונאמר בעמר "וספרתם לכם" — מה "לכם" האמור בעמר צריך להיות מעמד, כמו שיתבאר לקמן בסימן תפט — אף כאן מעמד:

ה יש אומרים מדתקנו חז"ל לברך "להתעטף בציצית", מפלל דהמצוה היא להתעטף דוקא. וכל עטיפה שאינה בעטיפת הישמעאלים — אינה נקראת עטיפה, אלא לבישה. ולכן צריך להתעטף בטליתו בעטיפת הישמעאלים, דהינו לכסות הראש עם הפנים עד גמות שבלחי למטה מפיו. ולדבריהם טליתות קטנות שלנו, שאין בהן עטיפת הראש — פטורין מציצית לגמרי:

א כל הקורא "קריאת שמע" בלא ציצית — מעיד עדות שקר בעצמו. והואיל שכל אדם צריך להיות זהיר ונרזי להקדים המצוה בכל מה דאפשר, לכן תכף ומיד אחר נטילת ידים שגירי נקיות ויכול לברך — יתעטף בציצית:

ב וכשיתחיל להתעטף קדם שיתעטף לגמרי — יברך מעמד "להתעטף בציצית" (עין בסימן כה ותמצא טעם על זה). הב' של "בציצית" תהא נקודה ב'פתח':

ג כל ברכות המצות צריך להיות מעמד, חוץ מברכת השחיטה והפרשת חלה שאינן מצוה כל כך, שאינו עושה אלא לתמן מאכלו.

אבל עשיית המצות עצמן — יש מהן שאין צריכים להיות מעמד, ויש מהן שצריכים, כאשר יתבאר כל אחד ואחד במקומו

תורה אור (מבואר) נר הנוכה (פרק ב)

ותכליתם של ישראל עלי אדמות, שעל זה נאמר "היום לעשותם". והיא חובת גברא על כל יחיד ויחיד, כי לכל אחד ניתן חלק אחד מכללות עולם הזה שהוא חייב לגלות בו את כבודו יתברך, דכל א' משישים רבוא נשמות ישראל יש לו חלק אחד משישים רבוא מכללות העולם ה"שייך לו", שהם הם כל עניניו הגשמיים שבא במגע עמהם, וחלק זה של העולם תלוי בו "להעלותו לה", דהיינו במה שמשמש מעולם הזה לצורך גופו ונפשו החיונית לעבודת ה' כגון אכילה ושתי' ודומיהם ודירה וכל כלי תשמישיו".

ובל ישראל יש להם חלק לעוה"ב, וצריך כל אחד להמשיך בחלקו גילוי זה להיות בטול היש.

וזהו הפירוש הפנימי ב"כל ישראל יש לו חלק לעולם הבא", שלכל אדם יש חלק בעוה"ז הגשמי "לפי בחינת שרש נשמתו", שעליו מוטלת החובה לגלות בו כבודו יתברך, ועי"ז נעשה חלק זה של העולם מוכן לגילוי אלקות לעתיד לבוא.

ולכן אמרו רז"ל כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם, לפי שכשחסר בבירור של חלק אחד בעולם (השייך לאדם פרטי זה) חסר בבירור כללות העולם כולו, שא"א לכבודו יתברך לשכון בעולם (כי הקב"ה אינו שורה רק "באתר שלים" (במקום "שלם", שיש בו שלימות)), ולכן כל א' צריך לומר בשבילי נברא העולם, "כדי שישים עיניו ולבו להמשיך בחלקו גילוי אלקות על ידי ביטול היש לאין", ולא יהי מונע ומעכב לגילוי אלקות בכללות העולם.

והוא מחמת ההתבוננות בגדולת אין סוף ב"ה, שאתה הוא קודם שנברא העולם ואתה הוא בו' בלי שום שינוי, כי אני הוי' לא שנית.

התחלת עבודה זו ד"ביטול היש לאין" היא במוחו של אדם, שצריך להיות "מונח" בשכלו שהאמת היא ש"אין עוד מלבדו", כפירוש הפנימי בזה, דלא רק שאין עוד אלקה מלבדו, אלא שבאמת אין שום מציאות בלעדו יתברך.

דזה שהעולם נראה לעינינו כמציאות עצמאית ולא ניכר כלל שהוא תלוי תמיד בהקב"ה לקיומו, הרי זה רק לפי שעניי בשר לנו, והוא מצד ההסתר הנוצר ע"י מידת המלכות (שהקב"ה הוא ברוממות והתנשאות מן הבריאה, כנ"ל), אבל מצידו יתברך אין שום שינוי באחדותו יתברך, וכמו שאומרים "אתה הוא עד שלא

תוכן הפרק: מהי הרבותא ש"גדול הוי' ואדוננו מכל האלקים", וההבדל בין אמונת בני"י ואמונת גוי להבדיל המאמין בבורא עולם

[אלא לפי זה נשאר להבין לאיך גיסא, דמאחר שרצונו של הקב"ה הוא שתהי' מציאות "יש", ולשם כך צריכה להיות ההתהוות על ידי "דבר ה'" (וכמו שנתבאר לעיל, שזהו מה שההתהוות היא ע"י מידת המלכות, באופן של "התנשאות והסתלקות") - אם כן מדוע לא באה גם צורת הנבראים "לכלל גילוי בדיבור או מאמר", אלא נבראה על ידי חפץ ה' ורצונו בלבד, שעל זה נאמר "כל אשר חפץ ה' עשה" (כנ"ל בפרק הקודם).

וזהו שממשיך בפרק זה:]

אך תכלית בריאת יש מאין הוא כדי להיות היש בטל לאין.

הטעם שהקב"ה ברא את העולם באופן כזה שנבראים מרגישים את עצמם ל"יש" ודבר נפרד מאלקות, הוא כדי שבני ישראל על ידי עבודתם יהפכו את ה"יש" ל"אין", היינו שהם יביאו את העולם למצב אשר ישותו תתבטל כליל עד שיהי' כמו "אין ואפס".

כמובן, אין הכוונה שתתבטל מציאות העולם כפשוטו (כמו קודם ששת ימי בראשית), אלא הכוונה שאלקות יהי' נרגש בכל העולם כולו, היינו שיהי' נרגש בגילוי שכל מציאות העולם אינה אלא הכח האלקי המהווה אותו תמיד, שע"ז מתבטלת ישות העולם (מה שנרגש למציאות בפני עצמו נפרד מאלקות).

ונגלה כבוד ה' למטה כמו למעלה, וכמו שיהיה לעתיד לבא, כי עין בעין יראו בו'.

כאשר אין העולם "יש" ודבר נפרד מאלקות אזי כבודו יתברך הוא בגילוי בכל העולם כולו, כשם שכבודו יתברך הוא בגילוי למעלה בעולם העליון ביותר, ששם אין שום הסתר פנים.

דכן יהי' לעתיד לבא, וכמ"ש כי עין בעין יראו גוי' ונאמר "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר", שגם בבשר הגשמי יראה כבודו של הקב"ה, כי אז יהי' בגילוי גשמיית העולם אינו דבר נפרד מאלקות.

וזה תלוי בעבודתנו כל ימינו, היום לעשותם. עבודה זו לעשות את ה"יש" ל"אין" היא מטרתם

שגם אצלו לא יהיו העולם ומלואו נרגשים ל"יש" ודבר נפרד בפני עצמו, אלא כל מציאותם תהי' בטילה לאלקות.

[אלא שזה בלבד אינו מספיק, שהרי זה שהקב"ה נמצא למטה כמו למעלה ממש" הוא רק לפי שאין העולם מעלים לפניו יתברך, שאצל הקב"ה לא שייך שום הסתר, אבל "לעיני בשר שלנו" הלא ישנו העלם והסתר (ממדת המלכות), וא"כ איך שייך לומר שגם לגבינו, ממבטם של נבראים, יהי' "היש בטל"?

- וזהו שהולך ומבאר, שהאמת היא שגם לגבי נבראים אין ההסתר דמידת המלכות הסתר אמיתי:]

וזהו כי גדול ה' ואדונינו מכל אלקים.

הטעם שאפשר לאדם להרגיש "ביטול היש לאין" הוא לפי ש"גדול הוי' ואדונינו מכל אלקים". דלכאורה אינו מובן אומרו "מכל אלקים", הלא אין שום אלקים מלבדו ח"ו.

ופירוש מכל אלקים, הם ק"ך צירופי אלקים המעלימים ומסתירים אור ה' וקדושתו לבלתי יתגלה אור אין סוף ב"ה כמו שהוא, שלא יתבטלו העולמות במציאות, אלא שיהא נראה העולם ליש ודבר נפרד.

אך הפירוש הפנימי בכתוב זה הוא, ד"אלקים" קאי על "מדת הגבורה והצמצום", ו"כל אלקים" קאי על כל ק"כ ה"צירופים" דשם אלקים (כידוע שכל תיבה בת חמש אותיות, אפשר לעשות מחמש האותיות ק"כ תיבות ("צירופים" שונות), וענין "ק"כ צירופים" של האותיות דשם אלקים הוא - ק"כ מדריגות של צמצום והעלם והסתר האור, דאם אור ה' וקדושתו שאין לו סוף הי' מתגלה כמו שהוא יתבטלו העולמות ממציאותם, ועל ידי הצמצומים וההסתרים הרבים דשם אלקים נברא העולם באופן שנראה ליש ודבר נפרד (ולכן כתיב "בראשית ברא אלקים").

אבל אור הוי' הוא גדול על כולם ומושל על כולם להיות היש בטל.

ועל זה נאמר "גדול הוי' ואדונינו מכל אלקים", דהאור של שם הוי' (שהוא גילוי אורו יתברך הבלתי בעל גבול) הוא "גדול על כל אלקים", פירוש, שהוא מושל על מדת הצמצום, ופועל ביטול בישות הנבראים והעולם.

כלומר:

מלבד זאת שמצד הקב"ה אין שום דבר נפרד ממנו

נברא העולם אתה הוא משנברא כו", "פירוש הוא ממש בלי שום שינוי כדכתיב אני ה' לא שניתי . . ש כמו שהי' הוא לבדו יחיד ומיוחד קודם הבראם, כן הוא לבדו הוא יחיד ומיוחד אחר שבראם", ונמצא, שלפי האמת אין שום "יש" ודבר נפרד ממנו יתברך.

[לכאורה, הכיצד? הלא נברא עולם ומלואו, ואיך אפשר לומר שהמציאות היחידה הקיימת היא רק מציאותו יתברך והוא "יחיד ומיוחד" בדיוק כמו קודם ששת ימי בראשית בלי שום שינוי?

הנה על זה ממשוך:]

שאינ העולם מעלים לפניו ית', וכחשיכה כאורה.

זה ש"אני ה' לא שניתי" הוא משום שאין העולם מעלים לפניו יתברך, וכמ"ש "כחשיכה כאורה", ששום דבר אינו יכול להעלים ולהחשיך לפניו יתברך, ונמצא שבאמת הוא יתברך נמצא למטה בעולם הזה כמו למעלה ממש, ומאחר שכן אין שום מציאות מחוץ לאלקות ח"ו שהרי הוא ית' נמצא בכל מקום.

שאינ העולם וההסתר אלא לעיני בשר שלנו.

ומה שאמרנו לעיל שעל ידי ההסתר דמידת המלכות נעשית מציאות יש, הנה כל גדר ההסתר אינו אלא לגבינו, שלעיני בשר שלנו נראה כאילו אנו קיימים מחוץ לאלקותו יתברך. כלומר, זוהי פעולת ההסתר שמצד מידת מלכותו ית', שהיא יוצרת הסתר לגבי הנבראים, שהם לא יראו את האמת ש"אין עוד מלבדו".

אבל קמיה כולא כולא חשיב ממש, ומעלה ומטה שוין לפניו, שנמצא למטה כמו למעלה ממש.

אבל קמיי' יתברך כל העולמות והנבראים כולם מעולם לא יצאו מחוץ למקורם באלקים חיים - שהרי הוא יתברך נמצא למטה בעוה"ז הגשמי בדיוק כמו שנמצא בעולמות עליונים, דאצלו יתברך "מעלה ומטה שווים"; והרי אצלו יתברך אין שום דבר תופס מקום כלל ואין לשום דבר חשיבות לפניו (כמאמר: השהו ומשווה קטן וגדול).

וא"כ גם בחינת היש בטל אליו ית'.

מאחר שלפניו ית' אין שום דבר תופס מקום, ולפי האמת כל הנבראים נמצאים במקורם באלקים חיים - אם כן הנבראים (שנראים לנו כ"יש") הם באמת בטלים לו יתברך.

וכאשר האדם יתבונן היטב בזה בהעמקת הדעת יבוא לידי הכרת אמת זו ש"אין עוד מלבדו" ממש, עד

גופא), שמצידה ניתן לאדם מישראל היכולת להגיע לידי ההכרה באחדותו יתברך האמיתית.

[ומעתה יפרט ה"גילויים" של שם הוי' שישנם בעולם:]

והיינו לפי ש"כל אשר חפץ הוי' נמשך ו"עשה" גם ב"שמים ובארץ".

וזהו גם ביאור ההמשך של שני הכתובים "כי אני ידעתי כי גדול הוי' ואדוננו מכל אלקים, כל אשר חפץ הוי' עשה בשמים ובארץ גו'", שמצד ה"שליטה" של שם הוי' על שם אלקים, יש "גילויים" של שם הוי' בעולם גופא, ש"חפץ הוי'" נמשך ("עשה") "בשמים ובארץ".

שכולם יש להם ציור ותמונה מבחינת חפץ ורצון הוי' שלא בא לידי גילוי בדבור ומאמר שהוא הפועל הישות.

דבר זה בא לידי ביטוי בעצם מציאותם של נבראים גשמיים, והוא ציור הנבראים "שלא בא לכלל דיבור ומאמר, שהוא [הדיבור] הפועל הישות".

כלומר:

הקב"ה הטביע גם בגשם הנברא תכונה של דקות ורוחניות, דהיינו ציורו ותמונתו, דאף שהיא צורת החומר, מכל מקום לפי ערך עצם חומר וממשות הדבר הרי ענין הצורה הוא דק ורוחני.

וסיבת דקות ורוחניות זו היא לפי שצורת הנבראים לא באה "לידי גילוי בדבור" - והרי כל גדר של ישות הוא תוצאה מכך שהחיות בא לכלל דיבור (מידת המלכות), כנ"ל בארוכה. ונמצא, דזה שצורת הנבראים שרשה מ"חפץ הוי'" (בלי התלבשות בבחינת הדיבור) הוא סיבה לתכונת הביטול שבנבראים.

וזהו ענין שיתף מדת הרחמים, שבכל מעשה בראשית כתיב ויאמר אלקים, ואח"כ שיתף מדת הרחמים דכתיב ביום עשות ה' אלקים בו'.

זהו גם התוכן הפנימי של מאמר רז"ל בתחילה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין ראה כו' שיתף עמה מדת הרחמים, דבכל מעשה בראשית נאמר "ויאמר אלקים" היא מידת הדין, ורק אח"כ שיתף עמה מידת הרחמים, דכתיב (לאחרי סיום מעשה בראשית) ביום עשות הוי' אלקים ארץ ושמים, דעצם בריאת העולם הוא ע"י שם אלקים, שרק על ידי הסתר זה נוצרה מציאות "יש", אבל כדי שבני ישראל יוכלו להשלים את מטרת הבריאה "לעשות את היש לאין",

יתברך כי הוא נמצא למטה כמו למעלה ממש ואין שום דבר חוץ ממנו - הנה עוד זאת, ששם הוי' "מושל" על ההסתר דשם אלקים, באופן כזה, שגם בנבראים גופא (שגביהם קיים ההסתר דשם אלקים ומידת המלכות), יש "גילויים" מסויימים משם הוי', המאפשרים לאדם להכיר ולהרגיש את האמת ש"אין עוד מלבדו" (כפי שהוא כביכול מ"מבטו" של שם הוי'), "ועי"ז נעשה ג"כ אצלו בחינת ביטול היש ויזדכך החומר שלו שלא ירצה רק בחיות אלקות ויהי לו רצון ותשוקה לאלקות לבד".

(וזהו כי אני ידעתי כי גדול כו', אני זו כנסת ישראל, אבל העכו"ם אומרים עזב הוי' את הארץ. אולם התגלות זו של שם הוי' אינה אלא לבני ישראל (לפי שנשמתם היא "חלק ה' עמו" - "חלק משם הוי' ב"ה") - ולפיכך יכולים הם לבוא לידי הכרה והרגשה באחדותו יתברך המחוייבת מגילוי שם הוי', וכמו שנאמר "שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד", דלפי שאצל בני ישראל "הוי' אלקינו" - שכוחנו וחיותנו הוא שם הוי' - יכולים הם להבין ולהרגיש ש"הוי' אחד".

וזהו דיוק לשון הכתוב הנ"ל "כי אני ידעתי כי גדול הוי' גו'", ד"אני" - "זו כנסת ישראל", משא"כ העכו"ם אומרים "עזב הוי' את הארץ", דאע"פ שמודים המה במציאותו של הוי' (ואשר מצידו יתברך אין שום מקום למציאות בלעדו הוא), אבל טוענים ש"עזב הוי' את הארץ", שלגבי הארץ והדרים עלי' קיים ההסתר דשם אלקים, בלי אפשרות של התגלות שם הוי' בעולם גופא.

ופרעה אמר לא ידעתי את הוי' בו'.

וכן פרעה אמר "לא ידעתי את הוי'", שאין הפירוש (כפשוטו) שאינו מכיר במציאות שם הוי', אלא שאין לו ידיעה בשם הוי' (וכדברי יוסף לפרעה "אלקים יענה את שלום פרעה", שהשפעות לפרעה הן רק באמצעות שם אלקים, מידת הדין והצמצום. וכן כתיב "מלך אלקים על גוים", אלקים דוקא).

ולכן נאמר ביתרו אחר שנתגייר עתה ידעתי כי גדול הוי' בו'.

וכן ביתרו מצינו שלאחרי שנתגייר אמר "עתה ידעתי כי גדול הוי' מכל האלקים" (ע"ד הכתוב הנ"ל "אני ידעתי כי גדול הוי' גו' מכל אלקים"), דרק לאחרי שנתגייר יש לו האפשרות להכיר בשליטה של שם הוי' על שם אלקים (שיש גילויים של שם הוי' בעולם

ועל ענין זה מדבר כל המזמור שלמעלה מזה, הים ראה וינזם כו', ההופכי הצור כו', שמספר בשבח מעלת שם הוי"ה, המושל על שם אלקים ומשנה הטבע מצור החלמיש שהוא מיסוד האש וממנו מוציא מים.

הפסוקים הללו בהלל באים בהמשך למזמור "בצאת ישראל ממצרים", שמדבר על הנסים הגדולים שאירעו בעת יציאת מצרים וקריעת ים סוף כו', נסים כאלה ששינו את טבע הגשמי, כמו בקריעת ים סוף שהמים נצבו כמו חומה היפך טבעם להיות "ניגרים במורד", וכן "ההופכי הצור גו' חלמיש למעינו מים", שאבני צור החלמיש הם מיסוד האש (שמוציאים מהם אש) וכאן הפכו להיות מקור של מים - שנסים אלה, שיש בהם משום שינוי טבע דברים גשמיים, מורים על שליטת שם הוי' על שם אלקים.

והיינו לפי ששם אלקים, שהוא הצמצום ומעלים להיות בבחינת יש על פי הטבע המוטבע בכל דבר לפי מזגו ותכונתו, הוא כמל לגבי שם הוי"ה המושל עליו, שהוא ענין גילוי אור אין סוף ב"ה שכשמו כן הוא. ולכן גם הים ראה וינזם כו':

כי זה שכל נברא מוגבל בטבע שהוטבע בו לפי מזגו ותכונתו הוא מצד שם אלקים, מידת הדין והצמצום, שממנו באה ההגבלה וההגדרה שבכל נברא ונברא, והיות ששם הוי' מושל ושולט על שם אלקים, ושם הוי' הוא גילוי אור אין סוף ב"ה, שכשמו כן הוא שאין לו שום הגבלה, על כן, כשמתגלה שם הוי' בנבראים גופא (מחמת השליטה של שם הוי' על שם אלקים) מתבטלות ההגדרות של הנברא, על דרך מאמר חז"ל "מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק", ובמילא גם צור וחלמיש נהפכים להיות מקור למים (היפך טבעם שמצד שם אלקים). וכן "הים ראה וינזם גו'", שטבע הים מתבטל בפני בני ישראל כו'.

שיתף עמה מדת הרחמים, שיהיו גם "גילויים" של שם הוי' בעולם שהם "בוקעים" את ההסתר דשם אלקים.

וזהו למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם.

בדרך זו יש לפרש ג"כ מה שאומרים בהלל "למה יאמרו הגוים אי' נא אלקיהם, ואלקינו בשמים כל אשר חפץ עשה" - שהוא אותו התוכן שבכתובים הנ"ל "כי אני ידעתי כי גדול הוי' גו' כל אשר חפץ הוי' עשה גו'" (שרק בני ישראל - "אני" - יודעים ומכירים בשליטת שם הוי' על שם אלקים, הבאה לידי ביטוי בכך ש"חפץ הוי'" נמשך בשמים ובארץ).

[פירוש:]

שבחינת אלקות הוא בבחינת "איה", דהיינו בבחינת הסתלקות, לפי שאומרים עוב הוי"ה את הארץ, ואין העולם מתנהג אלא בבחינת אלקים שהוא שם הצמצום והסתלקות, להיות העולם יש ודבר נפרד.

"למה יאמרו הגוים אי' נא אלקיהם" - לפי תפיסת האומות הרי "עזב הוי' את הארץ", שאי אפשר שתהי' התגלות משם הוי' בעולם הזה הגשמי, והעולם מתנהג רק על פי מידת הדין והצמצום דשם אלקים, שמצידה נעשה העולם יש ודבר נפרד מאלקות, ולפיכך אומרים "אי' נא אלקיהם" - שלפי תפיסתם, בחינה זו באלקות (היינו שם הוי') מסולקת מן העולם.

אבל באמת כל אשר חפץ הוי"ה עשה.

והמענה הוא, "ואלקינו בשמים כל אשר חפץ עשה" - ד"אלקינו" כפי שהוא בשמים (למעלה מגדר העולמות), נמשך גם בעשי' ועולם הזה הגשמי, שה"חפץ" והרצון העליון נמשך בעשי', וכנ"ל בפירושו "כל אשר חפץ הוי' עשה" (ד"חפץ הוי'" נמשך בעשי').

יום¹ טוב של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה², ומפרש בגמ'³ מנה"מ לחלק לענין תקיעת שופר בין שחל ר"ה בחול לכשחל להיות בשבת, דיו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת הנה במדינה אין תוקעין, א"ר חמא בר חנינא כתוב אחד אומר (ויקרא⁴) שבתון זכרון תרועה (ולא תרועה ממש אלא מקראות של תרועה יאמרו, רש"י) וכתוב אחד אומר⁵ יום תרועה יהי' לכם, לא קשיא כאן ביו"ט שחל להיות בשבת, כאן ביו"ט שחל להיות בחול, ורבנן הוא דגזור ב', (ביו"ט שחל להיות בשבת שלא יתקעו בשופר, וטעמי) כדרכה, דאמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאיין בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברה"ה. ולכאור' א"מ⁶ מה ראו חז"ל לעקור מ"ע דאורייתא משום חשש גזירה בעלמא, והלא החשש הוא להדיוטים⁷ וקלי הדעת⁸ ואיך מנעו המצוה לגמרי מכמה צדיקים גדולים וטובים, וידוע דמצות שופר היא מצוה רמה ונשאה מאד⁹, דהנה כל המצות שבחודש זה הם מצות כללות¹⁰, וכדאי' במד"ר (ויקרא פכ"ט¹¹) בחודש השביעי¹² ומפרשים שביעי ל' שובע זאט, בחודש השביעי א' זאטער חודש, שהוא משובע בכל, גתות בתוכו, דגתות הם אוצרי תבואות ופירות, דאז הוא זמן אוסף התבואה והפירות, וישראל שרוים בנחת ברוב טוב, ואז מקבלין עליהם עול מלי' שמים¹³, ובקיום המצות במסירה ונתינה ובחיות רב, לקבל עלינו עול מלכותו ית' בלימוד התורה ובעבודה שבלב זו תפלה¹³, ובקיום המצות במסירה ונתינה ובחיות רב, וקבלה זו היא בשמחה פנימיות, דענין הבכ"י ברה"ה הוא התשובה על העדר העבודה כדבעי למהוי בשנה העברה, והקבלה על להבא היא בשמחה, אמנם להיותו יום דין הנה השמחה היא מכוסה ובהעלם, ומה שבגילוי הוא הקבלת עול, וקבלת עול זה הוא ברצון פנימי, וזהו דומן ר"ה הוא בזמן אוסף התבואה והפירות להורות על קבלת עומ"ש מתוך הרחבה,

* ובהעלם: ראה לקו"ת ד"ה שוש אשיש [מוז, א. מה, ד] ובכ"מ בפירוש וגילו ברעדה.

על ד"ה ולקחתם לכם תרס"א (ספר המאמרים תרס"א ע' קצא ואילך).
 (2) משנה ראש השנה רפ"ד (כט, ב).
 (3) ראש השנה שם.
 (4) אמור כג, כד.
 (5) פינחס כט, א.
 (6) ראה לקו"ת דרושים לר"ה ד"ה להבין המשנה (נו, א ואילך).
 ד"ה הנ"ל בסידור שער התקיעות (רמ, ג ואילך). ועוד.
 (7) כ"ה ("והלא החשש הוא כו") בלקו"ת שם ובהמשך תרס"ו שבהערה 1. וברד"ה יו"ט של ר"ה תש"ג: "ועוד זאת שהחשש הוא להדיוטים כו". - ראה לקו"ת שיחות ח"ו ע' 52 ובהערה 25 שם.
 (8) ויש לומר: הדיוטים - שאין יודעים דיני תק"ש, וקלי הדעת - שלכן יש לחשוש שיעבירו ד"א ברה"ר (ד"ה יו"ט של ר"ה דער"ה תשל"ג (ספר המאמרים מלוקט ח"ג ע' רצג הערה 7. בהוצאה החדשה - ח"א ע' יז)).
 (9) ראה לקו"ת שם: "ובפרט מצות שופר ולולב כו' שנוגעים עד רום המעלות".
 (10) בספר המאמרים השי"ת שבהערה 1: כללו.
 (11) פיסקא ח.
 (12) ראה ראש השנה טז, א. לד, ב. לקו"ת שם נו, ב ואילך. אוה"ת דרושים לר"ה ס"ע א'שנא ואילך. ובכ"מ.
 (13) תענית ב, א.

(1) מאמר זה ושמנות המאמרים שלאחריו הם המשך אחד. ההמשך (עד סוף ד"ה ביום השמע"צ) נדפס בשנינויים¹ בקונטרס סט-עב (ספר המאמרים השי"ת ע' 3 ואילך)² - עם מראי מקומות והערות בשולי הגליון מכ"ק אדמו"ר. בהוצאה זו ניתוספו ע"י המו"ל מ"מ לפסוקים מחז"ל וכו' (בהערות הממוספרות).

בגוכתי"ק כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ ב"עניני מאמרי רצ"ב", נרשם: "יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת. ובו ז' פקדים. יב ענינים". - נעתקו לקמן במקומם.

פרק א-ז - מיוסד על ד"ה יו"ט של ר"ה תרס"ו (המשך תרס"ו ע' א-ד)³. פרק ט-י - מיוסד על קונטרס עץ החיים פרק א. פרק יא-יד - מיוסד על ד"ה לך אמר לבי עת"ר (ספר המאמרים עת"ר ע' יב ואילך).
 פרק טו-כב - מיוסד על ד"ה אחת שאלתי עת"ר (ספר המאמרים עת"ר ע' טז ואילך). פרק כג-כו - מיוסד על ד"ה בסוכות תשבו עת"ר (ספר המאמרים עת"ר ע' כג ואילך)⁴. פרק כח-ל - מיוסד על ד"ה חסידים ואנשי מעשה עת"ר (ספר המאמרים עת"ר ע' ל ואילך)⁵. חלק מפרק לב - מיוסד על ד"ה ביום השמע"צ עת"ר (ספר המאמרים עת"ר ע' לה ואילך). סוף פרק לב עד סוף פרק לו - מיוסד על ד"ה פנים בפנים עטר"ת פרק ב-ד (ספר המאמרים עטר"ת ע' תקפב ואילך). פרק לז-מ מיוסד על ד"ה ועשית בגדי קודש תרס"ה (ספר המאמרים תרס"ה ע' קסה ואילך)⁶. חלק מפרק מא - מיוסד על ד"ה כבוד מלכותך תרס"א (ספר המאמרים תרס"א ע' קעא)⁷. סוף פרק מא עד סוף פרק מד - מיוסד

(א) כמה מהם נסמנו בהערות.

(ב) משם ננתקו הקיצורים שכתב בשנת השי"ת.

(ג) עוד מאמרים המיוסדים על ד"ה הנ"ל תרס"ו: ספר המאמרים תרפ"ד ע' פד ואילך. תרצ"ט ע' 3 ואילך. תש"ב ע' 3 ואילך.

(ד) עוד מאמר המיוסד על ד"ה הנ"ל עת"ר: ספר המאמרים תרפ"ה ע' עט ואילך.

(ה) עוד מאמרים המיוסדים על ד"ה הנ"ל עת"ר: ספר המאמרים תרפ"ה ע' פג ואילך. תרפ"ט ע' 254 ואילך.

(ו) עוד מאמרים המיוסדים על ד"ה הנ"ל עטר"ת: ספר המאמרים תרפ"ד ע' שמב ואילך. תרפ"ו ע' קיז ואילך. ד"ה פנים בפנים תרצ"ג (לקמן ע' תקכא ואילך). ספר המאמרים תרצ"ז ס"ע 276 ואילך. תש"ג ע' 29 ואילך.

(ז) עוד מאמר המיוסד על ד"ה הנ"ל תרס"ה: ספר המאמרים תרפ"ו ס"ע ער ואילך.

(ח) עוד מאמר המיוסד על ד"ה כבוד מלכותך תרס"א: ד"ה לדוד מזמור תרפ"ב. ד"ה הנ"ל תרס"א מיוסד על ד"ה אלה מטעי תרל"ה (ספר המאמרים תרל"ה ח"ב ע' שפז ואילך). עוד מאמרים המיוסדים על ד"ה הנ"ל תרל"ה: ספר המאמרים עטר"ת ע' שמה ואילך. תרפ"ו ע' קצז ואילך. הש"ת ע' 39 ואילך.

דאינו דומה הקבלת עול דעבד אם הוא מתוך הדוחק וההכרח, או שהוא מתוך ההרחבה והקירוב, והוא בחי' יש בן שהוא עבד, וכמו שהי' בקי"ס דמלכותו ברצון קבלו¹⁴, ואדרבה יש יתרון בהעבודה דעכשיו, דאז הי' התגלות העצמות ית¹⁵, ועכשיו בזמה"ג הנה העבודה היא ביותר, ולכן הנה גם אם עדיין חסרים ההרחבה הנה מצד האמונה הפשוטה והבטחון הגמור באבינו מלכנו אשר הוא ית' יתן שפע רב בברכה מרובה, הנה הקבועמ"ש דר"ה הוא כאלו מתוך ההרחבה, וזהו גתות בתוכו. ברכות בתוכו, דמזונותיו קצובות לו מר"ה¹⁶ בשפע ברכה על כל השנה, ועיקר הברכה הוא לכד זאת שהשפע תהי' בריבוי הנה יהי' במנוחה באופן שיוכל לעסוק בתורה ועבודה. כפור בתוכו, וכתיב¹⁷ לפני הוי' תטהרו, ועצמו של יום מכפר¹⁸ שזהו הוראה על קירוב פנימי. סוכה בתוכו שהוא זמן עת רצון בתנועה של שמחה וכו' השפעת השמחה על כל השנה בשפע רב. דהנה ר"ה ויוהכ"פ נקראים ימים נוראים¹⁹, שהימים מצד עצמם הם נוראים, ורק בחסד הוי' עלינו הופך לנו מדה"ד למדה"ר²⁰, אבל מ"מ הנה זה גופא בא בדין ומשפט כפי אופן התשובה על העבר וכפי אופן הקבלה על להבא, אבל בחגה"ס הוא וימינו תחבני²¹ בגילוי השמחה העליונה. לולב וערבה בתוכו, דלולב הוא הוראה דדן נצח²², וכדאי' במד"ר (ויק"ר פ"ל פיסקא ב') שישאל יוצאין ולולביהן ואתרוגייהן בידן אנו יודעין דישראל אינון ניצוחייהא, שזכו בדין, וערבה אין בהם לא טעם וריח²³ אלא שהם גדילים באחדות²⁴, להורות דלכל²⁵ השובע לכל השנה אשר נמשך בחודש השביעי הוא מפני הביטול והאחדות שבישראל, דכל ישראל הם שוים בענין קיום התומ"צ²⁶. וזהו לולב וערבה שבמהותם וענינם העצמי הם רחוקים זמ"ז, דלולב הוא לו לב, ובכוונת המצוה ביחוד העליון הנה לולב הוא סוד המשכת בחי' דעת ועוד למעלה יותר, וההמשכה היא בבחי' יסוד, שהוא בקו האמצעי²⁷, וערבה הם אנשים פשוטים²⁸, דקיום המצות הוא רק באמונה פשוטה. וזהו ערבה ל' עריבות ומתיקות וכמ"ש (מלאכי ג' ד') וערבה לד' וגו', דבאמת זהו תכלית ועיקר הכל, אבל מ"מ הלא חסרים הידיעה וההשגה באלקות, הנה בחדש השביעי לולב וערבה בתוכו דמאיר²⁸ עיני שניהם הוי', והיינו דהמצות הללו חלוקים המה מהמצות דכל השנה שהן מצות כללות¹⁰, ובפרט מצות שופר שמעורר וממשיך פנימית ועצמות אוא"ס ב"ה, דמצות שופר בכוונתה הרוחנית הו"ע התשובה²⁹ דזהו"ע התקיעה הראשונה שהוא צעקה בקול פשוט שזהו מצד ההתעוררות והתפעלות פנימי שבנפש שבא בהתגלות הלב בקול פשוט דוקא.

קיצור. יקשה למה דחו מ"ע מפני חשש גזירה דטלטול בר"ה, ויבאר דחדש השביעי שבע במצות כוללים, ובו זמן אוסף התבואה דישראל שרוים בטוחים באמונת שנה טובה, בר"ה ויו"כ השמחה פנימי' על הקירוב לד' בהעלם, והקבעמ"ש בגילוי, ימים נוראים, ובחגה"ס השמחה בגילוי, לולב וערבה בעלי השכלה ועבודה ופשוטים כאחד, תקיעות תשובה ותקיעה ראשונה הצעקה בקול פשוט³⁰.

ענינים. ¹ ר"ה ויו"כ, (א) בזמן אוסף התבואה, (ב) השמחה בהעלם והקבע"ו בגילוי, (ג) ימים נוראים. ² לולב וערבה עובדים ופשוטים.

* שחוא עבד: ראה תניא פמ"א [נו, א]. לקו"ת פ' בלק סוף הביאור ע"פ לא הביט [עג, א]. שם פ' ראה ד"ה וכל בניך פ"ב [כט, ד]. ד"ה א"ר עקיבא דש"פ נח תרס"ו (מהמשך ר"ה תרס"ו [ס"ע שפ ואילך]), ועוד.
* לב: ת"ז סוף ת"ו [כג, א]. וראה ג"כ יאיר נתיב למאורי אור ל, ה.
* שניהם הוי': הכוונה לדרז"ל ע"פ זה (תמורה טז, א).

14) ברכות ק"ש של ערבית. וראה אבודרהם שם.
15) ראה לקו"ת צו יד, ג.
16) ראה ביצה טז, א.
17) אחרי טז, ל.
18) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג-ד. וראה לקוטי שיחות ח"ד ע' 1150 ואילך.
19) ראה לקו"ת ר"פ עקב (יג, ג). ובכ"מ.
20) ראה ויק"ר פכ"ט, ג. ד. ו. י.
21) שיר השירים ב, ו. ראה לקו"ת דרושים לשמע"צ פז, סע"א ואילך. ובכ"מ.
22) כ"ה בכת"ק ובהעתקה. בספר המאמרים השי"ת שבהערה 1: אשר דידן נצח.
23) ויק"ר פ"ל, יב.
24) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ח ח"א ע' תמו. סידור עם דא"ח רסד, ד ואילך. המשך וככה תרל"ז פפ"ז. פצ"ג ואילך. וראה לקוטי שיחות חכ"ט ע' 224 ואילך.
25) כ"ה בכת"ק ובהעתקה. ובספר המאמרים השי"ת שבהערה 1: דכל.
26) נתבאר בלקוטי שיחות שם ע' 223 ואילך.
27) ראה משנת חסידים מסכת ימי מצוה וסוכה פ"ה. וראה המשך וככה תרל"ז פפ"ד. פפ"ז. ועוד.
28) משלי כט, יג.
29) ראה לקמן פ"ה. ספר המאמרים תרח"ץ שבשוה"ג להערה 1.
30) הקיצור דשנת השי"ת: יקשה איך בטלו תק"ש מחשש גזירה, ובפרט דמצות חודש השביעי הם כלליות. יפרש גתות ברכות כפור סוכה ולולב וערבה בתוכו. קבלת עול דר"ה מתוך הרחבה.

אגרות קודש

בי"ה, י"ז מ"ח, תשי"ז
ברוקלין.

ברכה ושלוש!

במענה על מכתבה מכ"ה תשרי, בו כותבת אשר אפשר שידרשו ממנה שתלמד בכתתה ספרים שהם נגד תורתנו ומצותי, אבל יש טוענים שבאם לימודים אלו יהי ע"י אחרים לא יוקיעו את השלילה שבדברי הסופרים הנ"ל אלא יבכרום, אבל אם היא תלמדם יצא ההפסד בשכר.

והנה מה שרואים במוחש אשר כשמכניסים צעיר וצעירה לענינים חדשים ומנסים אחר כך להפריך אותם, בטוח הדבר שיקלטו את הענין החדש, אבל ספק גדול אם יקבלו את ההפרכה והבקורת, והם יקבלוה במילואה, ובפרט שראי גדולה תהי להצד דכנגד, שבאם הדברים והספרים יש לשללם, על מה נלמדים הם בביה"ס ואיש חרדי או אשה חרדית הוא המלמד, וכבר הי לעולמים טענות כגון האמורה, ומי שקבלם הביא הפסד, וספק גדול אם הי אפילו קצת שכר ותועלת בדבר, וכמובן זהו נוסף על הענין דמה יאמרו הרואים שלא יתענינו כלל באופן הלימודים ומסקנות של המורים, ורק ישאלו לתכנית הלימודים שבאם ספר פלוני נכנס בו ונלמד ע"י חרד לדבר הי ותורתו זהו הכשר גמור להספר, וק"ל.

כיון שאינה מזכירה דבר ע"ד מצבה, בודאי הכל בסדר ובשלוש, ויה"ר שתכה"י תבשר אך טוב בהנוגע לעצמה ולכל אלו שכותבת אודותם.

מובן שאין צורך כלל בטעמים האמורים לדעת כמה מגדולי ההוראה אשר **אסור** ללמד הנ"ל - שהוא כמו מאכל אסור, שאסור לאוכלו אפילו אם בדעתו להשתדל להקיאו אחר כך.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

יח א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בְּאֲלֵנֵי מִמְרָא וְהוּא יֵשֵׁב פֶּתַח־הָאֵהָל בְּחַם הַיּוֹם כִּשׁ"י: ב וַיֵּשֶׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרֶץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה כִּשׁ"י: ג וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אִם־נָא מִצָּאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ אֶל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ כִּשׁ"י: ד יִקַּח־נָא מֵעֶטְמִים וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֲנוּ תַּחַת

א ואתגלי לה יי במשרי ממרא והוא יתב בתרע משפנא כמיחם יומא: ב וזקף עינוהי וזזא והא תלתא גברין (ג"י גברין) קימין עלוהי וזזא ורהט לקדמותהון מתרע משפנא וסגיד על ארעא: ג ואמר יי אם פען אשפחית רחמין קדמך (ג"י בעיניך) לא כען תעבר מעל עבדך: ד יסבון פען זעיר מיא ואסחו רגליכון ואסתמיכו תחות אילנא:

רש"י

ו"ירא", "וירא" ב' פעמים? הראשון כמשמעו, והשני לשון הבנה, נסתכל שהיו נצבים במקום אחד, והבין שלא היו רוצים להטריחו, ואף על פי שיודעים היו שיצא לקראתם, עמדו במקומם לכבודו, ולהראותו שלא רצו להטריחו, וקדם הוא ורץ לקראתם (כך הגרסא ברש"י ישן). (שם) פתיב "נצבים עליו", וכתוב "וירץ לקראתם"? כד חזויהו דהוה שרי ואסר פרושו הימנו, מיד: "וירץ לקראתם": (ג) ויאמר אדני אם נא וגו'. לגדול שבהם אמר וקראם כלם אדונים, ולגדול אמר: "אל-נא תעבר", וכיון שלא יעבר הוא, יעמדו חבירי עמו, ובלשון זה הוא חול (שבועות לה). דבר אחר: קדש הוא, והיה אומר להקדוש ברוך הוא להמתין לו עד שירוי ויכניס את האורחים, ואף על פי שפתיב אחר "וירץ לקראתם", האמירה קדם לכן היתה, ודרך המקראות לדבר כן, כמו שפרשתי אצל: "לא ידון רוחי באדם", שנכתב אחר "ויולד נח", ואי אפשר לומר כן, אלא אם כן קדם גזרת ק"כ שנה, ושתי הלשונות בכראשית רבה: (ד) יקח-נא. על ידי שליח, והקדוש ברוך הוא שלם לבניו על ידי שליח, שנאמר: (במדבר כ) "וירם משה את-ידו ויך את הסלע": ורחצו רגליכם. כסבור שהם ערביים שמשפתחום לאבק רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודת אלילים לביתו (כ"מ פו), אבל לוט שלא הקפיד, הקדים לינה לרחיצה, שנאמר: "וילינו ורחצו רגליכם":

(א) וירא אליו. לבקר את החולה (כבא מציעא פו) אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למילתו הנה, ובא הקדוש ברוך הוא, ושאל בשלומו: באלני ממרא. הוא שנתן לו עצה על המילה, לפיכך נגלה עליו בחלקו (כ"ר): ישב. (כ"ר) ישב פתיב, בקש לעמד, אמר לו הקדוש ברוך הוא: 'שב ואני אעמד, ואתה סימן לבניך, שעתידי אני להתיצב בעדת הדיינין והן יושבין', שנאמר: (תהלים פב) "אלהים נצב בעדת אל": פתח-האהל. לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו: פחם היום. (כ"מ פו) הוציא הקדוש ברוך הוא חמה מנרתיקה, שלא להטריחו באורחים, ולפי שראוהו מצטער שלא היו אורחים באים, הביא המלאכים עליו בדמות אנשים: (ב) והנה שלשה אנשים. אחד לבשר את שרה, ואחד להפך את סדום ואחד לרפאות את אברהם, שאין מלאך אחד עושה שתי שליחיות (כ"ר). תדע לך, שכן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים: ויאכלו, ויאמרו אליו, ובכשורה נאמר: "ויהאמר שוב אשוב אליך", ובהפיכת סדום הוא אומר (לקמן יט): "כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפי" (כ"ר). ורפאל, שרפא את אברהם, הלך משם להציל את לוט, הוא שנאמר: (לקמן יט) "ויהי פהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על-נפשך", למדת שהאחד היה מציל: נצבים עליו. לפניו, כמו: (במדבר ב) "ועליו מטה מנשה", אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים: וירא. מהו

הָעֵץ כְּשִׁי: ה וְאִקְחָהּ פֶת־לֶחֶם וְסִעְדּוּ לְבַבְכֶם
 אַחֲרֵי תִעְבְּרוּ בִי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם
 וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַעֲשֶׂה בְּאִשְׁרֵי דְבַרְתָּ כְּשִׁי: (לו)
 וַיִּמְהַר אַבְרָהָם הָאֱלֹהִים אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר
 מִהֲרִי שְׁלֹשׁ סָאִים קֶמַח סֶלֶת לְוָשִׁי וְעֲשִׂי
 עֲגוֹת כְּשִׁי: ז וְאֶל־הַבָּקָר רֵץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־
 בָּקָר רֶדֶד וְטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנֶּזֶר וַיִּמְהַר לַעֲשׂוֹת
 אֹתוֹ כְּשִׁי: ח וַיִּקַּח חֲמָאָה וְחֶלֶב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר
 עָשָׂה וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהּ וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת
 הָעֵץ וַיֹּאכְלוּ כְּשִׁי: ט (ישראל) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אֵיךְ
 שָׂרָה אֲשַׁתְּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֵהָל כְּשִׁי: י וַיֹּאמֶר
 שׁוּב אֲשׁוּב אֵלֶיךָ בְּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה

ה וְאָסַב פֶּתָא דְלַחְמָא וְסִעִידוּ
 לְבַבְכוֹן בְּתַר כֵּן תִּעְבְּרוּ אַרְי עַל כֵּן
 עֲבַרְתוֹן עַל עַבְדְּכוֹן וְאָמְרוּ כֵּן
 תַעֲבִיד כְּמָא דִּי מַלְלָתָא: ו וַאֲחִי
 אַבְרָהָם לְמַשְׁכְּנָא לֹת שָׂרָה וְאָמַר
 אוֹחָא תִלַּת סָאִין קֶמַח דְסִלְתָּא
 לוֹשִׁי וְעַבִּידִי גְרִיצָן: ז וְלֹת תּוֹרִי
 רִהַט אַבְרָהָם וּדְבַר בַּר תּוֹרִי רַכִּיף
 וְטַב וַיִּהֵב לְעוֹלָמָא וְאוֹחִי לְמַעֲבַד
 יְתָה: ח וְנָסִיב שְׁמֹן וְחֶלֶב וּבַר
 תּוֹרִי דִּי עַבְד וַיִּהֵב גְּדַמְיָהוֹן וְהוּא
 מְשַׁמֵּשׁ עַלְוִיָּהוֹן תַּחֲוֹת אֵילָנָא
 וְאָכְלוּ: ט וְאָמְרוּ לָהּ אֵן שָׂרָה
 אַתְתָּךְ וְאָמַר הָא בְּמַשְׁכְּנָא:
 י וְאָמַר מִתְּב אַתּוּב לִוְתָךְ כְּעַדָּן
 דְּאִתּוֹן קְנִימִין וְהָא בַר לְשָׂרָה
 אַתְתָּךְ וְשָׂרָה שְׁמַעַת בְּתַרְע

רש"י

וגו'. וְלָחֶם לֹא הִבִּיא, לְפִי שְׁפָרְסָה שָׂרָה נָדָה,
 שְׁחֹזַר לָהּ אֲרַח כְּנֹשִׁים אוֹתוֹ הַיּוֹם וְנִטְמְאָת הָעֶסֶה
 (ב"מ שם): חֲמָאָה. שְׁמֵן הַחֶלֶב שְׁקוֹלָטִין מֵעַל פְּנִיּוֹ:
 וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה. אֲשֶׁר תִּקַּן. קֶמַח קֶמַח
 שֶׁתִּקַּן אֲמִטִּי וְאִתִּי קַמְיָהוּ: וַיֹּאכְלוּ. נִרְאוּ כְּמוֹ
 שְׂאֵכְלוּ, מִכָּאֵן שְׁלֹא יִשְׁנָה אָדָם מִן הַמְּנַהֵג (ב"מ שם.
 ב"ר: ט) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו. נִקּוּד עַל אִי"ו
 שֶׁבְּ"אֵלָיו", וְתַנְיָא, רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר:
 כָּל מְקוֹם שֶׁהִכְתֵּב רַבָּה עַל הַנִּקְדָּה, אֵתָהּ דּוֹרֵשׁ
 הַפֶּתַח וְכוּ', וְכָאֵן הַנִּקְדָּה רַבָּה עַל הַפֶּתַח, אֵתָהּ
 דּוֹרֵשׁ הַנִּקְדָּה, שְׂאָף לְשָׂרָה שְׂאָלוּ: אִיּו אַבְרָהָם?
 לְמַדְנִי, שִׁישְׂאֵל אָדָם בְּאֶכְסֵנְיָא שְׁלוּ, לְאִישׁ עַל
 הָאִשָּׁה וְלֹאִשָּׁה עַל הָאִישׁ. בְּבָבָא מְצִיעָא (דף פז)
 אוֹמְרִים: יוֹדְעִים הֵיוּ מִלֵּאכִי הַשְׂרַת שָׂרָה אֲמַנּוּ
 הֵיכָן הֵיטָה, אֲלֹא לְהוֹדִיעַ שְׂצוּנָעָה הֵיטָה, כְּדִי
 לְחַפְּבָה עַל בַּעֲלָהּ. אָמַר רַבִּי יוֹסִי בַר חֲנִינָא: 'כְּדִי
 לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרַכָּה': הִנֵּה בָאֵהָל. צְנוּעָה
 הִיא: (י) כְּעֵת חַיָּה. כְּעֵת הַזֹּאת לְשָׁנָה הַבָּאָה,

תַּחַת הָעֵץ. תַּחַת הָאֵילָן: (ה) וְסִעְדּוּ לְבַבְכֶם.
 בְּתוֹרָה, בְּנִבְיָאִים וּבְכַתּוּבִים מְצִינוּ דְּפִתָּא סִעְדָּתָא
 דְּלִבָּא, בְּתוֹרָה: "וְסִעְדּוּ לְבַבְכֶם", בְּנִבְיָאִים: (שׁוֹפְטִים
 יט ה) "סִעַד לְבָבְךָ פֶת לְחֶם", בְּכַתּוּבִים: (תְּהִלִּים קד)
 "וְלָחֶם לִבְבִּי אָנוּשׁ יִסְעַד". אָמַר רַבִּי חֲמָא: לְבַבְכֶם
 אֵין כְּתִיב כָּאֵן, אֲלֹא "לְבַבְכֶם", מַגִּיד שְׂאֵין יִצַּר הָרַע
 שׁוֹלֵט בְּמִלְאָכִים (ב"ר: אַחֲרֵי תִעְבְּרוּ. אַחֲרֵי כֵּן
 תִּלְכוּ: בִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם. כִּי הִדְבַּר הַזֶּה אָנִי
 מְבַקֵּשׁ מִכֶּם, מֵאַחֲרֵי שֶׁעֲבַרְתֶּם עָלַי לְכַבּוּדִי: בִּי־עַל־
 כֵּן. כְּמוֹ עַל אֲשֶׁר, וְכֵן כָּל 'כִּי עַל כֵּן' שֶׁבְּמִקְרָא:
 (לִקְמֹן יט) "בִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצַל קוֹרְתִי", (לִקְמֹן לג)
 "כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פְּנִיד", (שם לח) "בִּי־עַל־כֵּן לֹא
 נִתְתִּיחָה", (בְּמִדְבַר י) "בִּי־עַל־כֵּן יִדְעַתָּ חֲתוּנָתִי":
 (ו) קֶמַח סֶלֶת. סֶלֶת לְעוּגוֹת, קֶמַח לְעִמְיָלָן שֶׁל
 טְבָחִים לְכַסּוֹת אֶת הַקְּדוּרָה, לְשֹׂאֵב אֶת הַזֶּהֱמָה:
 (ז) בֶּן־בָּקָר רֶדֶד וְטוֹב. ג' פָּרִים הֵיוּ, כְּדִי לְהַאֲכִילָן
 ג' לְשׁוֹנוֹת בְּחֶרֶדֶל (ב"מ פז): אֶל־הַנֶּזֶר. זֶה
 יִשְׁמַעְאֵל, לְחַנְכוֹ בְּמִצְוֹת (ב"ר: ח) וַיִּקַּח חֲמָאָה

משפנא והוא אחורוהי:
 יא ואברהם ושרה סיבו עלו
 ביומין פסק מלמהוי לשרה
 אורח פנשיא: יב וחיבת שרה
 במענהה למימר בטר דסיבית הות
 לי עולימו ורבוני סיב: יג ואמר
 יי לאברהם למא דנן חיבת שרה
 למימר הברם בקושטא אוליד
 ואנא סיבית: יד היתכסי מן קדם
 יי פתגמא לזמן אתוב לותך קעדן
 דאתון קימין ולשרה בר:
 טו וכדיבת שרה למימר לא
 חיבית ארי דחלת ואמר לא ברם
 חיבת: טז וקמו מתמן גבריא
 ואסתכיאו על אפי סדום ואברהם

אשתך ושרה שמעת פתח האהל והוא
 אחריו כס"י: יא ואברהם ושרה זקנים באים
 בימים חדל להיות לשרה ארח פנשים כס"י:
 יב ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי
 היתה לי עדנה ואדני זקן כס"י: יג ויאמר יהוה
 אל-אברהם למה זה צחקה שרה לאמר האף
 אמנם אלד ואני זקנתי כס"י: יד היפלא מיהוה
 דבר למועד אשוב אליך בעת חיה ולשרה
 בן כס"י: (ע"ב בחול) שני טו ותכחש שרה | לאמר לא
 צחקתי כי | יראה ויאמר | לא כי צחקת כס"י:
 טז ויקמו משם האנשים וישקפו על-פני סדם

רש"י

ואמרה: 'אפשר הקרבים הללו טעונין ולד, השדים
 הללו שצמקו מושכין חלב? (תנחומא): עדנה.
 צחצוח בשר, ולשון משנה: מסיר את השער
 ומעדן את הבשר. דבר אחר: לשון עדן, זמן וסת
 נדות: (יג) האף אמנם. הגם אמת אלד?: ואני
 זקנתי. שנה הכתוב מפני השלום, שהרי היא
 אמרה "ואדני זקן": (יד) היפלא. פתגמו:
 היתכסי, וכי שום דבר מפלא ומפךד ומכסה מפני
 מלעשות פרצוני?: למועד. לאותו מועד המיעד
 שקבעתי לך אתמל, למועד הזה בשנה האחרת:
 (טו) פי יראה וגו' פי צחקת. הראשון משמש
 לשון דהא, הוא שנותן טעם לדבר: ותכחש שרה,
 לפי שראה, והשני משמש בלשון 'אלא': ויאמר
 לא כדבריך הוא, אלא צחקת, שאמרו רבותינו:
 כ"י משמש בארבע לשונות: אי, דלמא, אלא,
 דהא: (טז) וישקפו. כל השקפה שבמקרא לרעה,
 חוץ מ"השקפה ממעון קדשך" (דברים כו), שגדול
 פח מתנות עניים, שהופך מדת הרגז לרחמים:

ופסח הנה, ולפסח הבא נולד צחק, מדלא קרינן
 כעת (בשוא) אלא כעת: כעת חיה. כעת הזאת
 שתהא חיה לכם, שתהיו בלכם שלמים וקמים:
 שוב אשוב. לא בשרו המלאך שישוב אליו, אלא
 בשליחותו של מקום אמר לו, כמו: "ויאמר לה
 מלאך ה' הרבה ארבה", והוא אין בידו להרבות
 אלא בשליחותו של מקום, אף כאן בשליחותו של
 מקום אמר לו בן (בראשית רבה). (אלישע אמר
 לשונמית: "למועד הזה כעת חיה את חובקת בן,
 ותאמר אל אדוני איש האלהים אל תכזב
 בשפחתך", אותן המלאכים שבשרו את שרה
 אמרו: "למועד אשוב", אמר לה אלישע: אותן
 המלאכים שהם חיים וקמים לעולם אמרו:
 "למועד אשוב", אבל אני בשר ודם, שהיום חי
 ומחר מת, בין חי ובין מת: "למועד הזה וגו'":
 והוא אחריו. הפתח הנה אחר המלאך:
 (יא) חדל להיות. פסק ממנה: ארח פנשים.
 ארח נדות: (יב) בקרבה. מסתכלת במעיקה,

וְאַבְרָהָם הִלֵּךְ עִמָּם לְשִׁלְחָם כַּסִּי: יז וַיְהִי
אָמַר הַמַּכְסִי אָנָּה מֵאַבְרָהָם דִּי
אָנָּה עָבַד: יח וְאַבְרָהָם מִתְּוֹה
יְהוִי לְעַם סְגִי וּתְקִיף וַיִּתְּבַרְכוּן
בְּדִילָה כּל עַמְמֵי אַרְעָא: יט אַרִי
גְּלִי קְדָמִי (ג' רמב"ן דעתנה) בְּדִיל
דִּי יִפְקֹד יְת בְּנוֹהֵי וַיְת אֲנֹש בֵּיתָה
בְּתֵרוּהֵי וַיִּשְׁרוּן אֲרִחֹן דְּתַקְנֹן קְדָם
יִי לְמַעַבְד צְדָקְתָא וְדִינָא בְּדִיל
אַתִּי יִי עַל אַבְרָהָם יְת דְּמַלְל
עֲלוּהֵי: כ וְאָמַר יִי קַבְּלַת דְּסָדוּם
וְעַמּוּרָה אַרִי סְגִיָּאת וְחֻבְתָּהוּן
אַרִי תְקִיפַת לְחָדָא: כא אַתְּגְלִי
כְּעַן וְאֲדִינֹן הֲכִי קַבְּלָתְהוּן דְּעֲלַת
לְקָדָמִי עָבְדוּ אָעְבַד עַמְהוּן

רש"י

לְשִׁלְחָם. לְלוּתָם, כְּסָבוּר: אֲוֹרְחִים הֵם:
(יז) הַמַּכְסִּי אָנִי. בְּתַמִּיקָה: אֲשֶׁר אָנִי עֹשֶׂה.
בְּסָדוּם. לֹא יָפָה לִי לַעֲשׂוֹת דְּבָר זֶה שְׁלֹא מִדַּעְתּוֹ.
אֲנִי נִתְתִּי לוֹ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְחַמְשָׁה פְּרָכִין הִלְלוּ
שְׁלוֹ הֵן, שְׁנֹאֲמַר: (לעיל י) "גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּדוֹן
וְגו' בְּאֶכָה סְדוּמָה וְעַמּוּרָה וְגו'". קָרָאתִי אוֹתוֹ
אַבְרָהָם, אֲב הַמּוֹן גּוֹיִם, וְאֲשַׁמֵּיד אֶת הַבְּנִיִּים וְלֹא
אוֹדִיעַ לְאָב, שֶׁהוּא אוֹהֵבִי?: (יח) וְאַבְרָהָם הָיָה
יְהִיָּה. מִדְּרַשׁ אַגְדָּה: זָכַר צְדִיק לְבִרְכָה, הוֹאִיל
וְהַזְכִּירוֹ, בְּרָכּוֹ. וּפְשׁוּטוֹ: וְכִי מִמֶּנּוּ אָנִי מַעֲלִים,
וְהָרִי הוּא חָבִיב לְפָנַי לְהִיּוֹת לְגוֹי גָּדוֹל וְלִהְיֶת בְּרֹךְ
בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: (יט) פִּי יִדְעֵתִיו. לְשׁוֹן חֶבֶה,
כְּמוֹ: (רות ב) "מוֹדַע לְאִישָׁה", (שם ג) "הֲלֹא בָּעֲזוֹ
מִדַּעְתָּנוּ", (שמות לג) "וְאֲדַעַף בְּשֵׁם". וְאָמְנָם, עֲקָר
לְשׁוֹן כָּלָם אֵינּוּ אֶלָּא לְשׁוֹן יִדְעָה, שֶׁהִתְחַבֵּב אֶת
הָאָדָם מִקְרָבוֹ אֶצְלוֹ, וַיִּוְדַעוּ וּמִכִּירוּ, וְלָמָּה יִדְעֵתִיו?
"לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוֶה", לְפִי שֶׁהוּא מִצְוֶה אֶת בְּנָיו עֲלֵי
לְשׁוֹר דְּרָכִי, וְאִם תִּפְרָשׁוּהוּ כְּתַרְגוּמוֹ: יוֹדַע אָנִי בוֹ
שִׁיִּצְוֶה אֶת בְּנָיו וְגו', אֵין 'לְמַעַן' נוֹפֵל עַל הַלְשׁוֹן:
יִצְוֶה. לְשׁוֹן הָוָה, כְּמוֹ: (איוב א) "כִּכְהָ יַעֲשֶׂה אִיּוֹב"
"עַל-פִּי ה' יִחַנּוּ": לְמַעַן הִבִּיא. כֶּף הוּא מִצְוֶה

לְבָנָיו: 'שָׁמְרוּ דְרָךְ ה', כְּדִי שְׁיָבִיא ה' עַל אַבְרָהָם
וְגו'. 'עַל בֵּית אַבְרָהָם' לֹא נֹאמַר, אֶלָּא "עַל-
אַבְרָהָם", לְמַדְנּוּ, כֹּל הַמַּעֲמִיד בֶּן צְדִיק כְּאֵלוֹ אֵינּוּ
מֵת: (כ) וַיֹּאמֶר ה'. אֶל אַבְרָהָם, שֶׁעָשָׂה כְּאֲשֶׁר
אָמַר, שְׁלֹא יִכְסֶה מִמֶּנּוּ: פִּי-רִבְּהָ. כָּל רִבְּהָ
שֶׁבְמִקְרָא הַטַּעַם לְמִטָּה בְּפִי"ת, לְפִי שֶׁהֵן
מִתְרַגְּמִין: גְּדוּלָה, אוֹ גְּדֻלָּה וְהוֹלְכָת, אֲבָל זֶה טַעְמוֹ
לְמַעַלָּה בְּרִי"ש, לְפִי שֶׁמִּתְרַגְּם: גְּדֻלָּה כְּבָר, כְּמוֹ
שֶׁפִּרְשֵׁתִי: (לעיל טו) "וַיְהִי הַשָּׁמַשׁ בְּאָה", (רות ב)
"הִנֵּה שָׁבָה יְבַמְתָּךְ": (כא) אַרְדָּה-נָּא. לְמַד
לְדַיְנִים שְׁלֹא יִפְסְקוּ דִינֵי נַפְשׁוֹת אֶלָּא בְּרִאִיָּה, הַכֹּל
כְּמוֹ שֶׁפִּרְשֵׁתִי בְּפִרְשַׁת הַפְּלָגָה. דְּבָר אַחֵר: "אַרְדָּה-
נָּא לְסוּף מַעֲשִׂיהֶם": הַכְּצַעְקָתָהּ. שֶׁל מְדִינָה:
הַבְּאָה אֵלַי עֲשׂוּ. וְכֵן עוֹמְדִים בְּמִרְדָּם, כֹּלָּה אָנִי
עוֹשֶׂה בְּהֶם, וְאִם לֹא יַעֲמִדוּ בְּמִרְדָּם, אֲדַעַח מָה
אֲעֲשֶׂה לְהַפְרַע מֵהֶן בִּיסוּרִין, וְלֹא אֲכַלֶּה אוֹתָן.
וְכִיּוֹצֵא בוֹ מְצִינּוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר: (שמות לג) "וַיַּעֲתָה
הוֹרֵד עֲדִיךָ מֵעֲלֶיךָ וְאֲדַעַח מָה אֲעֲשֶׂה-לְךָ", וּלְפִיכֶף
יֵשׁ הַפְּסֵק נִקְדַּת פְּסֵק, בֵּין עֲשׂוֹ לְכֹלָה, כְּדִי לְהַפְרִיד
תְּבָה מִחֻבְתָּהּ, וְרַבּוּתֵינוּ דְּרָשׁוּ "הַכְּצַעְקָתָהּ",
צַעְקַת רִיבָה אַחַת שֶׁהִרְגוּהָ מִיָּתָהּ מִשְׁנֵה עַל שְׁנִתְנָה

גְּמִירָא (אם לֹא תִיבִין) וְאִם תִּיבִין
 לֹא אֶתְפָּרַע: כב וְאֶתְפָּנִיאוּ מִתְּמָן
 גְּבִרְיָא וְאָזְלוּ לְסָדוּם וְאֶבְרָהִם עַד
 כָּעֵן מִשְׁמַשׁ בְּצִלוֹ קָדָם יי:
 כג וְקָרַב אֶבְרָהִם וְאָמַר הֶבְרֵגֻז
 תְּשִׁיבִי זָפָאָה עִם חֵיבָא:
 כד מָאִים אֵית חֲמִשִּׁין זָפָאִין בְּגוּ
 קָרְתָא הֶבְרֵגֻז תְּשִׁיבִי וְלֹא תִשְׁבּוּק
 לְאַתְרָא בְּדִיל חֲמִשִּׁין זָפָאִין דִּי
 בְּגוּה: כה קוּשְׁטָא אַנּוּן דִּינְךָ
 מִלְּמַעְבַּד כְּפִתְגָמָא הַדִּין לְקַטְלָא
 זָפָאָה עִם חֵיבָא וִיהִי זָפָאָה
 כְּחֵיבָא קוּשְׁטָא אַנּוּן דִּינְךָ דִּדְנָן
 (נ"י דְּדָנָן) כָּל אַרְעָא לֹא (נ"י בְּרַם)
 יַעֲבֹד דִּינָא: כו וְאָמַר יי אִם
 אֲשַׁפַּח בְּסָדוּם חֲמִשִּׁין זָפָאִין בְּגוּ
 קָרְתָא וְאֲשַׁבּוּק לְכָל אַתְרָא
 בְּדִילְהוּן: כז וְאַתָּב אֶבְרָהִם וְאָמַר
 הָא כָּעֵן שְׂרִיתִי לְמַלְלָא קָדָם יי
 וְאַנָּא עֶפְר וְקָטָם: כח מָאִים
 יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁין זָפָאִין חֲמִשָּׁא

עֲשׂוּ | כָּלָה וְאִם-לֹא אֲדַעָה כִּס"י: כב וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם
 הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סָדָמָה וְאַבְרָהָם עֹדְנֵנוּ עִמָּד
 לְפָנָי יְהוָה כִּס"י: כג וַיִּגַּשׁ אֲבָרָהָם וַיֹּאמֶר הָאֵף
 תִּסְפָּה צְדִיק עִם-רָשָׁע כִּס"י: כד אוֹלֵי יֵשׁ
 חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר הָאֵף תִּסְפָּה
 וְלֹא-תִשָּׂא לְמָקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים
 אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ כִּס"י: כה חֲלָלָה לָךְ מַעֲשֵׂת | פְּדַבֵּר
 הַזֶּה לְהַמִּית צְדִיק עִם-רָשָׁע וְהִיא כַּצְּדִיק
 כִּרְשָׁע חֲלָלָה לָךְ הַשֵּׁפֶט כָּל-הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה
 מִשְׁפָּט כִּס"י: כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם-אֶמְצָא בְּסָדוּם
 חֲמִשִּׁים צְדִיקִים בְּתוֹךְ הָעִיר וְנִשְׂאתִי לְכָל-
 הַמָּקוֹם בְּעִבּוּרִם כִּס"י: כז וַיַּעַן אֲבָרָהָם וַיֹּאמֶר
 הִנֵּה-נָא הוֹאֵלְתִי לְדַבֵּר אֶל-אֲדֹנָי וְאֲנֹכִי עֹפֵר
 וְאֹפֵר כִּס"י: כח אוֹלֵי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצְּדִיקִים

רש"י

חֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת יֵשׁ: (כה) חֲלָלָה לָךְ. וְאִם תֹּאמַר
 לֹא יַצִּילֵנוּ הַצְּדִיקִים אֶת הָרָשָׁעִים, לְמָה תְּמִית
 הַצְּדִיקִים?: חֲלָלָה לָךְ. חֲלִין הוּא לָךְ, יֹאמְרוּ, כִּי
 הוּא אֶמְנֹתוֹ: שׁוֹטֵף הַכֹּל, צְדִיקִים וְרָשָׁעִים. כִּי
 עֲשִׂיתָ לְדוֹר הַמְּבוּל וְלְדוֹר הַפְּלִגָּה: פְּדַבֵּר הַזֶּה. לֹא
 הוּא וְלֹא כִּי יִצָּא בּוֹ: חֲלָלָה לָךְ. לְעוֹלָם הַבָּא:
 הַשֵּׁפֶט כָּל-הָאָרֶץ. נְקוּד בְּחֶטֶ"ף פִּתְ"ח ה"א שֶׁל
 "הַשֵּׁפֶט", לְשׁוֹן תְּמִיּהָה, וְכִי מִי שֶׁהוּא שׁוֹפֵט, לֹא
 יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט אֲמַת?: (כו) אִם-אֶמְצָא בְּסָדוּם וְגו'
 לְכָל-הַמָּקוֹם. לְכָל הַכְּרָפִים, לְפִי שֶׁסָּדוּם הִיְתָה
 מְטֻרְפוּלִין וְחֲשׂוּבָה מְכֻלָּם, תְּלָה בָּהּ הַכְּתוּב:
 (כז) וְאֲנֹכִי עֹפֵר וְאֹפֵר. וְכִבֵּר הִיְתִי רְאוּי לְהִיֹּת
 עֹפֵר עַל יְדֵי הַמְּלָכִים וְאֹפֵר עַל יְדֵי נְמֻרָד, לוֹלִי
 רַחֲמִיךָ אֲשֶׁר עָמְדוּ לִי: (כח) הַתְּשֻׁחִית בְּחֲמִשָּׁה.
 וְהִלָּא הֵן ט' לְכָל כְּרֵךְ, וְאַתָּה, צְדִיקוֹ שֶׁל עוֹלָם,

מִזוֹן לְעֵנִי כְּמִפְרָשׁ בְּחֵלֶק: (כב) וַיִּפְּנוּ מִשָּׁם.
 מִמָּקוֹם שֶׁאֲבָרָהִם לָגַם שָׁם: וְאַבְרָהָם עֹדְנֵנוּ עִמָּד
 לְפָנָי ה'. וְהִלָּא לֹא הָלַךְ לְעַמֵּד לְפָנָיו, אֶלָּא הִקְדוּשׁ
 בְּרוּךְ הוּא בָּא אֶצְלוֹ וְאָמַר לוֹ: "זַעֲקֵת סָדוּם וְעַמָּרְהָ
 כִּי רַבָּה", וְהִזָּה לוֹ לְכַתֵּב: "וְה' עֹדְנֵנוּ עִמָּד עַל
 אֲבָרָהִם", אֶלָּא תִקְוֵן סוּפְרִים הוּא זֶה (כ"ד) (אֲשֶׁר
 הַפְּכוּהוּ ז"ל לְכַתוּב כו): (כג) וַיִּגַּשׁ אֲבָרָהִם.
 מְצִינּוּ הַגָּשָׁה לְמִלְחָמָה: (ש"ב י) "וַיִּגַּשׁ יוֹאָב וְגו'",
 הַגָּשָׁה לְפִיוֹם: "וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוֹדָה", וְהַגָּשָׁה
 לְתַפְלָה: (מ"א יח) "וַיִּגַּשׁ אֵלָיו הַנְּבִיא", וְלְכָל אֵלוֹ
 נִכְנַס [ס"א: גַּשׁ] אֲבָרָהִם: לְדַבֵּר קְשׁוֹת, וְלְפִיוֹם
 וְלְתַפְלָה: הָאֵף תִּסְפָּה. הַגֵּם תִּסְפָּה, וְלְתַרְגוּם שֶׁל
 אֲוִנְקְלוֹס שֶׁתַּרְגְּמוּ לְשׁוֹן רִגְזוּ, כִּי פְרוּשׁוֹ: הָאֵף
 יִשְׂיֵאָף שֶׁתִּסְפָּה צְדִיק עִם רָשָׁע: (כד) אוֹלֵי יֵשׁ
 חֲמִשִּׁים צְדִיקִים. עֲשֶׂה צְדִיקִים לְכָל כְּרֵךְ וְכָרֵךְ, כִּי

חַמְשָׁה הַתְּשֻׁחִית בַּחֲמֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָעִיר
 וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית אִם־אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים
 וַחֲמֹשֶׁה כִּסִּי: כַּט וַיִּסַּף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו וַיֹּאמֶר
 אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה
 בְּעִבּוֹר הָאַרְבָּעִים כִּסִּי: ל וַיֹּאמֶר אֶל־נָא יַחַר
 לֵאדְנִי וְאֶדְבְּרָה אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים
 וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא שָׁם שְׁלֹשִׁים:
 ז וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאֲלֹתִי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי
 אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית
 בְּעִבּוֹר הָעֶשְׂרִים כִּסִּי: ח וַיֹּאמֶר אֶל־נָא יַחַר
 לֵאדְנִי וְאֶדְבְּרָה אֶךְ־הַפֶּעַם אוֹלֵי יִמְצְאוּן שָׁם
 עֶשְׂרֵה וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁחִית בְּעִבּוֹר
 הָעֶשְׂרֵה כִּסִּי: ט וַיִּלְךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כָּלָה לְדַבֵּר
 אֶל־אַבְרָהָם וְאַבְרָהָם שָׁב לְמִקְמוֹ: יו שלישי
 יט א וַיִּבְּאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעֶרְב
 וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־סְדֹם וַיֵּרָא־לוֹט וַיִּקָּם

התחביל בחמשה ית כל קריתא
 ואמר לא אחבל אם אשפח תמן
 ארבעין ותמשא: כט ואוסף עוד
 למללא קדמוהי ואמר מאים
 ישתפחון תמן ארבעין ואמר לא
 אעבד גמרא בדיל ארבעין:
 ל ואמר לא כען יתקף קדם (גי'
 רמא) דיי ואמלל מאים ישתפחון
 תמן תלתין ואמר לא אעבד
 גמרא אם אשפח תמן תלתין:
 ז ואמר הא כען שריתי למללא
 קדם יי מאים ישתפחון תמן
 עשרין ואמר לא אחבל בדיל
 עשרין: ח ואמר לא כען יתקף
 קדם יי ואמלל ברם זמנא הדא
 מאים ישתפחון תמן עשרא ואמר
 לא אחבל בדיל עשרא:
 ט ואסתלק יקרא דיי פד שצי
 למללא עם אברהם ואברהם תב
 לאתרה: א ועלו תרין מלאכיא
 לסדום ברמשא ולוט יתב בתרעא
 (גי' בתרע) דסדום ויחזא לוט וקם
 לקדמותהון וסגיד על אפוהי על

רש"י

את לוט והוא אותו שבא לרפאות את אברהם,
 והשלישי שבא לבשר את שרה. כיון שעשה
 שליחותו, נסתלק לו: (א) המלאכים. ולהלן
 קראם "אנשים", פשהיתה שכינה עמהם קראם
 "אנשים". דבר אחר: אצל אברהם שפחו גדול,
 והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם
 "אנשים", ואצל לוט קראם: "מלאכים": בערב.
 וכי כל כך שָׁהו המלאכים מחברון לסדום? אלא
 מלאכי רחמים היו וממתינים שמא יוכל אברהם
 ללמד עליהם סגוריא: ולוט ישב בשער־סדום.
 ישב כתיב, אותו היום מנוהו שופט עליהם
 (בראשית רבה): וירא־לוט וגו'. מבית אברהם למד

תצטרף עמהם: (כט) אולי ימצאון שם
 ארבעים. וימלטו ד' הכרבים. וכן שלשים יצילו ג'
 מהם, או כ' יצילו ב' מהם, או י' יצילו אחד מהם:
 (לא) הואלתי. רציתי, כמו: "ויואל משה":
 (לב) אולי ימצאון שם עשרה. על פחות לא
 בקש, אמר: דור המבול היו שמנה, נח ובניו
 ונשיהם, ולא הצילו על דורם, ועל ט' על ידי צרוף
 כבר בקש ולא מצא: (לג) וילך ה' וגו'. כיון
 שנשתתק הסגור, הלך לו הדין: ואברהם שב
 למקמו. נסתלק הדין, נסתלק הסגור והקטגור
 מקטרג, ולפיכך, "ויבאו שני המלאכים סדומה
 להשחית": אחד להשחית את סדום, ואחד להציל

ארעא: ב ואמר בכעו כען רבוני
 זורו כען לבית עבדכון וביתו
 ואסחו רגליכון ותקדמון ותהכון
 לארתיכון ואמרו לא אלהן
 ברחוקא נבית: ג ואתקף בהון
 לתדא זורו לותה ועלו לביתה
 ועבד להון משתא ופטיר אפא
 להון ואכלו: ד עד לא שכיבו
 ואנשי קרתא אנשי סדום אקיפו
 על ביתא מעולימא ועד סבא כל
 עמא מסופה: ה וקרו ללוט
 ואמרו לה אן גבריא די אתו
 לותף ליליא אפקנון לותנא ונדע
 יתהון: ו ונפק לותהון לוט
 לתרעא ודשא אחד בתרוהי:
 ז ואמר בכעו כען אחי לא
 תבאישון: ח הא כען לי תרתין
 בנן די לא ידענון גבר אפק כען

לקראתם וישתחו אפים ארצה רש"י: ב ויאמר
 הנה נא-אדני סורו נא אל-בית עבדכם ולינו
 ורחצו רגליכם והשבמתם והלכתם לדרככם
 ויאמרו לא כי ברחוב נלין רש"י: ג ויפצרו בם
 מאד ויסרו אליו ויבאו אל-ביתו ויעש להם
 משתה ומצות אפה ויאכלו רש"י: ד טרם ישכבו
 ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על-הבית
 מנער ועד-זקן כל-העם מקצה רש"י: ה ויקראו
 אל-לוט ויאמרו לו איה האנשים אשר-באו
 איתך הלילה הוציאם אלינו ונדעה אתם רש"י:
 ו ויצא אלהם לוט הפתחה והדלת סגר
 אחריו: ז ויאמר אל-נא אחי תרעו: ח הנה-נא

רש"י

(בראשית רבה): פי ברחוב נלין. הרי 'כי' משמש
 בלשון 'אלא', שאמרו: 'לא נסור אל ביתך, אלא
 ברחובה של עיר נלין': (ג) ויסרו אליו. עקמו
 את הדרך לצד ביתו: ומצות אפה. פסח היה:
 (ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם. כף
 נדרש בבראשית רבה: "טרם ישכבו ואנשי העיר",
 היו בפיהם של מלאכים, שהיו שואלים ללוט: מה
 טיבם ומעשיהם? והוא אומר להם: רבם רשעים.
 עודם מדברים בהם, "ואנשי סדם וגו'". ופשוטו
 של מקרא: "ואנשי העיר", אנשי רשע, נסבו על
 הבית, ועל שהיו רשעים נקראים: "אנשי סדם",
 כמו שאמר הכתוב: "ואנשי סדם רעים וחטאים":
 כל-העם מקצה. מקצה העיר עד הקצה, שאין
 אחד מהם מוחה בידם, שאפלו צדיק אחד אין
 בהם: (ח) ונדעה אתם. במשכב זכר, כמו: "אשר
 לא ידעו איש" (בראשית רבה): (ח) האל. כמו
 האלה: כיעל-פן באו. פי הטובה הזאת תעשו

לחזר על האורחים: (ב) הנה נא-אדני. הנה נא
 אתם אדונים לי, אחר שעברתם עלי. דבר אחר:
 הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו
 שלא יכירו בכם, וזו היא עצה נכונה (בראשית
 רבה): סורו נא. עקמו את הדרך לביתי דרך
 עקלתון, שלא יכירו שאתם נכנסין שם, לכך נאמר
 "סורו" (בראשית רבה): ולינו ורחצו רגליכם. וכי
 דרךן של בני אדם ללון תחלה ואחר כך לרחץ?
 ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה "ורחצו
 רגליכם"? אלא כך אמר לוט: אם פשיבאו אנשי
 סדום ויראו שפכר רחצו רגליהם, יעלילו עלי
 ויאמרו: 'כבר עברו שני ימים או שלשה, שבאו
 לביתך ולא הודעתנו', לפיכך אמר: מוטב
 שיתעכבו פאן באבק רגליהם, שיהיו נראין כמו
 שבאו עכשו. לפיכך אמר: "לינו" תחלה ואחר כך
 "רחצו": ויאמרו לא. ולאברהם אמרו: "פן
 תעשה", מפאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול

לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָה־נָא אֶתְהֶן אֵלֶיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם וְרַק לְאִנְשֵׁים הָאֵל אֶל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצַל קִרְתִּי ^ט וַיֹּאמְרוּ | וְגַשְׁהָלָאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בְּא־לְגוֹר וַיִּשְׁפֹּט שְׁפוֹט עֵתָה נִרְעֵ לָךְ מֵהֶם וַיִּבְצְרוּ בְּאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְשׂוּ לְשֹׁכְרֵי הַדֶּלֶת ^י וַיִּשְׁלְחוּ הָאִנְשֵׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבַּיִתָּה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגְרוּ: ^{יא} וְאֶת־הָאִנְשֵׁים אֲשֶׁר־פָּתַח הַבַּיִת הַכּוֹ בַּסַּנְגָּרִים מִקְטָן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לְמִצְאָה הַפֶּתַח ^{יב} וַיֹּאמְרוּ הָאִנְשֵׁים אֶל־לוֹט עַד מִי־לָךְ פֹּה חֶתָן וּבְנֵיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכָל אֲשֶׁר־לָךְ בְּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם ^{יג} כִּי־מִשְׁחַתִּים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גְדֹלָה צַעֲקַתְּם

יִתְהֵן לְוַתְּכוֹן וְעִיבִידוּ לְהֵן כְּדַמְסוֹן בְּעֵינֵיכוֹן לְחוֹד לְגַבְרִיא הָאֵלִין לֹא תַעֲבֹדוֹן מִדַּעַם אָרִי עַל כֵּן עָלוּ בְטָלָל שְׁרוּתִי: ט וַאֲמָרוּ קָרִב לְהָלָא וַאֲמָרוּ חַד אֶתָא לְאֶתְוַתְּכָא וְהָא דִיין דִּינָא כַּעֲן נִבְאֵשׁ לָךְ מִדִּילְהוֹן וְתַקִּיפוּ כְּגַבְרָא בְלוֹט לְחַדָּא וְקָרִיבוּ לְמַתְבַּר דְּשָׂא: י וְאוֹשִׁיטוּ גַבְרִיא יָת יְדֵיהוֹן וְאִיתִיאוּ יָת לוֹט לְוַתְּהוֹן לְבֵיתָא וְיָת דְּשָׂא אֶתְרוּ: יא וְיָת גַּבְרִיא דִּי בְתַרְע בֵּיתָא מְחוּ בְשַׁבְרִירִיא מְזַעֲרִיא וְעַד רַבָּא וְלֵאיוּ לְאֶשְׁכַּחַא תַרְעָא: יב וַאֲמָרוּ גַבְרִיא לְלוֹט עוֹד מִן לָךְ הֵכָא חֶתָנָא וּבְנֵיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכָל דִּי לָךְ בְּקִרְתָּא אֶפִּיק מִן אֶתְרָא: יג אָרִי מְחַבְלִין אֲנַחְנָא יָת אֶתְרָא הַדִּין אָרִי סְגִיאָת קַבְלִתְהוֹן קְדָם יְיָ וְשִׁלְחָנָא יְיָ לְחַבְלוֹתָהּ:

רש"י

יחידים אתה בינינו, שפאת לגור: "וישפט שפוט", ונעשית מוכיח אותנו: הדלת. דלת הסוככת לנעל ולפתח: (יא) פתח. הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין: בסנורים. מפת ערוון: מקטן ועד גדול. (בראשית רבה): הקטנים התחילו בעברה תחלה, שנאמר: "מנער ועד זקן". לפיכך התחילה הפרענות מהם: (יב) עד מי-לך פה. פשוטו של מקרא: מי לך עוד בעיר הזאת, חוץ מאשתך ובנותיך שפבית? חתן ובניך ובנותיך. אם יש לך חתן, או בנים ובנות, הוצא מן המקום!: ובניך. בני בנותיך הנשואות. ומדרש אגדה: "עוד", מאחר שעושין נבלה בזאת, מי לך פתחון פה ללמד סנגוריא עליהם. שפל הלילה היה מליץ עליהם טובות, קרי ביה: 'מי לך פה':

לכבודי, על אשר באו בצל קורת, תרגום: בטלל שרותי. תרגום של קורה שרותא: (ט) ויאמרו גש-הלאה. קרב להלאה, כלומר: התקרב לצדדין והתרחק ממנו, וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק, כמו: (במדבר יז) "ורה הלאה", (שמואל א כ) "הנה החצי ממך והלאה". "גש-הלאה", המשך להלן, בלשון לע"ז טריט"י דנו"ש, ודבר נזיפה הוא, לומר: 'אין אנו חוששין לך, ודומה לו: (ישעיה סה) "קרב אליך, אל-תגש-בי", וכן: (ישעיה מט) "גש-לי ואשבה", המשך לצדדין בעבורי ואשב אצלך. אפה מליץ על האורחין, איך מלאך לך? על שאמר להם על הבנות, אמרו לו: "גש-הלאה", לשון נחת, ועל שהיה מליץ על האורחים, אמרו: "האחד בא-לגור", אדם נכרי

אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיִּשְׁלַחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ: יד וַיֵּצֵא
 לוֹט וַיְדַבֵּר | אֶל־חֲתָנָיו | לְקַחֵי בְנֹתָיו וַיֹּאמְרוּ
 קוֹמוּ צֵאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־מִשְׁחִית יְהוָה
 אֶת־הָעִיר וַיְהִי כַמֶּצְחָק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו כִּשׁ"י:
 טו וַיִּכְמוּ הַשָּׁחַר עָלָהּ וַיֵּאֲיִצּוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט
 לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ
 הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֵה בְּעֵוֹן הָעִיר כִּשׁ"י:
 טז וַיִּתְמַהֲמָהּ | וַיַּחְזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבִיד־
 אִשְׁתּוֹ וּבִיד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בַּחֲמֹלֶת יְהוָה עָלָיו
 וַיֵּצְאֵהוּ וַיִּנְחָהוּ מִחוּץ לָעִיר כִּשׁ"י: יז וַיְהִי
 כְּהוֹצִיאֵם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַמַּלְטָה עַל־
 נַפְשֶׁךָ אֶל־תְּבִיט אַחֲרֶיךָ וְאֶל־תַּעֲמֹד בְּכָל־
 הַכְּפָר הַהֵרָה הַמַּלְטָה פֶּן־תִּסָּפֵה כִּשׁ"י: יח וַיֹּאמֶר
 לוֹט אֱלֹהִים אֶל־נָא אֲדַנִּי כִּשׁ"י: יט הִנֵּה־נָא מִצָּא

יד וַיִּפְקֵ לֹט וּמְלִיל עִם חֲתָנָוְהִי
 נִסְבִּי בְּנִתָּה וְאָמַר קוֹמוּ פּוּקוּ מִן
 אֶתְרָא הֲדִין אָרִי מְחַבֵּל יִי יֵת
 קִרְפָּא וְהוּהּ כְּמַחֲיָךְ בְּעֵינֵי
 חֲתָנָוְהִי: טו וּכְמַסַּק צְפָרָא הוּא
 וּדְחִיקוּ מִלְאָכְיָא בְּלוֹט לְמִימַר
 קוּם דְּבַר יֵת אֶתְתָּךְ וְיֵת פִּרְתִּין
 בְּנִתָּךְ דְּאִשְׁתְּכֹחַן מְהִימְנָא עֲמָךְ
 דִּלְמָא תִּלְקִי בְּחוּבֵי קִרְפָּא:
 טז וְאֶתְעַבְבַּ וְאֶתְקִיפוּ גְבֻרֵיָא
 בִּידָהּ וּבִידָא דְאֶתְתָּהּ וּבִיד פִּרְתִּין
 בְּנִתָּהּ כְּרַחֵם (נ"י פד סס) יִי עֲלוּהִי
 וְאֶפְקוּהִי וְאִשְׁרוּהִי מִבְּרָא
 לְקִרְפָּא: יז וְהוּא פִּד אֶפְיקוּ
 יִתְהוֹן לְבָרָא וְאָמַר חוּס עַל נַפְשֶׁךָ
 לֹא תִסְתְּכִי לְאַחֲרֶיךָ וְלֹא תִקוּם
 בְּכָל מִישְׁרָא לְטוּרָא אִשְׁתְּזַב
 דִּלְמָא תִּלְקִי: יח וְאָמַר לוֹט לְהוֹן
 בְּכַעַר כְּעַן רְבוּנֵי (נ"י ט) יֵט הָא
 כְּעַן אִשְׁפַּח עַבְדְּךָ רַחֲמִין קְדָמְךָ

רש"י

(יד) חֲתָנָיו. שְׁתֵּי בָנוֹת נְשׂוֹאוֹת הָיוּ לוֹ בְּעִיר:
 לְקַחֵי בְנֹתָיו. שְׂאוֹתָן שְׂבִיבֵית אַרוֹסוֹת לָהֶם:
 (טו) וַיֵּאֲיִצּוּ. כְּתַרְגוּמוֹ: 'וּדְחִיקוּ', מְהַרְהוּ:
 הַנִּמְצָאֹת. הַמְזֻמָּנוֹת לָךְ בְּבֵית לְהַצִּילָם, וּמְדַרְשׁ
 אֲגָדָה יֵשׁ, וְזֶה יִשׁוּבוּ שֶׁל מִקְרָא: תִּסָּפֵה. תִּהְיֶה
 כְּלָה. עַד תֵּם כָּל הַדּוֹר, מְתַרְגֵּם עַד דְּסָף כָּל דְּרָא:
 (טז) וַיִּתְמַהֲמָהּ. כְּדִי לְהַצִּיל אֶת מְמוֹנוֹ: וַיַּחְזִיקוּ.
 (כ"ה) אָחַד מֵהֶם הָיָה שְׁלִיחַ לְהַצִּילוֹ, וַחֲבָרוּ לְהַפִּיץ
 סְדוּם, לְקַח נְאֻמָּה: 'וַיֹּאמֶר הַמַּלְטָה', וְלֹא נֶאֱמַר:
 'וַיֹּאמְרוּ': (יז) הַמַּלְטָה עַל־נַפְשֶׁךָ. דִּבֶּר לְהַצִּיל
 נַפְשׁוֹת, אֶל תְּחוּס עַל הַמְמוֹן: אֶל־תְּבִיט אַחֲרֶיךָ.
 אֶתְהָרְשַׁעְתָּ עִמָּהֶם, וּבִזְכוּת אֲבָרְהָם אֶתְהָ נָצוּל.
 אֵינְךָ כְּדַאי לְרָאוֹת בְּפִרְעוֹנוֹתָם וְאֶתְהָ נָצוּל: בְּכָל־
 הַכְּפָר. כִּפּוּר הַיִּרְדּוֹן: הִתְרַהַר הַמַּלְטָה. אֲצַל אֲבָרְהָם
 בְּרַח, שֶׁהוּא יוֹשֵׁב בְּהָר, שְׂנֵאמַר: (לעיל יב) 'וַיַּעֲתֵק

מִשֵּׁם הִתְרַהַר", וְאָף עֲכָשׁוּ, הָיָה יוֹשֵׁב שָׁם, שְׂנֵאמַר:
 (לעיל יג) "עַד הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה שָׁם אֶהְלֶה
 בַּתְּחִלָּה", וְאָף עַל פִּי שְׂכַתוּב: "וַיֵּאָהֵל אֲבָרָם וְגו'",
 אֶהְלִים הִרְבֵּה הָיוּ לוֹ וְנִמְשְׁכוּ עַד חֲבָרוֹן: הַמַּלְטָה.
 לְשׁוֹן הַשְּׂמֵטָה, וְכֵן כָּל אִמְלֻטָה שְׂבִמְקִרָא,
 אִשְׁמוּצִי"ר בְּלַע"ז, וְכֵן: (ישעיה סו) "וְהַמְלִיטָה
 זָכַר", שְׂנֵשְׂמֵט הָעֶבֶר מִן הָרַחֵם. (תהלים קכד)
 "כְּצַפּוֹר נִמְלְטָה", (ישעיה מו) "וְלֹא יָכְלוּ מַלְטָה
 מִשָּׂא", לְהַשְׂמִיט מִשָּׂא הָרָעִי שְׂבִנְקִבְיָהֶם:
 (יח) אֶל־נָא אֲדַנִּי. (שְׂבוּעוֹת לֵה) רְבוּתֵינוּ אָמְרוּ
 שֵׁם זֶה קָדֵשׁ, שְׂנֵאמַר בּוֹ: "לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשִׁי", מִי
 שֵׁיִשׁ בְּיָדוֹ לְהַמִּית וְלְהַחֲיוֹת, וְתַרְגוּמוֹ: 'בְּכַעַר כְּעַן
 ה': אֶל־נָא. אֶל נָא תֵאמְרוּ אֵלַי לְהַמְלִיט הִתְרַהַר:
 נָא. לְשׁוֹן בְּקִשָּׁה: (יט) פֶּן־תִּדְבַּקֵנִי הָרָעָה.
 כְּשֶׁהִיטִי אֲצַל אֲנָשִׁי סְדוּם הָיָה הַקְדוּשׁ כְּרוּךְ הוּא

ואסגיתא טיבותך די עבדת עמי לקימא ית נפשי ואנא לית אנא יכיל לאשתזבא לטורא דילמא תערענני בשתא ואימות: כ הא כען קרתא הדא קריבא למעירוק לתמן והיא זעירא אשתזב כען תמן הלא זעירא היא ותתקיים נפשי: כא ואמר לה הא נסיבית אפך אף לפתגמא הדין בדיל דלא למהפך ית קרתא דבעיתא עליה: כב אויחי לאשתזב תמן ארי לא אכול למעבד פתגמא עד מיתך לתמן על פן קרא שמא דקרתא צוער: כג שמשא נפק על ארעא ולוט על לצוער: כד ויי אמטר על סדום ועל עמורה גפריתא ואשתא מן קדם

עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבקני הרעה ומתי כס"י: כ הנהנא העיר הזאת קרבה לנום שמה והוא מצער אמלטה נא שמה הלא מצער הוא ותחי נפשי כס"י: רביעי כא ויאמר אליו הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר אשר דברת כס"י: כב מהר המלט שמה פי לא אוכל לעשות דבר עד-באך שמה על-כן קרא שם-העיר צוער כס"י: כג השמש יצא על-הארץ ולוט בא צערה: כד ויהוה המטיר על-סדם ועל-עמורה גפרית

רש"י

מדור הפלגה עד כאן נ"ב שנה, וצוער אחרה ושיבתה אחרי ישיבת סדום וסכרוותיה שנה אחת. הוא שנאמר: "אמלטה נא", נא, בגימטריא נ"א: הלא מצער הוא. והלא עונוותיה מועטין ויכול אפה להניחה: ותחי נפשי. בה, זהו מדרשו, ופשוטו של מקרא: הלא עיר קטנה היא ואנשים בה מעט, אין לה להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה: (כא) גם לדבר הזה. לא דרך שאתה נצול, אלא אף כל העיר אציל בגללך: הפכי. הופך אני, כמו: "עד בואי", "אחרי ראי", (ירמיה לא) "מדי דברי בו": (כב) פי לא אוכל לעשות. זהו ענשן של מלאכים על שאמרו: "פי משחיתים אנחנו", ותלו הדבר בעצמן, לפיכך לא זזו משם עד שהזקקו לומר שאין הדבר ברשותן: פי לא אוכל. לשון יחיד, מכאן אפה למד שהאחד הופך והאחד מציל, שאין שני מלאכים נשלחים לדבר אחד: על-כן קרא שם-העיר צוער. על שם: "והיא מצער": (כד) וה' המטיר. כל מקום שנאמר:

רואה מעשי ומעשה בני העיר, והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל, וכשאבא אצל צדיק, אני פושע, וכן אמרה הצרפתית לאליהו: (מ"א יז) "באת אלי להזכיר את עוני", עד שלא באת אצלי הנה הקדוש ברוך הוא רואה מעשי ומעשה עמי, ואני צדקת ביניהם, ומשבאת אצלי, לפי מעשיך, אני רשעה: (כ) העיר הזאת קרבה. (שבת י) קרובה ושיבתה, נתישבה מקרוב, לפיכך לא נתמלאה סאתה עדין, ומה היא קריבתה? מדור הפלגה, שנתפלגו האנשים והתחילו להתישב איש איש במקומו, והיא היתה בשנת מות פלג, ומשם ועד כאן נ"ב שנה, שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם. כיצד? פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה, צא מהם ל"ב כשנולד שרוג ומשרוג עד שנולד נחור ל', הרי ס"ב, ומנחור עד שנולד תרח כ"ט, הרי צ"א, ומשם עד שנולד אברהם ע', הרי קס"א. תן להם מ"ח הרי ר"ט, ואותה שנה היתה שנת הפלגה, וכשנחרבה סדום, הנה אברהם בן צ"ט שנה, הרי

וַאֲשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם כִּסְיִי: כה וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הָעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל־הַכְּכָר וְאֵת כָּל־יְשֵׁבֵי הָעָרִים וְצִמַּח הָאֲדָמָה כִּסְיִי: כו וַתִּבְטַ אֲשֶׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נָצִיב מֶלֶח כִּסְיִי: כז וַיִּשְׁבֶּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־עָמַד שָׁם אֶת־פָּנָיו יְהוָה: כח וַיִּשְׁקֶף עַל־פָּנָיו סָדֶם וַעֲמֹרָה וְעַל כָּל־פָּנָיו אֶרֶץ הַכְּכָר וַיֵּרָא וַהֲנֵה עָלָה קִיטָר הָאָרֶץ בְּקִיטָר הַכְּבָשָׁן כִּסְיִי: כט וַיְהִי בְּשַׁחַת אֱלֹהִים אֶת־עָרֵי הַכְּכָר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח אֶת־לוֹט מִתּוֹךְ הַהַכְּכָה בְּהַפֹּךְ אֶת־הָעָרִים אֲשֶׁר־יָשַׁב בָּהֶן לוֹט כִּסְיִי:

ל וַיַּעַל לוֹט מִצּוּעַר וַיֵּשֶׁב בְּהָר וַיִּשְׁתִּי בְּנִתָיו עִמּוֹ כִּי יֵרָא לָשֶׁבֶת בְּצוּעַר רש"י

מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום, וכשבא להוריד המן מן השמים: (שמות טז) "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים": (כה) וַיַּהֲפֹךְ אֶת־הָעָרִים וְגו'. ארבעתן יושבות בסלע אחד, והפכן מלמעלה למטה, שנאמר: (איוב כח) "בחלמיש שלח ידו וגו'": (כו) וַתִּבְטַ אֲשֶׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו. מאחוריו של לוט: ותהי נציב מלח. (כ"ד) בְּמֶלֶח חֲטָאָה וּבְמֶלֶח לְקַתָּה, אָמַר לָהּ: תִּנְיִי מַעַט מֶלֶח לְאוֹרְחִים הַלְלוּ, אָמְרָה לו': אַף הַמְנַהֵג הַרְעָה הַזֶּה, אִתָּה בָּא לְהַנְהִיג בְּמָקוֹם הַזֶּה? (כח) קִיטָר. תמור של עשן, שור"א בלע"ז: הַכְּבָשָׁן. חפירה ששורפין בה את האבנים לסיד, וכן כל 'כבשן' שבתורה: (כט) וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־אַבְרָהָם. (כ"ד) מהו זכירתו של אברהם על לוט? נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה: "אחתי היא", ולא גלה הדבר, שהיה חס עליו. לפיכך, חס הקדוש ברוך הוא עליו: (ל) כִּי יֵרָא לָשֶׁבֶת בְּצוּעַר. לפי שהיתה קרובה לסדום:

"וה" הוא ובית דינו: המטיר על סדם. בעלות השחר, כמו שנאמר: "וכמו השחר עלה", שעה שהלכנה עומדת ברכיע עם החמה, לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללכנה, אמר הקדוש ברוך הוא, אם אפרע מהם ביום, יהיו עובדי לכנה אומרים: 'אלו הנה בלילה, כשהלכנה מושלת, לא היינו חרבים', ואם אפרע מהם בלילה, יהיו עובדי החמה אומרים: 'אלו הנה ביום, כשהחמה מושלת, לא היינו חרבים', לכך כתיב: "וכמו השחר עלה", ונפרע מהם בשעה שהחמה והלכנה מושלים: המטיר וגו' גפרית ואש. בתחלה מטר, ונעשה גפרית ואש (מכילתא בשלח): מאת ה'. דרך המקראות לדבר בן, כמו "נשי למך" ולא אמר: 'נשי', וכן אמר דוד: (מלכים א א) "קחו עמכם את עבדי אדוניכם", ולא אמר: 'מעבדי', וכן אחשורוש אמר: "בשם המלך", ולא אמר: 'בשמי', אף פאן אמר: "מאת ה'", ולא אמר 'מאתו': מן השמים. והוא שאמר הכתוב: (איוב לו) 'כי בם ידין עמים וגו'', כשבא ליסר הבריות,

וַיֵּשֶׁב בַּמְעָרָה הוּא וְשְׁתֵי בָנָיו כִּסְיִי: לא וַתֹּאמֶר
הַבְּכִירָה אֶל־הַצְעִירָה אָבִינוּ זָקֵן וְאִישׁ אֵין
בְּאָרְץ לָבוֹא עָלֵינוּ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ כִּסְיִי:
לכ לָכֵה נִשְׁקָה אֶת־אֲבִינוּ יִין וְנִשְׁכְּבָה עִמּוֹ
וְנַחֲיָה מֵאֲבִינוּ זָרַע: לה וַתִּשְׁקֶינּוּ אֶת־אֲבִיהֶן יִין
בַּלַּיְלָה הוּא וַתֵּבֵא הַבְּכִירָה וַתִּשְׁכַּב אֶת־
אָבִיהָ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ כִּסְיִי: לד וַיְהִי
מִמָּחָרֹת וַתֹּאמֶר הַבְּכִירָה אֶל־הַצְעִירָה הֵן
שָׁכַבְתִּי אִמָּשׁ אֶת־אָבִי נִשְׁקַנּוּ יִין גַּם־הַלַּיְלָה
וּבְאִי שִׁכְבִּי עִמּוֹ וְנַחֲיָה מֵאֲבִינוּ זָרַע:
לה וַתִּשְׁקֶינּוּ גַם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן יִין
וַתִּקַּם הַצְעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע
בְּשִׁכְבָּהּ וּבְקוּמָהּ: לו וַתַּהֲרִין שְׁתֵּי בָנוֹת־לוֹט
מֵאֲבִיהֶן כִּסְיִי: לו וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ
מוֹאֵב הוּא אָבִי־מוֹאֵב עַד־הַיּוֹם כִּסְיִי:
לח וְהַצְעִירָה גַם־הוּא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ
בְּנֵי־עַמִּי הוּא אָבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם: ס

מצוער ויתב בטורא ותרתין בנתה
עמה ארי דחיל למתב בצוער
ויתב במערטא הוא ותרתין
בנתה: לא ואמרת רבתא לזערטא
אבונא סיב וגבר לית בארעא
למיעל עלנא כאורח כל ארעא:
לב איתא נשקי ית אבונא חמרא
ונשכוב עמה ונקים מאבונא
בנין: לג ואשקיאה ית אבונא
חמרא בלילא הוא ועלת רבתא
ושכיבא עם אבוהא ולא ידע
במשכבה ובקימה: לד והיה
ביומא דבתרוהי ואמרת רבתא
לזערטא הא שכיבת רמשא עם
אבא נשקנה חמרא אף בלילא
ועולי שכיבי עמה ונקים מאבונא
בנין: לה ואשקיאה אף בלילא
ההוא ית אבונא חמרא וקמת
זערטא ושכיבת עמה ולא ידע
במשכבה ובקימה: לו ועדיאן
תרתין בנת לוט מאבונא:
לו וילידת רבתא בר וקרת שמה
מואב הוא אבוהון דמואבא עד
יומא דין: לח וזערטא אף היא
ילידת בר וקרת שמה בר עמי

רש"י

שבקומה ידע, ואף על פי כן לא נשמר ליל שני
מלשתות. (אמר רבי לוי: כל מי שהוא להוט אחר
בלמוס של עריות, לסוף מאכילים אותו מבשרו):
(לו) ותהרין וגו'. אף על פי שאין האשה
מתעברת מביאה ראשונה, אלו שלטו בעצמן
והוציאו ערותן (ספרים אחרים: עדותן) לחוץ,
ונתעברו מביאה ראשונה: (לז) מואב. זו שלא
היתה צנועה פרסמה שמאביה הוא, אבל צעירה
קראתו בלשון נקיה, וקבלה שחר בימי משה,
שנאמר בכני עמון: (דברים ב) "ואל תתגר בם"

(לא) אבינו זקן. ואם לא עכשו, אימתי? שמה
ימות, או יפסק מלהוליד: ואיש אין בארץ.
סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול
(בראשית רבה): (לג) ותשקין וגו'. יין נזדמן להן
במערה, להוציא מהן שתי אמות: ותשכב את־
אביה. ובצעירה כתיב: "ותשכב עמו": צעירה,
לפי שלא פתחה בנות, אלא אחותה למדתה, חסד
עליה הפתוב ולא פרש גנותה, אבל בכירה,
שפתחה בנות, פרסמה הפתוב במפרש: ובקומה.
של בכירה נקוד, (הרי כאלו נכתב ובקימה) לומר

כ א וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם אֶרְצָה הַנְּגִב וַיֵּשֶׁב
 בֵּין-קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיֵּגֶר בְּגֵרָר כִּסְיִי: ב וַיֹּאמֶר
 אַבְרָהָם אֶל-שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אַחֲתִי הוּא וַיִּשְׁלַח
 אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת-שָׂרָה כִּסְיִי: ג וַיִּבֹא
 אֱלֹהִים אֶל-אַבְיִמֶלֶךְ בַּחלֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ
 הִנֵּנִי מֵת עַל-הָאִשָּׁה אֲשֶׁר-לָקַחְתָּ וְהוּא בָעֵלֶת
 בָּעַל: ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי
 הִגִּיו גַּם-צְדִיק תִּהְרַג כִּסְיִי: ה הֲלֹא הוּא אָמַר-לִי
 אַחֲתִי הוּא וְהִיא-גַּם-הִוא אָמְרָה אַחִי הוּא
 בְּתַם-לִבִּי וּבִנְקִין כִּפִּי עָשִׂיתִי זֹאת כִּסְיִי:
 ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחלֹם גַּם אֲנִכִּי יָדַעְתִּי
 כִּי בְתַם-לִבְכֶּךָ עָשִׂיתָ זֹאת וְאַחֲשֶׁךָ גַּם-אֲנִכִּי
 אוֹתְךָ מִחֲטוּלִי עַל-כֵּן לֹא-נִתְתִּיךָ לְנַגַע
 אֵלֶיהָ כִּסְיִי: ז וְעַתָּה הֵשֶׁב אִשְׁתְּ-הָאִישׁ כִּי-נִבְיָא

הוא אַבְוהוֹן דְּכַנִּי עֲמוֹן עַד יוֹמָא
 דִּין: א ונטל מתמן אַבְרָהָם
 לְאַרְעָא דְרוֹמָא ויתב בין רקם
 ובין חַגְרָא ואתותב בגרר:
 ב וַאֲמַר אַבְרָהָם עַל שָׂרָה אִתְתָּה
 אַחֲתִי הִיא וְשִׁלַּח אַבְיִמֶלֶךְ מֶלֶךְ פָּא
 דְּגֵרָר ודבר ית שָׂרָה: ג וַאֲתָא
 מִימַר מִן קָדָם יי לות אַבְיִמֶלֶךְ
 בַּחלֹמָא דְלַיְלָא וַאֲמַר לָהּ הָא אַתְּ
 מִית עַל עֵיִסָּק אִתְתָּא דְדְבַרְתָּא
 וְהִיא אִתְתָּ גְּבַר: ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא
 קָרַב לְוִתָּה וַאֲמַר יי הָעַם אַף
 זְכָאִי תְקַטּוּל: ה הֲלֹא הוּא אָמַר
 לִי אַחֲתִי הִיא וְהִיא אַף הִיא
 אָמַרְתָּ אַחִי הוּא בְּקִשְׁיִטוֹת לְבִי
 וּבְזָכָאוֹת יְדִי עֲבָדִית דָּא: ו וַאֲמַר
 לָהּ מִימַר מִן קָדָם יי בַּחלֹמָא אַף
 קְדָמִי גְּלִי אַרְי בְּקִשְׁיִטוֹת לְבָד
 עֲבָדְתָּ דָּא וּמִנְעִית אַף אֲנָא יְתִד
 מִלְּמַחֲטִי קְדָמִי עַל כֵּן לֹא
 שְׂבַקְתִּיךָ לְמַקְרַב לְוִתָּה: ז וְכַנִּי

רש"י

שְׁהַרְגַתְּם עַל לֹא דְכָר, כְּשֵׁם שְׂאֵתָה אוֹמַר לְהַרְגִנִּי:
 (ה) גַּם-הוּא. לְרַבּוֹת עֲבָדִים וּגְמִלִים וְחַמְרִים
 שְׁלָה, אֵת כָּלִם שְׂאֵלְתִי וַאֲמַרוּ לִי: 'אַחִיָּה הוּא':
 בְּתַם-לִבְכִּי. שְׁלֹא דְמִיתִי לְחֵטָא: וּבִנְקִין כִּפִּי. נְקִי
 אֲנִי מִן הַחֵטָא, שְׁלֹא נִגְעַתִּי בָּהּ: (ו) יָדַעְתִּי כִּי
 בְּתַם-לִבְכֶּךָ וְגו'. אָמַת שְׁלֹא דְמִיתָ מִתְּחִלָּה לְחֵטָא,
 אֲבָל נְקִיוֹן כִּפִּים אֵין כָּאֵין (הָדָא אָמְרָה: מִשְׁמוּשׁ
 יָדִים יֵשׁ כָּאֵין): לֹא-נִתְתִיךָ. לֹא מִמֶּךָ הִנֵּה שְׁלֹא
 נִגְעַתָּ בָּהּ, אֲלֹא חִשְׁכְּתִי אֲנִי אוֹתְךָ מִחֵטָא, שְׁלֹא
 נִתְתִי לְךָ כֶּחַ, וְכֵן: (לְקַמֵּן לֹא) "וְלֹא נִתְּנוּ אֱלֹהִים",
 וְכֵן: (שׁוֹפְטִים טו) "וְלֹא נִתְּנוּ אֲבִיָּה לְבֹא":
 (ז) הֵשֶׁב אִשְׁתְּ-הָאִישׁ. וְאַל תְּהֵא סְבוּר שְׂמָא
 תִּתְּגַנֵּה בְּעֵינָיו וְלֹא יִקְבְּלָנָה, אוּ יִשְׁנָאָה וְלֹא יִתְּפַלֵּל
 עֲלֶיךָ. (אָמַר לוֹ אַבְיִמֶלֶךְ: 'וּמִי מִפְּרִסְמוֹ שְׁלֹא נִגְעַתִּי

כָּלִל, וּבְמוֹאֵב לֹא הִזְהִיר אֲלָא שְׁלֹא יִלְחַם בָּם, אֲבָל
 לְצַעֲרֵן הַתִּיר לוֹ: (א) וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם.
 כְּשִׂרָאָה שְׁחָרְבוּ הַכְּרָפִים וּפְסָקוּ הָעוֹבְרִים וְהַשְּׂבִים,
 נִסַּע לוֹ מִשָּׁם. דְּכָר אַחֵר: לְהַתְּרַחֵק מִלוֹט, שְׂיַצָּא
 עֲלָיו שֵׁם רַע שְׂבָא עַל בְּנוֹתָיו (כ"ר): (ב) וַיֹּאמֶר
 אַבְרָהָם. כָּאֵין לֹא נָטַל רְשׁוֹת, אֲלֹא עַל פְּרָחָה שְׁלֹא
 בְּטוֹבָתָהּ, לְפִי שְׂכָבָר לְקַחָה לְבֵית פְּרַעָה עַל יְדֵי כֵן:
 אֶל-שָׂרָה אִשְׁתּוֹ. עַל שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, וְכִיּוֹצָא בּוֹ:
 (שְׁמוּאֵל א ד) "אֶל הַלְּקַח אֲרוֹן וְגו'", "וְאֵל מוֹת
 חֲמִיָּה", שְׁנִיָּהֶם בְּלִשׁוֹן עַל: (ד) לֹא קָרַב אֵלֶיהָ.
 הַמֶּלֶךְ מְנַעוּ, כְּמוֹ שְׁנֹאֲמַר: "לֹא נִתְתִיךָ לְנַגַע
 אֵלֶיהָ": הִגִּיו גַּם-צְדִיק תִּהְרַג. אַף אִם הוּא צְדִיק
 תִּהְרַגְנּוּ? שְׂמָא כֶּף דְּרַכְּךָ לְאַבְדֵּי הָאֲמוֹת חֲנָם? כֶּף
 עֲשִׂיתָ לְדוֹר הַמְּבוּל וְלְדוֹר הַפְּלָגָה. אַף אֲנִי אוֹמַר

הוא ויתפלל בעדך וחייה ואם-אינך משיב
 דע כי-מות תמות אתה וכל-אשר-לך כס"ו:
 ה וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל-עבדיו
 וידבר את-כל-הדברים האלה באזניהם
 וייראו האנשים מאד: ויקרא אבימלך
 לאברהם ויאמר לו מה-עשית לנו ומה-
 חטאתי לך כי-הבאת עלי ועל-ממלכתי
 חטאה גדלה מעשים אשר לא-יעשו עשית
 עמדי כס"ז: ויאמר אבימלך אל-אברהם מה
 ראית כי עשית את-הדבר הזה: ויאמר
 אברהם כי אמרתי רק אין-יראת אלהים
 במקום הזה והרגוני על-דבר אשתי כס"ח:
 יב וגם-אמנה אחתי בת-אבי הוא אך לא
 בת-אמי ותהי-לי לאשה כס"ט: יג ויהי כאשר
 התעו אתי אלהים מבית אבי ואמר לה זה

אתיב אפת גברא ארי נביא הוא
 ויצלי עלך ותחי ואם ליתך מתיב
 דע ארי מימת תמות אתך וכל די
 לך: ה ואקדים אבימלך בצפרא
 וקרא לכל עבדוהי ומליל ית כל
 פתגמא האלין קדמיהון ודחילו
 גובריא לחדא: ט וקרא אבימלך
 לאברהם ואמר לה מה עבדת
 לנא ומה חבית (נ"י חטית) לך ארי
 איתתא עלי ועל מלכותי חובא
 רבא עובדין די לא כשרין
 לאתעבדא עבדת עמי: י ואמר
 אבימלך לאברהם מה חזית ארי
 עבדת ית פתגמא הדין: יא ואמר
 אברהם ארי אמרית לחוד לית
 דחלתא ד"י באתרא הדין
 ויקטלנני על עיסק אתתי:
 יב וברם בקושטא אחתי בת אבא
 היא ברם לא בת אמי והות לי
 לאנתו: יג והוה כד טעו עממא
 פתר עובדי ידיהון יתי קריב יי
 לדחלתה מבית אבא ואמרית לה

רש"י

ללוט: "כי אנשים אחים אנחנו": אך לא בת-אמי.
 ה' ה' מ' מאם אחרת ה'ה: (יג) ויהי כאשר התעו
 אתי וגו'. אונקלוס תרגם מה שתרגם, ויש לישב
 עוד דבר דבור על אפניו: כשהוציאני הקדוש ברוך
 הוא מבית אבי להיות משוטט ונד במקום למקום,
 וידעתי שאעבר במקום רשעים: "ואמר לה זה
 חסדך": כאשר התעו. לשון רבים, ואל תתמה, כי
 בהרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי
 לשון רבים: "אשר הלכו אלהים", "אלהים חיים",
 "אלהים קדושים". וכל לשון 'אלהים' לשון רבים,
 וכן: "ויקח אדוני יוסף", "ואדוני האדונים",
 "אדוני הארץ", וכן: "בעליו יומת", "והועד
 בבעליו". ואם תאמר: מהו לשון התעו? כל הגולה

בה? (אמר לו): כי-נביא הוא. ויודע שלא נגעת
 בה, לפיכך: "ויתפלל בעדך" (כ"ק צב):
 (ט) מעשים אשר לא-יעשו. מכה אשר לא
 הרגלה לבא על בריה, באה לנו על ידך: עצירת
 כל נקבים של זרע ושל קטנים, ורעי, ואזנים
 וחטם: (יא) רק אין-יראת אלהים. אכסנאי שפא
 לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו, או
 על עסקי אשתו שואלין אותו: (כ"ק שם) 'אשתך
 היא, או אחותך היא?': (יב) אחתי בת-אבי
 הוא. ובת אב מתרת לבן נח, שאין אבות לעובדי
 עבודת אלילים, וכדי לאמת דבריו השיבו פן, ואם
 תאמר: והלא בת אחיו היתה? בני בנים הרי הן
 כבנים, והרי היא בתו של תרח, וכן הוא אומר

חֲסִדָּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשֵׂי עִמָּדִי אֵל כָּל־הַמָּקוֹם
 אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה אֲמַרְיִלִי אָחִי הוּא רַשׁ"י:
 יד וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וְעֶבְדִים וּשְׂפָחוֹת
 וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיֵּשֶׁב לוֹ אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ רַשׁ"י:
 טו וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ הִנֵּה אֶרְצִי לְפָנֶיךָ בְּטוֹב
 בְּעֵינֶיךָ שָׁב רַשׁ"י: טז וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי
 אֵלַיךְ כֶּסֶף לְאַחִיךָ הִנֵּה הוּא־לְךָ כְּסוֹת עֵינָיִם
 לְכָל אֲשֶׁר אֲתָךְ וְאֶת־כָּל וְנִכַחַת רַשׁ"י: יז וַיִּתְּפַלֵּל
 אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־
 אַבְיִמֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאִמְהַתָּיו וַיִּלְדּוּ רַשׁ"י:
 יח כִּי־עָצַר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רַחֲם לְבַיִת
 אַבְיִמֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אִשְׁתְּ אַבְרָהָם רַשׁ"י: ס
 כא ׀ וַיְהוֶה פָּקֵד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמַר

דין (ג"י דא) טיבותיך די מעבדי
 עמי לכל אתרא די נהך לתמן
 אמרי עלי אחי הוא: יד ודבר
 אבימלך עאן ותורין ועבדין
 ואמקן ויהב לאברהם ואתיב לה
 ית שרה אתתה: טו ואמר
 אבימלך הא ארעי קדמך בדתקין
 בעיניך תיב: טז ולשרה אמר הא
 יקבית אלך סלעין דכסף לאחיק
 הא הוא ליך כסות דיקר (עינין)
 חלף דשלחית דברתיך וחזית
 יתיך וית כל דעמך הלא (על) כל
 מה דאמרת ואתוכחת: יז וצלי
 אברהם קדם יי ואסי יי ית
 אבימלך וית אתתה ואמקתה
 ואתרוחו: יח ארי מיחד אחד יי
 באפי כל פתח ולדא לבית
 אבימלך על עיסק שרה אתת
 אברהם: א ויי דכיר ית שרה

רש"י

בזה החזירה, עכשו, שהצרכתי לבזבז מומן
 ולפיסוף, יהיו יודעים שעל פרחי השיבותיך ועל ידי
 גס: ואת כל. ועם כל באי העולם: ונכחת. זהא
 לך פתחון פה להתנפח ולהראות דברים נפרים
 הללו, ולשון תוכחה בכל מקום ברור דברים,
 ובלע"ז אשפרובי"ר, ואונקלוס תרגם בפנים
 אחרים, ולשון המקרא כף הוא נופל על התרגום:
 'הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי
 ששלטו בך, ובכל אשר אתך, ועל פן תרגומו:
 'וחזית יתיך וית כל דעמך, ויש מדרשי אגדה,
 אבל ישוב לשון המקרא פרשתי: (יז) וילדו.
 בתרגומו 'ואתרוחו, נפתחו נקביהם והוציאו, והיא
 לדה שלהם: (יח) בעד כל־רחם. כנגד כל פתח:
 על־דבר שרה. על פי דבורה של שרה: (א) וה'
 פקד את־שרה וגו'. (ב"ק צב) סמך פרשה זו,
 ללמדך, שכל המבקש רחמים על חברו והוא צריך

ממקומו ואינו מישוב, קרוי תועה, כמו: (לקמן כא)
 "ותלך ותתע", (תהלים קיט) "תעיתי כשה אבד",
 (איוב לח) "יתעו לכלי־אכל", יצאו ויתעו לבקש
 אכלם: אמרי־לי. עלי, וכן: (לקמן כו) "וישאלו
 אנשי המקום לאשתו", על אשתו, וכן: (שמות יד)
 "ואמר פרעה לבני ישראל", כמו על בני ישראל.
 (שופטים ט) "פן יאמרו לי אשה הרגתהו":
 (יד) ויתן לאברהם. כדי שיחפס ויתפלל עליו:
 (טו) הנה ארצי לפניך. אבל פרעה אמר לו:
 "הנה אשתך קח ולך", לפי שנתרא, שהמצריים
 שטופי זמה: (טז) ולשרה אמר. אבימלך
 לכבודה, כדי לפיסה: 'הנה עשיתי לך כבוד זה,
 נתתי מומן לאחיק, שאמרת עליו: "אחי הוא",
 הנה המומן והכבוד הזה לך כסות עינים: לכל
 אשר אתך. יכסו עיניהם שלא יקלוף, שאלו
 השיבותיך ריקנית, יש להם לומר: 'לאחר שנתעלל

כְּמָא דִּי אָמַר וְעַבַּד יְיָ לְשָׂרָה
 כְּמָא דִּי מְלִיל: ב וְעַדִּיאַת וּלְיִלְדַת
 שָׂרָה לְאַבְרָהָם בַּר לְסִיכְתוּהִי
 לְזִמְן דִּי מְלִיל יְתָה יְיָ: ג וְקָרָא
 אַבְרָהָם יְתָה שׁוּם בְּרָה דְאַתְּלִיד
 לָהּ דִּילִידַת לָהּ שָׂרָה יִצְחָק:
 ד וּגְזַר אַבְרָהָם יְתָה יִצְחָק בְּרָה בַּר
 תְּמַנְיָא יוֹמִין כְּמָא דִּי פְקִיד יְתָה
 יְיָ: ה וְאַבְרָהָם בַּר מֵאָה שְׁנַיִן כַּד
 אַתְּלִיד לָהּ יְתָה יִצְחָק בְּרָה:
 ו וְאַמְרַת שָׂרָה חֲדוּא עַבַּד לִי יְיָ
 כָּל דְשָׁמַע יַחֲדֵי לִי: ז וְאַמְרַת
 מֵאֵן מְהִימֵן דְאַמַּר לְאַבְרָהָם
 וְקִיִּים דְתוֹנִיק בְּנִין שָׂרָה אַרִי
 יְלִידִית בַּר לְסִיכְתוּהִי: ח וּרְבָא
 רַבִּיא וְאַתְחַסִּיל וְעַבַּד אַבְרָהָם
 מִשְׁתִּיא רַבָּא בְיוֹמָא דְאַתְחַסִּיל יְתָה
 יִצְחָק: ט וַחֲזַת שָׂרָה יְתָה בַּר הַגֵּר
 מִצְרִיתָא דִּילִידַת לְאַבְרָהָם

וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר כִּסְ"ו: ב וַתֵּהָרֵג
 וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן לְזִקְנֹו לְמוֹעֵד
 אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֱלֹהִים כִּסְ"ז: ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם
 אֶת־שֵׁם־בְּנֹו הַנּוֹלֵד־לֹו אֲשֶׁר־יִלְדָה־לֹו שָׂרָה
 יִצְחָק: ד וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנֹו בֶן־
 שְׁמֹנֶת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים: חֲמִישִׁי
 ה וְאַבְרָהָם בֶּן־מֵאָת שָׁנָה בְּהוֹלֵד לֹו אֶת יִצְחָק
 בְּנֹו: ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה צִחָק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים
 כָּל־הַשְּׁמַע יִצְחָק־לִי כִסְ"ח: ז וַתֹּאמֶר מִי מְלִל
 לְאַבְרָהָם הַיְנִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יִלְדֹתִי בֶּן
 לְזִקְנֹו כִסְ"ט: ח וַיִּגְדַּל הַיֵּלֶד וַיִּגְמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם
 מִשְׁתָּה גָדוֹל בְּיוֹם הַגְּמֹל אֶת־יִצְחָק כִּסְ"י:
 ט וַתֵּרָא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הַגֵּר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־

רש"י

(1) יצחק-לי. ישמח עלי. ומדרש אגדה: הרבה עקרונות נפקדו עמה, הרבה חולים נתרפאו בו ביום, הרבה תפלות נענו עמה ורב שחק היה בעולם: (2) מי מלל לאברהם. לשון שבח וחישיבות, כמו: (ישעיה מא) "מי פעל ועשה", (שם מ) "מי ברא אלה", ראו מה הוא ומי הוא (וכמה הוא גדול), שומר הבטחתו, הקדוש ברוך הוא מבטיח ועושה: מלל. שנה הכתוב ולא אמר דבר, גימטריה שלו ק', פלומר: לסוף מאה לאברהם: היניקה בנים שרה. ומהו בנים לשון רבים? ביום המשתה הביאו השרות את בניהן עמהן והניקה אותם, שהיו אומרות: 'לא ילדה שרה, אלא אסופי הביאה מן השוק': (ח) ויגמל. לסוף כ"ד חדש (גיטין עה): משתה גדול. שהיו שם גדולי הדור, שם ועבר ואבימלך (ב"ר): (ט) מצחק. לשון עבודת אלילים, כמו שנאמר: (שמות לב) "ויקמו לצחק". דבר אחר: לשון גלוי עציות, כמה דתימא: (לקמן

לאותו דבר, הוא נענה תחלה, שנאמר: "ויתפלל וגו'" וסמך ליה: "וה' פקד את-שרה", שפקדה כבר קדם שרפא את אבימלך: פקד את שרה כאשר אמר. בהריון: כאשר דבר. בלדה. והיכן היא אמרה והיכן הוא דבור? אמרה: "ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו'". דבור: "היה דבר ה' אל-אברהם בכרית בין הבתרים, ושם נאמר: "לא יירשך זה וגו'", והביא הירש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם: (ב) למועד אשר-דבר אתו. רבי יודן ורבי חמא. רבי יודן אומר: מלמד שנולד לט' חדשים, שלא יאמרו: 'מביתו של אבימלך הוא', רבי חמא אומר: לז' חדשים: למועד אשר-דבר אתו. דמליל יתיה, את המועד אשר דבר וקבע, כשאמר לו: "למועד אשוב אליך", שרט לו שריטה בכתל ואמר לו: כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת, תלד: (לזקניו. שהיה זיו איקונין שלו דומה לו):

מְחִייד: י ואמרת לאברהם תרד
 אמתא הדא וית ברה ארי לא ירת
 בר אמתא הדא עם ברי עם
 יצחק: יא ובאיש פתגמא לחדא
 בעיני אברהם על עיסק ברה:
 יב ואמר יי לאברהם לא ובאש
 בעיניך על עולימא ועל אמתך
 כל די תימר לך שרה קבל מנה
 ארי ביצחק יתקרון לך בנין:
 יג ואף ית בר אמתא לעם אשונה
 ארי בנך הוא: יד ואקדים
 אברהם בצפרא ונסיב לחמא
 ורקבא דמיא ויהב להגר שוי על
 כתפה וית רביא ושלחה ואזלת
 ותעת במדברא (נ"ג במדבר) באר
 שבע: טו ושלימו מיא מן רקבא
 ורמת ית רביא תחות חד מן
 אילניא: טז ואזל ויתיבת לה
 מקבל ארתיקת (נ"ח ארתיק) כמיגר
 קשתא ארי אמרת לא אחזי
 במותא דרביא ויתיבת מקבל

יִלְדָה לְאַבְרָהָם מִצְחָק כִּשׁ"י: י וְהֵאמֵר לְאַבְרָהָם
 גֵּרֶשׁ הָאֵמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירָשׁ
 בְּנֵי־הָאֵמָה הַזֹּאת עִם־בְּנֵי עַם־יִצְחָק כִּשׁ"י:
 יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אֹדֶת
 בְּנֵו כִּשׁ"י: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִרְע
 בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנְּעֹר וְעַל־אִמְתְּךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמֶר
 אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בִי־צָחַק יִקְרָא לָךְ
 זֶרַע כִּשׁ"י: יג וְגַם אֶת־בְּנֵי־הָאֵמָה לְגֹי אֲשִׁימוּנוּ כִּי
 זֶרַעךָ הוּא: יד וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם | בַּבֶּקֶר וַיִּקַּח
 לֶחֶם וְחֶמֶת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הַגֵּר שֵׁם עַל־שִׁכְמָהּ
 וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיִּשְׁלַח וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר
 שָׁבַע כִּשׁ"י: טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֶמֶת וַתִּשְׁלַךְ
 אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אֶחָד הַשִּׁיחִם כִּשׁ"י: טז וַתֵּלֶךְ
 וַתָּשָׁב לָהּ מִנְּגַד הַרְחָק כַּמֶּטְחָי קֶשֶׁת כִּי

רש"י

אברהם טפל לשרה בנביאות: (יד) לקחם וחמת
 מים. ולא כסף וזהב, לפי שהיה שונאו על שיצא
 לתרבות רעה: ואת־הילד. אף הילד שם על
 שכמה, שהכניסה בו שרה עין רעה, ואחזתו חמה
 ולא יכול לילך ברגליו (בראשית רבה): ותלך ותתע.
 חזרה לגלולי בית אביה (כ"ר): (טו) ויכלו המים.
 לפי שדרך חולים לשחות הרבה: (טז) מנגד.
 מרחוק (כ"ר): כמטחי קשת. כשתי טיחות, והוא
 לשון ירית חץ. בלשון משנה: 'שהטיח באשתו',
 על שם שהנרע יורה כחץ. ואם תאמר: היה לו
 לכתב: 'כמטחי קשת', משפט הוי"ו ליכנס לכאן,
 כמו: (שה"ש ב) "בכחי הסלע", מגזרת: (ישעיה יט)
 "והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא" ומגזרת:
 (תהלים קז) "יחגו וינועו פשכור", וכן: (שם סה)
 "קצוי ארץ", מגזרת קצה: ותשב מנגד. פיון

לט) "לצחק בני". דבר אחר: לשון רציחה, כמה
 דתימא: (שמאל ב ב) "יקומו נא הנערים וישחקו
 לפנינו וגו'": (י) עם־בני וגו'. מתשובת שרה:
 "כי לא יירש בן־האמה הזאת עם־בני", אפה למד
 שהיה מריב עם יצחק על הירשה, ואומר: 'אני
 בכור ונוטל פי שנים', ויוצאים בשדה ונוטל קשתו
 ויורה בו חצים, כמה דתימא: (משלי כו)
 "כמתלהלה היורה זקים וגו', ואמר הלא משחק
 אני": עם־בני עם־יצחק. (כ"ר) מבין שהוא בני,
 אפלו אם אינו הגון ביצחק או הגון ביצחק אפלו
 אם אינו בני, אין זה כדאי לירש עמו, קל וחמר
 "עם־בני עם־יצחק", ששתייהן בו: (יא) על אודת
 בנו. (כ"ר) על ששמע שיצא לתרבות רעה.
 ופשוטו: על שאומרת לו לשלחו: (יב) שמע
 בקלה. (בקול רוח הקדש שבה). למדנו, שהיה

אָמְרָה אֶל-אַרְאֵה בְּמוֹת הַיֶּלֶד וְהַיֶּשֶׁב מִיָּגֵד
וְהַיֶּשֶׁב אֶת-קִלְהָ וְהַיֶּשֶׁב כְּשִׁי: יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים
אֶת-קוֹל הַנְּעָר וַיִּקְרָא מִלְּאֵךְ אֱלֹהִים אֶל-
הַגָּר מִן-הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה-לָּךְ הַגָּר
אֶל-תִּירְאִי כִּי-שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל-קוֹל הַנְּעָר
בְּאֲשֶׁר הוּא-שֵׁם כְּשִׁי: יח קוֹמִי שְׂאִי אֶת-הַנְּעָר
וְהַחֲזִיקִי אֶת-יָדְךָ בּוֹ כִּי-לִגְוִי גָדוֹל אֲשִׁימְנוּ:
יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת-עֵינֶיהָ וַתֵּרָא בְּאֵר מַיִם
וְהַלֵּךְ וְתַמְלֵא אֶת-הַחֶמֶת מַיִם וְתִשָּׁק אֶת-
הַנְּעָר: כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת-הַנְּעָר וַיַּגְדֵּל וַיֵּשֶׁב
בְּמִדְבָּר וַיְהִי רֹבֵה קִשְׁתָּ כְּשִׁי: כא וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַר
פָּאָרָן וְתַקַּח-לוֹ אִמּוֹ אִשָּׁה מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם כְּשִׁי: פ שְׂשִׁי כב וַיְהִי בַעַת הַהוּא וַיֹּאמֶר
אַבְיִמֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר-צְבָאוֹ אֶל-אַבְרָהָם לֵאמֹר

וְאֵרִימַת יָת קִלְהָ וּבְכַת:
יז וְשָׁמַע קָדָם יי ית קִלְהָ דְרַבְּקָא
וּקְרָא מִלְּאֵכָא דִּינִי לְהַגָּר מִן
שָׁמַיָא וַאֲמַר לָהּ מַה לָּךְ הַגָּר לָא
תְדַחֲלִי אֲרִי שָׁמַע קָדָם יי ית
קִלְהָ דְרַבְּקָא בְּאַתְרָא דְהוּא תַמָּן:
יח קוֹמִי טוּלִי ית רַבְּקָא וְאַתְקִיפִי
ית יָדְךָ בַּהּ אֲרִי לְעַם סְגִי אֲשׁוּנָה:
יט וַיַּגְדֵּל יי ית עֵינֵיהָ וַחֲזַת בִּירָא
דְמֵיא וְאַזְלַת וּמְלַת ית רַבְּקָא מֵיא
וְאַשְׁקִיאת ית רַבְּקָא: כ וְהוּא
מִימְרָא דִּינִי בְּסַעֲדָה דְרַבְּקָא וּרְבָא
וַיִּתֵּב בְּמִדְבָּרָא וְהוּא רַבִּי קִשְׁתָּא:
כא וַיִּתֵּב בְּמִדְבָּרָא דְפָאָרָן וַיִּסְכִּיבַת
לָהּ אִמָּהּ אֶתְתָא מֵאֶרְעָא
דְּמִצְרַיִם: כב וְהוּא בַעֲדָנָא הֵהִיא
וַאֲמַר אַבְיִמֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילָה
לְאַבְרָהָם לְמִימְרָא מִימְרָא דִּינִי
בְּסַעֲדָךְ בְּכֹל דִּי אֶתְ עַבְדִּי:

רש"י

בְּבִקְשָׁה מִכֶּם, הוֹלִיכוֹנוּ אֶצֶל בְּנֵי דוֹדֵינוּ, יִשְׁמַעְאֵל,
וּיְרַחֲמוּ עָלֵינוּ, שְׁנֵאמַר: (שם כה) "אֲרַחֲתִים דְּדַנִּיִּים",
אֵל תִּקְרִי דְּדַנִּיִּים, אֶלָּא דוֹדִים. וְאֵלּוּ יוֹצְאִים
לְקִרְאָתָם וּמְבִיאִין לָהֶם בְּשֵׁר וְדָג מְלוּחַ וְנֵאדוֹת
נְפוּחִים. בְּסוּרֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁהִם מְלֵאִים מַיִם,
וּכְשֶׁמְכַנִּסוּ לְתוֹךְ פִּיּוֹ וּפּוֹתְחוּ, הָרוּחַ נִכְנָסַת בְּגוּפוֹ
וּמַת: (כ) רֹבֵה קִשְׁתָּ. יוֹרֵה חֲצִים בְּקִשְׁתָּ: קִשְׁתָּ.
עַל שֵׁם הָאֲמֵנוֹת, כְּמוֹ: חֲמַר, גְּמֵל, צִיד, לְפִיכָךְ
הַשִּׁי"ן מְדַגְּשֶׁת, הִיָּה יוֹשֵׁב בְּמִדְבָּר וּמְלַסְטֵם אֶת
הָעוֹבְרִים, הוּא שְׁנֵאמַר: (לעיל טז) "דְּדוֹ בְּכֹל וְגו'":
(כא) מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מִמְּקוֹם גְּדוּלְיָהּ, שְׁנֵאמַר:
(שם) "וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרַיִת וְגו'", הִינּוּ דְאֲמַרִי אֲנָשִׁי:
'זֶרֶק חוֹטְרָא לְאֹוִרָא, אַעֲקָרִיהָ קָאִי: (כב) אֱלֹהִים
עִמָּךְ. לְפִי שְׂרָאוֹ שְׁיָצָא מִשְׁכּוֹנַת סֹדֵם לְשָׁלוֹם, וְעַם

שְׁקֹרֵב לְמוֹת הוֹסִיפָה לְהַתְרוּחַק: (יז) אֶת-קוֹל
הַנְּעָר. מִכָּאֵן שְׁיָפָה תְּפִלַּת הַחֹלָה מִתְּפִלַּת אַחֲרִים
עָלָיו, וְהִיא קוֹדֶמַת לְהַתְקַבֵּל (כ"ר): בְּאֲשֶׁר הוּא-
שֵׁם. (ר"ה טז) לְפִי מַעֲשִׂים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה עֲכָשׁוֹ הוּא
נְדוֹן, וְלֹא לְפִי מַה שֶׁהוּא עֹתִיד לַעֲשׂוֹת. לְפִי שֶׁהִיוּ
מְלֵאכֵי הַשָּׂרָת מְקַטְרָגִים וְאוֹמְרִים: 'רְבוּנוּ שֶׁל
עוֹלָם, מִי שֶׁעֹתִיד זָרְעוֹ לְהִמִּית בְּנֵיךְ בְּצָמָא, אֶתְהָ
מַעֲלָה לוֹ בְּאֵר? וְהוּא מְשִׁיבָם: 'עֲכָשׁוֹ, מַה הוּא,
צְדִיק אוֹ רָשָׁע? אֲמָרוּ לוֹ: 'צְדִיק'. אָמַר לָהֶם: 'לְפִי
מַעֲשָׂיו שֶׁל עֲכָשׁוֹ אֲנִי דָנוֹ', וְזֵהוּ: "בְּאֲשֶׁר הוּא-
שֵׁם". וְהִיכֵן הִמִּית אֶת יִשְׂרָאֵל בְּצָמָא? כְּשֶׁהִגְלֵם
נְבוּכַדְנֶאצַּר, שְׁנֵאמַר: (ישעיה כא) "מִשָּׂא בְּעַרְבֵי וְגו'
לְקִרְאָת צָמָא הִתְּיוּ מַיִם וְגו'", כְּשֶׁהִיוּ מוֹלִיכִין
אוֹתָם אֶצֶל עַרְבֵיִים, הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לְשַׁבָּאִים:

אֱלֹהִים עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר-אַתָּה עֹשֶׂה כִּשְׁמִי:
 כג וְעַתָּה הִשְׁבַּעָה לִּי בְּאֱלֹהִים הִנֵּה אִם-תִּשְׁקַר
 לִי וּלְגִנְיִי וּלְנִכְדֵי בְּחֶסֶד אֲשֶׁר-עֲשִׂיתִי עִמָּךְ
 תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעַם-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-גִּרְתָּה בָּהּ כִּשְׁמִי:
 כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֲנֹכִי אֲשַׁבַּע: כה וְהוֹכַח
 אַבְרָהָם אֶת-אֲבִימֶלֶךְ עַל-אֲדֹת בְּאֵר הַמַּיִם
 אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ כִּשְׁמִי: כו וַיֹּאמֶר
 אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה
 וְגַם-אַתָּה לֹא-הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אֲנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי
 בְּלַתִּי הַיּוֹם: כז וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן
 לְאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית: כח וַיֵּצֵב
 אַבְרָהָם אֶת-שֶׁבַע פְּבַשֶׁת הַצֹּאן לְבְדִיהֶן:
 כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֵל-אַבְרָהָם מַה הִנֵּה שֶׁבַע
 פְּבַשֶׁת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבְדִי: לו וַיֹּאמֶר
 כִּי אֶת-שֶׁבַע פְּבַשֶׁת תִּקַּח מִיָּדִי בַעֲבוּר
 תִּהְיֶיהָ-לִּי לְעֵדָה כִּי חִפְרְתִי אֶת-הַבָּאָר
 הַזֹּאת כִּשְׁמִי: לא עַל-כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר
 שֶׁבַע כִּי שֵׁם נִשְׁבַּעוּ שְׁנֵיהֶם: לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית
 בְּבֵאֵר שֶׁבַע וַיִּקַּם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכַל שֶׁר-צַבָּאוּ
 וַיָּשֻׁבוּ אֶל-אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים: לד וַיִּטַּע אִשָּׁל בְּבֵאֵר

כג וכען קיים לי כמימרא דיני
 הכא דלא תשקר פי ובברי ובבר
 ברי כטיבותא די עבדית עמך
 תעבד עמי ועם ארעא
 דאתותבתא בה: כד ואמר
 אברהם אנה אקים: כה ואוכח
 אברהם ית אבימלך על עיסק
 בירא דמיא די אניסו עבדי
 אבימלך: כו ואמר אבימלך לא
 ידעית מאן עבד ית פתגמא הדין
 ואף את לא חויית לי ואף אנה לא
 שמעית אלהין יומא דין:
 כז ודבר אברהם עאן ותורין
 ויהב לאבימלך וגזרו תרויהון
 קים: כח ואקים אברהם ית שבע
 חורפן דעאן בלחודיהן:
 כט ואמר אבימלך לאברהם מה
 אנון שבע חורפן אלין דאקמתא
 בלחודיהן: ל ואמר ארי ית שבע
 חורפן תקבל מן ידי בדיל דתהי
 לי לסהדו ארי חפרית ית בירא
 הדין (בי טדא): לא על כן קרא
 לאתרא ההוא באר שבע ארי תמן
 קימו תרויהון: לב וגזרו קים
 בבאר שבע וקם אבימלך ופיכל
 רב חילה ותבו לארע פלשתאי:
 לג ונציב נציבא (בי אילנא) בבאר
 שבע וצלי תמן בשמא דיני אלהא
 ויקרא שם בשם

רש"י

המלכים נלחם ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקניו:
 (כג) ולגניני ולנכדי. עד כאן רחמי האב על הבן:
 פחסד אשר-עשיתי עמך תעשה עמדי. שאמרתי
 לך: "הנה ארצי לפניך" (בראשית רבה):
 (כה) והוכח. נתופח עמו על כף: (ל) בעבור
 תהיה-לי. זאת: לעדה. לשון עדות של נקבה,
 כמו: "ועדה המצבה": פי חפרתי את-הבאר.
 מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים: אנחנו
 חפרנוה. אמרו ביניהם: כל מי שיתראה על הבאר
 ויעלו המים לקראתו, שלו היא, ועלו לקראת
 אברהם: (לג) אשל. רב ושמואל, חד אמר:
 פרדס להביא ממנו פרות לאורחים בסעדה, וחד

יְהוָה אֵל עוֹלָם כְּשִׁי: לֹד וַיִּגַּר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ
 פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים כְּשִׁי: פ שביעי כב א ויהי
 אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת־
 אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲגַנִּי כְּשִׁי:
 ב וַיֹּאמֶר קח־נָא אֶת־בְּנֶךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־
 אַהֲבָת אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה
 וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר

דעלמא: לוד ואתותב אברהם
 בארע פלשתאי יומין סגיאין:
 א והוה בתר פתגמא האלין ויי
 נסי ית אברהם ואמר לה אברהם
 ואמר הא אנא: ב ואמר דבר
 כען ית ברך ית יחידך די רחמתי
 ית יצחק ואיזל לך לארעא
 פולחנא ואסקה קדמי תמן
 לעלתא על חד מן טוריאי די

רש"י

כף שנויה בסדר עולם (ב"ר): (א) אחר הדברים
 האלה. יש מרבתינו אומרים: (סנהדרין פט) 'אחר
 דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואומר: מפל סעדה
 שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד, או איל
 אחד'. אמר לו: 'כלום עשה אלא בשביל בנו, אלו
 הייתי אומר לו: זבח אותו לפני, לא היה מעכב'.
 ויש אומרים: 'אחר דבריו של ישמעאל, שהיה
 מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה, ולא מחה,
 אמר לו יצחק: 'באבר אחד אפה מיראני, אלו אמר
 לי הקדוש ברוך הוא: 'זבח עצמך לפני', לא הייתי
 מעכב: הַגַּנִּי. כף היא ענינתם של חסידים, לשון
 עגנה הוא ולשון זמון: (ב) קח־נָא. אין נָא,
 אלא לשון בקשה, אמר לו: 'בבקשה ממך, צמד
 לי בזה הנסיון, שלא יאמרו הראשונות לא היה
 בהן ממש' (סנהדרין פט): אֶת־בְּנֶךָ. אמר לו: 'שני
 בנים יש לי, אמר לו: "אֶת־יְחִידְךָ", אמר לו: זה
 יחיד לאמו, וזה יחיד לאמו', אמר לו: "אֲשֶׁר־
 אַהֲבָת", אמר לו: 'שניהם אני אוהב', אמר לו:
 "את יצחק". ולמה לא גלה לו מתחלה? שלא
 לערבו פתאם, ותזוח דעתו עליו ותטרף, וכדי
 לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור
 ודבור: אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה. ירושלים, וכן בדברי הימים
 (ב ג): "לבנות את בית ה' בירושלים, בהר
 המוריה". ורבתינו זכרונם לברכה, פָּרְשׁוּ, על שם
 שמשם הוראה יוצאה לישראל, ואונקלוס תרגמו
 על שם עבודת הקטרת, שיש בו מור, נרד ושאר

אמר: 'פנדק לאכסניא, ובו כל מיני פרות', ומצינו
 לשון נטיעה באהלים, שנאמר: (דניאל יא) "ויטע
 אהלי אפדנו": ויקרא־שם וגו'. על ידי אותו אשל
 נקרא שמו של הקדוש ברוך הוא, אלה לכל
 העולם. לאחר שאוכלים ושותים אמר להם: 'ברכו
 למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי
 אכלתם, משל מי שאמר והיה העולם, אכלתם'
 (סוטה י): (לד) יָמִים רַבִּים. מרבים על של
 חכרון, בחכרון עשה כ"ה שנה, וכאן כ"ו, שהרי
 בן ע"ה שנה היה בצאתו מתרן, אותה שנה: 'ויבא
 וישב באלוני ממרא', שלא מצינו קדם לכן
 שנתישב אלא שם, שבכל מקומותיו היה פאורת,
 חונה ונוסע והולך, שנאמר: 'ויעבר אברהם,
 "ויעתק משם", "ויהי רעב... וירד אברהם מצרימה",
 ובמצרים לא עשה אלא שלשה חדשים, שהרי
 שלחו פרעה, מיד: "וילך למסעיו" עד "ויבא וישב
 באלוני ממרא אשר בחכרון", שם ישב עד
 שנהפכה סדום, מיד: "ויסע משם אברהם" מפני
 בושח של לוט, ובא לארץ פלשתים, וכן צ"ט שנה
 היה, שהרי בשלישי למיתו באו אצלו המלאכים,
 הרי כ"ה שנה, וכאן פתיב: "ימים רבים", מרבים
 על הראשונים. ולא בא הכתוב לסתם, אלא לפרש,
 ואם היו מרבים עליהם שתי שנים, או יותר, היה
 מפרשם, ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה, הרי
 כ"ו שנה, מיד יצא משם וחזר לחכרון, ואותה שנה
 קדמה לפני עקדתו של יצחק שתיים עשרה שנים,

אמר אליך כש"י: ג וישכם אברהם בפקר
 ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו
 ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך
 אל המקום אשר אמר לו האלהים כש"י:
 ד ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא
 את המקום מרחק כש"י: ה ויאמר אברהם אל-
 נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער
 נלכה עד-פה ונשתחוה ונשובה אליכם כש"י:
 ויקח אברהם את-עצי העלה וישם על-
 יצחק בנו ויקח בידו את-האש ואת-
 המאכלת וילכו שניהם יחדו כש"י: ז ויאמר
 יצחק אל-אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר
 הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה
 הישה לעלה: ח ויאמר אברהם אלהים יראה-

אימר לך: ג ואקדים אברהם
 בצפרא וזרו ית חמרה ודבר ית
 תרין עולימוהי עמה וית יצחק
 ברה וצלח אעי לעלתא וקם ואזל
 לאתרא די אמר לה יי: ד ביומא
 תליתאה וזקף אברהם ית עינוהי
 וחזא ית אתרא מרחיק: ה ואמר
 אברהם לעולימוהי אורכו לכו
 הכא עם חמרא ואנא ועולימא
 נתמטי עד כא ונסגוד ונתוב
 לו תכוון: ו ונסיב אברהם ית אעי
 דעלתא ושוי על יצחק ברה
 ונסיב בידה ית אשתא וית סכינא
 ואזלו תרויהון בתרא (נ"י פחדא):
 ז ואמר יצחק לאברהם אבוהי
 ואמר אבא ואמר הא אנא ברי
 ואמר הא אשתא ואעיא ואן
 אימרא לעלתא: ח ואמר אברהם
 קדם יי גלי לה אימרא לעלתא
 ברי ואזלו תרויהון פחדא:

רש"י

(ד) ביום השלישי. למה אחר מלהראותו מיד,
 כדי שלא יאמרו: 'הקמו וערכבו פתאם וטרף
 דעתו, ואלו הנה לו שהות להמלך אל לבו, לא הנה
 עושה': וירא את-המקום. ראה ענן קשור על
 החר: (ה) עד-פה. כלומר דרך מועט, למקום
 אשר לפנינו, ומדרש אגדה: 'אראה היכן הוא מה
 שאמר לי המקום: "פה יהיה ורעף"': ונשובה.
 נתנבא שישובו שניהם: (ו) המאכלת. ספין, על
 שם שאוכלת את הבשר, כמה דתימא: (דברים לב)
 "וחרבי תאכל בשר", ושמשרת בשר לאכילה.
 דבר אחר: זאת, נקראת 'מאכלת', על שם שישראל
 אוכלים מתן שכרה: וילכו שניהם יחדו. אברהם,
 שהנה יודע שהולך לשחט את בנו, הנה הולך
 ברצון ושמהה פיצחק, שלא הנה מרגיש בדבר:
 (ח) יראה-לו הישה. כלומר יראה ויבחר לו

בשמים: והעלהו. לא אמר לו 'שחטהו', לפי שלא
 הנה חפץ הקדוש ברוך הוא, לשחטו, אלא
 להעלהו להר לעשותו עלה, ומשהעלהו, אמר לו:
 הורידהו: אחד החרים. הקדוש ברוך הוא, מתהא
 הצדיקים (ספרים אחרים: משהא לצדיקים), ואחר
 כף מגלה להם, וכל זה כדי להרבות שכרן, וכן:
 (לעיל יב) "אל הארץ אשר אראך וכן ביונה: (יונה
 ג) וקרא אליה את הקריאה": (ג) וישכם. נודרו
 למצוה (פסחים ד): ויחבש. הוא בעצמו ולא צוה
 לאחד מעבדיו, שהאבהה מקלקלת את השורה:
 את-שני נעריו. (כ"ר) ישמעאל ואליעזר, שאין
 אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא ב' אנשים,
 שאם יצטרף האחד לנקביו ויתרחק, יהיה השני
 עמו: ויבקע. תרגומו וצלח, כמו: (שמואל ב יח)
 "וצלחו הנדון", לשון בקוע, סינדר"א בלע"ז:

לו הַשֵּׁה לְעֵלָה בְּנֵי וַיִּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו כִּסְיִי:
 ט וַיִּזְבְּאוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַרְלוּ הָאֱלֹהִים
 וַיִּבְּן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־
 הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנֹו וַיִּשֶׂם אֹתוֹ
 עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים כִּסְיִי: וַיִּשְׁלַח
 אַבְרָהָם אֶת־יְדֹו וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֵלֶת לְשַׁחַט
 אֶת־בְּנֹו: י וַיִּקְרָא אֵלָיו מִלֵּאדָּ יְהוָה מִן־
 הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם | אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
 הַנְּנִי כִסְיִי: יב וַיֹּאמֶר אֶל־תְּשַׁלַּח יָדְךָ אֶל־הַנְּעִיר
 וְאֶל־תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי | עִתָּה יִדְעָתִי
 כִּי־יִרְא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חָשַׁכְתָּ אֶת־בְּנֶךָ
 אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי כִסְיִי: יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־

ט ואתו לאתרא די אמר לה יי
 ובנא תמן אברהם ית מדבחה
 וסדר ית אציא ועקד ית יצחק
 ברה ושוי יתה על מדבחה עיל
 מן אציא: י ואושיט אברהם ית
 ידה ונסיב ית ספינא למיכס ית
 ברה: יא וקרא לה מלאכא דיי
 מן שמיא ואמר אברהם אברהם
 ואמר קא אנא: יב ואמר לא
 תושיט ידך לעולימא ולא תעבד
 לה מדעם ארי כען ידענא (נ)
 דעית) ארי דחלא דיי את ולא
 מנעפת ית ברך ית יחידך מני:
 יג וזקף אברהם ית עינוהי בטר
 אלין וחזא והא דכרא בטר אחיד
 באילנא בקרנוהי ואזל אברהם
 ונסיב ית דכרא ואסקה לעלתא

רש"י

אמרתי לך שחטהו, אלא "העלהו", אסקתיה
 אחתיה: כי עתה ידעתי. מעתה, יש לי מה
 להשיב לשטן ולאמות התמהים: מה היא חבתי
 אצלך יש לי פתחון פה עכשו, שרואים: "כי ירא
 אלהים אתה": (יג) והנה-איל. מוכן הנה לכה
 מששת ימי בראשית: אחר. אחרי שאמר לו
 המלאך: "אל תשלח ידך", ראהו כשהוא נאחז
 והוא שמתרגמינן: וזקף אברהם ית עינוהי בטר
 אלין (ספרים אחרים: ולפי האגדה: אחר כל דברי
 המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברהם):
 בסבך. אילן: בקרניו. שהיה רץ אצל אברהם
 והשטן סוככו ומערבבו באילנות: תחת בנו.
 מאחר שכתוב "ויעלהו לעלה", לא חסר המקרא
 כלום, מהו "תחת בנו"? על כל עבודה שעשה
 ממנו הנה מתפלל ואומר: 'יהי רצון, שתהא זו
 כאלו היא עשויה בבני, כאלו בני שחוט, כאלו
 דמו זרוק, כאלו בני מפשט, כאלו הוא נקטר

השה, ואם אין שה, לעלה בני. ואף על פי שהבין
 יצחק שהוא הולך להשחט: "וילכו שניהם יחדו",
 בלב שוה: (ט) ויעקד. (שבת נד) ידיו ורגליו
 מאחוריו, הידים והרגלים ביחד היא עקדה, והוא
 לשון "עקדים", שהיו קרסליהם לבנים, מקום
 שעוקדין אותן בו, הנה נפר: (יא) אברהם.
 אברהם. לשון חבה הוא שכוּפַל את שמו:
 (יב) אל-תשלח. לשחט, אמר לו: 'אם בן לחנם
 באתי לכאן, אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט
 דם', אמר לו: "אל-תעש לו מאומה", אל תעש בו
 מום: כי עתה ידעתי. אמר רבי אבא: אמר לו
 אברהם: 'אפרש לפניך את שיחתי: אתמל, אמרת
 לי: "כי ביצחק יקרא לך זרע", וחזרת ואמרת:
 "קחנא את-בנך". עכשו, אתה אומר לי: "אל
 תשלח ידך אל-הנער", אמר לו הקדוש ברוך הוא:
 "לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה",
 כשאמרתי לך 'קח', מוצא שפתי לא אשנה, 'לא

חֲלַף בְּרָהּ: יד וּפְלַח וְצָלִי
 אֲבָרְהָם תִּמְן בְּאַתְרָא הֵהוּא וְאָמַר
 קָדָם יי הֵכָא יְהוֹן פְּלַחֵן דְּרִיָּא
 בְּכֹן יתְאָמַר בְּיוֹמָא הַדִּין בְּטוֹרָא
 הַדִּין אֲבָרְהָם קָדָם יי פְּלַח:
 טו וַיִּקְרָא מִלְּאָכָא דַּיֵּי לְאַבְרָהָם
 תְּנַיְנוֹת מִן שְׁמַיָּא: טז וְאָמַר
 בְּמִימְרֵי קַיְמִית אָמַר יי אֲרִי חֲלַף
 דִּי עֲבַדְתָּא ית פִּתְגָמָא הַדִּין וְלֹא
 מִנְעַתָּא ית בְּרַף ית יַחֲדָךְ: יז אֲרִי
 בְּרָכָא אֲבָרְכֶנָךְ וְאַסְגָּאָה אֲסָגִי ית
 בְּנֶךְ פְּכוּכְבֵי שְׁמַיָּא וּכְחֵלָא דִּי עַל
 פִּיךָ יִמָּא וִירְתוֹן בְּנִיךָ ית קַרְנֵי
 סְנַאִיְהוֹן: יח וַיִּתְבְּרָכוֹן בְּדִיל
 בְּנִיךָ כֹּל עַמְמַיָּא דְאַרְעָא חֲלַף דִּי
 קִבְלִתָּא לְמִימְרֵי: יט וְתֵב אֲבָרְהָם
 לְוֵת עוֹלִימוֹהֵי וְקָמוּ וְאַזְלוּ בְּחָדָא
 לְבָאָר שִׁבְעָ וַיִּתֵּיב אֲבָרְהָם בְּבָאָר
 שִׁבְעָ: כ וְהוּהוּ בְּתַר פִּתְגָמַיָּא
 הָאֵלִין וְאַתְחִוּוּא לְאַבְרָהָם לְמִימְרֵ
 הָאֵ יִלִּידַת מִלְּכָה אַף הִיא בְּנִין
 לְנַחֲוֹר אַחֲוִיךָ: כא ית עוֹץ בּוֹכְרָה
 וַיִּתְּ בּוּז אַחֲוֵהִי וַיִּתְּ קִמוּאַל אֲבוּהִי

עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה-אֵיל אַחַר נִאֲחֹז בַּסֶּבֶךְ
 בְּקִרְנָיו וַיִּלְךְ אֲבָרְהָם וַיִּקַּח אֶת-הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ
 לְעֵלָה תַּחַת בְּנֹו כְּסִי: יד וַיִּקְרָא אֲבָרְהָם שֵׁם-
 הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה | יִרְאָה אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם
 בְּתַר יְהוָה יִרְאָה כְּסִי: טו וַיִּקְרָא מִלְּאָךְ יְהוָה
 אֶל-אֲבָרְהָם שְׁנֵית מִן-הַשָּׁמַיִם: טז וַיֹּאמֶר בִּי
 נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם-יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
 אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חִשַּׁבְתָּ אֶת-בְּנֶךְךָ אֶת-
 יַחֲדָךְ: יז כִּי-בָרַךְ אֲבָרְכֶךָ וְהִרְבָּה אַרְבֵּה אֶת-
 זַרְעֶךָ כְּכּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחֲזוֹל אֲשֶׁר עַל-שִׁפְתַּת
 הַיָּם וַיִּרֶשׁ זַרְעֶךָ אֶת שַׁעַר אוֹיְבוֹ כְּסִי:
 יח וְהִתְבְּרָכוּ בְּזַרְעֶךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר
 שָׁמַעְתָּ בְּקִלְיִ: יט וַיֵּשֶׁב אֲבָרְהָם אֶל-נַעֲרֵיו
 וַיִּקְמוּ וַיִּלְכוּ יַחְדָּו אֶל-בְּאָר שִׁבְעָ וַיֵּשֶׁב
 אֲבָרְהָם בְּבָאָר שִׁבְעָ כְּסִי: כ מִפְּטִיר כ וַיְהִי אַחֲרָי
 הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד לְאַבְרָהָם לֵאמֹר הִנֵּה
 יִלְדָה מִלְּכָה גַם-הוּא בָנִים לְנַחֲוֹר אַחֲוִיךָ כְּסִי: כא אֶת-עוֹץ בְּכֹרוֹ

כְּסִי: כא אֶת-עוֹץ בְּכֹרוֹ

רש"י

הַזֶּה בְּכָל הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים "בְּהַר ה' יִרְאָה", אֶפְרוֹ
 שֶׁל יִצְחָק צָבוּר וְעוֹמֵד לְכַפְרָה: (יז) בְּרַף אֲבָרְכֶךָ.
 אַחַת לְאָב וְאַחַת לְבֵן: וְהִרְבָּה אַרְבָּה. אַחַת לְאָב
 וְאַחַת לְבֵן: (יט) וַיֵּשֶׁב אֲבָרְהָם בְּבָאָר שִׁבְעָ. לֹא
 יִשְׁבֶּה מִמֶּשׁ, שֶׁהָרִי בְּחִבְרוֹן הָיָה יוֹשֵׁב י"ב שָׁנִים.
 לְפָנָי עֲקָדְתוֹ שֶׁל יִצְחָק יֵצֵא מִבְּאָר שִׁבְעָ וְהֲלֵךְ לוֹ
 לְחִבְרוֹן, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר: "וַיִּגַּד אֲבָרְהָם בְּאָרֶץ
 פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים", מְרַבִּים מִשָּׁל חִבְרוֹן
 הָרֵאשׁוֹנִים, וְהֵם כ"ו שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁפָּרְשָׁנוּ לְמַעַל:
 (כ) אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיִּגַּד וְגו'. בְּשׁוֹבוֹ מִהַר

וְנַעֲשֶׂה דָשׁוֹן: (יד) ה' יִרְאָה. פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגוּמוֹ:
 ה' יִבְחַר וַיִּרְאָה לוֹ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה לְהַשְׁרוֹת בּוֹ
 שְׁכִינָתוֹ וּלְהַקְרִיב כָּאֵן קַרְבָּנוֹת: אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם.
 שְׁיִאמְרוּ לִימֵי הַדּוֹרוֹת עָלָיו: "בְּהַר זֶה יִרְאָה"
 הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, לְעַמּוֹ: הַיּוֹם. הַיָּמִים הַעֲתִידִין
 כְּמוֹ: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה", שֶׁבְּכָל הַמִּקְרָא, שֶׁכָּל
 הַדּוֹרוֹת הַבָּאִים הַקּוֹרְאִים אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה,
 אוֹמְרִים: "עַד הַיּוֹם הַזֶּה", עַל הַיּוֹם שְׁעוֹמְדִים בּוֹ,
 וּמְדַרְשׁ אַגְדָּה: ה' יִרְאָה עֲקָדָה זֹאת לְסִלַּח לְיִשְׂרָאֵל
 בְּכָל שָׁנָה וּלְהַצִּילֵם מִן הַפְּרַעֲנוֹת, כְּדִי שְׁיִאמַר הַיּוֹם

וְאֶת־בְּנוֹ אַחִיו וְאֶת־קַמּוּאֵל אָבִי אָרָם:
 כב וְאֶת־כְּשֶׁד וְאֶת־חִזּוֹ וְאֶת־פְּלֶדֶשׁ וְאֶת־יִדְלָף
 וְאֵת בְּתוּאֵל: כג וּבְתוּאֵל יָלַד אֶת־רַבְקָה
 שְׁמִנָּה אֱלֹהִים יִלְדָה מִלְכָּה לְנַחֲוֹר אַחִי
 אַבְרָהָם: כד וּפְּלִלְגֶשׁוּ וְשָׁמָה רְאוּמָה וְתִלְדַּ
 גַּם־הוּא אֶת־טַבַּח וְאֶת־גַּחַם וְאֶת־תַּחַשׁ וְאֶת־

דָּאָרָם: כב וְיֵת כְּשֶׁד וְיֵת חִזּוֹ וְיֵת
 פְּלֶדֶשׁ וְיֵת יִדְלָף וְיֵת בְּתוּאֵל:
 כג וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יֵת רַבְקָה
 תְּמִנָּה אֱלִין לְיֵדֵת מִלְכָּה לְנַחֲוֹר
 אַחִוְהִי דַאבְרָהָם: כד וּלְחַנְתָּה
 וְשָׁמָה רְאוּמָה וְיֵלִידֵת אַף הִיא יֵת
 טַבַּח וְיֵת גַּחַם וְיֵת פַּחַשׁ וְיֵת
 מַעְכָּה: פ פ פ

מַעְכָּה: פפפ קמ"ז פסוקים. אמנו"ן סימן.

רש"י

למשפחות אברהם גם כן, מה אברהם י"ב שבטים
 שיצאו מיעקב: ח' בני הגבירות וד' בני השפחות,
 אף אלו, ח' בני הגבירות וד' בני פלגש:
 (כג) ובתואל ילד את רבקה. כל היוחסין הללו
 לא נכתבו, אלא בשביל פסוק זה:

חסלת פרשת וירא

המוריה, הנה אברהם מהרהר ואומר: 'אלו הנה
 בני שחוט כבר, הנה הולך בלא בנים, הנה לי
 להשיאו אשה מבנות ענר, אשכל וממרא', בשרו
 הקדוש ברוך הוא, שנולדה רבקה בת זוגו, וזהו
 "אחרי הדברים האלה", הרהורי דברים שהיו על
 ידי עקדה: גם־הוא. אף היא השותה משפחותיה

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי
 שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט
 ועוטרף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא
 מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וזאת התורה, אשר־שם משה לפני בני ישראל:

עין־חיים היא למחזיקים בה, ותמכיה מאשר. דרכיה דרכי־נעם, וכל־נתיבותיה שלום. ארץ ימים בימינה, בשמאלה
 עשר וכבוד. יהוה חפץ למען צדקו, יגדיל תורה ויאדיר:

מדדיקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחון. * האבנט חוגרים בתחילת
 שלישי התחתון של הספר תורה. * לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל
 יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפנייה

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר בחר בנביאים טובים ורצה בדבריהם
 הנאמרים באמת ברוך אתה יהוה הבורח בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו
 ובנביאי האמת וצדק:

הפטרת וירא במלכים ב פרק ד

ד א ואשה אחת מנשי בני הנביאים צעקה אל אלישע לאמר עבדך אישי מת ואתה ידעת כי עבדך היה ירא את יהוה והנשה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים: ב ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך הגידי לי מה יושלך בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבות כי אם אסוד שמן: ג ויאמר לכי שאלי לך כלים מן החוץ מאת פלשכנך כלים רקים אל תמעיטי: ד ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בנך ויצקת על פל הפלים האלה והמלא תפיעי: ה ותלך מאתו ותסגר הדלת בעדה ובעד בניה הם מנישים אליה והיא מוצקת: ו ויהי א כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הנשה אלי עוד פלי ויאמר אליה אין עוד פלי ויעמד השמן: ז ותבא ותגד לאיש האלהים ויאמר לכי מכרי את השמן ושלמי את נשיך ואת ובנך תחי בנותר: ח ויהי היום ויעבר אלישע אל שונם ושם אשה גדולה ותחזק בו לאכל לחם ויהי מדי עברו יסר שמה לאכל לחם: ט ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא עבר עלינו תמיד: י נעשה נא עלית קור קטנה ונשים לו שם מטה ושלחן וכפא ומגורה והיה בבאו אלינו יסור שמה: יא ויהי היום ויבא שמה ויסר אל העליה וישכב שמה: יב ויאמר אל גיחזי נערו קרא לשונמית הזאת ויקרא לה ותעמד לפניו: יג ויאמר לו אמרנא אליה הנה חרדת א אלינו את פל החרדה הזאת מה לעשות לך היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא ותאמר בתוך עמי אנכי ישבת: יד ויאמר ומה לעשות לה ויאמר גיחזי אבל בן איזלה ואישה זקן: טו ויאמר קרא לה ויקרא לה ותעמד בפתח: טז ויאמר למועד הזה בעת חיה את חבכת בן ותאמר אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך: יז ותהר האשה ותלך בן למועד הזה בעת חיה אשר דבר אליה אלישע: יח ויגדל הילד ויהי היום ויצא אל אביו אל הקצרים: יט ויאמר אל אביו ראשי א ראשי ויאמר אל הנער שאהו אל אמו: כ וישאהו ויביאהו אל אמו וישב על פרסיה עד הצהרים וימת: כא ותעל ותשכבהו על מפת איש האלהים ותסגר בעדו ותצא: כב ותקרא אל אישה ותאמר שלחה נא לי אחד מן הנערים ואחת האתנות וארוצה עד איש האלהים ואשובה: כג ויאמר מדוע את הלכת אליו היום לא חדש ולא שבת ותאמר שלום: כד ותחבש האתון ותאמר אל נערה נהג ולך אל תעצרי לי לרכב כי אם אמרתי לך: כה ותלך ותבא אל איש האלהים אל הו הפרמל ויהי פראות איש האלהים אותה מנגד ויאמר אל גיחזי נערו הנה השונמית הלז: כו עתה רויננא לקראתה ויאמר לה השלום לך השלום לאישך השלום לילד ותאמר שלום: כז ותבא אל איש האלהים אל הו ותחזק ברגליו ויגש גיחזי להדפה ויאמר איש האלהים

הַרְפֵּה-לָהּ כִּי-נִפְשָׁהּ מְרֵה-לָהּ וַיהוָה הֶעֱלִים מִפְּנֵי וְלֹא הִגִּיד לִי: כַּח וַתֹּאמֶר הִשְׁאֲלֵתִי בֶן
מֵאֵת אֲדֹנָי הֲלֹא אֲמַרְתִּי לֹא תִשְׁלַח אֹתִי: כַּח וַיֹּאמֶר לְגִיחוֹזִי חֲגַר מִתְנַיִךְ וְקַח מִשְׁעֲנֹתַי
בְּיָדְךָ וְלֹךְ כִּי-תִמָּצֵא אִישׁ לֹא תִבְרַכְנוּ וְכִי-יִבְרַכְךָ אִישׁ לֹא תִעַנְנוּ וְשָׁמַת מִשְׁעֲנֹתַי עַל-פְּנֵי
הַנָּעַר: לו וַתֹּאמֶר אִם הַנָּעַר חִי-יְהוֹנָה וְחִי-נִפְשָׁךְ אִם-אֶעֱזֹבְךָ וַיִּקָּם וַיִּלְךָ אַחֲרֶיהָ: לא וַגִּיחוֹזִי
עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשֶׁם אֶת-הַמִּשְׁעֲנֹת עַל-פְּנֵי הַנָּעַר וַאֲיִן קוֹל וַאֲיִן קָשָׁב וַיָּשָׁב לִקְרֹאתוֹ וַיִּגְדֵּל-לוֹ
לֵאמֹר לֹא הִקְיִן הַנָּעַר: לב וַיָּבֵא אֱלֹהֵי־שַׁע הַבַּיִתָּה וְהִנֵּה הַנָּעַר מֵת מְשָׁכָב עַל-מִטָּתוֹ: לד וַיָּבֵא
וַיִּסְגֵּר הַדָּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל-יְהוָה: לה וַיַּעַל וַיִּשְׁכַּב עַל-הַיֶּלֶד וַיִּשֶׁם פִּיּו עַל-פִּיּו
וַעֲיִנָּיו עַל-עֵינָיו וְכַפָּיו עַל-כַּפָּיו וַיִּגְהַר עָלָיו וַיַּחֵם בְּשַׂר הַיֶּלֶד: לו וַיָּשָׁב וַיִּלְךָ בַּבַּיִת אַחַת
הַנֶּהַל וְאַחַת הַנֶּהַל וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיִּזְוֹר הַנָּעַר עַד-שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנָּעַר אֶת-עֵינָיו:
לו וַיִּקְרָא אֶל-גִּיחוֹזִי וַיֹּאמֶר קְרֹא אֶל-הַשְּׂנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאָהּ וַתָּבֵא אֵלָיו וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנִי:
לו וַתָּבֵא וַתִּפֹּל עַל-רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחֲוֶה אֶרְצָה וַתִּשָּׂא אֶת-בְּנָהּ וַתִּצָּא:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל
הַדְּוֹרוֹת, הָאֵל הַנְּאֻמָּן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שְׁכָל דְּבָרָיו
אַמֶּת וְצַדִּיק:

נְאֻמָּן, אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנְאֻמָּנִים דְּבָרֶיךָ, וְדַבַּר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֹר
לֹא יָשׁוּב רִיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נְאֻמָּן וְרַחֲמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה,
הָאֵל הַנְּאֻמָּן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ וַתִּשְׁמַח בְּמַהֲרָה
בְּיַמֵּינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִנְיָהּ:

שְׂמַחְנוּ, יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלֵיהֶו הַנְּבִיא עֲבַדְךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחְךָ,
בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגַּל לַבָּנוּ, עַל כְּסָאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחָלוּ עוֹד
אַחֲרָיִם אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קִדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שְׁלֹא יִכְבֶּה גֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְגַן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוּדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשְּׁבִיט הַזֶּה, שְׁנַתְּ לָנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְקַדְשָׁהּ וְלִמְנוּחָהּ, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתְךָ. יִתְבָּרַךְ שְׁמֶךָ בְּכָל חַי תָּמִיד
לְעוֹלָם וָעֶד: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, מְקַדֵּשׁ הַשְּׁבִיט:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו, שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום ותדריכנו לשלום ותסמכנו לשלום, ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום, (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום), ותצילנו מכל פלאיב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומכל פורעניות המתרגשות וקאות לעולם. ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו, ותתני לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו, ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל־פה: ברוך אתה יי, שומע תפלה:

לזכות

לוי שי' הלוי בן חנה

וזוגתו **שרח (אולגה)** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה דוד הלוי אליעזרוב

שלום הלוי וזוגתו אורלי

רות ובעלה אפרים הלוי יליזרוב

זבולון הלוי וזוגתו רות

חגית, שמעי' הלוי, אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

FAX: (972) 3 9606108

ת.ד. 373 כפר חב"ד 72915 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 72915 Israel

E-mail: orhachasidus@dvarmalchus.org

Internet: www.otzar770.com * www.lahak.org

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il 08-8502772 פקס